

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

**ПРИВАТНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції*

(м. Дніпро, 12 грудня 2023 р.)

Дніпро
2023

УДК 347.23 (477) С 89

П 75

*Рекомендовано до друку Науково-методичною
радою Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 19 грудня 2023 року)*

Упорядники:

Резворович К.Р., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Логінова М.В., викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

П 75 Приватно-правові аспекти відбудови України на шляху європейської інтеграції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Дніпро, 12 груд. 2023 р.) / упоряд.: д.ю.н., доц. К. Р. Резворович, М. В. Логінова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 313 с.

ISBN 978-617-8035-66-2

У збірнику матеріалів розміщено тези доповідей учасників однойменної Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції. У публікаціях висвітлено актуальні питання правового регулювання цивільних, трудових, сімейних, господарських, екологічних та фінансових відносин.

Призначено для науковців, аспірантів, здобувачів вищої освіти, юристів-практиків.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

*Оргкомітет конференції не завжди поділяє погляди, думки,
ідеї авторів та не несе відповідальності за зміст матеріалів,
наданих авторами для публікації.*

ISBN 978-617-8035-66-2

© Автори, 2023

© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Anisimov D. Some issues of ensuring human rights by law enforcement officers in the current situation	12
Ivanova R. International financial system and the law	14
Yaroshenko O. Social guarantess for cross-border and seasonal workers SN Europe during COVID-19 and other global crises	16
Аврамова О. Є. Компенсація за пошкоджене та знищене житло	20
Алексєєнко І. Щодо визначення колективних прав працівників цифрових трудових платформ у гіг-економіці	24
Андрейцев В. Проблеми реалізації безпекової захисної функції правового інституту забезпечення діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки	28
Андрушко А. В. Трудові права у період воєнного стану	30
Анікіна Г. В. Створення гетеронімних творів як вид порушення авторських прав	33
Артюх Д. С., Колісник Т. П. Гендерна рівність в освітній системі України: проблеми та перспективи ...	36
Барчук А. Б. Напрямки та ризики для відновлення України в контексті європейської інтеграції у період відновлення	38
Безух О. В. Особливості механізму правового регулювання приватних економічних відносин	41

Бервено О. М.

Відшкодування спричиненого війною
збитку належному власнику майна 44

Білоконь О. В.

Вплив воєнного стану на ринок праці та трудові права населення 46

Бондаренко О. О.

Цивільно-правове регулювання відшкодування збитків,
завданих внаслідок збройного конфлікту 48

Бондаренко-Зелінська Н. Л.

Онлайн-врегулювання приватно-правових спорів: виклики війни 51

Бориславська М. В.

Підстави переходу майна померлої особи
у власність держави та територіальної громади 55

Бугера Д. М.

Особливості правового забезпечення права
на сім'ю в умовах воєнного стану 58

Васильєв В. В.

Основоположна сутність обмеження свободи договору
положеннями цивільного законодавства 61

Ватрас В. А.

До питання про поняття та види корпоративних прав
у підприємницькому товаристві 64

Виришев О. С.

Система гарантій і заходів захисту цивільних прав
в умовах воєнного стану 66

Гавриленко О. А.

Конкурентне середовище ЄС:
правові засади та перспективи для України 68

Гаврік Р. О.

Прикладні аспекти здійснення захисту сімейних прав
та інтересів шляхом надання неповнолітній особі
права на шлюб як способу захисту 72

Гаража Б. В. Які підстави та правові наслідки визнання господарського договору недійсним	74
Гордієнко Т. О. Реєстрація авторського права на службовий твір	77
Горобець В. В. Рухоме та нерухоме майно	81
Гречишкін Є. Ю., Резворович К. Р. Актуальні питання теоретичного визначення недійсних правочинів у межах цивільного права	84
Гринько С. Д., Левицький М. О. Особливості здійснення військовослужбовцями права на самозахист	86
Грицишина Л. В. Правові наслідки негідної поведінки в шлюбі	90
Гуртова К. М. Звільнення під час воєнного стану: судова практика	92
Ділігул А. С. Аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання податкової сфери в державі	94
Долинська М. С. До питання зародження діджиталізаційних правовідносин у нотаріальній діяльності в Україні	96
Дриголь О. О. Ізраїльський досвід захисту прав дитини у цифровому середовищі	98
Дудін Т. М. Інституційні механізми захисту прав людини в Україні крізь призму діяльності органів юстиції	102
Єрмакова А. С., Логінова М. В. Особливості захисту права інтелектуальної власності в мережі інтернет: міжнародний та національний досвід	105
Жукова Є. Г., Логінова М. В. Поняття та значення принципів цивільного судочинства	108

Заїка Ю. О.

Принцип пріоритетності реалізації конституційного права на житло в умовах післявоєнної відбудови країни 110

Зайцев О. Л.

Здійснення антикорупційної перевірки ділових партнерів при укладанні договорів закупівлі під час військових дій 112

Звірянський Г. В., Зінченко Д. А.

Енергетична безпека України в контексті європейської інтеграції під час військового стану 115

Іваницький А. М.

Ефективність діяльності миротворчих місій ООН у контексті російсько-української війни 118

Іванова М. А.

Обмеження права на працю в умовах воєнного стану: актуальні проблеми 121

Йоврах С., Ділігул А.

Особливості формування недержавних фондів пенсійного страхування 124

Казьмірук Д., Нагорна О.

Юрисдикційні питання оскарження рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців 126

Карвацька С. Б., Строїч М. І.

Міждержавні позови України до ЄСПЛ: проблеми розгляду та екзистенційний характер рішень 128

Карпенко Р. В.

Актуальні питання перспектив діяльності суб'єктів господарювання у процесі вступу України до Європейського Союзу 131

Кислун Ю. В., Логінова М. В.

Прояви насильства щодо жінок 132

Кірик А. Ю.

Застосування законодавства ЄС про конкуренцію 135

Кобрусєва Є. А., Горячов І. Д.

Адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні 138

Копійка М. Р., Логінова М. В.

Правовий захист працівників національної поліції України 140

Корнєва П. М.

Окремі особливості реалізації трудових прав іноземцями
та особами без громадянства в Україні в умовах воєнного стану 142

Корольонок К. А.

Окремі аспекти захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні 144

Костенко В. О., Засуцько С. С.

Міжнародне співробітництво в сфері цивільного захисту
України на шляху європейської інтеграції 147

Котуха О. С.

Житлові права – сучасне розуміння 151

Кошовий О. Г.

Щодо дисфункції ринку в механізмі притягнення до кримінальної
відповідальності за маніпулювання ринком 153

Кравчук Д. В.

Селф-скринінг законодавства України до права ЄС
як складова правової передумови європейської інтеграції України 158

Крижановська Є. Г., Логінова М. В.

Відшкодування шкоди за пошкоджене та зруйноване майно
внаслідок дій, спричинених військовою агресією РФ,
як правовий виклик сучасності України 160

Кудла І. Ю.

Реалізація права на спадкування особами,
які не досягли повноліття в Україні 163

Кузіна В. О.

Роль цивільного права у вирішенні питань відповідальності
за порушення права власності штучним інтелектом 165

Курильчик І., Нагорна О.

Особливості процесуального правонаступництва 169

Кучеренко В. В.

Рента як ризиковий договір (цивільно-правові аспекти) 171

Кучеренко О. М.

Особливості розгляду справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку за Цивільно процесуальним кодексом України 172

Логінова М. В.

Зміст принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві 175

Макарова О. П., Зінченко Д. А.

Роль гендерної освіти у формуванні нового покоління фахівців системи міністерства внутрішніх справ України 178

Македон О. А.

Право в ері штучного інтелекту: перспективи та виклики 181

Марченко О. В.

Особливості відшкодування шкоди майну фізичних осіб під час дії воєнного стану 183

Марченко О. Д., Букресєва В. В.

Правове регулювання поведження з відходами в країнах ЄС 188

Машталір М. О.

Роль Державної міграційної служби України в реалізації міграційної політики країни 191

Миргородська К. М.

Актуальність регулювання цивільних правовідносин в умовах технологічного прогресу: виклики та перспективи 194

Міняйло А. А., Дмитренко Л. А.

Наслідки впливу збройної агресії рф на територію України 197

Мозоль К. О., Нагорна О. О.

Договір про надання фінансових послуг 199

Нагорна О. О.

Сучасні тенденції розвитку трудового договору в умовах сьогодення 201

Некіт К. Г.

Особливості примусового відчуження приватного майна в умовах воєнного стану 203

Неспляк Р., Нагорна О. О. Процесуальне правонаступництво	206
Німець О. М., Нагорна О. О. Функції трудового права	208
Новосядлий А. В. Особливості цивільного судочинства в умовах воєнного стану	210
Онопко Є. І. Удосконалення правотворчого процесу як засіб запобігання прогалин у законодавстві	212
Пасайлюк І. В. Порядок розгляду справи в суді апеляційної інстанції	215
Патерило І. В. Правовий захист шкоди, завданої навколишньому природному середовищу збройними конфліктами	218
Патерило С. Д. Валютне регулювання як інструмент регулювання національної економіки	223
Петіна К. М. Проблемні питання правового поліцентризму	227
Плахотний А. П., Шевченко О. О. Застосування фото- і відеотехніки, у тому числі техніки, що працює в автоматичному режимі, технічних приладів та технічних засобів з виявлення та/або фіксації правопорушень	229
Пономарьова О. О. Фармацевтичні компанії як суб'єкти права інтелектуальної власності: деякі аспекти зловживання правами інтелектуальної власності	232
Процьків Н. М. Договір ескроу як гарантія захисту прав суб'єктів цивільних зобов'язань	234
Резворович К. Р. Роль міжнародних норм у формуванні гендерного вектору України у післявоєнний період	237

Реньов Є. В. Аналіз діяльності «Save the children» у сфері захисту прав дітей	241
Романюк Г. О. Склад та порядок формування ради Національного банку України	243
Рябовол Л. Т. Акти оон про поняття та види дискримінації	246
Савченко В. О. Прояв свободи волі в праві країн-членів єс: окремі аспекти	249
Селіванова І. А. Як повертати українські заклади охорони здоров'я на деокуповані території (господарсько – майновий аспект)	251
Семенуха І., Ділігул А. Інститути спільного інвестування для забезпечення інноваційного розвитку	256
Сердечна І. Л. Деякі питання щодо сутності особистих немайнових правовідносин між подружжям	258
Сидоренко В. М., Зінченко Д. А. Вплив воєнного стану на умови працевлаштування молоді	260
Сіверська З. Х. Формування гендерного вектора в українському суспільстві	264
Тарасенко І. О. Предмет і система науки цивільного процесуального права	266
Теленчі С. В. Щодо питання спадкування віртуальних активів	268
Трач О. М. Судові рішення у цивільних справах як об'єкт касаційного оскарження	272
Ушхвані К. Є. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав	274

Фролов М.

Негайне виконання судових рішень
під час збройного конфлікту в Україні 278

Хрипунов Д. Г.

Основні ризики порушення майнових прав громадян
у післявоєнний період відновлення 281

Чернецька О. В., Миколаєнко П. М.

Імплементация європейських стандартів
охорони інтелектуальної власності 283

Чорна Ж. Л.

До питання про нікчемність заповіту 286

Шавкун А. В.

Поняття наказного провадження у цивільному процесі 289

Шапран В. С.

Монетарна та фіскальна політика в Україні: перешкоди
для ефективного управління фінансовими ресурсами під час відбудови 291

Шебела В. В.

Цифрові речі як об'єкти цивільних прав 294

Шеховцова В. В.

Загальні питання системи міжнародного правового
захисту інтелектуальної власності 297

Юнін О. С.

Відшкодування шкоди власникам нерухомого майна,
знищеного або пошкодженого внаслідок бойових дій:
особливості та проблеми правового регулювання 300

Янковський В. А.

Види речових прав користування земельними ділянками
сільськогосподарського призначення 304

Яновицька А. В.

Господарські товариства за законодавством Республіки Сербія 308

Яшан Ю. Б.

Договір довічного утримання:
проблемні питання укладення та виконання 310

Dmytro ANISIMOV

PhD in Law,

Lecturer at the Department of special
physical training, Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs

**SOME ISSUES OF ENSURING HUMAN RIGHTS
BY LAW ENFORCEMENT OFFICERS
IN THE CURRENT SITUATION**

At the stage of development of a rule-of-law democratic state in Ukraine, the activities of law enforcement agencies in accordance with international human rights standards play an important role. In performing their duties, they should be based on the principles of humanity and respect for the rights and freedoms of citizens [1, p. 8]. Law enforcement officers must protect human rights and freedoms regardless of gender, nationality, language, citizenship, age, social origin, political beliefs, etc. The regulatory framework for this is the Constitution of Ukraine, general and special laws, as well as departmental bylaws [2].

At the same time, according to the Basic Law of Ukraine, no one may be arrested or detained except by a reasoned court decision and only on the grounds and in the manner prescribed by law. In the event of an urgent need to prevent or stop an offence, the authorities authorised by law may apply detention as a temporary measure of restraint, the validity of which must be verified by a court within seventy-two hours. A detained person is immediately released if he or she is not handed a reasoned court decision on detention within seventy-two hours of the moment of detention [3].

According to the above institutions, in case of detention of a person, the authorised official is obliged to explain the reasons for detention, as well as the rights and freedoms granted and guaranteed to him/her by the current legislation. The person must be informed of the right to give explanations, testimony or not to say anything about the suspicion against him/her, the right to notify relatives or other persons of his/her detention and whereabouts, to legal advice and protection of his/her interests, and the right to familiarise themselves with the applicable law. Explanations of a person's rights and freedoms are made in the state language or any other language that he or she has a sufficient command of. If necessary, they have the right to use the services of an interpreter [4].

However, it is worth noting that Ukraine is currently under martial law, which, in turn, does not infringe on the fundamental rights of man and citizen, but certain constitutional rights and freedoms of man and citizen, rights and legitimate interests of legal entities may be restricted [5, c. 93], [6, c. 88].

Thus, according to para. 3 of Decree № 64/2022, for the period of martial law, the constitutional rights and freedoms of a person and citizen provided for in Articles 30-34, 3839, 41-44, 53 of the Constitution of Ukraine may be restricted, namely inviolability of the home; secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraphic and other correspondence; non-interference in personal and family life; freedom of movement, free choice of residence, the right to leave the territory of Ukraine freely; the right to freedom of thought and speech, to free expression of one's views and beliefs; the right to own, use and dispose of one's property, the results of one's intellectual and creative activity; the right to entrepreneurship; the right to work; the right to strike; the right to education, etc. [7].

Thus, both law enforcement officers and ordinary citizens of Ukraine should understand that the introduction of martial law on the territory of the state makes adjustments to the protection of human and civil rights. However, the fundamental constitutional principles are not subject to narrowing, including the right to life.

1. Oliinyk, A. Yu. (1997) Mekhanizm, formy, metody ta osoblyvosti zabezpechennia orhanamy vnutrishnikh sprav realizatsii prav liudyny i hromadianyna [Mechanism, forms, methods and peculiarities of ensuring the realization of human and civil rights by internal affairs bodies]. Kyiv : NAVSU [in Ukrainian].

2. Deklaratsiia pro politsiiu. Pryiniata Parlamentskoiu Asambleieiu Rady Yevropy na 31-i chervonii sesii. Rezoliutsiia 690. Strasburh. 8 travnia 1979 roku [Declaration on Police. Adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe at its 31st regular session. Resolution 690. Strasbourg. May 8, 1979.]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU79314> [In Russian].

3. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-vr [Constitution of Ukraine: Law of 28.06.1996 № 254k/96-vr]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian].

4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Kodeks vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Code of 13.04.2012 № 4651-VI]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

5. Anisimov, D. O. (2013) Deiaki aspekty novoho kryminalno-protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy shchodo dotrymannia prav liudyny (pravlyo Mirandy) [Some aspects of the new criminal procedure legislation of Ukraine regarding the observance of human rights (Miranda rule)]. Modern problems of the legal system and state-building in Ukraine : Materials of the international scientific and practical conference. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia city public organization «Istyna», 93–94 [in Ukrainian].

6. Anisimov, D. O. (2013) Miranda Rule and requirements of the new criminal procedure legislation of Ukraine regarding the observance of human rights [Pravlyo Mirandy i vymohy novoho kryminalno-protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy shchodo dotrymannia prav liudyny]. Legal system of Ukraine: current trends and factors of development :

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, Zaporizhzhia. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia City Public Organization «Istyna», 88–89 [in Ukrainian].

7. Prava liudyny i hromadianyna pid chas dii voiennoho stanu [Human and civil rights during martial law]. Retrieved from URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/pravaljudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/> [in Ukrainian].

IVANOVA Roksolana,
Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor
of Department of Internal and European
Law of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi
University of Management and Law

INTERNATIONAL FINANCIAL SYSTEM AND THE LAW

The international financial system is a dense web of complex interactions that span across countries, economies, and cultures. As the nature of global commerce has changed and expanded, so has the need to regulate and manage these cross-border interactions. These regulations ensure the smooth functioning of financial markets, protection of investors, and the stability of economies.

The international financial system is a broad and interconnected network that oversees cross-border capital flows, driven by several components including banking systems, global financial markets, international payment mechanisms, investment projects, and the management of credit and sovereign debts.

This system is bound by both public and private legislative instruments, which are influenced by national and international legal structures. The complexity of intertwining domestic and international rules creates a comprehensive regulatory environment.

A key legal pillar in this matrix is “international financial law”, a term that has been in use since the late 19th century. It is meant to describe legal structures and standards applicable to financial activities at the international level, including both public (inter-nation) and private (corporate or individual) activities that contain an international or foreign component [1].

However, the multifaceted nature of “finance” makes international financial law inherently complex, often leading to contradictions in interpretation and application. This complexity is heightened by the continuous challenge of harmonizing varying domestic laws with overarching international regulations, and the difficulties associated with enforcing these laws across multiple jurisdictions.

In essence, the laws governing the international financial system, while intricate, are vital for ensuring a stable and efficient global financial marketplace.

Elements of International Financial System:

Bank Systems and World Financial Markets: Banks play a crucial role in facilitating international transactions. They provide platforms for foreign exchange, offer foreign investment opportunities, and are key players in the issuance and trading of international securities [2].

International Payment and Currency Operations: This deals with the mechanisms and systems in place to facilitate international trade. This includes

foreign exchange markets, SWIFT system for international money transfers, and the roles central banks play in stabilizing and regulating currencies.

Investment Projects Development: These are long-term endeavors where capital is invested in projects overseas, such as infrastructure development or exploration of natural resources.

Credit Relations and Sovereign Debts: These revolve around the borrowing and lending activities on the international stage. Countries might borrow from international organizations like the IMF or World Bank, or from other countries.

Legal Dimensions:

The interplay of domestic and international law in governing these financial systems is intricate. Domestic laws lay down the rules for businesses within the country, while international laws provide a framework for cross-border financial transactions.

International Financial Law: This branch of law seeks to address the legal dimensions of international financial activities. This includes treaty-based laws, customary laws, and other international agreements that countries are signatories to.

Public vs. Private Legislation: While public legislation is concerned with the rules and regulations that govern nations in their relationships with each other, private legislation typically governs entities like corporations, individuals, or other non-state entities [3].

Challenges in International Financial Law:

Given the vast and complex nature of international finance, it's no surprise that the laws governing it can be equally complex and sometimes contradictory.

Varying Definitions of “Finance”: The term “finance” can encompass a wide range of activities, from banking to investment to monetary policy. Different jurisdictions might have varying interpretations and scope of what falls under “finance”, leading to complexities.

Harmonization of Laws: With global economies becoming increasingly interconnected, there's a pressing need for harmonizing laws across borders. However, striking a balance between respecting a nation's sovereignty and facilitating global commerce is challenging.

Enforcement and Dispute Resolution: Even with laws in place, enforcing them across borders is a significant challenge. Jurisdictional issues and differences in legal systems can complicate matters further [4].

The international financial system is a linchpin for global economic transactions, facilitating cross-border capital flows and ensuring seamless interplay of various financial activities. Its expansive nature is underpinned by both domestic and international legislative frameworks that have evolved over centuries, with the term “international financial law” emerging as a significant touchstone since the late 19th century.

Yet, the intricacy of defining “finance” coupled with the need to harmonize myriad domestic regulations within an international context presents an array of challenges. These challenges, ranging from varying interpretations to jurisdictional

enforcement issues, highlight the delicate balance between upholding sovereign legal rights and promoting unfettered global commerce.

In navigating this multifaceted landscape, it becomes evident that while complexities abound, the legal frameworks in place are indispensable. They not only safeguard the stability and integrity of the international financial system but also act as the foundation upon which global economic growth and prosperity are built. As we move forward, a continuous endeavor towards refining and streamlining these legal structures will be essential to cater to the ever-evolving dynamics of the global financial marketplace.

In conclusion, while the international financial system is vast and complex, the legal structures underpinning it are essential to its functioning. Despite the challenges in standardizing and enforcing these laws, they provide a critical framework for global economic stability and growth.

1. Weber, R. H., Arner, D. W. (2007). Toward a new design for international financial regulation. *University of Pennsylvania journal of international economic law*, 29, 391-453.
2. Shumilov, V. M. (2005). *International Financial Law*. Moscow: International Relations.
3. Scott, H. S. (2008). *International finance: law and regulation* (2a ed.). London: Sweet and Maxwell.
4. Dalhuisen, J.H. (2004). *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. Portland: Hart Publishing.

YAROSHENKO Oleh

Doctor of Law, Professor
of the Department of Labor Law
Vice-rector for educational
and methodological work
of the Yaroslav Mudryi
National Law University

**SOCIAL GUARANTEES FOR CROSS-BORDER
AND SEASONAL WORKERS IN EUROPE DURING COVID-19
AND OTHER GLOBAL CRISES**

As a result of the global pandemic and the lockdown, the EU is in the greatest need of seasonal migrant workers in the agricultural sector of the economy. Due to the spread of the coronavirus infection at the EU level, on March 16, 2020, the EU Commission and the European Council agreed to adopt a 30-day restriction on so-called optional travel to the EU. Therefore, EU member states, as well as Iceland, Norway, Switzerland, and Liechtenstein, applied these restrictions, which were subsequently extended. At the same time, the list of categories of persons to whom such restrictions were not recommended included seasonal workers. At the

supranational level, the EU regulates the protection of the rights of seasonal migrant workers by Directive 2014/36/EU on the conditions of entry and stay of thirdcountry nationals for employment as seasonal workers (hereinafter referred to as the Seasonal Workers Directive).

Even though there still is a need to accept third-country nationals for seasonal work across Europe, many EU Member States are not ready to agree on harmonized rules at the EU level: 12 EU member states voted against the Seasonal Workers Directive. However, this was not enough to stop the legislative procedure, but this fact shows that finding a common solution in this area was not easy.

As of today, the Seasonal Workers Directive regulates the conditions under which third country nationals may enter the EU for seasonal work and establishes minimum guarantees for the protection of their rights. Thus, Article 23 of the Seasonal Workers Directive provides that seasonal workers have rights to equal treatment as citizens of the host country. At the same time, this Article allows EU Member States to make exceptions to the principle of equal treatment, in particular regarding social insurance payments (sickness benefits, maternity benefits, accidents at work, unemployment benefits, etc.).

It is also worth referring to the case law of the European Court of Human Rights (ECHR). In particular, in the case of *Gaygusuz v. Austria* of 1996, the ECtHR ruled that a difference in the treatment of social security based solely on nationality is only possible if very good reasons are provided. Mr. Gaygusuz, a Turkish citizen, arrived in Austria in 1973, where he worked intermittently for a little over a decade, but due to ill health was forced to draw on social security benefits. He applied for an advance payment in the form of emergency benefits under the Austrian Unemployment Insurance Act, but his application was rejected because he did not have Austrian citizenship. Having exhausted all national remedies in Austria, Mr. Gaigusuz applied to the ECtHR, which ruled that Austria's refusal to pay social security to an individual solely based on his foreign nationality violated Article 14 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (prohibition of discrimination), read in conjunction with Article 1 of Protocol No. 1 (right to property) [1].

In addition, discrimination based on citizenship was recognized by the European Court of Human Rights in the case of *Andreeva v. Latvia* of 2009 due to the failure of the Latvian authorities to include in the pensionable service period the years that Ms. Andreeva worked in Latvia. Therefore, this case also violated Article 14 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in conjunction with Article 1 of Protocol No. 1. The limited duration of stay in the host state is the biggest obstacle to equal treatment of seasonal workers. Thus, the content of the right to equal treatment under the Seasonal Workers Directive does not necessarily guarantee that the treatment of seasonal workers will be equivalent to that of EU citizens or migrants working in the EU on a longterm basis and covered by the Directive on the Granting of Long-term Residence Status to Third-Country Nationals (2003) or Directive 2009/50 on the Conditions of Entry

and Residence of Third-Country Nationals for Highly Skilled Work (2009).

In addition, the Seasonal Workers Directive does not provide for the integration of persons covered by it in the host Member State. The Seasonal Workers Directive also does not define the right to family reunification. However, the Directive states that Member States may authorize seasonal workers to stay and work in their territory for a period of up to nine months per calendar year. By the principle of reciprocity in international law, Article 17 of the Association Agreement provides for equal treatment of workers with Ukrainian citizenship and citizens of EU member states and vice versa. However, it should be noted that the Association Agreement does not provide for free access to the EU labour market. However, Article 18 provides for the regulation of labour mobility issues at the level of bilateral agreements between EU member states and Ukraine. Therefore, the competence to regulate access to the labour market remains with the EU member states and is regulated at the bilateral level.

Therefore, to protect its citizens abroad, Ukraine should conclude additional agreements to protect the rights of seasonal workers. In this context, it is important to sign bilateral agreements with EU countries on labour and social security of Ukrainian citizens; reciprocal employment of labourers; labour migration, which have similar bilateral obligations of states. The specificity of bilateral agreements in these areas is that they mainly provide for "firm" legal obligations of each of the states that are parties to the agreements and are subject to ratification by the competent state authorities [2].

In particular, in such agreements, host states must provide migrants with legal protection against abuse by employers, providing them with access to medical care, information, etc. In addition, receiving states should provide migrants with draft labour contracts for review before they leave for abroad. At the same time, states of origin are obliged to control the flow of migrants. In case of any questions regarding labour relations, the parties have the right to contact the competent authorities for assistance in resolving these issues. Another positive aspect of concluding such agreements is that the parties usually recognize the documents required for employment without requiring their legalization.

Such documents only need to be translated and certified in the territory of the country of departure. However, as of 2021, intergovernmental agreements have been concluded with only two EU member states, namely the Kingdom of Spain and the Portuguese Republic. Intergovernmental agreements have been signed with the Republic of Lithuania, the Republic of Latvia, and the Republic of Poland. Given the positive aspects of concluding agreements on international cooperation in the field of employment and labour migration, it is advisable to intensify work in this area, which will help protect the rights of Ukrainian migrant workers, in particular in EU member states.

Thus, international protection of migrants' labour rights is a type of non-State protection, which is manifested in the rule-making activities of international organizations recognized by States and in the law enforcement activities of

established non-State organizations. International protection of subjective labour rights of migrants is used after the interested party has exhausted domestic remedies for the protection of labour rights and is aimed at recognizing by the state the fact of violation of labour rights, its restoration, recognition, renewal, compensation for damage caused by the violation, as well as the state's taking measures to prevent such violations of labour rights.

The COVID-19 pandemic became an important test for the international community, a test of its ability to withstand global threats. Having spread to almost all continents, it covered more than 80% of the world's countries. This situation underscores the need for prompt action and cooperation between countries to address pressing issues. In the context of the pandemic, the issue of protecting cross-border and seasonal workers is of particular relevance. They tend to cross borders in search of work and may find themselves in difficult situations, including limited access to health care, poor living conditions, and the risk of infection. This applies not only to the pandemic but also to other global crises such as epidemics, natural disasters, and other emergencies.

Cross-border and seasonal workers are essential in the economies of different countries, providing labour for sectors that can be key to national economic resilience, such as agriculture and tourism. Protection of their rights and decent working conditions are essential for sustainable economic development. International cooperation in the face of global crises is also an important aspect. Cooperation between countries to protect workers, exchange of experience, and development of joint strategies can contribute to a more effective response to challenges.

Therefore, maintaining and raising standards for the social protection of cross-border and seasonal workers during global crises, including COVID-19, is essential to ensure their rights, safety, and contribution to the economy. Even though seasonal worker programs in the EU have a long history, there are still several issues related to the protection of the rights of seasonal or cross-border migrant workers, which are exacerbated by the global pandemic. To protect the rights of seasonal workers at the EU level, Directive 2014/36/EU on seasonal workers was developed, which provides for the right to equal treatment, which is confirmed by the practice of the European Court of Human Rights in this matter, in particular, a difference in treatment of social security based solely on nationality is possible only if very good reasons are provided.

1. Flessa, S., Porada-Rochoń, M., Kuntosch, J., & Rudawska, I. (2023). Viruses don't need a 750 passport to affect labor markets-findings from a Polish-German study on combating 751 unemployment during the covid-19 pandemic. *Economics & Sociology*, 16(2), 89-106. 752 <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2023/16-2/6>

2. Paul, R. (2020). Europe's essential workers: Migration and pandemic politics inCentral and 771 Eastern Europe during COVID-19. *European Policy Analysis*, 6(2), 238-263. 772 <https://doi.org/10.1002/epa2.1105>

АВРАМОВА Ольга Євгенівна

кандидат юридичних наук, доцент?
провідний науковий співробітник
відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ПОШКОДЖЕНЕ ТА ЗНИЩЕНЕ ЖИТЛО

Тематика компенсації за пошкоджене та зруйноване житло є актуальною та нагальною. На травень 2023 р. сума прямих збитків, завданих житловому фонду України в результаті повномасштабної війни, становить понад \$54 млрд. Найбільших руйнувань зазнав житловий фонд таких областей як Донецька, Луганська, Харківська, Київська, Миколаївська та Чернігівська. За оцінками експертів проекту, у Донецькій області повністю зруйновано (ступінь руйнування – понад 40%) понад 18 тис. будинків, у Київській – 6,7 тис., у Луганській – понад 2,5 тис. Загальна кількість пошкоджених об'єктів житлового фонду станом на червень 2023 року становить понад 163 тис. Загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів – 87 мільйонів м², що становить 8,6% від загальної площі житлового фонду України. [1]. Ситуація погіршується тим, що воєнні дії не завершені, а тому остаточні цифри руйнування житлового фонду все ще важко визначити. Незважаючи на війну, в Україні одразу розгорнулася активізація щодо правового регулювання виникаючих суспільних відносин, зокрібно щодо компенсаційних відносин щодо зруйнованого, пошкодженого житла.

Правове регулювання цих компенсаційних відносин має певну особливість. Вони почали поетапно формуватися ще з 2014 р.: 1) з 19 лютого 2014 р., тобто з дати початку тимчасової окупації окремих територій України відповідно дати ч. 2 ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2] і до дня введення воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. №64 «Про введення воєнного стану в Україні» [3]; 2) з 24 лютого 2022 р. – з моменту введення воєнного стану в Україні. З лютого 2014 р. були прийняті наступні нормативні акти: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» [4], розпорядження Кабінету

Міністрів України від 02 грудня 2015 року № 1275 «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України» [5]. Водночас, компенсаційних механізмів за зруйноване, пошкоджено житло на територіях, проведення антитерористичної операції, не було визначено. Як наслідок, на 24 лютого 2022 р. у законодавстві України були відсутні чіткі механізми щодо компенсації майна у разі його пошкодження, руйнування внаслідок бойових дій, терористичних актів. Так, про це свідчить постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 лютого 2020 р., справа № 423/450/16-ц. Зміст цієї справ наступний: у лютому 2016 року Особа-позивач звернулася в суд з позовом, який уточнювала в процесі розгляду справи, до держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України про відшкодування майнової та моральної шкоди, заподіяної руйнуванням житлового будинку внаслідок терористичного акту. 03 жовтня 2014 року в результаті терористичного акту майно Позивача внаслідок прямого попадання снаряду було повністю зруйновано, що підтверджується актом комісійного обстеження домоволодіння. Верховний Суд України при розгляді цієї справи відзначив, що у законодавстві України є відсутність відповідних положень щодо відшкодування власникові шкоди, заподіяної його об'єкту житлової нерухомості терористичним актом, не перешкоджає особі, яка вважає, що стосовно її права власності на таке майно певний позитивний обов'язок не був виконаний, вимагати від держави компенсацію за це невиконання на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції [6]. Отже, з 19 лютого 2014 р. по 26 березня 2022 р. не було введено чіткого компенсаційного механізму відшкодування за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна. Для врегулювання компенсаційних відносин постраждали особи вимушені були звертатися до суду та керуватися нормами міжнародного права.

По іншому правова регламентація компенсаційних відносин була закладена у постанові Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» [7]. У Постанові були визначені умови, механізми та процедуру подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Постанова поширюється на фізичних та юридичних осіб, об'єкти нерухомого майна яких знищено або пошкоджено внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації з 19 лютого 2014 р., що є датою початку тимчасової окупації Російською Федерацією окремих територій України» [7]. Варто звернути увагу, що незважаючи на положення ч. 1 ст. 58 Конституції України:

закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі [8], постанова Кабінету Міністрів України № 380 змінює правову регламентацію компенсаційних відносин з 19 лютого 2014 р., тобто має зворотню силу. Таке положення безумовно потребує окремого тлумачення, оскільки внаслідок відсутності у законодавстві України (з 2014 р. до 2022 р.) чітких механізмів щодо компенсації майна у разі його пошкодження, руйнування внаслідок бойових дій, терористичних актів, розмір та виплати компенсації вирішувались дещо повільно, для їх отримання вимагалось звернення до суду.

З лютого 2022 р. були також прийняті наступні нормативні акти щодо регулювання компенсаційних відносин: Порядок, визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 [9], Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 р. № 2923-ІХ [10]. Відповідно до ст.8 цього Закону компенсація за знищений об'єкт нерухомого майна надається наступним способом: 1) надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для фінансування будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку; 2) фінансування придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі фінансування придбання такого приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому, або інвестування/фінансування його будівництва) з використанням житлового сертифіката [10].

Водночас положення постанови Кабінету Міністрів України № 380 визначає правову регламентацію компенсаційних відносин з 19 лютого 2014 р. [7], а у Преамбулі Закону № 2923-ІХ закріплено, що «Цей Закон визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, з дня набрання чинності Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ» [10]. Такий подвійний підхід викликає певні юридичні питання щодо правової регламентації компенсаційних відносин. Тобто Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації формується інформацією з 19.02.2014 р., а відшкодування

компенсації можливо щодо зруйнованих об'єктів з 24.02.2022р.

Узагальнюючи наведене можна дійти висновку, що правова регламентація компенсації за пошкоджене та знищене житло потребує подальшого удосконалення та окремого тлумачення, зокрема з боку Конституційного Суду України, Верховного Суду України.

1. В Україні підрахували збитки житлового фонду через РФ: цифра шокує. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/zbitki-zhitlovogo-fondu-ukrajini-perevishchili-54milyardi-12309504.html>
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасовоокупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF#Text>.
5. Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2015 року № 1275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2015-%D1%80>.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 лютого 2020 р., справа № 423/450/16-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88449106>.
7. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>.
8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262022-%D0%BF#top>.
10. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лютого 2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#top>.

Ігор АЛЕКСЄЄНКО

зав. кафедри цивільного, трудового
та господарського права,
канд. юрид. наук, д-р політ. наук, проф.
(Дніпровський національний
університет імені О. Гончара)

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ
ЦИФРОВИХ ТРУДОВИХ ПЛАТФОРМУ ГІГ-ЕКОНОМІЦІ**

Останнім часом відбуваються помітні зміни на ринку праці. Маємо на увазі поперед все нові форми взаємовідносин між роботодавцями та робітниками, збільшення питомої ваги нестандартних чи нетипових форм зайнятості. Однією з них, котрій сприяє розвиток Інтернету та цифрових технологій, є так звана «гіг-економіка». Гіг-економіка має три основних елементи: робітника, який виконує «гіг» (завдання чи проект) і отримує за це плату; споживача, котрий потребує такого виконання; і компанію, що зв'язує робітника зі споживачем. [1]. За окремими даними, у ЄС на сьогодні діють приблизно 500 платформ, на яких занято 28 млн. осіб. Очікується, що до 2025 року їх чисельність зросте до 43 млн. За оцінками Європейської Комісії, близько 5,5 млн. з них помилково класифікуються як самозайняті, хоча за базовими параметрами вони належать до найманих робітників (employees). Відповідно вони не мають адекватних трудових прав і соціального захисту [2]. Аналогічні проблеми існують і в Україні, яка займає перше місце в Європі та четверте в світі за кількістю зайнятих та обсягом фінансових потоків у цій сфері діяльності. До речі, значна їх частина належить до неформальної зайнятості, про що зазначено і в Угоді про асоціацію Україна-ЄС (параграф h ст. 421). Угода містить зобов'язання України зменшити обсяги неформальної економіки шляхом трансформації нелегальної зайнятості [3]. Слід зазначити, що в сучасних умовах війни варто очікувати значного збільшення кількості зайнятих у сфері гіг-економіки, що додатково актуалізує тему дослідження.

Проблематика колективних трудових прав робітників гіг-економіки України так само, як і індивідуальних почала досліджуватися відносно недавно. Авторами публікацій нерідко є фахівці в галузі трудового права, а також правники, пов'язані з профспілковим рухом. Серед них Герасименко О., Глущенко М., Колот А., Кудінська І., Лук'янчиков О., Новіков Д., Рибаченко А., Сандул Г., Сахарук І., Шумило М., Чанишева Г. та інші. Предметом їх досліджень нерідко стають питання регулювання діяльності профспілок із захисту прав робітників гіг-економіки.

. Стосовно поняття колективних трудових прав, слід виходити з наявності індивідуальних та колективних трудових відносин. Під останніми розуміються відносини між колективними суб'єктами в процесі виробництва.

Вони утворюються на основі законодавства. Як зазначає Г.І.Чанишева, сучасна наука вітчизняного трудового права включає до них роботодавців, організації роботодавців, професійні спілки та їх об'єднання, виборні органи профспілок, інші уповноважені на представництво трудовим колективом органи, органи соціального партнерства, примирні органи вирішення трудових спорів та ін. [4, с.39]. Розглядаючи питання про механізми правового регулювання колективних трудових відносин у Європейському Союзі, необхідно зауважити, що воно здійснюється на трьох рівнях: національному, комунітарному та міжнародному.

На міжнародному рівні колективні трудові права і свободи поєднуються з основними правами та свободами людини і розглядаються, як похідні від них. Так, ст.8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. встановлює обов'язок держав-учасниць Пакту забезпечити право кожної людини створювати для захисту своїх економічних і соціальних інтересів професійні союзи і вступати в них за власним вибором за єдиної умови дотримання правил відповідної організації. Разом з тим принаймні нещодавно Міжнародна Організація Праці стала приділяти увагу цьому питанню. Так, при Міжнародному бюро праці в серпні 2017 р. була створена Глобальна комісія з питань майбутнього сфери праці під головуванням Президента ПАР та прем'єр-міністра Швеції [5].

Суттєве значення для розуміння названої проблеми має також Рекомендація МОП № 198 (про трудові відносини). Вона містить перелік ознак трудових відносин, за наявності певної кількості яких у конкретних відносинах останні можуть визначатися національними законами, як трудові з відповідними правовими наслідками.

На регіональному рівні (європейському) основним джерелом вказаних прав є названа вище Європейська соціальна хартія (переглянута). Колективні трудові права передбачені в ст.ст.5 і 6 документу [6]. Певною мірою новими з них можна вважати права на консультування й інформування робітників з усіх виробничих питань, котрі їх стосуються, а також на участь у визначенні та поліпшенні умов праці й виробничого середовища.

У праві Європейського Союзу колективні трудові права поряд з іншими у системній формі були закріплені Хартією Співтовариства про основні соціальні права трудящих, 1989 р. [7]. Вона в цілому відповідає постановам Європейської соціальної хартії, але слід враховувати, що практика її реалізації у ЄС суттєво поглибила зміст зазначених колективних прав. Сама Хартія з формального боку не є нормативним документом, вона близька до політичної декларації, але держави-члени тоді Співтовариства прийняли зобов'язання дотримуватися її постанов. Останні визнаються принципами, на яких ґрунтується європейська модель трудового права. На Хартію посилається преамбула Договору про Європейський Союз, самі принципи повторюються у Хартії основних прав ЄС, а в ст.151 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) встановлена обов'язковість соціальних прав,

котрі містяться в обох Хартіях, для ЄС. Цим Договором на Комісію ЄС покладено обов'язок підтримувати й доповнювати діяльність держав-членів у реалізації таких колективних прав, як права на інформування й консультації робітників, колективне представництво й колективний захист інтересів робітників (ст. 153).

Значний поштовх розвитку трудового права ЄС надав Стоп чи опора (pillar) соціальних прав ЄС – Декларація про вказану опору, котра була прийнята на соціальному саміті ЄС у м. Гетеборг у 2017 р. В ній міститься 20 визначальних принципів соціальної політики Союзу, серед яких зайняв своє місце й принцип 8, котрий саме й передбачає необхідність подальшого розвитку соціального діалогу та участі робітників в діяльності підприємств через їх представницькі асоціації [8].

На його основі був прийнятий і План дій з реалізації вказаних принципів на період до 2030 р. з переглядом у 2025 р. (соціальний саміт ЄС у Порто 4 березня 2021 р.). Виконуючи їх, ЄС розробила перші правові акти – Директиву 2019/1152 та Рекомендацію Ради ЄС (2019/C387/01). Так, в числі таких положень Директиви слід назвати визначення робітника (worker), котре може охоплювати тих, хто працює по замаскованим цивільно-договірним формам, тоді як в дійсності їх незалежність має лише умовний характер (ст.1). Дієвість цих актів виявилася доволі обмеженою, значно більшу роль у регулюванні праці у гіг-економіці, на нашу думку, має відіграти Директива ЄС про покращення умов платформної праці, пропозиції щодо якої (проект) Комісія оприлюднила 12 грудня 2021 р. [9]. Також, Директива має вирішити завдання про визначення статусу працівника платформи, відокремити дійсно самозайнятих (фізична особа підприємець) від удавано самозайнятих, тобто, робітників. Останні саме й набувають основні права за трудовим правом. Індивідуальні так само, як і колективні. Необхідно також зазначити, що Комісія ЄС не підтримала підхід законодавців окремих держав Союзу, котрі крім двох названих категорій працівників платформ запровадили ще й проміжну – самозайнятих, але з деякими трудовими і соціальними правами. Наприклад, економічно залежних самозайнятих.

Аналіз правових документів ЄС стосовно колективних прав працівників цифрових трудових платформ дають змогу оцінити стан регулювання відповідних відносин в Україні. На думку автора, він далеко не задовільний. У нашому законодавстві відсутні поняття колективного трудового права цифрової трудової платформи, вказівки на концепцію «робітника» у праві ЄС. Відомий закон «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15 липня 2021 р., котрий інколи вважається головним в нормативній базі регулювання гіг-економіки, на нашу думку, може стосуватися їх лише частково. В ньому відсутні основні поняття і норми відповідного права ЄС. Певною мірою має рацію І.Сахарук, коли відносить його до числа негативних законодавчих ініціатив у сфері гіг-економіки [10, с. 250]. По суті справи, даний акт намагається створити пільгові умови для бізнесу в сфері ІТіндустрії,

а не засади регулювання трудових відносин у цифровій економіці

Підсумовуючі, можна зазначити, що проблема колективних прав працівників у сфері гіг або платформної економіки на сьогодні практично не вирішена. У нашому законодавстві відсутні поняття колективного трудового права цифрової платформи. Мільйони працівників не мають адекватного правового статусу, а тому й відповідних прав. В першу чергу – колективних. Її вирішення є доволі непростим. Самі працівники розпорошені, не утворюють трудових колективів, доволі мало спілкуються особисто. Враховуючи низький рівень правового регулювання виробничої діяльності в цілому, а особливо – в сфері гіг-економіки, курсову політику, котра надає змогу з урахуванням того, що значна частина виробничої активності здійснюється для іноземних замовників з розрахунками у валюті, отримувати нерідко значно більше порівняно з вітчизняними робітниками у типових формах зайнятості – слід визнати, що значна частина гігпрацівників в цілому задоволена існуючим станом речей, своїм формальним статусом ФОП або взагалі його відсутністю. Отже, на нашу думку, враховуючи курс країни на інтеграцію з ЄС та статус держави-кандидата на вступ до Союзу, першим кроком на шляху вдосконалення правового механізму регулювання відносин у сфері гігекономіки могло би стати транспонування вищезначених правових актів ЄС в національне право України.

1. Даутова И. Феномен гиг-экономики. Eurasian Research Institute URL:<http://www.eurasian-research.org>
2. J. van der Luit-Drummond. EU Commission: Gig economy companies required to prove workers are not employees. 12.09.2021 URL:<http://www.internationalemploymentlawyer.com>.
3. Євроінтеграційний портал. Текст Угоди про асоціацію Україна-ЄС URL:<http://kmu.gov.ua>
4. Чанишева Г.І. Трудові правовідносини. – Одеса:Фенікс,2021. – 155с.
5. Глобальная комиссия по вопросам будущего сферы труда. Достойное будущее сферы труда: необходима программа, в центре которой – человек URL:<http://www.ilo.org>
6. Європейська соціальна хартія(переглянута) URL:<http://zakon.rada.gov.ua>
7. Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers URL:<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/51be16f6-e91d-439d-b4d9-6be041c28122/language-en/format-PDF>
8. Офіційний сайт Європейського Союзу. Європейський стовп соціальних прав. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobsgrowth-and-investment/european-pillar-social-rights_en.
9. Commission proposal to improve the working conditions of people working through digital platforms URL:<http://ec.europa.eu>
10. Сахарук І.С. Правові основи забезпечення свободи асоціації та доступу до колективних переговорів працівників цифрових платформ. – Наукові перспективи. №10(16). 2021. – С.247-258.

АНДРЕЙЦЕВ

Владислав Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент
навчально-наукового інституту права
Міжрегіональної Академії
управління персоналом

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕКОВОЇ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ
ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ,
ПОВ'ЯЗАНОЇ З ОБ'ЄКТАМИ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ**

Більш ніж 20-літній досвід чинності Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року із наступними змінами [1] зумовив правову науку України започаткував наукові дослідження вказаних правовідносин у зазначеній сфері, зокрема щодо безпекової захисної функції міжгалузевого правового інституту забезпечення діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки [2, с. 32-40] щодо досягнення мети правового забезпечення – безпеки та екологічної безпеки видів діяльності, пов'язаних з об'єктами підвищеної небезпеки в різних галузях та секторах національної економіки України [2, с. 32].

Зазначений правовий інститут регламентований наведеним Законом чітко консолідований із припасами екологічного [3] та інших галузей законодавства, що свідчить про його міжгалузевої юридичну природу та його базову фіксацію у системі господарського права, як спрямованого на регулювання і забезпечення господарської діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, що має здійснюватися у межах особливого правового режиму зазначених об'єктів, ризикових для природного та техногенного довкілля і небезпечних для здоров'я і життя людей, зокрема щодо гарантування суб'єктивного конституційного права громадян України на безпечне довкілля (стаття 50 Конституції України).

Певною мірою це обумовило кодифікацію господарського законодавства шляхом запровадження технічного регулювання і забезпечення технічних регламентів щодо безпечності об'єктів підвищеної небезпеки в різних небезпечних середовищах техногенного призначення та безпечної експлуатації з метою зниження господарськоекологічного ризику. В цій частині обов'язкового характеру набувають міжнародноправові конвенції ООН та документи ЄС, щодо адаптації приписів законодавчих актів України відповідно до вимог міжнародного правового регулювання, зокрема урахування особливостей Директив ЄС, ратифікованих Верховною Радою України, як загальнообов'язкових в процесі правозастосування в Україні особливо різних юрисдикційних органів та виконання загальних та спеціальних зобов'язань господарюючими суб'єктами, що експлуатують

об'єкти підвищеної небезпеки першого та другого класів, підвищення вимогливості органів державного контролю щодо виконання вимог міжнародних документів, законодавчих актів ЄС [4].

Досягнення мети еколого-безпекової захисної функції передбачено завдяки конституційного припису статті 16, відповідно до якого забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу складає зобов'язання держави.

Однак, при інтерпретації однієї і тієї конституційно-правової формули доцільно брати до уваги відповідні вимоги, передбачені Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» щодо зобов'язань, що ним покладається на суб'єктів господарювання, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки, зокрема щодо ідентифікації цих об'єктів відповідно до кількості порогових мас небезпечних речовин на підставі якої встановлюється відповідний клас небезпеки (від 1 – до 3), визначають та здійснюють політику запобігання аваріям на об'єкті підвищеної небезпеки 1 або 2 класу, яка надається центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері цивільного захисту або його територіального органу у разі його утворення, спільно із результатами проведеної ідентифікації, готує звіт до вказаного органу про заходи безпеки на об'єкті підвищеної небезпеки та інші документи, передбачення Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо об'єктів підвищеної небезпеки» від 15 липня 2021 року № 1686 [5]. У зв'язку із відзначенням логічно постає питання про уточнення формули статті 16 Конституції України шляхом її доповнення частини другої про те, що Законом України можуть визначатися уповноважені органи, які зобов'язані субсидіарно забезпечувати вимоги екологічної безпеки для суб'єктів господарювання ті унеможливлення настання негативних наслідків і упередження настання господарсько-екологічного ризику. Позитивне вирішення цієї проблеми дозволило б подолати реально створену амністію для суб'єктів господарювання щодо унеможливлення їх участі щодо забезпечення екологічної безпеки, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, конституційного закріплення принципу «ризик зобов'язує», що впливає із природи обов'язкової безпекової захисної функції суб'єктів господарювання, що використовують об'єкти підвищеної небезпеки, експлуатує джерела підвищеної небезпеки відповідно до вимог законодавчого забезпечення діяльності пов'язаної із об'єктами підвищеної небезпеки.

1. Про об'єкти підвищеної небезпеки»: Закон України від 18 січня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 15. Ст. 73.

2. Андрейцев В. В. Безпекова захисна функція інституту правового забезпечення діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки в системі господарського права. Система галузей права в умовах глобальних екологічних викликів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конфер. (27 листопада 2020 р.). ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України. К., 2020. С.32-40.

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. – Ст. 546.; Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 травня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 29. Ст. 345.

4. Конвенція о трансграничном воздействии промышленных аварий. ООН. Нью-Йорк. Женева. 1994. С. 47-77. Директива 2012/18 Європейського Парламенту і Ради «Про контроль великих аварій, пов'язаних з небезпечними речовинами», яка в подальшому змінює Директиву 16/89 ЄС і Ради. Офіційний вісник Європейського Союзу 24.7.2012.1.197.1. С. 17.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо об'єктів підвищеної небезпеки : Закон України від 15 липня 2021 року № 1686. Урядовий кур'єр. 2021. 3 вересня № 169. С. 11.

АНДРУШКО Алла Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового,
земельного та господарського права
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ТРУДОВІ ПРАВА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

З 24.02.2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні введено режим воєнного стану. 15 березня 2022 року прийнято Закон України № 2136-ІХ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», відповідно до якого на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом.

Гарантії права на працю у випадку, якщо специфіка виконання роботи передбачає можливість її здійснення віддалено (дистанційно), роботодавцю потрібно видати наказ про дистанційну роботу (ч. 1 ст. 60-2 Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України), проте норма щодо попередження за 2 місяці зупинена (ч. 3 ст. 32 КЗпП України за 2 міс.). Слід підкреслити, що обмежень щодо запровадження дистанційної роботи немає, окрім вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 року «Про деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану». Важливим є те, що неможливість виконувати дистанційно роботу через відключення комунікацій (електроенергія, інтернет) не може розглядатися як порушення трудової дисципліни. У випадку, якщо специфіка виконання роботи не дозволяє можливість її здійснення віддалено

(дистанційно), роботодавцю слід видати наказ про призупинення трудового договору (у цьому разі призупиняється оплата праці та інші гарантії). Призупинення трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Ініціювати можуть обидві сторони трудового договору (заява від працівника; наказ роботодавця). Важливим є те, що призупинення не є розірванням чи припиненням трудових правовідносин. Також може бути видано наказ про простій, який оплачується не нижче 2/3 тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу) (ч. 1 ст. 113 КЗпП України). Якщо на основному місці роботи оголошено простій або призупинення трудового договору, працівник має право працевлаштуватися на іншому підприємстві.

Також важливе значення мають гарантії у випадку увільнення від роботи (посади), тобто, тимчасового припинення виконання трудових обов'язків зі збереженням вимог ст. 119 КЗпП України. У цьому випадку також видається наказ про увільнення від роботи (посади). Підставою є повістка військомату, військовий квиток, довідка про призов військовозобов'язаного на військову службу, видана військовим комісаріатом або військовою частиною, а для резервістів – витяг із наказу або довідка про зарахування до списків військової частини, які видаються військовою частиною. Увільнення від роботи (посади) не тягне за собою припинення трудових відносин, а за цей період за працівником зберігаються місце роботи і посада. Здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про 194 соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Підкреслимо, що якщо дія строкового трудового договору закінчилася, проте працівник перебуває на військовій службі, він звільняється після закінчення проходження військової служби в день фактичної демобілізації, окрім осіб, які обіймали виборні посади в органах місцевого самоврядування та строк повноважень яких закінчився (ч. 6 ст. 119 КЗпП). За військовослужбовцем, контракт якого закінчився, але він продовжує служити, продовжують зберігатися місце роботи, посада і середній заробіток.

Під час дії воєнного стану обмежується тривалість щорічної основної відпустки у 24 календарні дні. Працівники, щорічна основна відпустка яких є більшої тривалості, після завершення воєнного стану, зможуть використати іншу частину відпустки. Працівник, окрім основної, може отримати будь-який ін. вид додаткових відпусток. Не скасовується норма щодо поділу відпустки на частини (за угодою можна поділити на частини будь-якої тривалості за умови що основна частина не менше 14 календарні дні). Роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури (Закону України «Про критичну

інфраструктуру» від 16.11.2021 р.). Важливим є те, що всі інші роботодавці керуватися цієї нормою не мають права. Також протягом воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого ч.1 ст. 26 Закону України «Про відпустки». Ця відпустка не може ініціюватися роботодавцем.

У період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою. Якщо переведення відбувається не через обставини, вказані вище, то необхідно дотримуватися вимог ч. 3 ст. 32 КЗпП. Формулювання «а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей» у наказі потребують об'єктивного обґрунтування.

Однією з головних умов притягнення роботодавця до відповідальності за не виплату (затримку виплати) заробітної плати є наявність його вини. Роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. У разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства. Слід зауважити, що у період дії воєнного стану порядок організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у районах активних бойових дій визначається роботодавцем самостійно, за умови забезпечення ведення достовірного обліку виконуваної працівником роботи та обліку витрат на оплату праці. Важливим є те, що районами активних бойових дій, на нашу думку, вказана норма не може обмежуватися, тому у даному випадку слід підготувати локальний акт (положення про обмін чи оформлення документів, окремий розділ у

ПВТР), у яких визначити порядок повідомлення сторонами трудового договору про його зміну чи розірвання за допомогою конкретних засобів зв'язку, використання КЕП.

АНІКІНА Галина Володимирівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри
цивільного права та процесу
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

СТВОРЕННЯ ГЕТЕРОНІМНИХ ТВОРІВ ЯК ВИД ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Внаслідок створення об'єктів права інтелектуальної власності суб'єкт цього права набуває суб'єктивних прав не лише майнового але й особистого немайнового характеру.

Одним з найважливіших особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що виникає у зв'язку з створенням твору науки, літератури і мистецтва, є право авторства. В системі особистих немайнових прав автора йому завжди надається першість. Це зумовлено тим, що інші як особисті немайнові так і майнові права на твір, надаються особі лише внаслідок визнання її автором даного твору і походять від нього [1, с. 484]. Дане право в юридичній літературі, ще називають правом батьківства (*paternite*) [2, с. 45]. Право авторства закріплене в ст. 6 bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів: «незалежно від майнових прав автора і навіть після уступки прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір...» [3].

Відповідно до ст. 423, 438 Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) за фізичною особою закріплюється право бути визнаною автором об'єкта права інтелектуальної власності. Право авторства зазначається першим в переліку особистих немайнових прав автора визначених ст.14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5].

На захист прав творця спрямована презумпція авторства. Презумпція (лат. *presumptio* – «припущення») що в перекладі означає припущення про наявність факту, який вважається дійсним, реальним, наявним, поки не буде доведено протилежне [6, с. 99]. Презумпція авторства закріплена у ст. 15 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [3], в ст. 435 ЦК України, у ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5]. Суть цієї презумпції полягає в тому, що за відсутності доказів протилежного автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. В постанові Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [7] зазначається, що під час розгляду справ про захист авторських прав господарським судам варто виходити із презумпції авторства. Інші докази,

пов'язані з авторством твору, досліджуються лише в разі, якщо авторство даної особи на твір оспорується або заперечується.

Однією з найважливіших ознак право авторства як і будь якого іншого особистого немайнового права є те що воно невіддільне від особистості автора. Воно може належати тільки дійсному творцеві твору є невідчужуваним і непередаваним ні за договором ні за законом. Однак, незважаючи на зазначене у деяких випадках визнання права на авторство є проблематичним. Сьогодні поширеним є написання різного роду творів, виступів, доповідей, статей, на замовлення, які опублікування його під іменем особи, яка не є справжнім автором. Наявність наукових публікацій часто надає можливість отримати певні матеріальні блага, кар'єрне зростання, отримати різного виду визнання та нагороди, налагодити міжособистісні стосунки, тощо. Тому часто споживачами послуг щодо написання творів на замовлення є політичні діячі, державні службовці, здобувачі вищої освіти, тощо. Інтернет рясніє великою кількістю пропозицій щодо написання курсових, кваліфікаційних робіт, статей, дисертаційних досліджень на замовлення. Наукове «заробітчанство» сьогодні є абсолютно відкритим і досить поширеним.

Твори які публікуються під іменем особи яка не є їх справжнім автором в юридичній літературі отримали назву «гетеронімних творів». Слово «гетеронімний» (від гетеро... і грец. оуіра – ім'я) в перекладі означає різнорідність різноіменний [8, с. 123].

Факт гетеронімного твору не лише важко встановити, а й важко довести причетність до нього як автора, так і замовника з огляду на те, що і автор твору, і особа, яка під своїм іменем опублікувала його, здійснюють це за спільною згодою. З цього приводу слушно зауважує С. Сударіков, що «справжній автор не може юридично привласнити свої невід'ємні особисті права, але він анонімний, тобто ніби не існує; він передав свої права власності замовнику за одноразову плату» [9, с. 254]. Зазначені правовідносини не можуть бути зафіксовані, адже неможливо передати те що є невідчужуваним.

Таким чином, кожна з сторін правовідносин пов'язаних із створенням гетеронімних творів залишається незахищеною і у випадку невиконання и неналежного виконання такого «неправомірного зобов'язання» не зможе захистити свої права.

Публікацію твору під іменем особи яка не є її дійсним автором часто пов'язують з поняттям плагіату. У глосарії сайту plagiarism.org поняття плагіату розуміється як відтворення або привласнення чужої роботи без посилання на джерело; видавання чужої роботи за власну [10]. Відповідно до ст. 50 п. в) Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5] плагіатом вважається – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Пунктом 4 статті 42 Закону України «Про вищу освіту» визначено поняття «академічного плагіату» це оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного

дослідження та/або відтворенню опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання [11]. В жодній з зазначених дефініцій поняття плагіату не йде мова про згоду творця на оприлюднення результатів його творчої праці під іншим іменем.

Розглянувши різні підходи до розуміння поняття плагіат в юридичній літературі можна зробити висновок, що під цим найчастіше розуміється «викрадення результату інтелектуальної праці» [12, с. 38]. Основною ж ознакою створення гетеронімного твору є наявність згоди творця на оприлюднення результату його творчої діяльності під іменем іншої особи. Таким чином, написання твору на замовлення не є плагіатом.

Таким чином, відповідно до ч. 2 ст.14 Закону України «Про авторське право та суміжні права» забороняється передача особистих немайнових прав автора, проте правові норми які б встановлювали відповідальність за такі дії відсутні. На нашу думку, передачу або посередництво при передачі автором (авторами) академічного твору, або його частини третій особі для подальшого використання цією особою як автором, не можна вважати плагіатом, адже ці дії здійснюються за його згодою. Вважаємо, що чесність і порядність, нетерпимість до будь-яких проявів обману повинна бути основою створення об'єктів інтелектуальної праці. Створення гетеронімних творів безперечно не повинно залишатися нормою, адже є обманом всього суспільства, тому відповідальність за такі дії повинні нести усі учасники зазначених відносин, і автор твору і особи які видають чужі права на об'єкти інтелектуальної власності за власні.

Використані джерела:

1. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. 626 с.
2. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права): учебник для вузов. М. : Норма, 2000. 459 с.
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року. № 995_051. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 43. Ст. 241.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. N 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
5. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 64.
6. Яворська О. Презумпція авторства та її застосування у судовій практиці. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 62. С. 99-106.
7. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 р. № 12. ПВИ : <http://zaNon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>.
8. Словник іншомовних слів / за редакцією О. С. Мельничука. Київ : Українська радянська енциклопедія, 1974. 774 с.
9. Судариков С. А. Основы авторского права. Минск : Амалфея, 2000. 512 с.
9. Glossary. URL : <http://www.plagiarism.org/plagiarism-101/glossary/>.
10. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо встановлення

відповідальності за передачу академічних творів із порушенням принципів академічної доброчесності : Проект Закону від 05.05.2021 р. № 5461. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5461&skl.

11. Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2014. 276 с.

АРТЮХ Дарина Сергіївна
курсант 2 курсу факультету № 4
Харківського національного
Університету внутрішніх справ
КОЛІСНИК Тетяна Петрівна
доцент кафедри протидії
Кіберзлочинності Харківського
національного університету
внутрішніх справ, кандидат
педагогічних наук, доцент

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному суспільстві гендерна рівність стає одним із ключових елементів сталого суспільства та розвитку. Однак в українській системі освіти існує низка проблем, які перешкоджають повній реалізації цієї рівності. Гендерна нерівність в освіті не лише обмежує людей у виборі професій та кар'єри, але й загрожує стабільності та ефективності суспільства в цілому. Акцентуючи увагу на необхідності активного залучення всіх зацікавлених сторін освітнього процесу для досягнення повної та справедливої гендерної рівності в освіті, розглянемо основні аспекти забезпечення гендерної рівності в українській системі освіти, проблеми та перспективи їх вирішення [1].

Гендерний розрив у виборі професії та спеціалізації є однією з найважливіших проблем українського суспільства. Неусвідомлені стереотипи гендерних ролей часто визначають вибір життєвого шляху та професійної діяльності. Чоловікам традиційно відводяться ролі в галузях, пов'язаних з технікою, інженерією та інформаційними технологіями, тоді як жінки залишаються в традиційних сферах, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення. Цей розрив не лише обмежує індивідуальний розвиток, але й є втратою для суспільства в цілому. Жінки можуть сприяти професійній та галузевій диверсифікації, а також інноваціям та розвитку. Водночас чоловіки також повинні мати вільний доступ до сфер, де вони можуть проявити свою творчість і відповідальність.

Вирішення цього питання потребує активних заходів на рівні освіти, інформаційних кампаній та соціально-економічної політики, спрямованих на

руйнування гендерних стереотипів та створення рівних умов для вибору професії незалежно від статі. Забезпечення гендерної рівності у виборі професії є важливою передумовою створення справедливого та продуктивного суспільства.

Проблема недостатнього представництва жінок у вищій освіті є серйозною перешкодою для досягнення повної гендерної рівності в українській системі освіти. Незважаючи на великий потенціал жінок в освіті, доступ до вищих викладацьких посад для багатьох талановитих жінок майже неможливий. Така ситуація не лише обмежує розвиток жінок-викладачок, але й призводить до втрати різноманітності в управлінні навчальними закладами. Жінки, які очолюють вищі навчальні заклади, можуть принести унікальне бачення, забезпечити різноманітність у процесах прийняття рішень та сприяти інноваціям у навчальних програмах.

Для вирішення цієї проблеми необхідно вжити заходів для створення середовища, сприятливого для професійного розвитку жінок в освіті. Це включає впровадження гендерно-чутливої політики, заохочення жінок до наукових досліджень та активне впровадження системи квот для забезпечення рівних можливостей для кар'єрного просування в освіті. Сприяння гендерній рівності на керівних посадах викладачів є важливим кроком на шляху до створення справедливого та репрезентативного освітнього середовища в Україні.

Зменшення гендерної нерівності у виборі професії є важливим завданням для досягнення справедливого та рівноправного суспільства. Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати конкретні заходи, спрямовані на посилення гендерної рівності у виборі професії. Пропонуємо наступні заходи:

Інформаційна кампанія:

- проведення інформаційної кампанії, спрямованої на руйнування гендерних стереотипів у виборі професії;
- презентувати позитивний імідж, висвітлюючи приклади успішних жінок у традиційно "чоловічих" сферах.

1) Кар'єрне консультування:

- забезпечити дівчатам і хлопцям доступ до професійних консультантів, які допоможуть їм розібратися в широкому спектрі кар'єрних можливостей;

- організуйте ярмарки кар'єри, де молоді люди можуть дізнатися про різні професії та отримати індивідуальну консультацію.

2) Гендерно-чутливі навчальні програми:

- включити гендерно-чутливі елементи в навчальні програми на всіх рівнях освіти; – забезпечити різноманітність і включити приклади чоловіків і жінок у різних професіях у навчальні матеріали.

3) Система підтримки:

- створити програми наставництва для молодих жінок, зацікавлених у

нетрадиційних професіях;

- розробити програми підтримки та заохочення для жінок, які надають перевагу кар'єрі в традиційно "чоловічих" галузях.

4) Запровадити систему квот:

- вивчити можливість запровадження системи квот для жінок у секторах, де вони недостатньо представлені.

Ці заходи можуть сприяти створенню більш рівних умов для вибору професії та зменшенню гендерної нерівності у цій сфері.

Такі проблеми, як гендерна нерівність при професійному відборі та недостатнє представництво жінок на керівних посадах, потребують комплексного підходу та реалізації конкретних заходів. Необхідно докладати проактивних зусиль для руйнування стереотипів, створення умов для гендерної рівності при професійному відборі та сприяння професійному розвитку [2, с.5].

Однак визнання проблеми та визначення очікувань – це лише перший крок. Важливо вжити конкретних заходів, які сприятимуть реальному покращенню гендерної рівності в освіті. Тільки якщо громадяни, навчальні заклади та адміністрації працюватимуть разом, ми зможемо забезпечити справедливість і рівність та розбудувати систему освіти, в якій кожен, незалежно від статі, зможе реалізувати свій потенціал.

1. Гендерна рівність та освіта – Україна до НАТО URL: <http://surl.li/nvxztz> (дата звернення 03.12.2023).

2. Приходькіна Н. О. Сучасні проблеми гендерної освіти у вищих навчальних закладах України. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/577a205a-3d81-4032-a498aff1c9084a71/content> (дата звернення 03.12.2023).

БАРЧУК Анжеліка Борисівна
начальник Управління
представництва інтересів держави
в суді Дніпропетровської обласної
прокуратури

НАПРЯМКИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ

З самого початку воєнних подій на території України вітчизняні політики та український науковий світ визначають стратегію відновлення країни як самостійної та незалежної держави. За словами Ю. Городніченка та І. Сологуба (2022), процес відновлення України повинен бути не просто відбудовою до передвоєнного стану, але трансформацією. Модернізаційні зусилля мають

охоплювати не лише виробничі технології та інфраструктуру, а й радикальне удосконалення інституцій. Ці процеси повинні вплинути на всі сфери економіки та суспільства. Остаточною метою трансформації України є повноцінне членство в Європейському Союзі та НАТО [1]. Це передбачає, насамперед, встановлення повноцінної демократії як основи всіх реформ та заходів, що включають розширення прав та можливостей громадян та громад.

Враховуючи міжнародний досвід відновлення, важливо, щоб усі процеси відбудови були максимально ефективними і викликали довіру як суспільства, так і міжнародних партнерів. Це особливо актуально на шляху до вступу в Європейський Союз, де маємо як країни-соратниці, так і країни-опоненти. Наші опоненти спостерігають ризики в недостатньому темпі реформ, гармонізації законодавства, корупції, безпекових питаннях та інших аспектах. Розуміючи виклики та слабкі сторони попередніх досвідів відновлення, ми можемо покращити та розробити механізми публічного управління для забезпечення прозорих, швидких та ефективних процесів відновлення країни. Засновуючись на вивченому міжнародному досвіді та враховуючи український контекст, основними напрямками відновлення України безперечно є подальше вдосконалення демократичних реформ та впровадження ще більш стійких демократичних інститутів.

Другим важливим напрямком є посилення боротьби з корупцією, оскільки міжнародний та внутрішній досвід підтверджують, що корупція стримує розвиток реформ та загальну модернізацію суспільства та його інститутів. 20 червня 2022 року Верховна Рада України прийняла Антикорупційну стратегію України на 2021-2025 роки. Ця стратегія спрямована на посилення боротьби з корупцією, що є критично важливим у період відбудови. Основні принципи стратегії включають оптимізацію функцій держави, цифрову трансформацію, створення нових законних шляхів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, посилення юридичної відповідальності, формування суспільної нетерпимості до корупції та утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [2].

Питання наближення та потенційного вступу до Європейського Союзу є важливим аспектом внутрішньої політики протягом багатьох років. Практично кожна урядова влада висловлювала свій намір пройти цей шлях, маючи за мету зробити Україну повноцінним членом європейської родини. Останніми роками було вже досягнуто значний прогрес у цьому напрямку, що дозволяє офіційним українським представникам висловлювати оптимістичні заяви щодо можливості отримання Україною повноправного членства в ЄС протягом наступних двох років [4]. Президент України висловив амбітні плани щодо приєднання до Європейського Союзу протягом наступних двох років та висловив очікування, що цього року, у 2023 році, країна може вже розпочати передвступний етап переговорів [1].

Невід’ємно, однією з ключових складових інтеграції української економіки в єдиний ринок Європи є створення зони вільної торгівлі з

Європейським Союзом. У квітні 2022 року Європейська комісія взяла надзвичайний крок, спрямований на підтримку України в умовах повномасштабного російського вторгнення. На цей час були анульовані всі мита для українських товарів, і була укладена угода щодо автомобільних перевезень, що сприяло збереженню торгівлі між Україною та Євросоюзом. Додатково, якщо до великої війни Росії проти України частка української міжнародної торгівлі з ЄС становила 41%, то за минулий рік цей показник зростає до 55,5%. Це не лише стосується експорту України до Євросоюзу, але і важливо для імпорту життєво важливих товарів, оскільки Україна отримує майже 90% палива та 70% медичних препаратів з Європи. Отже, важливою стала заява президента Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн на саміті "Україна – ЄС", де вона заявила, що термін дії безмитної торгівлі однозначно буде продовжено, і тепер товари без мит можуть легко поступати до Європейського Союзу з України, як це було минулого року [3].

Для досягнення повоєнного відновлення країни, інтеграції економіки в європейський простір та включення в глобальні ланцюги створення вартості, Україні необхідно реалізувати широкомасштабну програму відновлення. У світлі сучасного розвитку інформаційних технологій, таких як великі дані, хмарні технології, високошвидкісний інтернет, сучасні супутникові системи і інше, ще не було бачено проєктів відновлення, які мають такий масштаб, як майбутнє відновлення України. Отже, Україна повинна створити свою власну модель відновлення, використовуючи найкращі принципи відновлення країн після стихійних лих та військових конфліктів і застосовуючи сучасні цифрові інструменти.

Отже, основні виклики, що стоять перед процесом відновлення України, включають масштабність завдань відновлення, наявність необхідних фінансових ресурсів (поза межами цього дослідження), цільове фінансування найкращих та насущних ініціатив (пріоритизація), ефективне використання коштів і питання корупції. Для успішного відновлення слід керуватися такими принципами: 1) керівництво процесом відновлення повинно знаходитися в компетенції органів країни, яка потребує відновлення. Міжнародні організації та громадські структури не повинні замінити функції державних інституцій; 2) відновлення країни має базуватися на економічному оновленні. Фінансова допомога повинна сприяти економічному зростанню, а не його заміщенню; 3) процес відновлення повинен відбуватися швидко та розпочинатися якнайшвидше; 4) використання цифрових інструментів та відповідної інфраструктури допомагає боротьбі з корупцією та підвищує ефективність використання ресурсів; 5) залучення місцевої влади та громадянського суспільства є ключовим для успішного відновлення.

1. «Відбудова України буде найбільшим внеском у підтримку глобального миру – промова Президента на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лу-ганю», 4 липня, 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vidbudova-ukray-inibude-najbilshim-vneskom-u-pidtrim-ku-globa-76261> (дата звернення: 27.11.2023).

2. Відбудова України: принципи та політика./ За ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. 2022. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/re-construction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 27.11.2023)
3. На шляху до ЄС: як українській економіці швидше інтегруватись з європейською. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/na-shlyahu-do-yes-yakukrajinskiy-ekonomici-shvidshe-integrivatis-z-yeuropeyskoju-12138699.html> (дата звернення: 27.11.2023)
4. Солідарність країни з ЄС. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/index_uk. (дата звернення: 27.11.2023)

БЕЗУХ Олександр Васильович,
доктор юридичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу правового забезпечення
ринкової економіки НДІ приватного
права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії
правових наук України

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Механізм правового регулювання, як теоретико-правова категорія, є об'єктом дослідження вже тривалий час та досить розробленим в науці теорії права. Як відомо, одним з її засновників є С. С. Алексєєв, але згодом розуміння даного інституту зазнало певну трансформацію: від забезпечення показу руху, функціонування правової форми, до «юридичного механізму управління» тощо. Але досліджень функціонування такого механізму в конкретних галузях права не проводилося.

Розглядаючи особливості механізму правового регулювання приватних економічних відносин (далі – Механізм), слід підкреслити, що він функціонує в умовах економічної конкуренції як об'єктивного економічного механізму регулювання ринкових відносин з власними закономірностями, основними з яких є: закон попиту та пропозиції, закон граничної корисності, закон вартості, закон кількості грошей в обігу та інші. Майнові відносини набувають рис не просто майнових, а товарних відносин, предметом яких є не просто реалізація приватних прав та обов'язків, а, насамперед, товар з його властивостями.

Товар – це продукт, вироблений на продаж. Головною відмінністю поняття товару від поняття майна, яке використовується в цивільних правовідносинах, є те, що товар має не лише мінову вартість, а й споживчу цінність для покупця, також мінова цінність для продавця передбачає не просто майновий еквівалент як в цивільних відносинах, а й собівартість, додаткову вартість та отримання прибутку, як складової розширеного

виробництва в приватних економічних (господарських) відносинах. Наведені чинники створюють окремі суперечливі конфліктні інтереси для учасників відносин, вплив яких на виникаючі правовідносини в цивільному праві не досліджується та не враховується.

З наведеного доцільно відправною точкою аналізу Механізму взяти правовідносини, як реальний зв'язок між учасниками ринкових відносин з приводу їх прав та обов'язків, що дозволяють реалізовувати їх інтереси. При цьому слід враховувати, що правовідносини виникають як позитивні, так і негативні (порушення та захист прав учасників ринкових відносин). При цьому іноді вони навіть є нерозривними, коли, наприклад, нібито правомірні з точки зору цивільного приватного права договірні відносини суперечать публічному господарському порядку, зокрема, в сфері конкуренції або захисті споживачів.

Особливістю правового регулювання в господарській сфері є те, що багато економічних чинників, наприклад, економічний або споживчий інтерес учасників відносин, не можуть бути врегульовані безпосередньо. Разом з тим, вони безпосередньо впливають на вольову поведінку учасників, процеси та стан ринку, що потребує їх врахування.

З одного боку в приватних відносинах такі ситуації можливо було б вирішувати, наприклад, за допомогою принципів добросовісності чи розумності. Але головним економічним стимулом підприємництва та конкуренції є можливість збільшувати додаткову вартість (прибуток) у співвідношенні з витраченим капіталом, яка досягається за допомогою правомірних та неправомірних заходів, застосування яких і підлягає врегулюванню. Безмежна свобода у погоні за отриманням прибутку руйнує чесні і справедливі економічні відносини.

Існує тенденція, що підприємець, який намагається отримати перемогу за рахунок ліпшого співвідношення додаткової вартості і вкладеного капіталу почне контролювати і інші блага (стани та процеси), що існують та виникають на ринку (частка на ринку, інформаційне сприйняття товару споживачем, встановлення бар'єрів, створення перешкод тощо). І було б неправильно співставляти бажання отримувати прибуток із наявністю добросовісності в діях підприємця. Як справедливо зазначив К. Маркс – забезпечте капіталу 10% прибутку, і капітал згоден на всяке застосування, при 20% він стає жвавим, при 50% позитивно готовий зламати собі голову, при 100% він зневажає всі людські закони, при 300% немає такого злочину, на який він не ризикнув би піти, хоча б під страхом шибениці [1, 2]. У зв'язку з наведеним свобода підприємницької діяльності вимагає встановлення меж та правил її існування, як гарантія існування певного господарського правового порядку.

Загальновідомо, що способами правового регулювання є дозволи, зобов'язання та заборони. Переважна кількість фахівців, особливо цивільного права, вважають, що приватні відносини це відносини юридично рівних суб'єктів, що регулюються за допомогою переважно диспозитивного методу

регулювання. Тому наголошується про загальнодозвільний режим правового регулювання всіх приватних відносин. Але з таким підходом в ринкових (господарських) відносинах погодитися не можна.

Немає загальновизнаного розуміння юридичної рівності. Коли розглядати рівність як фактичну наявність у суб'єктів однакових (рівних) соціальних можливостей для задоволення потреб, реалізації інтересів, досягнення мети, то її де факто на ринку немає. Для приватних економічних відносин притаманна наявність феномену економічної влади, в силу якого певні суб'єкти ринку можуть диктувати іншим учасникам ринкових відносин умови обороту товарів на ринку або здійснювати інший вплив на економічну поведінку учасників ринку. Також існує конфлікт (суперечність) між суб'єктами ринку (продавцями, покупцями, конкурентами тощо) щодо їх економічних інтересів, яким можливо керувати та перманентно вирішувати за допомогою економічної конкуренції (саморегулювання), коли працюють економічні закони, або владними приписами держави з міркувань суспільних інтересів та з проблем спотворення економічної конкуренції та захисту споживачів.

Коли розглядати рівність як рівні права і обов'язки за наявності однакових обставин (юридичних фактів) і юридичних умов (правосуб'єктності), то де факто в економічній сфері її також немає. Тотожні договори купівлі-продажу між фізичними особами та за участі суб'єкта господарювання – продавець можуть мати різні юридичні наслідки в силу існування регулювання економічної конкуренції, технічного регулювання тощо. Яскравим прикладом асиметричної реакції держави на ситуацію на ринку є закон України «Про захист прав споживачів», яким споживачам-фізичним особам надали додаткові права, а на суб'єктів господарювання поклали додаткові обов'язки щодо невизначеного кола споживачів, які існують як реальні зобов'язання, за порушення яких настає юридична відповідальність.

Загальновизнаним є те, що метою правового регулювання є усунення перешкод в реалізації прав суб'єктів відносин, яке реалізується через механізм правового регулювання, який є цільним утворенням (правовим явищем). Наведене свідчить, що усунути існуючі унаслідок різниці економічних інтересів та економічної нерівності учасників перешкоди в приватних економічних відносинах за допомогою лише правових дозволів неможливо. Визначення правил та гарантій існування певного господарського правового порядку передбачає їх імперативне встановлення з використанням правових зобов'язань та заборон, які забезпечать формування волі приватної особи на утримання від заборонених дій.

Таким чином правові норми та акти, що визначають модель відносин та юридичні факти, як складові Механізму, не можуть обмежуватися лише диспозитивним методом регулювання та правовими дозволами. Ринкові економічні відносини потребують певного державного регулювання та вибіркового імперативного встановлення правил здійснення господарської

діяльності і її контролю в Механізмі з метою забезпечення балансу інтересів у вигляді зобов'язань діяти певним чином та правових заборон, які існують разом з дозволами та створюють правила економічної конкуренції загалом та на певних ринках.

1. Dunning T. J., Trade's Unions and Strikes: Their Philosophy and Intention. London: № 5, Raquet court, Fleet street, E.C. 1860. 52 p.,
2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 23, с. 770.

БЕРВЕНО Олексій Миколайович
адвокат, керуючий партнер
адвокатського бюро «Хрипунова Д.Г.»

ВІДШКОДУВАННЯ СПРИЧИНЕНОГО ВІЙНОЮ ЗБИТКУ НАЛЕЖНОМУ ВЛАСНИКУ МАЙНА

Основне питання яке цікавить кожного громадянина у післявоєнний період, це відшкодування збитку спричиненого війною. Для правильного розуміння поставленого питання слід вказати про існування двох дещо різних понять: відшкодування шкоди та компенсація. Вони різняться саме механізмом їх реалізації.

Відшкодування шкоди (стягнення з винної особи за завдану шкоду): вирішується у судовому порядку шляхом подання позову про відшкодування шкоди (в тому числі, але не виключно репарації, контрибуції), проти іншої винної особи, завдяки яким буде відшкодована уся майнова шкода, завдана воєнними діями.

Компенсація є різновидом державної соціальної допомоги, коли держава за власний рахунок виплачує певній категорії постраждалих кошти в тих розмірах і на тих умовах, які будуть визначені самою державою.

Крім того, законодавцем встановлені і такі поняття, як грошова допомога та грошова компенсація.

Грошова допомога – надається постраждалим, житло яких пошкоджено внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків та які відмовилися від евакуації, відселення та залишилися на попередньому місці проживання та/або в межах відповідного населеного пункту.

Грошова компенсація – надається постраждалим, які є власниками житла, яке перебуває на контрольованих Україною територіях та було зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру.

Одночасно законодавець надає перелік належних осіб, саме яким має бути відшкодовані збитки, а саме: власники (балансоутримувач) майна; замовники будівництва щодо об'єктів будівництва; особи за якими таке майно

закріплено на праві господарського відання чи праві оперативного управління (для юридичних осіб); члени житлово-будівельних кооперативів, які викупили житлове приміщення кооперативу, але не оформили право власності на нього; особи які здійснили інвестування та фінансування будівництва об'єктів, щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт; ОСББ, керуючим багатоквартирних будинків, житловобудівельними кооперативами, які здійснюють утримання відповідних будинків (для юридичних осіб); спадкоємці / правонаступники вищезазначених осіб.

Конкретні механізми, процедури, умови виплати грошових компенсацій та здійснення іншого відшкодування завданої воєнними діями шкоди, станом на сьогодні, регулюються такими нормативно-правовими актами:

- Порядок від 26.03.2022 р. № 380 – визначає умови, механізм та процедуру подання заявок про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій;

- Порядок від 20.03.2022 р. № 326 – встановлює процедуру визначення шкоди та збитків компетентними органами;

- Порядок від 19.04.2022 р. № 473 – встановлює механізм фіксації пошкоджень будівель та споруд різних форми власності, зумовлених збройною агресією РФ;

- Порядок від 18.12.2013 р. № 947 – встановлює порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації.

Окремо зауважимо, що у разі коли в результаті бойових дій втрачено будь-які правовстановлюючі документи, за можливості необхідно розпочинати процес їх відновлення, оскільки дані документи знадобляться для подальшої процедури відшкодування спричиненого війною збитку належному власнику майна.

БІЛОКОНЬ Олександра Віталіївна
студентка ЮП-22-3

Науковий керівник:

ГОРДІЄНКО Тетяна Олександрівна
викладач кафедри цивільного,
трудового та господарського права

*(Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара)*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РИНОК ПРАЦІ ТА ТРУДОВІ ПРАВА НАСЕЛЕННЯ

Наша держава переживає непростий час в історії: період воєнного стану гостро впливає на питання щодо змін на ринку праці та на трудові права населення України. Велика кількість населення мігрує по території нашої країни та за її межі, в основному це молодь та люди працездатного віку. На підприємствах та містах роботи скорочують робочі місця та заробітну плату, що призводить до безробіття. Ця тема є важливою, оскільки вона зосереджує свої напрямки у трудових відносинах в умовах воєнного стану та під час воєнних дій, що має негативний вплив на економіку країни та життя населення в цілому.

У 2023 році ситуація з працевлаштуванням багатьох людей через бойові дії на території нашої держави значно погіршилася. Потрясіння, особливо соціальні та економічні, обумовлені російською агресією, призвели до того, що значна кількість людей втратила роботу та почати працювати віддалено.

Втрата та пошкодження виробничих активів та інфраструктури, переривання ланцюгів постачання торгівельних мереж послабили потенціал ринку праці, що призвело до «зривів» та втрати можливостей працевлаштування більшості українців. У малого бізнесу скорочуються можливості фінансової підтримки свого штату працівників, малий та середній бізнес в Україні скоротив 1,07 млн працівників.

Високий рівень безробіття, що є соціально-економічним явищем, за якого певна частина працездатного населення країни не може знайти роботу та реалізувати своє право на отримання заробітної плати, згубно впливає на економіку будь-якої країни: він не лише призводить до погіршення рівня життя, підвищення витрат на допомогу безробітним, скорочення надходжень у вигляді податків, а й прямо впливає на скорочення податкових надходжень і зниження ВВП країни. У відповідь на безробіття відбуваються і соціальні зміни, що можуть включати зниження продуктивності праці та трудової активності громадян, переїзд найбільш кваліфікованих кадрів за кордон [1, с. 260].

Для покращення становища у сфері ринку праці необхідно постійно

вдосконалювати та врегульовувати зайнятість населення, що відображає ступінь участі населення в суспільно-корисній праці і досягнутий завдяки цьому рівень стабільності системи та економічного розвитку країни. Державне регулювання зайнятості- це комплекс заходів державного впливу на ринок праці з метою забезпечення продуктивної зайнятості та соціального захисту населення. Актуальність цієї мети визначається економічними і соціальними наслідками безробіття як для суспільства в цілому так і для кожної особи окремо. Підвищення економічного статусу країни неможливе без підвищення продуктивності праці, що можна досягти шляхом посилення стимулюючої ролі заробітної плати. Ключовим принципом реалізації цієї функції є розгляд підвищення оплати праці та використання тарифної оплати праці роботодавцями.

Слід зауважити, що в умовах воєнного стану вводяться певні обмеження на деякі конституційні права і свободи громадян. Так, стаття 43 Конституції України [2] гарантує право кожного на працю, що включає в себе заробіток на життя через самостійно обрану або прийняту роботу. Це передбачає створення умов для реалізації права на працю, рівні можливості в обранні професії, гарантії захисту від незаконного звільнення та право на своєчасну виплату зарплати. Стаття 44 Основного Закону гарантує право на страйк для захисту економічних і соціальних інтересів працівників. Усе це регулюється умовами воєнного стану та відповідними законами України. В той же час, згідно зі статтею 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, за винятком умов воєнного або надзвичайного стану, при цьому обмеження мають чітко вказаний термін дії [2]. Такий важливий механізм захисту громадянських прав регулюється статтею 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", де детально описано, які права можуть бути обмежені в рамках тимчасових обмежень під час військового стану [3]. Перш за все, обмежуються права людей на вільне пересування (введення комендантської години, заборона або обмеження вільного вибору місця проживання, може бути встановлений особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів); контролюються засоби зв'язку, відбувається перевірка речей та житла за необхідності. Також воєнний стан може обмежувати права людей на вільний вибір праці: громадяни можуть залучатися до суспільно-корисних робіт.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»[4] визначає конкретний перелік обмежень трудових прав під час воєнного стану. Так, згідно норм цього Закону, роботодавець може без згоди працівника перевести його на іншу роботу, яка не визначена трудовим договором, за умови, що це не шкодить здоров'ю працівника лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою; тривалість робочого часу може бути

збільшена до 60 годин на тиждень для працівників на критичних об'єктах інфраструктури; Закон також дозволяє застосування праці жінок на важких та небезпечних роботах за їх згодою, за винятком вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року; роботодавець може обмежити щорічну відпустку працівника до 24 днів за власним рішенням, тощо.

Отже, воєнний стан суттєво впливає на ринок праці та трудові права населення. Зменшення виробничих можливостей та інфраструктури призводить до втрат робочих місць і зниження заробітних плат. Міграція населення на території нашої держави та поза її межі створює нові виклики у структурі ринку праці та підвищують конкуренцію.

Умови воєнного стану можуть призводити до обмежень у трудових правах громадян, включаючи право на працю та право на страйк. Хоча такі обмеження можуть бути виправданими в умовах кризи, важливо забезпечити, щоб вони були обмежені та тимчасові, згідно з конституційними стандартами.

1. Завадська К. Становище ринку праці в умовах воєнного стану в контексті цілей сталого розвитку України. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: Матеріали десятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 27–28 квітня 2023 р.) уклад. М. М. Набок. Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 259-264

2. Конституція України від 08.12.2004 № 2222-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.11.2023)

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.11.2015 № 766-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.11.2023)

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213620#Text>

БОНДАРЕНКО Ольга Олегівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного
університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЗАВДАНИХ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Внаслідок збройної агресії російської федерації значна кількість майна, включаючи об'єкти цивільної інфраструктури були пошкоджені або зруйновані. Постраждали люди знаходяться у складних життєвих обставинах, позбавлені можливості нормального існування та відновлення свого способу

життя. У такій ситуації, питання відшкодування завданих збитків та отримання компенсації за зруйноване або пошкоджене майно набуває особливої ваги.

Питання про відшкодування шкоди, завданої воєнними діями, постало перед Україною ще в 2014 році. Але в той час законодавство не мало ефективних правових механізмів захисту майнових інтересів осіб, які постраждали від воєнних дій та збройного конфлікту.

У зв'язку з тим, що з 24 лютого 2022 року слова «відшкодування» і «компенсація» увійшли до широкого вжитку. Але варто знати про чітку різницю між відшкодуванням збитків та компенсацією, як двох окремо існуючих юридичних інструментів. Відшкодування шкоди це стягнення з винної особи сум, що дозволяють потерпілому повністю відшкодувати понесені збитки та/або відновити первісне становище пошкодженого об'єкта. Натомість компенсацією є матеріальна підтримка, допомога, яка надається заявнику з державного (чи іншого, позаурядового) бюджету певній категорії осіб, що постраждали у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна.

Загальні засади відшкодування майнової шкоди передбачені у ст.ст. 22, 1166 ЦК України. Цими нормами передбачено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування, а шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Майнова шкода, як правило, відшкодовується в порядку цивільного судочинства, безпосередньо шляхом звернення до суду особою, права якої були порушені, з відповідним позовом до винної особи. При цьому позивач зобов'язаний надати докази, що підтверджують факт заподіяння шкоди та її розмір, а також винуватість конкретної особи у її вчиненні.

Аналізуючи існуючий стан речей, доходимо до висновку, що звичайні процедури цивільного судочинства є неефективними при відшкодуванні шкоди, заподіяної під час воєнного стану.

З початком повномасштабної війни, після 24 лютого 2022 року обсяги руйнувань, які стали наслідком злочинних дій російської федерації, охопили всю територію України. Як наслідок перед Урядом України постало питання щодо впровадження нових процедур задля забезпечення, захисту прав громадян. І тому вже 20 березня 2022 року Уряд прийняв постанову №326, якою затвердив Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації.

Зокрема, ця постанова зобов'язала міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади розробити і затвердити у шестимісячний строк методики визначення шкоди та збитків, передбачені зазначеним Порядком. Відповідальним за визначення шкоди та збитків за напрямом, що включає втрати житлового фонду (житла), об'єктів благоустрою, об'єктів незавершеного будівництва житлової нерухомості, фактичні витрати, здійснені для їх відновлення було визначено Міністерством розвитку громад та територій України. Однак станом на березень 2023 року зазначена методика

так і не була затверджена [1].

26 березня 2022 року постановою КМУ № 380 запроваджено збір та облік інформації про пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації [2], нерухоме майно громадян України з метою подальшого застосування механізмів для поновлення порушених майнових прав осіб та затверджено Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Згідно з цим Порядком, інформаційне повідомлення можна подати за вибором особи через портал чи мобільний застосунок «Дія», або через Центри надання адміністративних послуг чи нотаріуса, щодо об'єктів нерухомого майна, знищених або пошкоджених внаслідок військової агресії Російської Федерації. На сьогодні, після внесення до вказаного Порядку кількох важливих змін, його дія поширюється на фізичних та юридичних осіб, визначені об'єкти нерухомого майна, які знищено або пошкоджено внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, з 19 лютого 2014 року, що є датою початку тимчасової окупації Російською Федерацією окремих територій України відповідно до частини другої статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Однак виникає питання, чи є подання інформаційного повідомлення без перевірки відповідних фактів належною юридичною фіксацією заподіяної шкоди.

Постановою № 380 також передбачено створення та функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації — єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи, яка призначена для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації (документів) про пошкоджене та знищене нерухоме майно, просторові координати об'єктів, осіб, нерухоме майно яких пошкоджено або знищено, шкоду та збитки, завдані внаслідок пошкодження такого майна тощо.

23 лютого 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», яким на законодавчому рівні визначено правові та організаційні засади надання такої компенсації за пошкодження та знищення визначених ним категорій нерухомого майна з 24 лютого 2022 року та передбачено функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та

знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [3].

Для реалізації положень вищезазначеного Закону Уряд повинен затвердити план заходів та прийняти відповідні рішення, які необхідні для реального запуску абсолютно нових процесів, вперше закріплених на найвищому нормативному рівні.

Це стало поштовхом для законотворчої роботи і внесення численних змін до законодавства України у тому числі і до ряду статей Цивільного кодексу України.

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.11.2023)

2. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Постанова КМУ від 26 березня 2022 р. №.380 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96> (дата звернення 22.11.2023)

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Закон України від 23.02.2023 р. №2923-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text> (дата звернення 22.11.2023)

БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА

Надія Леонтіївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного
права та процесу Хмельницького
університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

ОНЛАЙН-ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

В умовах активної фази російсько-української війни, що розпочалась 24 лютого 2022 року широкі можливості поширення й обміну інформацією, що їх надає інтернет, стали в для України надзвичайно важливим інструментом забезпечення життєдіяльності суспільства та ефективним способом захисту не тільки на інформаційному фронті, але й в повсякденному житті. Це і не дивно адже сама всевітня інформаційна мережа, як стверджують дослідники, в свій

була продуктом розвитку саме військових технологій, які пізніше було адаптовано для цивільних потреб [1]. І коли громадяни часто фізично не мають можливості полишити місце свого перебування через перепони та небезпеки, що їх несе війна, потенціал інтернету і можливість комунікувати на значні відстані є затребуваним як ніколи.

Особливої актуальності це питання набуло в контексті необхідності врегулювання приватно-правових конфліктів, які ширяться на фоні триваючого стресу, в якому перебувають українці і постійних тригерів війни: втрати Захисників, масової загибелі цивільного населення, втрат житла та бізнес-нерухомості, необхідності полишення місця проживання/праці та виїзду за кордон і пристосування до іноземної ментальності та інших реалій, невпевненості у завтрашньому дні... усе це, та інші подразники створюють безліч конфліктів, які, для врегулювання потребують «проговорення очі в очі» і саме інтернет дає можливість людям вести діалог в конфлікті дистанційно.

Проблематика онлайн врегулювання конфліктів в різний час досліджувалась вітчизняними та зарубіжними науковцями [2] утім проблеми, онлайн-комунікації, в т.ч. конфліктної, спричинені війною, стали для української наукової спільноти неочікуваним викликом: не вирішеними є численні питання ідентифікації суб'єктів віртуальних правовідносин та підтвердження їх правосуб'єктності; забезпечення конфіденційності комунікації та технічної можливості повноцінного виконання професійних обов'язків дистанційно; юридичного значення «мережевих юридичних фактів»; дотримання етики і належної поведінки в мережі; способів притягнення до відповідальності за онлайн-правопорушення тощо. Нашу доповідь присвячено одному з аспектів окресленої проблематики – проблематиці онлайн врегулювання приватноправових конфліктів, та викликам, обумовленим війною.

Ще в мирний час практики альтернативного врегулювання спорів – АВС (Alternative dispute resolution – ADR) почали використовувати різноманітні віртуальні ресурси в якості інформаційного стенду або центру обміну інформацією для людей, які вперше дізнавшись про АВС, щоб довести до відома останніх зміст примирних процедур, підвищити обізнаність про альтернативи судовому розгляду. [3, р. 2] Пізніше почали створюватися спеціалізовані платформи, на яких можна скористатися відповідною послугою онлайн-врегулювання конфлікту, як от: платформа Online Dispute Resolution¹, Mediate.com², Modria³. Переважно ці та інші ресурси використовувалися для врегулювання приватно-правових та комерційних конфліктів.

На момент початку війни Україна вже здійснила вагомі кроки на шляху

¹ Online Dispute Resolution. URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.home2.show>

² Mediate.com. URL: <https://mediate.com/>

³ Modria. URL: <https://www.tylertech.com/products/online-dispute-resolution>

диджиталізації інструментів врегулювання конфліктів: було закладено основи для електронного правосуддя¹, а умови воєнного стану стимулювали активізацію онлайн забезпечення супроводу альтернативного врегулювання конфліктів, як найбільш адекватних реаліям сьогодення способів врегулювання конфліктів: активізувалася робота таких платформ як Mediation help², Міжнародний центр медіації сімейних конфліктів та викрадення дітей³ та інші.

Інакше кажучи цифрове забезпечення для онлайн врегулювання конфліктів було створено, але постала низка питань, які потребують оперативного вирішення для забезпечення ефективності таких примирних процедур.

В межах цієї доповіді акцентуємо увагу на питанні безпеки онлайн примирних процедур при врегулюванні приватно-правових конфліктів, яке надзвичайно гостро постало в умовах війни.

При офлайн процедурі АВС, фахівець, що забезпечує організацію примирної процедури може проконтролювати безпечність та ізолюваність простору, в якому сторони будуть вести діалог, щоб забезпечити його конфіденційність. Він може не допустити сторонніх осіб, може обрати таке приміщення, яке буде наближене до бомбосховища, оснащеного відокремленими відсіками, щоб повітряна тривога не завадила примиренню сторін.

При мережевій комунікації жоден з учасників примирної процедури не може проконтролювати ці безпекові аспекти, як і не може завадити недобросовісній присутності третіх осіб (з іншої сторони екрану) та/або запису розмови. Також варто згадати про проблеми нестабільності мережевого зв'язку в регіонах, наближених до лінії фронту, чи тих, які в конкретний момент часу перебувають під загрозою. Це створює ризик того, що зв'язок буквально може зникнути у «самий відповідальний момент». Більше того, сам інтернет трафік може бути доступний стороннім особам (наприклад, адміністраторам віртуального ресурсу за допомогою якого здійснюється комунікація).

Що може зробити примирювач за таких умов?

На нашу думку, тут можна виділити кілька основних алгоритмів дій:

1. Отримання від учасників конфлікту інформованої згоди на онлайн примирну процедуру на будь-якому доступному останнім цифровому ресурсі та погодження сторін з можливими ризиками;

2. Загальна співпраця надавачів послуг АВС при якій той чи інший центр медіації, примирення, переговорів тощо надавав би свої матеріально-технічні

¹ Електронний Суд. URL: <https://id.court.gov.ua/>

² Mediation help. URL: <https://www.mediation-help.com/resolve-the-conflict/>

³ Міжнародний центр медіації сімейних конфліктів та викрадення дітей. URL: <https://mikk-ev.org>

ресурси (приміщення, гаджети онлайн комунікації тощо) колегам з іншого регіону і бере на себе забезпечення безпекових питань.

3. Створення та використання загальнодержавної спеціалізованої платформи АВС, при використанні якої держава б гарантувала збереження конфіденційності процесу примирення так само, як ми це спостерігаємо, наприклад при онлайн-судочинстві чи при користуванні реєстрами та/або іншими ресурсами з обмеженим доступом.

В умовах сьогодення, нажаль в Україні домінує перша модель взаємодії примірювача та сторін конфлікту. І це не дивно. Адже майже не можливим є забезпечення безпеки, наприклад у сімейному конфлікті військовослужбовця, що знаходиться на передовій і членів його родини, що перебуває за кордоном. При цьому варто визнати, що зважаючи на українські реалії більшість примірювачів проводять онлайн врегулювання, часто навіть без отримання від сторін згоди на прийняття ризиків онлайн-врегулювання.

Та очевидно, що саме третій варіант найбільше відповідає потребам сучасного громадянського суспільства. Якби в Україні існувала подібна захищена платформа, можна було б убезпечити під час примірної процедури якщо не життя учасників конфлікту, то хоча б конфіденційність інформації про їх життя (приватне чи публічне), про таємниці (професійні, комерційні, тощо) інших відомостей, які сторони конфлікту не хочуть оприлюднювати.

Підсумовуючи можна констатувати, що вищевказаною не вичерпуються проблеми онлайн-врегулювання приватно-правових конфліктів загалом, і в умовах російсько-української війни зокрема. Утім врегулювання хоча б цього питання, може стати суттєвим підґрудним для забезпечення ефективного захисту прав та інтересів українців не тільки час війни але й в період післявоєнної відбудови.

1. Mania K. Online dispute resolution: The future of justice. *International Comparative Jurisprudence*. 2015. Vol. 1. Issue 1. P. 76–86. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667415000074> (час звернення – 01.12.2023)

2. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Врегулювання правових спорів онлайн: поняття та сутність, стан впровадження в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 1. С. 213–226. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/vregulyuvannya-pravovikh-sporiv-onlayn-ponyattya-ta-sutniststan-vprovadzhennya-v-ukrayini> (час звернення – 01.12.2023)

3. Richard Michael Victorio Internet Dispute Resolution (iDR): Bringing ADR into the 21st Century. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*. 2001. Vol. 1 . Iss. 2. <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1191&context=drlj> (час звернення – 01.12.2023)

БОРИСЛАВСЬКА

Марина В'ячеславівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри цивільного права

та процесу Хмельницького

університету управління

та права імені Леоніда Юзькова

ПІДСТАВИ ПЕРЕХОДУ МАЙНА ПОМЕРЛОЇ ОСОБИ У ВЛАСНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Основним цивільно-правовим наслідком смерті фізичної особи є спадкування. В окремих ситуаціях набувачами (спадкоємцями) спадщини стають публічно-правові утворення (далі – ННУ). Подекуди підставою цього є заповіт на їх користь або ж відмова інших спадкоємців. Проте, існують ситуації, коли внаслідок відсутності факту спадкування спадкоємцями до держави або територіальної громади (далі – ТГ) переходить майно померлого в силу вказівки закону чи міжнародного договору.

Зупинимося на з'ясуванні максимального кола можливих підстав для переходу майна померлої особи у власність зазначених публічно-правових утворень.

За традиційним твердженням такі ІПУ після смерті фізичної особи можуть отримати (успадкувати) права на її майно у наступних випадках: 1) вони прямо вказані спадкоємцем у заповіті; 2) спадкоємець відмовився на користь держави чи ТГ від своєї частки у спадщині [1, с. 521]. Отже, ці підстави набуття спадщини є спільними для держави та ТГ.

Окрім того, кожен із цих суб'єктів має ще й власні, спеціальні підстави набуття (спадкування) майна померлого, які застосовуються тільки до нього. Наприклад, ТГ є правонаступником майна померлої особи, щодо якого не виявилось спадкоємців (тобто, при відсутності спадкоємців, усуненні їх від спадкування, неприйняття ніким спадщини, відмови від її прийняття) і яке у передбаченому законодавством порядку визнане відумерлим згідно рішення суду ст. 1277 Цивільного кодексу України (далі ЦКУ).

Майно померлого може перейти тільки до держави ще у двох випадках:

- 1) спадщина відкрилася до 1 липня 2003 р., але не була прийнята жодним спадкоємцем (в межах застосування ст. 555 ЦК УРСР);
- 2) держава Україна вказується в якості спадкоємця у міжнародних договорах.

Охарактеризуємо такі підстави.

І. ІПУ як спадкоємці за заповітом. Це найбільш очевидна та передбачена в ЦКУ (ч. 2 ст. 1222 ЦКУ) підстава. Ані держава, ані інші суб'єкти публічного права не можуть бути визнані спадкоємцями за законом.

II. Спадкоємець відмовився на користь ІПУ від своєї частки у спадщині. Подібне право спадкоємець має місце лише у випадку, якщо державу або ТГ зазначено поряд з іншими спадкоємцями за заповітом, тоді спадкоємець за заповітом може здійснити відмову від спадщини або без вказівки, на чю користь ця відмова, або на користь іншого, чітко визначеного спадкоємця за заповітом (ст.ст. 1273, 1274 ЦК України), наприклад – П11У [1, с. 521]. У даному разі спостерігається концепція позбавлення держави статусу основного та привілейованого учасника спадкових правовідносин [2, с. 14], оскільки за ЦК УРСР 1963 року спадкоємець як за законом, так і за заповітом мали право відмовитися від спадщини у інтересах держави. Отже, за чинним законодавством при визначення долі майна перевагу має воля спадкодавця.

III. Перехід відумерлої спадщини у власність ТГ. Відповідно до ст. 1277 ЦКУ ТГ набуває право власності на на відумерлу спадщину. Виходячи із положень законодавства, таке набуття права власності не можна ототожнювати зі спадкуванням за законом та зі спадкуванням взагалі. Хоча в законодавстві окремих іноземних країн (Італії, Іспанії, Німеччини, росії, Угорщини, Швейцарії тощо) прямо передбачено, що отримання П11У відумерлого майна відноситься до спадкового правонаступництва [3, с. 87]. Відповідно, вважаємо доречним говорити не про «спадкування спадкового майна», а про «набуття (перехід) майна померлої особи» [3].

Існують такі особливості визнання спадщини відумерлим майном: 1) норми законодавства про відумерлість є імперативними, тобто, орган місцевого самоврядування зобов'язаний звернутися з відповідною заявою до суду; 2) неуспадковане майно набуває у власність тільки один з суб'єктів цивільного права ТГ), хоча спадщина може перейти до декількох ТГ, що залежність від місця відкриття спадщини і місцезнаходження нерухомого майна (ч. 3 ст. 1277 ЦКУ); 3) орган місцевого самоврядування може звернутися до суду не раніше спливу одного року з часу відкриття спадщини; 4) потрібне відповідне рішення суду.

IV. Спадщина, яка була відкрита до 1 липня 2003 р. і яка не прийнята спадкоємцями, в порядку застосування ст. 555 ЦК УРСР переходить до держави. Це питання врегульоване у п. п. 4, 5 Прикінцевих та Перехідних положень ЦКУ, де встановлені такі правила: правила кн. 6 ЦКУ застосовуються і до спадщини, яка відкрилася, проте не була прийнята жодним зі спадкоємців до набрання чинності ЦКУ. Норми ст. 1277 ЦКУ про відумерле майно слід використовувати і щодо спадщини, з часу відкриття якої до набрання чинності ЦКУ пройшло не менше одного року (п. 5 Прикінцевих та Перехідних положень ЦКУ).

V. Держава Україна як спадкоємець згідно положень міжнародних договорів. У спадкових правовідносинах за участю іноземного елемента суб'єктом, який набуває право власності на таку спадщину, завжди буде відповідна держава [4, с. 322].

Згідно Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкові

відносини врегульовуються законодавством держави, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання (ст. 70). Регулювання спадкування нерухомого майна відбувається за правом країни, на території якої воно знаходиться, а рухомого майна, яке потребує державної реєстрації в Україні, – за правом України (ст. 71). У міжнародному приватному праві відсутні універсальні підходи щодо переходу відумерлого майна до держави. Окремі положення стосовно регулювання такої ситуації може міститися багатосторонніх міжнародних договорів. Більше уваги регулюванню питання спадкування держави приділяється у двосторонніх договорах щодо правової допомоги. У цих договорах містяться уніфіковані норми. Україна має подібні договори з більшістю держав світу. В юридичній літературі вказується, що Україна уклала такі договори близько зі 170 державами. Отже, не із усіма країнами світу подібні правовідносини набули правового регулювання [5, с. 3-4].

Таким чином, перелік підстав переходу майна померлої особи у власність держави та територіальної громади є досить широким, набагато більшим, ніж прямо передбачено у ЦКУ.

1. Кушнерук Д. В. Набуття державою права власності на майно в порядку спадкування. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Гельветика, 2018. С. 521-523.

2. Логвин Р. Б. Государство как субъект наследственного права. *Законность и правопорядок в современном обществе*. 2016. № 30. С. 13-16.

3. Бориславська М. В. Правові та історичні передумови набуття (спадкування) майна померлої особи публічно-правовими утвореннями. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3-4 (75-76). С. 125-137. ПВБ : <https://doi.org/10.37491/UNZ.75-76.14>.

4. Гонгало Р. Ф. Деякі сучасні аспекти участі держав у розгляді справ щодо спадкування за законом. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 12. С. 321-328.

5. Горян Е. В., Кузик І. І. Проблеми врегулювання переходу спадщини до держави у міжнародному приватному праві. *Академія адвокатури України*. 2012. № 15(2). С. 1-5.

БУГЕРА Дар'я Михайлівна

здобувач першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

Науковий керівник:

САМІЛИК Людмила Олексіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СІМ'Ю В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У відповідь на повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року на території України було запроваджено воєнний стан. Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» «Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень»[1].

Введення воєнного стану передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Але Конституція України регламентує перелік конституційних прав та свобод, які не можуть обмежуватись навіть під час воєнного стану. В тому числі право на сім'ю. Відповідно до статті 51 Конституції України «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття» [2].

Сім'я відіграє важливу роль в житті кожної людини. Право на сім'ю є природним правом, що має закріплення в Загальній декларації прав людини. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави [3]. За період повномасштабного вторгнення наша держава створила всі необхідні можливості створення сім'ї. Одним з головних способів створення сім'ї є укладання шлюбу. Оскільки наша держава зараз перебуває в умовах воєнного стану, 7 березня 2022 року Кабінет Міністрів

України прийняв Постанову «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», яка регламентує ряд особливостей укладання шлюбу в умовах воєнного стану, а саме:

– якщо один з наречених є військовослужбовцем, то шлюб може проводитися без особистої присутності нареченого або нареченої. В даному випадку військовослужбовцем надається заява, що є підтвердженням ним згоди на укладання шлюбу та подається безпосередньому командиру (керівнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві та забезпечується її передача (надсилання) до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, до якого подано особисто нареченим (нареченою) заяву про державну реєстрацію шлюбу. Заява має містити такі відомості: відомості військовослужбовця та особи, з якою він бажає реєструвати шлюб (прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, громадянства). У разі обрання прізвища нареченого (нареченої) або приєднання до свого прізвища прізвища нареченого (нареченої) – також відомості про обране прізвище;

– якщо один з наречених є військовослужбовцем то факт реєстрації шлюбу може засвідчуватись актом про укладення шлюбу, який складається безпосереднім командиром (керівником) військовослужбовця та скріплюється гербовою печаткою відповідного органу (військового формування). Акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим із наречених, хто відсутній, або з обома відсутніми нареченими. Акт має містити відомості про дату та місце його складення, прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дату народження обох наречених, їх громадянство, а у разі обрання прізвища одного із них або приєднання до свого прізвища прізвища іншого – також відомості про обране прізвище. Акт передається (надсилається) командиром (керівником), яким його було складено, до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян [4];

– якщо один з наречених перебуває в закладі охорони здоров'я або працює там, то факт реєстрації шлюбу засвідчується актом, який складається керівником закладу охорони здоров'я та скріплюється печаткою цього закладу (за наявності);

– заява військовослужбовця про державну реєстрацію шлюбу може передаватися або надсилатися безпосередньо як до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, де було подано заяву про державну реєстрацію шлюбу нареченим (нареченою), так і до іншого відділу державної реєстрації актів цивільного стану чи територіального органу Міністерства юстиції, які провадять діяльність під час воєнного стану [4].

– Збройна агресія російської федерації значною мірою вплинула на регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні. Цим самим було порушено права участі батьків у вихованні дитини, спілкування батьків з дитиною. Це

зумовлено виїздом українців за кордон. Тим самим значно збільшилась кількість спорів, які пов'язані з визначенням способу участі батьків у вихованні дитини. Тому що велика кількість жінок вимушено покинули Україну із неповнолітніми дітьми. Відповідно до Постанови Верховного Суду України від 29 червня 2022 року у справі №753/7395/20 зроблено висновок, що ані законодавство України, ані міжнародні документи не містять норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом щодо дитини [5]. Водночас суд має враховувати пріоритет права дитини на життя, перебування її в безпечному середовищі. Але це зовсім не означає, що той із батьків, хто залишився в Україні, може втратити зв'язок із дитиною через фактичну відсутність можливості бачитися із дитиною.

Також з початком повномасштабного вторгнення виникають проблеми спілкування батька з дитиною, яка перебуває закордоном. Якщо раніше спосіб спілкування батька/матері з дитиною був налагоджений до початку військової агресії російської федерації проти України. То таке спілкування забезпечувалось встановленням певного часу спілкування з дітьми розлучених батьків. Наразі зараз виникають ситуації, коли батько не зможе виїхати з країни, а мати відмовляється повертатися в Україну з дитиною. В більшості випадків ця відмова є виправданою та логічною через можливе руйнування будинку, поганий психічний стан дітей, можливість обстрілу тощо. Єдиний можливий спосіб спілкування з дітьми – дистанційне спілкування. Тому в даному випадку слід звернути увагу на Постанову Верховного Суду України у справі №210/529/19 від 5 квітня 2023 року, в якій надаються роз'яснення щодо зміни встановленого судом способу спілкування батька з дитиною, яка виїхала з матір'ю за кордон через війну [6].

Ще одним найпоширенішим прикладом спору – це коли подружжя вирішило розірвати шлюб через те, що дружина/чоловік виїхали з України та тривалий час проживали за кордоном та були відсутні в Україні. На жаль, кількість таких випадків значно зростає. У цьому випадку необхідно визначити спосіб спілкування між батьком і дитиною. Враховуючи актуальність даного питання, воно неодноразово обговорювалося в юридичній спільноті. У цьому випадку слід ознайомитись з окремою ухвалою Касаційного цивільного суду Верховного Суду у справі №1309/9120/12 від 8 березня 2023 року [7], суд звертає увагу Кабінету Міністрів України на необхідність удосконалення нормативно-правових актів з метою усунення наведених у цій ухвалі недоліків на стадії примусового виконання судових рішень про контакт одного з батьків із дитиною, забезпечення реального виконання рішень судів у справах щодо участі батьків у вихованні та спілкуванні з неповнолітніми дітьми та усунення перешкод у цьому, зокрема цільової підтримки дітей, які проявляють ознаки відчуження одного з батьків. Як бачимо, є багато нюансів, які необхідно врегулювати на законодавчому рівні. Водночас поступово формується відповідна судова практика, яка може стати зразковою у відповідних справах.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можна дійти висновку, що сім'я є

важливим в житті кожної людини та відіграє найважливіше значення. Право на сім'ю є природним правом, що має юридичне закріплення та охороняється державою.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#n199> (дата звернення: 11.11.2023 р.)

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/conv#n4331> (дата звернення: 11.11.2023 р.)

3. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.11.2023 р.)

4. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 213 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.11.2023 р.)

5. Постанова Верховного Суду України від 29 червня 2022 р. №753/7395/20. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C022920?an=192> (дата звернення: 11.11.2023 р.)

6. Постанова Верховного Суду України у справі від 5 квітня 2023 року №210/529/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/110208050?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01 (дата звернення: 11.11.2023 р.)

7. Окрема ухвала Верховного Суду України від 08 березня 2023 року №1309/9120/12. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109547256&red=100003584c992b2d53761dd4c4d2d9c606fa10&d=5> (дата звернення: 11.11.2023р.)

ВАСИЛЬЄВ Владислав Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького
університету управління та права імені
Леоніда Юзькова, докторант кафедри
цивільного права № 2
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ОСНОВОПОЛОЖНА СУТНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ДОГОВОРУ ПОЛОЖЕННЯМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Саморегулювання цивільних відносин за допомогою договору виступає у сучасних умовах розвитку суспільних відносин найбільш гнучкою і адаптивною формою упорядкування приватно-правових зв'язків, що складаються між суб'єктами цивільного права. Це обумовлюється переважно

властивостями договору як ефективного інструменту правового регулювання суспільних відносин. Крім того, свобода договору визначена в якості однієї із загальних засад сучасного цивільного права (пункт 3 частини першої статті 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1, ст. 3].

Поряд із цим, як і будь-яка міра можливої поведінки особи, правова свобода має свої межі, що визначаються, зокрема положеннями об'єктивного цивільного права. Юридичний потенціал договірного саморегулювання цивільних відносин і рівень його можливостей у конкретній правовій ситуації визначається межами свободи договору щодо регулювання відповідного виду цивільних відносин обмеження якої фактично визначає межі інструментальних можливостей договірного саморегулювання відповідних відносин.

З цього приводу, зокрема Є. О. Мічурін розглядає обмеження як обставини, що ускладнюють здійснення суб'єктивних цивільних прав [2, с. 153]. Досить комплексно визначає обмеження О. В. Розгон. На переконання вченої, вони являють собою зовнішній вплив на суб'єктивне цивільне право (а у контексті предмету нашого розгляду – на свободу. – курсив наш. В. В.) конкретної особи, що відображається на відповідних правовідносинах з її участю, тягне за собою стиснення, зменшення можливостей здійснення такою особою своїх правових можливостей і втілюється у конкретних приписах здійснити певні дії або утриматися від певних дій [3, с. 93-94].

Водночас, на нашу думку, зрозуміти сутність обмежень прав чи свобод у цивільному праві дозволяє їх інструментальна основа, тобто засоби, за допомогою яких такі обмеження запроваджується. У контексті приватно-правової галузі в якості такого засобу виступає закон, оскільки саме він є основним інструментом запровадження відповідних обмежень. Адже, що являє собою система цивільно-правових договорів, відображена на рівні положень об'єктивного цивільного права у конкретний історичний період? Очевидно, що це результат еволюції суспільних відносин і водночас відображення характеру договірних відносин, що склались у суспільстві. Договір з самого початку розвитку суспільства виник як інструмент упорядкування суспільних відносин, що походить від самого суспільства. Це означає, що свобода договору як можливість договірного регулювання практично будь-яких відносин і у будь-якій спосіб була притаманна договору як регулятору суспільних зв'язків з самого початку його виникнення. Хоча при цьому такій свободі були властиві і межі, які визначались первісними нормами поведінки, зокрема табу, звичаєм тощо, які склались у суспільстві.

Поряд із цим, виникнення держави і початок процесу централізованого регулювання, зокрема цивільних відносин, ознаменувався, більш комплексним упорядкуванням суспільних зв'язків, у тому числі шляхом санкціонування загальноприйнятих моделей поведінки і надання їм нормативного характеру. Адже, як зазначає О. С. Стащенко, норми права регулюють суспільні відносини шляхом сприяння формуванню нових, закріплення вже існуючих

або висвітлення віджилих відносин [4, с. 107].

У зв'язку з цим і свобода договору одержала формалізацію, зокрема на рівні принципу цивільного права у тому числі шляхом чіткого окреслення меж відповідної свободи. Таким чином закон окреслив межі відповідної свободи і, зокрема, звузив їх, визначивши цивільні відносини або окремі їх аспекти, що не можуть бути змінені договором. Правова природа свободи договору в окресленому ключі чітко окреслена Ж. В. Завальною, яка зазначає, що така свобода являє собою міру обмежень, яка встановлюється нормами [5, с. 147].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що обмеження свободи договору необхідно розглядати у двох ракурсах: 1) встановлення меж свободи договору законом і у такий спосіб обмеження обсягу цієї свободи; 2) подальше звуження такої свободи шляхом встановлення на рівні закону юридичних моделей індивідуального обмеження свободи договору, а тому і договірною саморегулювання у конкретних правовідносинах за конкретних обставин внаслідок конкретних юридичних фактів або безпосереднє обмеження такої свободи положеннями актів цивільного законодавства.

При цьому обмеження свободи договору можуть здійснюватись не лише шляхом використання таких правових засобів як позитивні зобов'язування та заборони прикладом чого виступає стаття 604 ЦК України, яка забороняє новацію щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю та про сплату аліментів [1, ст. 604], що пов'язується із забезпеченням інтересів потерпілого, проте також і за допомогою дозволів, які надають можливість суб'єктам цивільного права обмежувати свободу договору у регулятивних цивільних правовідносинах прикладом чого виступає частина третя статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», якою фактично запроваджено вичерпний перелік механізми інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва [6, ст. 4], які можуть бути використані учасниками інвестиційних відносин. що також слід вважати спробою забезпечення суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів відповідних осіб.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відом. Верхов. Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356 (із змінами).

2. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 469 с.

ВАТРАС Володимир Антонович,
доктор юридичних наук, професор
кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ У ПІДПРИЄМНИЦЬКОМУ ТОВАРИСТВІ

Питання поняття та видів корпоративних прав учасників господарських товариств було і залишається актуальним в цивільно-правовій науці на даний час, зважаючи на те, що переважна більшість юридичних осіб, що займають вагоме становище на ринку є саме господарськими (у термінології Цивільного кодексу України – підприємницькими) товариствами; значна частина таких товариств відноситься до державного сектору економіки. Вище викладене зумовлює необхідність перепрацювання існуючих теоретико-правових положень з метою удосконалення чинного законодавства, що унеможливило б зловживання своїми корпоративними правами учасниками господарських товариств, особливо в контексті майбутньої рекодифікації цивільного законодавства.

Нормативне визначення корпоративних прав знаходимо у нормах Закону України «Про акціонерні товариства», відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 2 якого вони визначаються як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [1]. Однак, дане визначення обмежується лише відповідними правами акціонера, хоча положення про корпоративні права знаходимо і в Цивільному кодексі України, Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про управління об'єктами державної власності» та Господарському кодексі України [2]. В останньому також міститься визначення корпоративних прав, які визначаються як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [2].

В правовій доктрині корпоративні права визначаються як сукупність прав, які виникають у акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в

статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації [3]; встановлені законом або локальними правовими актами немайнові та майнові права осіб, частки яких визначаються у статутному капіталі підприємницької юридичної особи і здійснення яких пов'язане з майновою участю у ньому [4, с. 102]; право особи бути учасником корпорації (юридичної особи); сукупність цивільних прав, що містять низку самостійних суб'єктивних прав, якими охоплюється участь в управлінні, право на інформацію і дивіденди, а також на частку в статутному капіталі у разі ліквідації корпоративної юридичної особи [5, с. 104]; сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою [6]; право особи, що об'єднує свої зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи) [7, с. 154].

Корпоративні права мають складну правову природу. Залежно від того, яке саме корпоративне право є предметом розгляду, корпоративні права мають речовоправову, зобов'язальну та власне корпоративну природу [8, с. 66].

Говорячи про класифікацію корпоративних прав, можемо відзначити, що в цивільно-правовій доктрині немає єдиного підходу щодо цього питання. Так, частина вчених притримуються думки про поділ корпоративних прав учасників корпоративних утворень на організаційні та майнові [6, с. 259; 9]; інша група вчених притримується думки про поділ корпоративних прав учасників корпоративних утворень на майнові та особисті немайнові права [10, с. 47; 11, с. 7]. Н. С. Глузь пропонує поділяти корпоративні права на майнові та членські (управлінські) [3, с. 43]. Особливої думки притримуються

В. М. Кравчук і І. В. Саракун, які виділяють наступну класифікацію корпоративних прав учасників, а саме: основні – всі корпоративні права, які встановлені законодавством; спеціальні корпоративні права – ті, які притаманні учасникам певної організаційно – правової форми товариства; додаткові права – ті, які встановлені самими суб'єктами корпоративних відносин у внутрішньокорпоративних актах (установчі, які встановлюються установчими документами, та права, які встановлені в позастатутних локальних документах товариства) [9, с. 181; 12, с. 8].

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 року. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. *Законодавство України* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

3. Глузь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2000. 23 с.

4. Цікало В. Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація. *Право України*. 2010. № 11. С. 102-109.

С. Сосула О. Правова природа корпоративних прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 889. Випуск 17. С.

100-105.

5. Кравчук В. М. Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. 720 с.

6. Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття. *Науково-інформаційний вісник Право*. 2013. № 8. С. 150-155.

7. Смірнов Г. Корпоративні права: поняття та правова природа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 59-67.

8. Корпоративне право України: підручник. В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.; за заг. ред. В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

9. Крат В. І. Переведення прав та обов'язків як окремий спосіб захисту переважних прав. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 6. С. 43-47.

10. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: Дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2007. 213 с.

ВИРИШЕВ Олександр Сергійович,
курсант 2 курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

РЕЗВОРОВИЧ Кристина Русланівна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу, Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

СИСТЕМА ГАРАНТІЙ І ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Цивільно-правові відносини охоплюють сферу правових зв'язків, які потребують регулювання відповідно до економічного та політичного контексту суспільства. Цивільне законодавство України спрямоване на урегулювання власності та особистих правовідносин між різними учасниками, такими як фізичні та юридичні особи, територіальні громади, посадові особи органів місцевого самоврядування, державні структури та інші. Сучасному цивільному праву в Україні ставляться виклики, які не властиві минулому. Атака на країну з боку держави-терориста призвела до значних змін у суспільному житті, що потребує відповідного відображення у чинному законодавстві. З огляду на це вважаємо за доцільне розглянути існуючу систему гарантій і заходів захисту цивільних прав в умовах воєнного стану.

Встановлення воєнного стану передбачає перш за все обмеження прав громадян, що є необхідним за несприятливих обставин. Єдине, з чим можна погодитися, це твердження про те, що встановлення правового режиму воєнного стану та оголошення стану війни є ключовими кроками у сфері військової, політичної та правової стратегії керівництва держави, яка перебуває під безпосередньою загрозою або стала об'єктом збройної агресії. Ці дії мають вирішальне значення для забезпечення національної безпеки, оборони та життєдіяльності держави [1, с. 15].

Певні обмеження, введені через воєнний стан на території України, вплинули на ряд цивільних правовідносин громадян, таких як обмеження певних видів діяльності, включаючи нотаріальну роботу, доступ до певних реєстрів та спадкування. У випадку обмеження прав людини, зокрема цивільних прав, важливо акцентувати на дотриманні принципів законності та пропорційності. Це означає, що обмеження прав людини повинні відповідати законності та обґрунтованості такого обмеження, а також бути пропорційними до ситуації, що їх викликала [2].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, критично важливим є створення та забезпечення ефективної співпраці всіх органів державної влади для захисту та гарантування реалізації прав особи в умовах війни. Держава, як головний «реалізатор» прав людини, має обов'язок захищати ці права та сприяти громадянам у їх здійсненні. Враховуючи це, можна стверджувати, що навіть у період воєнного стану держава не може відмовлятися від забезпечення та захисту прав особи [3, с. 71].

У нормах Цивільного Кодексу України регламентовано систему й заходи захисту майнових інтересів громадян, проте у період воєнних дій деякі права та інтереси фізичних і юридичних осіб залишаються нерегульованими. Наприклад, національне законодавство до сих пір чітко не встановило процедуру компенсації за пошкоджене чи зруйноване житло, порядок його відновлення, розрахунок компенсації та відповідальність за це. Також важливо врегулювати відшкодування вартості втраченого рухомого майна під час військових дій. Серед нагальних питань потрібно визначити правовий статус окупованих територій, юридичні наслідки угод, укладених під час окупації, та їх відновлення після деокупації. Неврегульованими залишаються повноваження органів місцевого самоврядування на окупованих територіях. Ретельне вирішення цих питань шляхом чіткої цивільно-правової регламентації створить необхідну правову базу для гарантування конституційних прав населення держави.

1. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. Наука і оборона. 2019. № 2. С. 9–16. (дата звернення: 02.12.2023).

2. Kornienko M. 2022. Human rights in the conditions of martial law: common law discourse. Problems of becoming legal democratic state. South Ukrainian legal journal. No. 1. 27-31. <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/7.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).

3. Laazarev V., Malinovska T. 2022. Peculiarities of guaranteeing human rights and freedoms under martial law. Training of law enforcement officers in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine under martial law. Kharkiv. 71- 73. <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/5213> (дата звернення: 02.12.2023).

4. Резворович К.Р. Перешкоди реалізації цивільних прав в умовах воєнного стану. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/48408/1/PROGRESSIVERESEARHCN-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf#page=648> (дата звернення: 02.12.2023).

ГАВРИЛЕНКО

Олександр Анатолійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного
і європейського права Харківського
національного університету
імені В.Н. Каразіна

КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЄС: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Відтоді, як в умовах повномасштабної агресії РФ європейськими партнерами було надано нашій державі низку пільг, що помітно спростили ведення деяких форм бізнесу на теренах ЄС, а 23 червня 2022 р. Європейською Радою Україні було надано статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, для нашої держави відкрилися широкі перспективи, зокрема й економічного характеру. Водночас, з'явилася й низка нових викликів у цій сфері. Адже нині ЄС має систему норм, спрямованих на охорону конкуренції, усталений порядок притягнення порушників об'єктивного права ЄС до відповідальності, а також відповідні органи, зокрема, органи правосуддя, які є правомочними здійснювати такі дії. Тому вітчизняним державним органам та бізнесу варто бути готовими до цих викликів, як нині, так і в процесі майбутньої повоєнної відбудови. А реалізувати це можна лише орієнтуючись у широкому розмаїтті правових актів, які видаються в сфері конкуренції відповідними органами ЄС.

Насамперед, варто відзначити, що фундамент існуючої нині системи антимонопольного права ЄС було закладено ще Договором про заснування Європейського економічного співтовариства, який був укладений 25 березня 1957 р. [1, с. 15]. На поточний момент до підґрунтя усієї системи норм права, якими на теренах Європейського Союзу формується конкурентне середовище, покладено положення підрозділу 1 «Правила, що застосовуються до підприємств» глави I «Правила конкуренції» розділу VII «Загальні правила щодо конкуренції, оподаткування та зближення законодавства» Договору про функціонування ЄС (Treaty on the Functioning of the European Union) [2].

Відповідно до ст. 101 Договору, як несумісні з внутрішнім ринком, заборонені всі угоди між підприємствами, рішення, ухвалені об'єднаннями підприємств, а також будь-які узгоджені дії, які можуть вплинути на торгівлю між державами-членами та які мають своїм предметом або наслідком запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції в межах внутрішнього ринку, і зокрема ті, які: прямо чи опосередковано встановлюють ціни купівлі чи продажу або ж будь-які інші умови торгівлі; спрямовані на запровадження обмеження або контролю виробництва, ринків, технічного розвитку чи інвестицій; мають на меті поділ ринків чи джерел постачання; застосовують різні умови до еквівалентних операцій з іншими торговими партнерами, тим самим ставлячи їх у невігідні конкурентні умови; обумовлюють укладання контрактів прийняттями іншими сторонами додаткових зобов'язань, які за своїм характером або відповідно до комерційних звичаїв не мають жодного відношення до предмета таких договорів. Будь-які угоди або рішення, заборонені положеннями цієї статті, автоматично визнаються недійсними [2].

У виняткових випадках антимонопольні норми ЄС передбачають можливість застосування до підприємств санкцій за порушення заборони укладання угод, що порушують конкуренцію. Інакше кажучи, законодавство Європейського Союзу окреслює низку вилучень як індивідуальних, і колективних щодо антиконкурентних угод, рішень і узгоджених дій, саме: сприяють поліпшенню виробництва чи розподілу товарів чи технічного чи господарського прогресу і водночас забезпечують споживачам справедливу частку підсумкових благ; що не накладають на підприємства таких узгоджених обмежень, які не є необхідними для досягнення цих цілей і не надають цим підприємствам можливість усунення конкуренції щодо суттєвої частини відповідних товарів.

Так, відповідно до положень п. 3 статті 101 Договору положення параграфу 1 цієї статті можуть, однак, бути визнані такими, що не підлягають застосуванню: до будь-якої угоди чи категорії угод між підприємствами; до будь-якого рішення чи категорії рішень, прийнятих об'єднаннями підприємств; до будь-якої узгодженої практики або різновиду такої практики, які сприяють поліпшенню виробництва або розповсюдження товарів або сприяють технічному або економічному прогресу, надаючи споживачам справедливу частку одержуваних завдяки цьому вигод, і які не накладають на підприємства таких узгоджених обмежень, які не є необхідними для досягнення цих цілей та не надають цим підприємствам можливість усунення конкуренції щодо суттєвої частини відповідних товарів.

Відповідно до положень статті 102 Договору про функціонування ЄС зловживання одним або кількома підприємствами своїм домінуючим становищем на внутрішньому ринку або на суттєвій його частині забороняється тією мірою, якою воно може завдати шкоди торгівлі між державами-членами.

Такі зловживання, зокрема, можуть полягати у встановленні, прямо чи опосередковано, несправедливих цін купівлі чи продажу чи інших

несправедливих умов торгівлі; обмеженні виробництва, ринків чи технічного розвитку на шкоду споживачам; застосуванні неоднакових умов до рівноцінних угод з іншими торговими партнерами, ставлячи останніх цим самим у невідгідні умови; підпорядкуванні укладення договорів прийняттю контрагентами додаткових зобов'язань, які, за своєю природою або відповідно до торгових звичаїв, не пов'язані з предметом цих договорів.

Серед інших джерел, що містять норми, спрямовані на розвиток конкуренції, найбільшу увагу привертають, по-перше, регламенти та директиви Ради ЄС, серед яких, зокрема: Регламент № 139/2004 від 20 січня 2004 р. про контроль за концентраціями підприємств [3]; Регламент № 1/2003 від 16 грудня 2002 р. про порядок застосування статей 81 та 82 Договору зі змінами, внесеними регламентом Ради № 411/2004 від 26 лютого 2004 р. [4]; Третю Директиву Ради ЄС 78/855/ЕЕС від 9 жовтня 1978 р., що ґрунтується на положеннях статті 54(3)(g) Договору про ЄС щодо злиття публічних компаній з обмеженою відповідальністю [5] та інші.

Одним із найважливіших актів, прийнятих у Брюсселі, є Директива про недобросовісну комерційну практику від 11 травня 2005 року [6]. Її автори прагнули запровадити європейську концепцію справедливості шляхом введення загального положення, яке б охоплювало всі проблеми, пов'язані з економічною шкодою, заподіяною споживачам завдяки нечесній практиці. Більш того, вони вважали за необхідне якомога ширше використати гармонізаційний підхід, який перешкоджав би державам-членам запроваджувати більш суворі національні закони [7, р. XIII].

Як вважає О.М. Проскурня, важливим кроком на шляху гармонізації європейського законодавства проти недобросовісної конкуренції стала розробка Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2005/29/ЄС проти недобросовісної комерційної діяльності. Ця директива була орієнтована на створення в країнах ЄС єдиного правового механізму, спрямованого на запобігання таких видів недобросовісної комерційної діяльності, як реклама, що вводить в оману, порівняльна реклама, реклама конкретної групи товарів, реклама на телебаченні, в Інтернеті та за допомогою інших медійних засобів. Сфера дії Директиви обмежена ст. 1, з якої випливає, що у сфері дії документа знаходиться тільки та комерційна діяльність, яка може ущемити інтереси споживачів, Згідно п. 1 ст. 3 Директиви мова йде про недобросовісну комерційну діяльність, що виникає в рамках правовідносин між підприємцями і споживачами [1, с. 16-17].

Окрім іншого, важливі положення, спрямовані на розвиток конкуренції, містять регламенти Комісії, наприклад: № 2658/2000 від 29 листопада 2000 р. про застосування ст. 81(3) Римського договору до окремих видів договорів про спеціалізацію, № 358/2003 від 27 лютого 2003 р. про застосування статті 81(3) Договору до деяких категорій угод, рішень та узгодженої практики у сфері страхування та ін. [8; 9];

Не менш важливими є й рішення Ради ЄС та Комісії з конкретних справ, які можуть ставати адміністративними прецедентами. Комісія, точніше її

Генеральний директорат IV (DG IV), що складається з 8 дирекцій за напрямками діяльності (картелі, злиття тощо) та галузям економіки (промисловість, послуги тощо), може збирати інформацію про стан конкуренції; проводити розслідування та перевірки; розглядати справи про правопорушення та накладати на порушників санкції. До Комісії, зокрема, підприємства надсилають повідомлення про вчинені ними дії або укладаються угоди, за результатами розгляду яких вона приймає рішення про відсутність або наявність у зазначених діях складу правопорушення; Комісія надає індивідуальні вилучення з-під дії статті 101 Договору про функціонування ЄС. Зазначені повноваження Ради базуються на положеннях статті 103 Договору. Так, згідно зі статтею 103 Рада на пропозицію Комісії та після консультації з Європейським Парламентом приймає відповідні регламенти або директиви з метою здійснення принципів, встановлених у статтях 101 і 1022 [2].

Нині, коли Україна чітко висловила свої європейські прагнення і була підтримана в них, коли Єврокомісія нарешті рекомендувала розпочати переговори з Україною про вступ до ЄС, особливо важливим вбачається наголосити на необхідності активізації імплементації актів права Європейського Союзу щодо створення конкурентного середовища до національної системи права України. Це буде важливим кроком на шляху до перетворень в економіці нашої держави, а також полегшить болючі процеси гармонізації вітчизняного права з правом ЄС після набуття очікуваного повноправного членства.

1. Проскурня О.М. Світова та конкурентна політика країн Європейського Союзу: конспект лекцій. Харків : НТУ «ХП», 2020. 41 с.
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union (2016/C 202/01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT> (дата звернення 30.11.2023).
3. Council Regulation (EC). No 139/2004. On the control of concentrations between undertakings of 20 January 2004. OJ L 24 of 29.1.2004.
4. Council Regulation (EC). № 1/2003 of 16 December 2002. OJ L 1 of 4.1.2003 в ред. Council Regulation (EC). № 411/2004 of 26 February 2004. OJ L 068, 06/03/2004.
5. Third Council Directive 78/855/EEC of 9 October 1978 based on Article 54(3) (g) of the Treaty concerning mergers of public limited liability companies. OJ L 295. 20.10.1978.
6. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0029> (дата звернення 30.11.2023).
7. Howells G., Micklitz H-W., Wilhelmsson T. European fair trading law : the Unfair Commercial Practices Directive. Burlington: Ashgate Publishing Ltd., 2006. 295 p.
8. Commission Regulation (EC). No 2658/2000 of 29 November 2000. OJ L 304 05.12.2000.
9. Commission Regulation (EC). No 358/2003 of 27 February 2003. OJ L 053 28.02.2003.

ГАВРІК Роман Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ШЛЯХОМ НАДАННЯ НЕПОВНОЛІТНІЙ ОСОБИ ПРАВА НА ШЛЮБ ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ

Відповідно до ч. 2 ст. 23 Сімейного кодексу України за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам [1]. Надання неповнолітній особі права на шлюб судом є за своєю природою зміною сімейного правовідношення. У цьому випадку бачимо часткову зміну двох сімейних відносин – між батьками та дитиною, яка звернулася із заявою про надання права на шлюб, а також між дитиною та іншою особою, яка бажає укласти шлюб з неповнолітньою особою. У результаті прийняття судом рішення про надання права на шлюб змінюється правовий статус неповнолітньої особи, яка отримує право на шлюб, а із моменту реєстрації відповідного шлюбу особа отримує повну цивільну дієздатність, тобто особа фактично втрачає статус дитини в більшості правовідносин, хоч і зберігає його там, де це необхідно для забезпечення її найкращих інтересів. По суті, надання неповнолітній особі права на шлюб, з одного боку, спрямоване на усунення перешкод для державної реєстрації шлюбу особою, яка не досягла шлюбного віку, і виникнення в такій особі комплексу особистих немайнових та майнових прав подружжя; з іншого – на захист її прав та інтересів як дитини, оскільки саме це є підставою для того, щоб рішенням суду було як виняток із правила про укладення шлюбу повнолітньою особою було надано право на укладення шлюбу неповнолітній особі.

Відповідно до пункту 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року №11, вирішуючи питання про надання права на шлюб неповнолітній особі, суд має виходити лише із її інтересів, а підставами для надання права на шлюб є фактичне створення сім'ї, вагітність, народження дитини [2]. Так, у рішенні Гощанського районного суду Рівненської області від 8 січня 2020 року у справі № 557/2047/19 зазначається, що особа звернулася до суду із заявою, вказуючи, що має намір зареєструвати шлюб із заінтересованою особою, так як вони підтримують теплі та щирі стосунки, мають міцні взаємні почуття любові та поваги одне до одного. Тому вона має намір зареєструвати шлюб і найближчим часом реалізувати своє право на материнство [3]. У

рішенні Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 3 вересня 2020 року у справі № 345/3026/20 вказується, що на момент звернення до суду позивачка перебувала в стані вагітності, батьком її дитини є заінтересована особа. Узаконення відносин відповідає інтересам заявниці та надасть їй можливість будувати сімейні відносини на почуттях взаємної любові, поваги взаємодопомоги, а також надасть заявниці право на материнство вже в зареєстрованому шлюбі та покладе обов'язки з утримання дитини на обох батьків [4]. Цим самим фактично судовим рішенням про надання права на шлюб здійснюється захист інтересів осіб, які бажають укласти шлюб, але не мають статусу подружжя і не повною мірою відповідають вимогам, які ставляться до осіб, які мають право на укладення шлюбу, через усунення перешкод до набуття статусу подружжя, а також відповідних прав та обов'язків подружжя. З іншого боку, прийняття судом рішення про надання права шлюб спрямовується й на захист прав ненародженої дитини. Так, у рішенні Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 16 січня 2023 року у справі № 193/16/23 чекати, поки заявниця досягне шлюбного віку, вона не може з об'єктивних причин, тому що має народити дитину до досягнення 18 років і бажає, щоб дитина з'явилася на світ, коли вона буде перебувати в зареєстрованому шлюбі і буде реєструвати дитину на єдине прізвище батьків. Ці об'єктивні обставини відповідають її інтересам та інтересам майбутньої дитини [5]. У рішенні Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 23 вересня 2022 року у справі № 484/2815/22 зазначається те, що оскільки заінтересована особа, яка бажає укласти шлюб із заявницею, перебуває в діючій армії і щоденно наражається на небезпеку, заявниця вважає, що реєстрація шлюбу буде для заінтересованої особи моральною підтримкою [6]. Цим самим відповідне рішення суду спрямовувалося на захист не тільки прав та інтересів заявника, а й інтересів іншого учасника процесу, який бажає укласти шлюб із особою, яка просить надати їй право на шлюб.

На підставі вищевикладеного, можемо зазначити, що надання неповнолітній особі права на шлюб судом є за своєю природою зміною сімейного правовідношення, оскільки відбувається часткова зміна двох сімейних відносин – між батьками та дитиною, яка звернулася із заявою про надання права на шлюб, а також між дитиною та іншою особою, яка бажає укласти шлюб з неповнолітньою особою. У результаті прийняття судом рішення про надання права на шлюб змінюється правовий статус неповнолітньої особи, яка отримує право на шлюб, тобто особа фактично втрачає статус дитини в більшості правовідносин, хоч і зберігає його там, де це необхідно для забезпечення її найкращих інтересів. Надання неповнолітній особі права на шлюб, з одного боку, спрямоване на усунення перешкод для державної реєстрації шлюбу особою, яка не досягла шлюбного віку, і виникнення в такій особі комплексу особистих немайнових та майнових прав подружжя; з іншого – на захист її прав та інтересів як дитини, оскільки саме

це є підставою для того, щоб рішенням суду було як виняток із правила про укладення шлюбу повнолітньою особою було надано право на укладення шлюбу неповнолітній особі. Надання права на шлюб неповнолітній особі може спрямовуватися на захист не тільки прав та інтересів заявника, а й на захист прав ненародженої дитини заявниці, яка є вагітною, інтересів іншого учасника процесу, який бажає укласти шлюб із особою, яка просить надати їй право на шлюб.

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (із наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. ІЖІ. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

2. Рішення Луцького районного суду Волинської області від 11 серпня 2022 року у справі № 161/10340/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. ІЖІ. : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105697124>.

3. Рішення Гоцанського районного суду Рівненської області від 8 січня 2020 року у справі № 557/2047/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86788042>.

4. Рішення Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 3 вересня 2020 року у справі № 345/3026/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91301163>.

5. Рішення Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 16 січня 2023 року у справі № 193/16/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. ІЖІ. : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108421608>.

6. Рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 23 вересня 2022 року у справі № 484/2815/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. ПКР : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106403131>. 7.

ГАРАЖА Богдана Василівна
студентка групи ЕП-22-2 факультету
економіки Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара
Науковий керівник:
ГРАБИЛЬНІКОВА
Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового
та господарського права.

ЯКІ ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ НЕДІЙСНИМ

Господарські договори – це договори, що укладаються між суб'єктами господарювання та іншими учасниками господарських відносин, які встановлюють права та обов'язки сторін і регулюють господарські відносини

між ними, першочергово, відповідно до положень Господарського кодексу та, частково, що не суперечать положенням Цивільного кодексу.

Господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України, з урахуванням особливостей, передбаченими Господарським кодексом України та іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів [2].

Дотримання сторонами процедури укладення господарських договорів є вимогою закону. Хоча зміст договору, значною мірою, визначається самими сторонами, виходячи з принципу свободи договору, порядок укладення договору регулюється законом. Завданням будь-якого договору є досягнення мети, заради якої сторони уклали договір, а це означає, що кожна сторона повинна бути задоволена результатом співпраці після виконання умов договору. Дотримання цих ключових процедур при укладанні договору гарантує, що договір буде виконаний у майбутньому, а суб'єкт господарювання отримає доходи (не обов'язково лише майнові) та взаємну вигоду.

Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов [1].

Кожна третя справа, що розглядається місцевими господарськими судами, стосується недійсності господарського договору. Багато з цих позовів є формальними, і позивачі зазвичай намагаються таким чином вирішити внутрішні бізнес-проблеми. Цей тип справ викликає низку питань і призводить до упередженого застосування законодавства, про що свідчить судова практика. Як наслідок, господарський договір може бути визнаний недійсним повністю або частково (коли недійсними визнаються лише окремі положення договору).

Недійсний договір – це договір, який не створює правових наслідків, крім наслідків, пов'язаних із його недійсністю. Недійсність договору означає, що він не відповідає вимогам законодавства [4].

За загальним правилом, передбаченим Цивільним кодексом України, правочин може бути визнаний недійсним у разі недодержання в момент його вчинення сторонами (або однією із сторін) вимог, які встановлені статтею 203 цього Кодексу.

Що стосується договорів між підприємцями, то це може бути пов'язано з наступними причинами:

- положення договору не відповідають Цивільному кодексу, іншим законам та законодавчим актам;
- сторона, яка укладає договір, не має достатніх повноважень для його виконання;
- сторони не є вільними у своїх намірах (наприклад, примус, введення в оману);
- зобов'язання укладено не з метою досягнення відповідного правового результату (наприклад, для імітації або приховування інших правовідносин);

- у деяких випадках підставою для недійсності є недотримання сторонами обов'язкової форми (письмового або зареєстрованого договору).

Закон чітко не визначає коло осіб, які можуть вимагати визнання договору недійсним. З іншого боку, з огляду на ч. 3 ст. 215 ЦКУ, видається, що право на таку вимогу мають як самі сторони договору, так і будь-яка інша заінтересована особа, чиї права були порушені.

У таких випадках варто пам'ятати про позовну давність. У більшості випадків позовна давність у таких справах становить три роки і обчислюється від дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права.

При поданні позову про визнання господарського договору недійсним необхідно сплатити судовий збір. Договір, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його укладення.

Нікчемні договори породжують правові наслідки, пов'язані з їх недійсністю.

1. Кожна сторона відшкодовує іншій стороні все, що вона отримала за договором. Якщо це неможливо (наприклад, коли одна сторона просто користувалася майном або отримувала послуги), вартість отриманого відшкодовується відповідно до поточних цін.

2. Відшкодування майнової або моральної шкоди. Цей результат застосовується, якщо одна зі сторін або третя особа зазнала шкоди в результаті правочину, визнаного недійсним.

3. Відшкодування державі вартості договору. Суд застосує цей результат, якщо договір буде визнано недійсним, оскільки він був укладений з метою, що суперечить інтересам держави або суспільства. Якщо обидві сторони мали такий намір, все отримане сторонами належить державі. Якщо такий намір мала лише одна сторона, вона зобов'язана повернути другій стороні все, що вона заборгувала, а все, що вона повинна була одержати, стягується в дохід держави.

Для успішного визнання господарського договору недійсним важливо правильно доводити підстави недійсності, надавати достатні та переконливі докази. Ступінь та значимість доказів може вплинути на рішення суду [3].

Виконання господарського договору, визнаного судом недійсним повністю або частково, припиняється повністю або частково з дня набрання рішенням суду законної сили, а саме рішення вважається недійсним з моменту його виникнення.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що якщо сторони договору не погоджуються з будь-якою з умов договору, то такий договір є неукладеним і вони повинні нести відповідальність за узгодження всіх істотних умов договору. Оскільки судова практика щодо наслідків невиконаних договорів є дуже складною і неоднозначною, краще запобігати виникненню таких спорів ще на етапі укладення договору.

1. Гродовська О.П., Визнання господарських договорів недійсними: основні аспекти. Для бізнесу, договірне право. Господарське право. 28.12.2022. URL: <https://goadvocate.com/vyznannya-hospodarskyh-dohovoriv-nedijsnyu-osnovni-aspekty/>
2. Пронь Денис, Укладення господарського договору: проблемні питання. Розшук та стягнення активів. 1 жовтня 2021. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/206592_ukladennya-gospodarskogo-dogovoruproblemn-pitannya
3. Матеріали сайту «АО Брати Федорови». Підстави та визнання господарського договору недійсним. URL: <https://fedorov-brothers.com.ua/blog/vyznannya-gospodarskogodogovoru-nedijsnym/>
4. Матеріали сайту «WikiLegalAid». Визнання господарського договору недійсним URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Визнання_господарського_договору_недійсним

ГОРДІЄНКО Тетяна Олександрівна,
старший викладач
*(Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара)*

РЕЄСТРАЦІЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА СЛУЖБОВИЙ ТВІР

Важливе значення у відносинах інтелектуальної власності мають питання документального оформлення авторських прав на твори, створені в порядку виконання трудових обов'язків. З набранням чинності Законом України «Про авторське право та суміжні права» від 01.12.2022 поняття службового твору та питання належності авторських прав отримали нове визначення і є більш досконалішими порівняно з раніше чинними правилами.

Визначення службового твору наведено в п. 55 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права», відповідно до якої службовим твором є твір, створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом) [1].

Статтею 14 Закону України «Про авторське право та суміжні права» встановлено, що особисті немайнові авторські права на службовий твір належать працівникові, творчою працею якого створено такий твір. Майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем [1]. Розмежування немайнових та майнових прав автора унормовано приписами ст. 11, 12 Закону України «Про авторське право та суміжні права».

Зі змісту ст. 14 Закону України «Про авторське право та суміжні права» слідує, що набуття роботодавцем майнових прав на службовий твір

відбувається безпосередньо в силу норми закону і не потребує спеціального документального оформлення.

Авторське право на твір (в тому числі, службовий) виникає внаслідок факту його створення, а саме з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо). Авторське право презюмується, а відтак автором вважається особа, чие ім'я зазначено у творі, якщо інше не буде спростовано наявними доказами. Внаслідок закріпленої в законі презумпції авторства реєстрація права автора на твір не обов'язкова. В той же час, відповідно до ч. 5 ст. 9 Закону України «Про авторське право та суміжні права» суб'єкт авторського права для засвідчення належних йому особистих немайнових прав та/або майнових прав на твір (оприлюднений чи неоприлюднений), факту і дати його опублікування, набуття майнових прав на твір на підставі договору або закону може зареєструвати своє авторське право на твір у відповідному державному реєстрі [1].

Державна реєстрація авторського права здійснюється Національною організацією інтелектуальної власності (НОІВ), функції якої на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 № 943-р покладено на Державну організацію «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ) [2]. Згідно з ч. 3 ст. 4 Закону України «Про авторське право та суміжні права» до владних повноважень, делегованих НОІВ, належить, зокрема приймання і розгляд в електронній та/або паперовій формі заявок на державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва, а також на реєстрацію в електронній та/або паперовій формі договорів, що стосуються прав авторів на твори, здійснення їх реєстрації в електронній та/або паперовій формі; ведення в електронній формі Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір; видача свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір в електронній та/або паперовій формі [1].

Порядок державної реєстрації визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, в даний час ці повноваження виконує Міністерство економіки України [3].

Відповідно до п. 2 розділу II Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір (далі – Порядок), затвердженого наказом Міністерства економіки України від 16.08.2023 № 11319 (набрав чинності з 24.11.2023) для державної реєстрації авторського права подається заявка, що включає :

- заяву про державну реєстрацію авторського права на твір за формою, наведеною в додатку № 1 до Порядку;
- копію твору;
- документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (за наявності);
- документ про сплату збору;
- документ, що підтверджує повноваження представника (якщо заявка

подається за участю представника заявника);

- інші документи, передбачені розділом II Порядку [4].

Форма заяви про державну реєстрацію авторського права є єдиною для творів, створених за власною ініціативою та службових творів, проте її заповнення та подання має певну специфіку. Заява про державну реєстрацію авторського права на службовий твір може бути подана автором твору або роботодавцем. При поданні заяви автором слід звернути увагу на особливості зазначення даних щодо належності майнових прав (п. 2.6 заяви) та з урахуванням приписів ст. 14 Закону України «Про авторське право та суміжні права» вказати про їх відсутність. В п. 2.7 заяви про державну реєстрацію авторського права має бути позначка про створення твору у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом). Якщо заява про державну реєстрацію подається роботодавцем, такі відомості зазначаються в п. 3.1, 3.2, 3.3 заяви.

Копія службового твору має бути оформлена відповідно до п. 2.2 розділу II Порядку залежно від форми подання заявки (паперова або електронна) та виду твору (літературні письмові твори, виступи, лекції, музичні, драматичні, аудіовізуальні твори, вистави, переклади, твори образотворчого мистецтва, комп'ютерні програми тощо).

Розмір збору за підготовку до державної реєстрації авторського права визначається відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27.12.2001 № 1756, ставки збору обчислюється виходячи з показника неоподаткованого мінімуму доходів громадян і є різними для фізичних та юридичних осіб.

При поданні заявки представником його повноваження мають бути підтверджені належним чином залежно від підстав представництва (за законом або за довіреністю) відповідно до норм Цивільного кодексу України. За роз'ясненнями УКРНОІВІ довіреність підлягає оформленню в простій письмовій формі і має містити необхідні відомості для здійснення представницьких повноважень [5]. Представництво юридичної особи може здійснюватися в межах посадових повноважень або на підставі акту відповідного підприємства (установи, організації).

Необхідність подання інших документів для державної реєстрації авторського права на службовий твір залежить від того, якою особою подається заявка. Приймаючи до уваги закріплену в ч. 2 ст. 9 Закону України «Про авторське право та суміжні права» презумпцію авторства, при зверненні автора подання додаткових документів на підтвердження особистого створення твору не потрібне. При поданні заявки роботодавцем мають бути подані документи, що свідчать про створення твору на виконання обов'язків за трудовим договором (контрактом) (п. 2.5 розділу II Порядку) [4]. Чіткого переліку таких документів Порядок не містить, на практиці ними можуть бути наказ (завдання) на створення твору, план роботи, посадова інструкція, звіт (акт) про

виконання, документ про наявність трудових відносин з автором твору тощо. Вбачається за доцільне чітко визначити такий перелік для недопущення довільного тлумачення норм Порядку та необгрунтованої відмови в реєстрації прав.

Для реєстрації авторських прав на декілька творів заявки подаються окремо на кожен твір.

Заявка може бути подана в паперовій або електронній формі за вибором заявника. При обранні електронної форми звернення усі подані документи слід засвідчити кваліфікованим електронним підписом і забезпечити відсутність програмних вірусів та іншого шкідливого програмного забезпечення в інформації (п. 2.8 розділу II Порядку) [4].

Після надходження заявки здійснюється її перевірка на предмет відповідності формальним вимогам, зазначеним в розділі II Порядку, і у разі виявлення невідповідності встановленим нормам заявнику надсилаються запити про усунення виявлених недоліків у документах заявки та (або) про надання інших документів, необхідних для розгляду заявки. Запитувані документи мають бути подані протягом трьох місяців з моменту отримання запиту (п. 1.3 розділу III Порядку) [4].

Термін розгляду заявки про державну реєстрацію авторського права на твір становить до двох місяців з моменту її надходження за умови подання повного пакету документів, визначеного Порядком. Під час розгляду заявки здійснюється перевірка документів на відповідність вимогам Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право та суміжні права» та вказаного Порядку. За результатом розгляду заявки УКРНОІВІ ухвалює висновок відповідно до п. 4 Порядку, форма такого висновку наведена в додатку № 3 до Порядку.

У разі ухвалення висновку про наявність підстав для внесення відомостей про державну реєстрацію авторського права до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір відповідна інформація вноситься до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір протягом 10 робочих днів та заявнику видається свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір за формою, наведеною в додатку № 4 до Порядку. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір оформлюються та видається в електронній та/або паперовій формі із застосуванням кваліфікованого електронного підпису залежно від змісту заяви (п. 6, 7 розділу III Порядку) [4]. Негативне рішення УКРНОІВІ за результатами розгляду заявки може бути оскаржено.

Як висновок можна зазначити, що реєстрація авторського права на службовий твір має специфіку, обумовлену наявністю прав на такий об'єкт у двох осіб – працівника, інтелектуальною працею якого його безпосередньо створено, та роботодавця, яким визначено таку роботу в якості трудової функції і забезпечено оплату за її виконання відповідно до законодавства. Діючий порядок документального оформлення прав на службовий твір

відображає основні правові тенденції регламентації таких відносин, а додаткове уточнення окремих його норм сприятиме підвищенню ефективності відповідних реєстраційних процедур.

1. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80#w1_2 (дата звернення – 25.11.2023).

2. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 № 943-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text> (дата звернення – 25.11.2023).

3. Положення про Міністерство економіки України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB#w1_4 (дата звернення – 25.11.2023).

4. Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір : наказ Міністерства економіки України від 16.08.2023 № 11319. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/re40816?an=298> (дата звернення – 25.11.2023).

5. Роз'яснення УКРНОІВІ щодо реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір. URL : <https://ukrpatent.org/uk/articles/dopomoha-derzhreistratsii-ap-pytannia-vidpovidi#16> (дата звернення – 25.11.2023).

ГОРОБЕЦЬ Вікторія Володимирівна,
здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 Право

Науковий керівник:

ФРОЛОВ Михайло Михайлович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
та процесу

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

РУХОМЕ ТА НЕРУХОМЕ МАЙНО

На сьогодні багато науковців продовжують досліджувати концепцію "нерухомого майна", оскільки вона ще залишається предметом багатьох запитань, дискусій і роздумів стосовно своєї сутності.

Тема нерухомого майна в цивільному праві залишається дуже актуальною з кількох причин. По-перше, це стосується постійного розвитку ринку нерухомості, де виникають нові правові ситуації та потреби. По-друге,

в сучасному світі виникають складні питання щодо власності, користування та спадкування нерухомого майна через зміни в суспільстві, технологіях та економіці. Крім того, вирішення питань, пов'язаних з правами на нерухомість, важливе для забезпечення стабільності, захисту інтересів громадян та бізнесу, а також розвитку правової системи в цілому. Таким чином, дослідження та розвиток понять та правил, що стосуються нерухомого майна в цивільному праві, залишаються актуальними і важливими в сучасному правовому середовищі.

Щодо «нерухоме майно», то під ним слід розуміти сукупність речей (нерухомих речей), прав та обов'язків як окремого особливого об'єкта, що належить певному суб'єкту цивільних правовідносин (виходячи зі ст. 190 ЦК України). В даному разі категорія «нерухоме майно» є більш ширшою, що включає в себе категорію «нерухома річ». Сукупність нерухомих речей складає нерухоме майно.

В літературі вказують на різноманітні ознаки, характерні для нерухомих речей, що відрізняють їх від інших об'єктів у цивільних правовідносинах. Враховуючи ці позиції та визначення, закріплене у статті 181 Цивільного кодексу України, необхідно розглянути такі ознаки нерухомості: 1) природне походження; 2) фізичне закріплення речі у просторі та неможливість переміщення без змін або знецінення; 3) "юридичний характер" – оформлення прав на нерухомі речі через державну реєстрацію[1].

Зазвичай, коли говорять про "нерухоме майно", це відноситься до речей, які не можна легко переміщувати або переносити з одного місця в інше. Зазвичай це охоплює землю, будівлі, споруди та інші об'єкти, які не піддаються простому перенесенню. Зазвичай, під нерухомим майном розуміють земельні ділянки, будівлі, споруди, що фіксовані на землі.

У цивільному праві ракета може бути розглянута як об'єкт, пов'язаний з власністю, використанням та іншими аспектами цивільних відносин. Якщо ракета вважається майном, вона може бути об'єктом власності, оренди чи інших форм права власності. Оскільки ракета є складним технічним об'єктом, правовий статус її використання та передачі може бути регульований спеціальними нормами, які враховують безпеку, міжнародні домовленості та інші фактори. Наприклад, у випадку космічної ракети, її використання може підпадати під міжнародне право та міжнародні угоди, окрім внутрішньодержавних правових норм[2].

Ракета являє собою складний технічний об'єкт, який, в принципі, може переміщуватися. З точки зору права та цивільних правовідносин, ракету, яка може бути транспортована або запущена у космос, зазвичай не вважають "нерухомим майном". Вона більше відноситься до рухомого майна або складно переміщуваного майна, оскільки може зазнавати пересування та має здатність змінювати своє місцезнаходження.

Вікно знань та розуміння рухомого та нерухомого майна в цивільному праві розширюється завдяки внеску видатних юристів, одним із яких є Дмитро

Білецький. Він висвітлював це питання в своїх роботах, де вказував на особливості правового статусу рухомого та нерухомого майна, їх визначення, перехід права власності та інші аспекти, що регулюються цивільним законодавством. Рухоме майно – це те, що може переміщуватися без порушення його цілісності, наприклад, гроші, транспортні засоби, рухомі предмети. Нерухоме майно, у свою чергу, охоплює територіально пов'язані земельні ділянки та будівлі, які не можуть бути перенесені без значного зруйнування або руйнування. У цивільному праві існують відмінності в регулюванні цих двох видів майна, наприклад, умови передачі права власності, обмеження та інші аспекти. Розуміння цих понять дозволяє грамотно вести бізнес, укладати угоди та вирішувати спори, пов'язані з власністю [3].

У цивільному праві, важливість розуміння нерухомих речей полягає у тому, що вони становлять основний об'єкт власності та визначають обсяг прав та обов'язків осіб у їх володінні, користуванні та розпорядженні. Це також впливає на правовий режим спадщини, кредитування, регулювання будівництва та розвитку місцевості. Розробка чіткого і точного визначення нерухомих речей у цивільному законодавстві є ключовою для забезпечення правової стабільності, розвитку ринку нерухомості та врегулювання правових відносин, пов'язаних з цими об'єктами.

Загалом, поняття нерухомих речей у цивільному праві відіграє ключову роль у визначенні прав та обов'язків щодо власності, використання та передачі цих об'єктів. Чітке визначення критеріїв нерухомості встановлює основи для стабільності правових відносин, сприяє розвитку ринку нерухомості та забезпечує захист прав учасників правових відносин. Розуміння та дотримання норм, які регулюють нерухомі речі, є важливим для забезпечення порядку та стабільності у цивільному суспільстві.

1. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / К. Р. Резворович, О. С. Юнін, О. О. Круглова та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 180 с.

2. Цивільне право та процес (2 частина) : навч. посіб. / кер. авт. кол. А. В. Коваленко. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 128 с.

3. Білецький Д. М. Способи припинення права приватної власності у випадку визнання правочинів недійсними. Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15-16 вересня 2017 р.) Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. – С. 37-40.

ГРЕЧИШКІН Єгор Юрійович,
курсант 2 курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕЗВОРОВИЧ
Кристина Русланівна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного
права та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ У МЕЖАХ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Правочини, як важливий компонент цивільного права, займають велике місце у системі цивільних відносин. У процесі еволюції суспільства та держави звичайними громадянами, юристами у галузі цивільного права та експертами в цій сфері були виявлені проблематичні аспекти, пов'язані з правочинами, визнанням їх чинними або недійсними, а також тлумаченням можливих наслідків, що виникають у зв'язку з визнанням правочину недійсним. На сучасному етапі розвитку українського суспільства вирішальне значення набуває питання забезпечення та реалізації правочинів, а також укладених між суб'єктами цивільно-правових відносин угод. Існує крайня необхідність вивчення та аналізу теоретичних основ дійсності та недійсності правочинів.

Правочини, які визнаються недійсними, не можуть сприяти отриманню, зміні або припиненню цивільних прав і обов'язків у суб'єктів цивільного права. У галузі науки цивільного права існує ряд підходів до розуміння поняття недійсних правочинів. Вчені, досліджуючи цю тему, використовують різні терміни, такі як "недійсний", "оспорюваний", "нікчемний" і т.д. Недійсність правочину – це стан, коли юридичні наслідки, які сторони мали на меті досягти під час укладання, не можуть виникнути [1].

Дослідники погоджуються, що дійсний правочин є одним з юридичних фактів, який, як правило, є складовою частиною або фактором у формуванні, зміні або припиненні правовідносин. У той же час недійсний правочин, згідно з частиною 1 статті 216 Цивільного кодексу України, не породжує жодних юридичних наслідків, окрім тих, що випливають з його недійсності (отже, не впливає на цивільні правовідносини) і вважається недійсним з моменту укладення [2].

Багато вчених вважають, що недійсний правочин є фактом з юридичної точки зору. Але відповідно до законодавства такий факт не викликає тих наслідків, які зазвичай супроводжують правочини. Наприклад, В. Б. Ісаков класифікує недійсні правочини як "дефектні юридичні факти". О. В. Гутников також зауважує, що "недійсний правочин, як факт з точки зору права, може бути як законною, так і незаконною дією" [3].

Відповідь на питання про те, чи є недійсний правочин протиправним, на нашу думку, очевидна. Норми права безпосередньо зазначають на незаконність недійсних правочинів у всіх ситуаціях. Єдине відмінність полягає у тому, що деякі правочини автоматично вважаються абсолютно недійсними без необхідності офіційного визнання (нікчемні правочини), тоді як інші можуть бути визнані недійсними тільки за позовом особи заінтересованої сторони на підставі судового рішення (оспорюванні правочини) [4].

Отже, з урахуванням проведеного дослідження можна сказати, що цивільне законодавство України не тільки визначає цивільне правопорушення як винне протиправне діяння, але й розглядає його як об'єктивну протиправну поведінку особи, що порушує права. Випадки вчинення недійсних правочинів також можуть вважатися цивільними правопорушеннями, якщо фактичне діяння містить усі необхідні елементи цивільного правопорушення, а також існує об'єктивне вчинення недійсного правочину. Укладаючи недійсні правочини, учасники цивільних відносин не мають за мету спричинити очікувані правові наслідки, оскільки ці правочини лише зовні схожі на дійсні (за формою, змістом, спрямуванням). Тому далі дослідження цієї теми, на нашу думку, допоможе науковцям і практичним працівникам у галузі цивільного права виявляти, уникати та протидіяти цивільним правопорушенням, пов'язаним з умисним укладанням недійсних правочинів під виглядом дійсних.

1. Гордієнко В. В. Нікчемні правочини: проблеми теорії. – 2021. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/20475/%D0%A7%D0%95%D0%9C%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.11.2023).

3. Кот О. Природа недійсних правочинів // Вісник Академії правових наук України. 2009. №. 4. С. 108-118. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2009_4_12.pdf (дата звернення: 29.11.2023).

4. Давидова І. В. Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману. – 2011. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1150> (дата звернення: 29.11.2023).

ГРИНЬКО Світлана Дмитрівна,
докторка юридичних наук, професорка,
заслужена юристка України,
завідувачка кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,

ЛЕВИЦЬКИЙ Максим Олегович,
доктор філософії, старший викладач
кафедри теорії права та
кримінальнопроцесуальної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПРАВА НА САМОЗАХИСТ

Військовослужбовці, як будь-які фізичні особи, згідно із ст. 27 Конституції України мають право самостійно захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1]. Разом з тим зазначений загальний порядок вчинення дій у стані необхідної оборони поширюється на випадки, коли військовослужбовці у такий момент часу не виконують своїх службових обов'язків. В актах військового законодавства закріплено спеціальні вимоги для самозахисту у стані необхідної оборони, що істотно змінює його правову природу.

По-перше, для військовослужбовців, які перебувають при виконанні своїх службових обов'язків, дії у стані необхідної оборони є правом, так і обов'язком у випадках, передбачених актами військового законодавства. Відповідно до ст. 11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України (далі – ВСЗСУ) для виконання завдань оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості, на військовослужбовців покладено обов'язки: «захищати командирів (начальників) у бою, оберігати Бойовий Прапор своєї частини» (п. 3 ч. 1) [2]; «допомагати іншим військовослужбовцям, що перебувають у небезпеці» (п. 7 ч. 1) [2]. При цьому, застосування необхідної оборони в умовах армії допускається та є обов'язком тільки тоді, коли вона спрямована на користь військової служби, але не дозволено, коли це пов'язано з порушенням встановленого порядку несення військової служби» [3, с. 76-77].

По-друге, від виду службових обов'язків (загальні чи спеціальні), що покладаються на військовослужбовців, залежать заходи і засоби, порядок їх застосування та межі дій у стані необхідної оборони.

Під час виконання загальних службових обов'язків військовослужбовці мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та

зброю (ст. 20 Статуту ВСЗСУ) [2]. Законодавець закріпив порядок їх застосування: 1) їх застосовують у разі, якщо інші заходи виявилися неефективними або їх застосування неможливе (ч. 1 ст. 21 Статуту ВСЗСУ) [2]; 2) їх застосовують, попереджаючи про це пострілом угору (ч. 2 ст. 21 Статуту ВСЗСУ) [2]; 3) вживають усіх заходів, щоб не завдати шкоди іншим особам, якщо застосовують зброю (ч. 3 ст. 21 Статуту ВСЗСУ) [2].

Однак обов'язковою умовою правомірності дій у стані необхідної оборони із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння, бойової і спеціальної техніки є не перевищення повноважень, наданих законом. У разі ж перевищення цих повноважень щодо таких військовослужбовців передбачено відповідальність, визначену законом (ч. 5 ст. 15 Закону України «Про Національну гвардію України») [4].

Відступ від такого порядку є вчинення дій у стані необхідної оборони у районі проведення антитерористичної операції у мирний час. Так, до прикладу, у разі раптового нападу на військовослужбовців та (або) цивільних осіб, а також військові та (або) цивільні об'єкти, що охороняються (обороняються), а також за інших обставин, що унеможлиблює вжиття попереджувальних заходів, зброя і бойова техніка застосовуються без вжиття таких заходів (ч. 3 п. 7 Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час) [5]. Крім того, військовослужбовець за таких обставин зобов'язаний у подальшому повідомити про це безпосередньому командирі (начальнику) щодо: індивідуальної самооборони; захисту здоров'я і життя інших військовослужбовців та (або) цивільних осіб) (п. 11 цього Порядку) [5].

Відповідно до Статуту ВСЗСУ військовослужбовці мають право застосовувати зазначені заходи і засоби для захисту: 1) свого здоров'я і життя; 2) здоров'я та життя інших військовослужбовців і цивільних осіб від нападу; 3) для затримання особи, яку застали під час скоєння тяжкого злочину та яка намагалася втекти або яка чинила збройний опір, намагалася втекти з-під варти; 4) для затримання озброєної особи, яка загрожувала застосуванням зброї та інших засобів, що становлять загрозу для життя і здоров'я військовослужбовця чи інших осіб; 5) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною військовослужбовців; 6) у разі спроби насильного заволодіння зброєю, бойовою та іншою технікою (ст. 22) [2].

У Законі України «Про Національну гвардію України» встановлено, що військовослужбовці Національної гвардії України мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках: «для захисту громадян від нападу, що загрожує їхньому життю і здоров'ю, а також для звільнення заручників» (п. 1 ч. 1 ст. 18); «відбиття збройного нападу на особовий склад Національної гвардії України або членів їхніх сімей, якщо їхньому життю або здоров'ю загрожує небезпека» (п. 2 ч. 1 ст. 18); «для усунення реальної загрози життю і безпеці особи, інтересам суспільства і держави під час виконання службових завдань

в районі проведення антитерористичної операції» (п. 10 ч. 1 ст. 18) [4].

Далі більш детально охарактеризуємо спеціальні службові обов'язки військовослужбовців, оскільки вони істотно впливають на правову природу дій у стані необхідної оборони.

Згідно із ст. 17 Статуту ВСЗСУ на військовослужбовців покладаються спеціальні обов'язки у випадках: перебування на бойовому чергуванні, у внутрішньому і гарнізонному наряді, а також під час виконання інших завдань [2]. Наприклад, для охорони та оборони окремих об'єктів виставляють чатових, тобто «озброєний вартовий, який виконує бойове завдання щодо охорони та оборони дорученого йому поста» (ч. ч.1, 2 ст. 102 Статуту ГВСЗСУ) [6]. Чатовий є особою недоторканою, що виявляється в особливій охороні законом його прав і особистій гідності; підпорядкуванні лише певним особам; в обов'язку всіх осіб неухильно виконувати вимоги чатового; у наданні йому права застосовувати зброю (ст. 230 цього Статуту) [6].

У Статуті ГВСЗСУ закріплено, що начальник патруля має право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю чи віддати патрульним наказ їх застосовувати (ст. 60) [6]. Разом з тим начальник патруля має право їх застосувати за таких обставин: 1) для захисту військовослужбовців й цивільних осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 2) для відбиття групового або збройного нападу на патруль, якщо життю або здоров'ю начальника патруля чи патрульних загрожує безпосередня небезпека; 3) під час затримання особи, яка чинить збройний опір, або озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, небезпечних для життя і здоров'я, або особи, яка намагається втекти з-під варти (ст. 60 Статуту ГВСЗСУ) [6]. Про намір застосувати зброю начальник патруля повинен попередити та зробити постріл угору (ч. 2 ст. 21 Статуту ВСЗСУ) [2]. У такий спосіб визначено порядок застосування окремих засобів та дій у стані необхідної оборони.

Начальник варти, навпаки, не обмежений додатковим порядком щодо дій у стані необхідної оборони, тому він має право застосовувати зброю без попередження сам і складом варти у разі явного нападу на об'єкти, які охороняються, так і на чатових, вартове приміщення, що прямує до постів (із постів» (ст. 202 Статуту ГВСЗСУ) [6].

По-третє, закріплено обставини, за яких заборонено застосування таких заходів самозахисту: на багатолюдних вулицях, площах і в громадських місцях; якщо від цього можуть постраждати сторонні люди (ч. 2 ст. 61 Статуту ГВСЗСУ) [6].

Подібного змісту заборону щодо застосування і використання вогнепальної зброї передбачено у Законі України «Про Національну гвардію України»: «у місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам (ч. 4 ст. 18) [4]. Однак така заборона може бути порушена за двох умов: а) якщо небезпеку за цих обставин не можна усунути іншими засобами; б) завдана шкода є значно меншою, ніж відвернена (ч. 4 ст. 18 цього Закону) [4].

По-четверте, розмежовано два види необхідної оборони – індивідуальну

самооборону та самооборону. Відповідно до Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час, індивідуальною самообороною є «застосування військовослужбовцем Збройних Сил зброї та (або) бойової техніки для захисту свого здоров'я і життя від нападу або загрози нападу, якщо іншими способами і засобами захистити себе в такій ситуації неможливо» (п. 2), самооборона – це «застосування зброї та (або) бойової техніки для захисту від нападу або загрози нападу на об'єкти, що охороняються та (або) обороняються військовослужбовцем, з'єднанням, військовою частиною або підрозділом Збройних Сил, якщо іншими способами і засобами захистити їх у такій ситуації не можливо» (п. 2) [5].

По-п'яте, право військовослужбовця на дії у стані необхідної оборони залежить від його службового становища: командир (начальник) чи підлеглий. Це можна пояснити тим, що за принципом безумовного (абсолютного) підпорядкування ґрунтуються військові правовідносини, тому право на дії у стані необхідної оборони у військовослужбовців не однакове. Так, до прикладу, командири (начальники) зобов'язані оборонятися від нападу зі сторони підлеглого. Військове право не допускає безумовного застосування загальних правил про необхідну оборону у випадках порушення службових відносин підлеглого щодо командира. Підлеглий не має права на оборону від примусу командира тоді, коли: дії командира правомірні, командир перевищив надані йому повноваження, здійснив протиправний напад на підлеглого. Право підлеглого на оборону під час застосування командиром сили чи зброї – це право оцінювати його дії та допускати можливість протидії, активного опору законним діям командира, підірвання його авторитету, що суперечать основним засадам військових правовідносин» [3, с. 76-77].

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.ira.gov.ua/dm07254i/96-vr>

2. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затв. Законом України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст.194. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/548-14/page>

3. Русу С. Д. Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки: дис. ...канд. юр. наук : 20.02.03. Х., 1998. 164 с.

4. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

5. Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 68. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-2018-p#Text>

6. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : затв. Законом України від 24.03.1999 р. № 550-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 2223. Ст. 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text>.

ГРИЦИШИНА Лариса Валеріївна,
докторка філософії з права,
заступниця декана – керівниця
навчального відділу, доцентка кафедри
цивільного права та процесу
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕГІДНОЇ ПОВЕДІНКИ В ШЛЮБІ

Відповідно до приписів ст.ст.21, 24 Сімейного кодексу України (СК України) шлюб є добровільним сімейним союзом чоловіка і жінки.

У нашому суспільстві сімейні відносини будуються на засадах добровільності шлюбу, почуттях взаємної любові чоловіка та жінки, рівності і взаємоповаги (ст.55 СК України), тому існування шлюбу можливе лише за умови добросовісності та гідної поведінки кожного з подружжя в шлюбних правовідносинах. Порушення так званого «принципу добросовісності сімейного життя» тягне за собою настання юридичних наслідків для подружжя у вигляді матеріальних втрат, позбавлення певних нематеріальних благ, а також розірвання шлюбу, однією з підстав якого можна вважати негідну поведінку в шлюбі когось із них.

У сімейному законодавстві відсутнє визначення поняття «негідна поведінка» у шлюбі. У Сімейному кодексі України про негідну поведінку зазначається лише в ч.5 ст.75 в контексті позбавлення права на утримання того з подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також у п.2 ч.2 ст.268 як про підставу звільнення від утримання мачухи/вітчима, у випадку їх негідної поведінки у шлюбних відносинах матері/батька дитини [1].

У сімейно-правовій доктрині окремі аспекти «негідної поведінки» подружжя та її правових наслідків досліджувалися такими науковцями, як: І. В. Апопій, В. С. Гопанчук, Ю. В. Драгомирова, І. В. Жилінкова, З. В. Ромовська, С. Я. Фурса та ін.

На думку вищезазначених вчених, «негідна поведінка» в шлюбі полягає в ігноруванні сімейних обов'язків; перебуванні працездатної особи на утриманні без достатніх на те причин; зловживанні спиртними напоями або наркотичними засобами; насильницьких діях (примус, побиття), особливо стосовно дітей; навмисних діях одного з подружжя, що перешкоджають іншому здійснювати своє право на духовний та фізичний розвиток, на здобуття освіти, вияв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку. До інших фактів правники належать марнотратство, необґрунтоване витрачання коштів на особисті потреби, подружжя зрада. Тобто все те, що не відповідає моральним засадам суспільства.

Щодо подружньої зради, то вона не у всіх країнах трактується як вияв «негідної поведінки» в шлюбі. Хибною видається думка, що «подружня зрада, як правило, не суперечить загально визнаним моральним нормам»; і щодо такої особи не повинні застосовуватися будь-які покарання чи обмеження в сімейних правах.

Натомість, наприклад, у Французькому цивільному кодексі в ст.212 прямо закріплений обов'язок збереження чоловіком та дружиною подружньої вірності, а також зазначено правові наслідки порушення цього обов'язку. У СК України обов'язок дотримання подружньої вірності прямо не закріплено, але подружні зради однозначно охоплюються поняттям «негідної поведінки» в шлюбі, оскільки такі вчинки суперечать обов'язку піклуватися про побудову сімейних відносин між собою на почуттях взаємної поваги (ч. 1 ст. 55 СК), тому повинні мати відповідні майнові наслідки для порушників.

Критерії негідності поведінки подружжя оцінює суд з позицій моральності, але факти, які доводять непривабливість вчинків когось із подружжя в шлюбі, має доводити в суді подружжя-позивач. Мова може йти про ганебну поведінку як до шлюбу, під час шлюбу, так і після його припинення [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 55 СК України, дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній. Так, умисне невиконання обов'язків, передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 54 СК, ч.ч. 1, 2 ст. 55 СК, а саме: демонстративна зневага до другого з подружжя, ігнорування його думки, потреб та інтересів, зокрема під час вирішення сімейних питань, налаштування дітей проти батька (матері) тощо, – може тлумачитися як негідна поведінка у шлюбі, в зв'язку з чим можна позбавити винну особу права на утримання, згідно з ч. 5 ст. 75 СК [3].

Доцільно погодитися з таким твердженням І. В. Апопій: якщо поведінка одного із подружжя не лише не сприяє зміцненню сім'ї, а навпаки, руйнує її, то покладати на іншого з подружжя обов'язок утримувати «порушника», суперечило б засадам моралі та справедливості. Водночас негідна поведінка, яка мала місце до укладання шлюбу, підставою для відмови у стягненні аліментів бути не може.

Крім того, демонстративна зневага до іншого з подружжя чи дітей, до їхніх прав та потреб, а також застосування фізичного насилля щодо них, є формою психологічного тиску і може бути підставою для стягнення з винної особи моральної чи матеріальної шкоди.

Також «негідна поведінка» у вигляді марнотратства, необґрунтованого витрачання коштів на особисті потреби йде врозріз з обов'язком спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї (ч.4 ст.55 СК), тому може стати підставою для зменшення частки порушника при поділі майна, що є об'єктом спільної сумісної власності (ч. 2 ст. 70 СК).

Отже, питання визначення «негідної поведінки» у шлюбі, в тому числі й закріплення її як підстави розірвання шлюбу, повинно знайти своє відображення на нормативно-правовому рівні.

1. Сімейний кодекс України. ПКЕ : <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Петренко В. Позбавлення одного з подружжя права на утримання. URL : <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/283293/>.
3. Апопій І. Відповідальність, що впливає зі шлюбу. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/9450c049-34d4-476e-916ec5ddad56736e/content>.

ГУРТОВА Ксенія Миколаївна
Викладач кафедри фундаментальних та
юридичних дисциплін факультету № 6
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ЗВІЛЬНЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА

Варто зазначити, що трудовий договір все ж може бути припинено, у випадку, якщо працівник і роботодавець не мають проти цього заперечень (за угодою сторін – ст. 36 КЗпП України), або в односторонньому порядку за власним бажанням працівника (ст. 38 КЗпП України) [1].

Якщо ініціатива припинення трудового договору належить працівникові, то за загальним правилом, він зобов'язаний подати заяву до роботодавця про своє бажання звільнитися з займаної посади за два тижні до бажаної дати звільнення. Винятками є обставини, що перешкоджають виконанню трудових обов'язків, а також переїзд на нове місце проживання, вагітність, інвалідність чи інші обставини, передбачені ч. 1 ст. 38 КЗпП України [1].

На період дії воєнного стану з'явилися нові підстави для звільнення. Їх є декілька і всі вони зі своїми нюансами.

Відповідно до трудового законодавства у воєнний час, допускається звільнення під час відпустки або лікарняного, але не за прогул: у суді можливо довести поважність причини такого прогулу.

Постанова ВСУ від 09.11.2021 р. у справі № 235/5659/20 [2], зазначено, що: «прогулом визнається відсутність працівника на роботі як протягом усього робочого дня, так і більше трьох годин безперервно або сумарно протягом робочого дня без поважних причин (наприклад, самовільне використання без погодження з власником або уповноваженим ним органом днів відгулів, чергової відпустки, залишення роботи до закінчення строку трудового договору чи строку, який працівник зобов'язаний пропрацювати за призначенням після закінчення вищого чи середнього спеціального учбового закладу). Отже, визначальним для вирішення питання законності звільнення з роботи за прогул є не тільки встановлення самого факту відсутності

працівника на роботі більше трьох годин протягом робочого дня, а й встановлення поважності причин відсутності».

Також Постанова КЦС ВСУ від 05.12.2018 р. у справі № 754/16137/15-ц: до поважних причин відсутності на робочому місці слід відносити такі обставини, як: стихійні лиха, хвороба працівника або членів його сім'ї, нерегулярна робота транспорту, участь працівника в порятунку людей або майна, відмова від незаконного переведення та невихід у зв'язку з цим на нову роботу. Не вважаються прогулом відсутність працівника не на підприємстві, а на робочому місці; відмова від незаконного переведення; відмова від роботи, протипоказаної за станом здоров'я, не обумовленої трудовим договором або в умовах, небезпечних для життя і здоров'я; невихід на роботу після закінчення строку попередження при розірвання трудового договору з ініціативи працівника.

Невихід на роботу внаслідок ведення воєнних дій та пов'язаних з ними обставин не може мати наслідком звільнення за п.4 ч.1 ст.40 КЗпП за підставою «прогул», тому що це було обумовлено необхідністю збереження здоров'я працівників та їх сімей і вважається їх відсутність на роботі з поважних причин і у цьому випадку за працівником зберігається робоче місце і посада. Вичерпного переліку поважних причин відсутності на роботі у трудовому законодавстві України не визначено, тому в кожному окремому випадку оцінка поважності причин відсутності на роботі дається, виходячи з конкретних обставин. Відповідно до сталої судової практики причину відсутності на роботі можна вважати поважною, якщо явці на роботу перешкождали істотні обставини, які не можуть бути усунуті самим працівником, в даному випадку ведення воєнних дій у місті Харкові. Відсутність належного повідомлення про припинення раніше запровадженого простою є також поважною причиною неявки на роботу, оскільки оголошений простій звільняє працівника від обов'язку бути присутнім на робочому місці. Принцип добросовісності у трудовому праві характеризується прагненням суб'єктів належним чином, сумлінно здійснювати трудові права й виконувати обов'язки, передбачені трудовим законодавством та трудовим договором. У трудових правовідносинах як працівник, так і роботодавець мають діяти добросовісно, не допускаючи дій, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Отже, у справах про звільнення за прогул в умовах воєнного стану суд оцінюватиме поважність причини, через яку працівник відсутній на роботі:

- чи перебуває населений пункт під окупацією;
- чи ведуть активні бойові дії у населеному пункті;
- чи є будь-які інші причини, що становлять загрозу життю та здоров'ю працівників та членів їх сімей;
- чи узгоджений з роботодавцем дистанційний порядок роботи;- чи є наказ про надання відпустки.

З'ясування поважності причини, через яку працівник відсутній на роботі стане визначальним фактом для рішення у такій справі.

1. Кодекс законів про працю України Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322VIII;
2. Постанова Верховного Суду України від 09.11.2021 р. у справі № 235/5659/20;
3. Постанова КЦС Верховного Суду України від 05.12.2018 р. у справі № 754/16137/15-ц/

ДІЛГУЛ Аліна,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СФЕРИ В ДЕРЖАВІ

Податки є головним джерелом фінансових ресурсів держави для забезпечення суспільно необхідних і законодавчо встановлених потреб. Надання державою суспільних благ і послуг, пов'язаних з підтриманням загальної зайнятості, соціальним захистом, освітою та охороною здоров'я, правоохоронною діяльністю, фінансується переважно за рахунок податкових надходжень. Україна, обравши стратегічний курс на євроінтеграцію, особливо потребує «впровадження дієвих механізмів», завдяки яким реальним буде збільшення податкових надходжень до бюджетів. Способом такого впровадження, зокрема, є залучення успішного досвіду інших країн, слідування їх прикладу.

Сучасна податкова система, сформована в Україні, має і схожі риси із податковими системами європейських країн з розвиненою економікою, і значні відмінності [1]. Основною відмінністю вбачається те, що податкові системи розвинутих країн виконують поряд з фіскальною регулюючу та стимулюючу функції, в той час як податкова система України виконує в переважній більшості тільки фіскальну. Забезпечення наповнення бюджету відбувається без врахування «особливості економічної ситуації в країні та податкоспроможності платників податків» [2, с.263].

Задля розвитку вітчизняної податкової системи необхідно врахувати зарубіжний досвід – дослідити податкові системи світу, виявити їх переваги і недоліки [3, с. 444], зокрема, у частині правового регулювання забезпечення податкової безпеки. У деяких аспектах забезпечення податкової безпеки держави цінним є досвід таких країн, як: Швеція, Данія, Велика Британія,

Канада, США. Наприклад, у Швеції особі присвоюється цивільний реєстраційний номер від народження. Таке ж правило діє для тих, хто іммігрував у країну – цивільний реєстраційний номер присвоюється автоматично [1]. Це, на відміну від ситуації в Україні, звільняє потенційних платників податків від проходження складної процедури отримання номера платника податків, що, по суті, прямо впливає на повне виключення можливості осіб уникати вставання на облік у податкових органах, а разом з тим і сплати податків.

В Ірландії податковими органами вибірково обираються платники податків, взяті на облік, для перевірки, результати якої потім зводять із реєстраційними даними [1]. У Бельгії вважається нормою практика, за якої податкові органи можуть допомогти платнику податків скласти список податків і платежів, необхідних для сплати. Така процедура проводиться за бажанням платника [1]. Цікавим є досвід Канади. Аналіз законодавства свідчить, що компетенція податкових органів є ширшою від компетенції таких органів інших держав. Зокрема, у Канаді таким органам надано «право тлумачення податкових законів». Для порівняння, в Україні «виключне право щодо тлумачення законів (у тому числі і податкових)» належить Конституційному Суду України [4, с. 142].

Отже, в умовах реалізації процесу інтегрування України до Європейського Союзу та необхідності встановлення нових стандартів і рівня життя громадян, розвитку держави в цілому важливу роль відіграє податкова система та її невід'ємний елемент – податкова безпека держави. Вбачаємо доречним запозичення зарубіжного досвіду провідних країн світу з метою збільшення ефективності та застосування раціональних підходів до регулювання податкової сфери в Україні.

1. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та в Україні. URL: http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya/-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomleniamodernizatsiya/59283.html (дата звернення: 15.10.2022).

2. Легкоступ І.І., Кацуба К.В. Податкові системи в умовах глобалізації: проблеми взаємодії та перспективи розвитку. БізнесІнформ. 2014. № 7. С. 259-263. (дата звернення: 15.10.2022).

3. Гуцалюк О.І. Порівняльна характеристика податкової системи України та окремих зарубіжних країн. Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. 2012. № 10. С. 444-449. (дата звернення: 15.10.2022).

4. Удяк В.І. Особливості компетенції фіскальних органів зарубіжних країн при реалізації податкової політики. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 9-2. С. 142-144 (дата звернення: 15.10.2022).

ДОЛИНСЬКА Марія Степанівна
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри
господарсько-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ЗАРОДЖЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНИ

Процес діджиталізації стосується всіх сфер життя в Україні, в тому числі провадження нотаріального процесу державними та приватними нотаріусами держави. Тому виникає нагальна проблема у проведенні дослідження щодо розвитку діджиталізаційних правовідносин у провадженні нотаріальної діяльності в Україні.

Очевидно, що нотаріальна діяльність є різновидом юридичної й відповідно соціальної діяльності та спрямована на надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам [1, с. 75].

Нотаріальні правовідносини, на думку С. Фурси, можна і потрібно сприймати у контексті не так отримання нотаріального акта, як високопрофесійного надання правових послуг нотаріусом; і питання тут не тільки у формальній законності нотаріальних дій, а й відповідно до волі особи тим правовим наслідкам, які мають настати після вчинення нотаріального провадження. Має рацію авторка, що під час вчинення нотаріальних проваджень виникають складні, а іноді й тривалі багатоетапні нотаріальні процесуальні правовідносини між нотаріусом та особами, які звернулись до нього по надання правової допомоги у формі безспірної юрисдикції [2, с. 8-9].

Нотаріальні правовідносини слід вважати різновидом суспільних, що виникають між особами, які вчиняють нотаріальні дії, та особами, які звернулись до нотаріальних органів як за отриманням відповідної консультації щодо вчинення нотаріальних дій, так і правовідносини щодо вчинення конкретних нотаріальних дій безпосередньо нотаріусом чи іншими квазінотаріальними органами, та врегульовані нормами нотаріального законодавства.

01 жовтня 1996 року наказом Міністерства юстиції України від 12.08.1996 р. № 21/5 запроваджено вчинення певних нотаріальних дій на спеціальних бланках нотаріальних документів, а також паперову звітність (із зазначенням певного коду щодо витрачання нотаріального бланку залежно від виду вчинюваної нотаріальної дії або зіпсованого нотаріусом бланку).

Наказом Міністерства юстиції України від 22.01.1998 року № 6/5 передбачено створення Єдиного державного реєстру спеціальних бланків

нотаріальних документів. З часом отримана від нотаріусів інформація ДП «Інформаційний центр» була перенесена до спеціального електронного реєстру — Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів (утвореного на підставі наказу Міністерства юстиції України № 36/5 від 29 червня 1999 року).

Наказом Міністерства Юстиції України № 21/5 від 6.05.1998 року затверджено Положення про Єдиний реєстр доручень, який згодом у 1999 році перейменовано у Єдиний реєстр доручень, посвідчених у нотаріальному порядку.

Також у 1999 році, згідно із наказом Міністерства юстиції України від 27 травня року, запроваджено Єдиний реєстр нотаріусів.

Наступним значущим актом, що підтверджує наявність діджиталізаційних правовідносин у нотаріальній діяльності, став наказ Міністерства юстиції України від

17.10.1999 р. № 51/5. Цим актом запроваджено Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ, який згодом було перейменовано у Спадковий реєстр.

Законом України від 04.07.2012 року № 5037-УІ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно» доповнено Закон України «Про нотаріат» новою статтею 46¹. Вказаними нормами надано нотаріусам «реєстраційні» повноваження та встановлено, що нотаріус, крім безпосереднього виконання своїх нотаріальних повноважень, «є спеціальним суб'єктом, на якого покладаються функції державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та який має печатку такого реєстратора.

Таким чином, можна стверджувати про становлення діджиталізаційних правовідносин у нотаріальній діяльності в Україні. Діяльність сучасних українських державних та приватних нотаріусів є неможливою без використання системи Єдиних реєстрів України. Так, нотаріуси у провадженні нотаріального процесу щонайперше використовують Єдині та Державні реєстри інформаційної системи Міністерства юстиції України [3, с. 180-185].

Нотаріуси у своїй діяльності щонайперше використовують Єдині та Державні реєстри інформаційної системи Міністерства юстиції України, держателем яких є Міністерство юстиції України, а саме: Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, Єдиний реєстр нотаріусів України, Спадковий реєстр, Єдиний реєстр довіреностей, Державний реєстр обтяжень рухомого майна, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Державний реєстр актів цивільного стану, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

Наступним етапом розвитку діджиталізаційних правовідносин у нотаріальній діяльності стане запровадження електронного нотаріату (е-нотаріату).

Має рацію В. Марченко, що «переваги е-нотаріату стосуються всіх аспектів нотаріального процесу» та його запровадження «матиме комплексний позитивний аспект» [4, с. 45].

На нашу думку, вже певний відрізок шляху щодо запровадження е-нотаріату вже пройдено. Свідчення цього є прийняття 29.12.2021 року постанови Кабінету Міністрів України № 1444 «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату», якою передбачено експериментальний проект щодо запровадження поетапного Єдиної державної електронної системи е-нотаріату.

Однак розв'язана Росією війна проти незалежної України зупинила цей процес. Вважаємо, що перемога України призведе до відновлення та відродження України, зокрема до впровадження е-нотаріату.

1. Долинська М. С. Особливості реалізації нотаріальної діяльності в незалежній Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 3. С. 75.

2. Фурса С. Актуальні питання теорії і практики нотаріальних правовідносин. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2011. № 87. С. 9.

3. Долинська М. С. Зародження діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні : збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 180-185.

4. Марченко В. М. Окремі питання впровадження в Україні системи Енотаріату. *Прикарпатський науковий вісник*. 2020. Випуск 1(30). С. 42-46.

ДРИГОЛЬ О.О.

викладачка кафедри адміністративного
і кримінального права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ІЗРАЇЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Через стрімке зростання цифрових технологій за останні декілька десятиліть, держави світу чекає новий виклик – як же захистити дітей в епоху цифровізації на законодавчому рівні, оскільки постала загроза фізичному та ментальному здоров'ю дітей. Незалежно від регіону світу, сучасні діти проводять багато часу в інтернеті, що наражає їх на небезпеку. На думку С. Калева, дослідника Центру передових юридичних досліджень імені Цві Мейтара Тель-Авівського університету, «одним із негативних наслідків щоденної, інтенсивної та різноманітної взаємодії в інтернеті є те, що багато

особистої інформації дітей збирається, обробляється, використовується, зберігається та потенційно передається третім особам для різних цілей, включаючи цільовий маркетинг і рекламу, тим самим посягаючи на приватне життя дітей» [2].

Право на недоторканність приватного життя є основним правом людини в Ізраїлі. Відповідно до ст. 2 «Людська гідність і свобода» Основного закону Ізраїлю (прийнятий у 1992 році) «життю, тілу та гідності людини, включаючи дітей, не може бути завдано ніякої шкоди». Право на захист вважається основним правом людини в Ізраїлі. В Ізраїлі право дітей на захист є широким і охоплює різноманітні теми: безпека, забезпечення основних потреб, догляд та перебування поза домом, тощо. Саме в цій частині зосереджений захист дітей від насильства (фізичного, емоційного, сексуального та зневаги), а також на тому, як він реалізується по відношенню до дітей у цифровому середовищі.

Нормами ст. 7(a) та 7(d) Основного закону передбачено, що «кожна особа має право на приватне життя» та «заборонено порушення конфіденційності розмов, письмових документів або записів особи».

У більшій частині ізраїльського законодавства відсутні питання регулювання конфіденційності та їх відображення в подальшій судовій практиці. Бракує достатнього роз'яснення щодо значення, обсягу та тлумачення прав на конфіденційність, особливо стосовно дітей та в контексті цифрового середовища. Приватне життя дітей прямо не визнається, діти не мають права на будь-які спеціальні заходи захисту та гарантії згідно із законом. Але існують певні положення, які стосуються конфіденційності дітей, наприклад, у сфері освіти, процедур догляду, охорони здоров'я, питань сімейного права. Ці положення закріплені в спеціалізованих законах: Закон про права учнів, Закон про молодь, Закон про опіку над дітьми, але дія цих законів обмежена виключно їх сферою застосування та стосується конфіденційності лише в цілому, не розглядаючи її більш детально.

На відміну від України, в Ізраїлі не існує Кримінального кодексу. Замість нього є Закон про кримінальне право (1977 року) – це центральний законодавчий акт із кримінального права в Ізраїлі, який включає більшість кримінальних правопорушень та відповідних санкцій [1]. Закон про кримінальне право містить багато положень, які стосуються дітей, у тому числі окремий розділ про насильство щодо дітей (Глава 1(вав). «Заподіяння шкоди неповнолітнім та безпорадним»). Проте, подібно до конфіденційності в цифровому середовищі, більшості відповідного законодавства про захист дітей від насильства бракує достатнього роз'яснення щодо його значення, сфери застосування, тлумачення та ефективного реалізації в цифровому середовищі.

В ізраїльському законодавстві немає спеціального нормативно-правового документу, який би регулював питання протидії кібер-залякуванню, але існують певні юридичні заходи, охоплюючи 3 ключових аспекти:

1) кримінальна/цивільна відповідальність за участь у кібер-залякуванні або його сприянню;

- 2) заходи захисту потерпілих;
- 3) освітні заходи в школах.

Цивільним законодавством розглядаються порушення стосовно переслідування, порушення приватного життя та клевети. Кримінально караними вважаються публікації матеріалів жорсткого поводження з дітьми, наприклад, дитяча порнографія, загрози.

Останні роки в ізраїльському суспільстві точаться дискусії та висуваються законодавчі пропозиції щодо введення кримінальної відповідальності за кібербулінг (цькування з використанням цифрових технологій) та за публікацію шкідливого контенту (на інтернет-сайтах, у соціальних мережах, тощо). Але складнощі полягають в тому, що у багатьох випадках особи, які займаються кібербулінгом, тобто вчиняють його – самі ж діти, як і особи, які потерпають від кібербулінгу. Через це постає питання, а чи є спосіб притягнути до цивільної чи кримінальної відповідальності цих осіб і чи буде він найкращим для дітей.

Щодо заходів захисту дітей-жертв, існують механізми видалення або обмеження доступу до шкідливого контенту в інтернеті.

Хоча суди та державні органи (відділ кібернетики в Офісі державного прокурора) дійсно використовують такі механізми видалення, у деяких випадках ці процедури не врегульовані законом. Таким чином, на сьогодні діти-жертви та їхні батьки не мають єдиного, принципового та швидкого процесу для запиту на видалення шкідливих та образливих матеріалів онлайн.

У 2021 році Комітет Арбея, який розглядає засоби захисту від шкідливих публікацій в інтернеті, у тому числі і кібербулінг, рекомендував закріпити у національному законодавстві відповідні швидкі дії з вимогою видалення шкідливого контенту державними органами, через рішення судів та інтернет-провайдерами.

Останнім часом, найбільш розповсюдженим видом злочину по відношенню до дітей, стало сексуальне насильство в інтернеті. У Законі про кримінальне право закріплено окрему норму про сексуальні злочини (Розділ 7 (йуд). «Вчинення шкоди здоров'ю» та Глава 7 (хей). «Злочини проти статевої недоторканності»: ст. 345 – 360). Хоча ці правопорушення не включають конкретних посилок або адаптації до цифрового середовища, але у ст. 350 Закону про кримінальне право вказано, що немає значення чи вчинено злочин самим правопорушником або злочинець спричинив дії, які змусили потерпілого вчинити це діяння самим же потерпілим, або іншою особою. Абсолютно у всіх сексуальних злочинах, навіть, якщо вони вчиняються віртуально, злочинці притягуються до кримінальної відповідальності відповідно до Закону.

У ст. 214 Закону про кримінальне право зазначається, що забороняються матеріали сексуального насильства над дітьми (дитяча порнографія), публікація непристойного контенту із зображенням (включаючи імітацію або малюнок) дитини; використання дитини для підготовки та демонстрації такого

непристойного контенту; володіння таким непристойним контентом або його споживання [1]. У 2014 році Закон про запобігання сексуальним домаганням було розширено, ст. 5 (а) визначено сексуальні домагання у вигляді розміщення публікації з зображенням чи відео особи, зосереджених на сексуальності цієї особи, за обставин, за яких публікація може принизити цю особу та коли він чи вона не дали згоди на публікацію. Ця поправка до Закону спрямована на боротьбу з порушенням конфіденційності та захист жертв сексуальних злочинів у цифровому середовищі. У 2017 році Державний прокурор опублікував вказівки та принципи щодо розслідування та кримінального переслідування, які зазначені у ст. 5(а) Закону про запобігання сексуальним домаганням. Він зазначив, що в суспільних інтересах переслідувати правопорушників, навіть якщо вони є дітьми без судимості, через тяжкість правопорушення, його негативні наслідки для жертв (особливо самих дітей-жертв) і необхідно наголошувати також серед молоді, що такі дії є злочинними. Тим не менш, керівництво закликає розглянути можливість закриття таких справ, серед іншого, якщо підозрюваний молодший 15 років, що відображає розумний баланс між серйозністю публікації, з одного боку, і важливістю захисту дітей молодшого віку від злочинців.

Таким чином, можна дійти висновку, що в Ізраїлі на законодавчому рівні поки що немає спеціалізованого нормативного документу, в якому розглядалася б механізми протистояння злочинів проти дітей в інтернет середовищі. На сьогодні, є дискусії стосовно створення окремого закону, який би включав в себе розкриття явища «злочини проти дітей в цифровому середовищі». Проте, не дивлячись на його, відповідно до ізраїльського законодавства, особа, яка вчинила незаконні дії по відношенню до дитини, може нести або цивільну відповідальність, або кримінальну.

1. Дорфман М. Закон про кримінальну відповідальність Ізраїлю: 2-ге перероблене та доповнене видання. 2010. URL: <https://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf>.

2. Калев С. Конфіденційність дітей в епоху інтернету. 2016. URL: https://csrcl.huji.ac.il/sites/default/files/csrl/files/byv_sny.pdf.

ДУДІН Тимофій Миколайович,
начальник Південного
міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса),
кандидат наук з державного управління

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ

Захист прав людини є одним із найважливіших пріоритетів функціонування державних інституцій, адже саме рівень безпеки та захищеності прав людини є одним із показників правової держави. В цій частині мова йде, перш за все, про імплементацію норм міжнародного права у національне законодавство та безпосередньо у діяльність органів публічної влади, результатом чого є участь держави-України в ряді міжнародних документів у сфері забезпечення прав людини. Відтак міжнародно-правове регулювання по забезпеченню прав людини імplementовано в норми національного законодавства України та наразі становить основу моделі державної політики України в сфері захисту прав людини. Зазначимо, що вступ України до Ради Європи, з одного боку, став суттєвим кроком нашої держави в процесі європейської інтеграції, а з другого – засвідчив прийняття Україною на себе цілої низки міжнародно-правових зобов'язань, насамперед, щодо поваги та захисту прав людини. Чільне місце серед виконаних зобов'язань перед Радою Європи займає ратифікація Україною Конвенції про захист прав і основних свобод людини у 1997 р. з визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) [1].

Не оспоронь захисту прав людини, забезпечення їхнього неухильного дотримання залишаються й органи юстиції – Міністерство юстиції України та його міжрегіональні управління, що проявляється у низці функціональних повноважень, інноваційних проєктів гуманістичної спрямованості та суспільно корисних ініціативах.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день, особливо в умовах повномасштабної війни України з РФ, діяльність Мін'юсту має гуманістичну спрямованість, що виявляються у комплексі прогресивних та людиноцентристських наскрізних концепціях, впроваджених в переважну більшість напрямків роботи: гендерна рівність – в контексті забезпечення рівного доступу до професій чоловіків та жінок; безбар'єрність у сфері отримання адміністративних та нотаріальних послуг задля захисту конституційних прав й забезпечення їхньої ефективної реалізації для людей з обмеженими можливостями; цифровізація низки адміністративних послуг і загальна тенденція до спрощення системи надання публічних послуг тощо.

Так, і безпосередньо функціональні повноваження органів юстиції

широкі, і всі вони прямо чи опосередковано пов'язані із забезпеченням та охороною прав, свобод і законних інтересів громадян, закріплених Конституцією України, реалізацією державної політики, дотриманням принципу верховенства права.

Одним із основних напрямків діяльності органів юстиції у цій сфері є здійснення правової експертизи та державної реєстрації нормативно-правових актів місцевих органів виконавчої влади, які зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян та мають міжвідомчий характер. Як свідчить досвід, державна реєстрація НПА є одним з найголовніших і найвагоміших засобів забезпечення захисту конституційних прав і свобод громадян та юридичних осіб, оскільки за результатами проведення правової експертизи нормативно-правових актів органи юстиції попереджають прийняття протиправних правових норм, які стосуються прав і свобод громадян.

Дуже вагомим є такий напрямок діяльності органів юстиції, як державна реєстрація актів цивільного стану, який фактично охоплює легалізацію державою юридичних фактів народження, укладення шлюбу та смерті, саме тому є невід'ємно пов'язаним із забезпеченням конституційних прав людини. Варто зауважити, що цей напрямок постійно вдосконалюється завдяки впровадженню пілотним проектам, прогресивним ініціативам та цифровізації переважної більшості послуг з реєстрації актів цивільного стану (проекти «ЄМалятко», «Шлюб за добу» тощо).

Також варто зауважити, що кожному гарантується право на свободу думки і слова (ст.34 Конституції). Свобода слова ж полягає у вільному вираженні поглядів і переконань, чому держава може сприяти як шляхом заснування засобів масової інформації, так і створенням належних умов для функціонування інших засобів масової інформації. А саме органи юстиції приймають рішення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації.

Також, необхідно відзначити і про гарантоване Конституцією України громадянам право на свободу об'єднань. Важливою особливістю цього права є те, що вони можуть бути реалізовані лише завдяки участі конкретного громадянина, наділеного цими правами, свободами, у діяльності відповідних об'єднань, політичних партій, профспілкових організацій, самоврядних та державних структурах. Управління юстиції здійснює легалізацію структурних утворень політичних партій, громадських та профспілкових організацій.

Окремий блок діяльності органів юстиції у сфері правосуддя пов'язаний з представництвом України як держави у ЄСПЛ та зі здійсненням міжнародного співробітництва і правової допомоги у судових справах. З кожним роком кількість справ, що надходять на комунікацію до Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, та кількість рішень, винесених проти України, зростає. Аналіз звернень громадян показує, що у переважній більшості випадків порушення їх прав були спричинені недоліками законодавства, яке у деяких сферах не відповідає Конвенції та

практиці Суду.

Надвагомою в умовах війни є також проблематика незаконного переміщення дітей, зокрема, під час російського вторгнення в Україну. Так, за даними Організації Об'єднаних Націй, станом на 11 квітня 2022 року дві третини з 7,5 мільйонів дітей в Україні визначено переміщеними. Після 24 лютого 2022 року вивезення з подальшим швидким «усиновленням» або переданням під опіку набрало обертів. Лише офіційно незаконно депортували понад 16 тис. дітей, що становить лише верифіковані випадки [5]. Міністерство юстиції України та його органи беруть участь у підготовці позовів до ЄСПЛ щодо захисту прав таких дітей.

Напрочуд актуальною, на жаль, є також загроза протиправного усиновлення українських дітей без дотримання всіх необхідних процедур, визначених законодавством України. Відповідні випадки можуть мати місце у довіреностях на усиновлення українських дітей іноземцями поза законодавчо регламентованою процедурою усиновлення. В контексті цього напряму певний контроль, але в межах наданих повноважень, здійснюється Департаментом /Управліннями нотаріату, які наділені повноваженнями проводити перевірки державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів, за результатом яких (зокрема, у разі виявлення недотримання нотаріусом порядку вчинення нотаріальних дій), наділені правом вживати відповідних заходів реагування, одним з яких є направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату подання на анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю) [4, с. 144].

Особливої уваги заслуговує й діяльність державної виконавчої служби, в межах якої утворений інститут примусового виконання рішень. Насамперед, діяльність Державної виконавчої служби спрямована на виконання важливої функції захисту прав і свобод людини у механізмі держави – забезпечення своєчасного, повного і неупередженого примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), передбачених законом. В даному контексті суспільно важливою функцією органів ДВС є забезпечення прав дитини шляхом примусового стягнення аліментів [2, с. 160]. Так, державними виконавцями Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей за I півріччя 2023 року стягнуто понад 1 500 млрд грн аліментних платежів на користь 103 370 дітей [3].

Додатково зазначимо, що органами юстиції значна увага приділяється правовій освіті населення, в тому числі створення правопросвітницьких платформ, які передбачають спектр заходів навчального, виховного та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для належної реалізації своїх прав і свобод.

Отже, реалізація сучасної політики і стратегії держави повинна бути спрямована на подальшу розбудову національних механізмів захисту прав людини, їх адаптацію до міжнародних вимог і стандартів. Не дивлячись на те,

що досить поширеним видом захисту залишається саме судовий захист, діяльність органів юстиції має характер превентивного та правовідновлювального механізму, який забезпечує дотримання прав Людини і Громадянина.

1. Державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9254 (дата звернення: 04.12.2023).

2. Косяченко К.Е., Замкова Д.Р. Державна виконавча служба як система правоохоронних органів. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 157160. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-4/34 (дата звернення: 04.12.2023).

3. Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса). URL: <https://just-dnipro.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2023).

4. Селіванова К.В. Механізми захисту прав дитини в Україні крізь призму регулювання нотаріальної діяльності органами юстиції. Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі : матеріали Всеук. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 23 лист. 2023 р. / Дніпровський нац. університет ім. Олесь Гончара. Дніпро, 2023. С. 141-146.

5. Falk, Pamela (11 квітня 2022). Almost two-thirds of Ukraine's 7.5 million children have been displaced in six weeks of war, U.N. says [Майже дві третини з 7,5 мільйонів дітей в Україні були переміщені за шість тижнів війни, кажуть в ООН] (англ.). CBS News. URL: <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-refugees-millions-of-children-displaced-unsays>.

ЄРМАКОВА Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

ЛОГІНОВА Марина Вікторівна

Викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Нині суспільство нашої країни перебуває в стадії фундаментальних змін і структурної перебудови. Ці зміни виявляються в широкомасштабному проникненні інформаційних технологій у всі сфери діяльності сучасної людини, тобто відбувається процес інформатизації. Так звана «інформатизація» суспільства стала невід'ємною частиною нашого життя, вона відбувається щодня, і завдяки їй підвищується продуктивність діяльності та якість життя

людини. Клаус Шваб з Всесвітнього економічного форуму зазначив, що зараз відбувається четверта промислова революція, а її концепція — «Індустрія 4.0». Ця концепція досягається шляхом поєднання фізичної, біологічної та цифрової діяльності людини та аналізу всіх даних, зібраних інформаційними машинами, роботами тощо. Обладнання Як ми бачили, з вищесказаного можна зробити висновок, що такі цифрові прориви мають багато позитивних впливів на життя людини [2]. Але існує одне з важливих питань, яке виникло на підставі того, що не всі користувачі сучасних інформаційних технологій, в тому числі мережі Інтернет, є добросовісними та можуть посягати на права інших добросовісних користувачів. Пояснюється це тим, що кожен з нас, інколи навіть не пізрюючи цього, бере участь в процесі інформатизації шляхом надання дозволу представникам інформаційних мереж на використання своїх особистих даних, тобто відповідно кожен з нас є потенційною жертвою так званих «цифрових шахраїв». Отже, тема нашого дослідження є доволі актуальною в наш час, адже, виникає питання яким чином можна захистити власні права на інтелектуальну власність у мережі Інтернет.

На нашу думку, виклад основного матеріалу доцільно почати із визначення поняття інтелектуальної власності та що до такої власності відноситься. Отже, поняття інтелектуальної власності визначено у статті 418 Цивільного кодексу України: «...це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом». У даному понятті фігурує ще один термін, розуміння якого є чи не найфундаментальнішим у відносинах, які виникають у сфері інтелектуальної власності – об'єкти права інтелектуальної власності, іншими словами що можна віднести до інтелектуальної власності особи. Отже, стаття 418 Цивільного кодексу України містить перелік об'єктів, які до дакого виду власності відносяться: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці

Якщо держава визнає права людини, то відповідно гарантує їхній захист у відповідних нормативно-правових актах. Отже, відповідно держава повинна гарантувати захист права інтелектуальної власності особи, що власне і передбачає положення статті 431, 432 Цивільного кодексу України, які гарантують відповідальність за порушення права інтелектуальної власності та захист цього права судом відповідно [1]. Недоліком чинного цивільного законодавства, на нашу думку, є те, що відсутній процес, передбачений відповідним нормативно-правовим актом, який би повністю гарантував право на захист інтелектуальної власності в мережі Інтернет та визначав порядок притягнення до відповідальності, які посягають на це право. З цього випливає,

що чинне законодавство не в змозі гарантувати повного захисту прав особи на інтелектуальну власність в мережі Інтернет. Отже, відповідно до цього, на нашу думку, законодавцю варто або удосконалити чинні нормативно-правові акти або створити новий, які б регулювали зазначені суспільні відносини. Адже, притягнути особу, яка порушила право інтелектуальної власності у мережі Інтернет є доволі складним процесом, адже неймовірно складно довести, що власне ця особа вчинила правопорушення, тому що невідомо, хто насправді перебуває по той бік екрана гаджета [4].

Для порівняння рівень захист права інтелектуальної власності у мережі Інтернет варто навести приклад інших країн світу. Наприклад, у Китаї законодавством передбачено, щоб інтернет-компанії перевіряли зміст своїх інформаційних ресурсів та видаляли заборонену інформацію або яка не відповідає дійсності. Усі блогери повинні реєструватися у відповідному додатку та вводити свої достовірні дані, що значно зменшує коло пошуку правопорушника [3].

У Франції ж, відповідно до закону HADOPI обов'язок щодо припинення порушення авторських прав покладено на інтернет провайдера. У випадку виявлення порушень особою авторських прав інших користувачів, інтернет провайдер двічі повідомляє електронним листом правопорушника про необхідність припинення протиправних дій, якщо ж дана особа проігнорувала ці листи та продовжує надалі вчиняти правопорушення інтернет провайдер має право відключити даного користувача від Інтернету та тримісячний строк з одночасним блокуванням його аккаунту в інших інтернет провайдерах.

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що не зважаючи на те, що, на разі, в сучасному суспільстві переважають процеси інформатизації, сучасна система законодавства України в сфері права інтелектуальної власності не спроможна захистити зазначене право у мережі Інтернет, соціальних мережах тощо. Пояснюється це тим, що, на разі, наше національне законодавство не передбачає нормативно-правові акти, які б регулювали суспільні відносини в сфері захисту права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. А також правопорушення, вчинені на просторах мережі Інтернет складно зафіксувати та відповідно складно ідентифікувати особу правопорушника, адже не існує ефективного механізму ідентифікації особи під час реалізації права інтелектуальної власності [3].

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.09.2022);

2. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond. – Foreign Affairs, 12 Dec 2015 <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrialrevolution>.

3. Агаманова Ю. Є. Захист прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет: світовий досвід та вітчизняні перспективи. Право та інновації. №3 (7). 2014. С. 7-14.

4. Як за кордоном слідкують за користувачами мережі. URL : <http://www.kommersant.ru/doc/2324786> (дата звернення: 26.09.2022).

ЖУКОВА Єлизавета Генадіївна
курсант III курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
ЛОГІНОВА Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Принципи виступають ключовими ознаками самостійності цивільного процесуального права, визначаючи його структуру та спрямовуючи законодавчу роботу. Важливість цих принципів полягає у створенні цілісної моделі правової галузі, зокрема, у забезпеченні відповідності окремих норм одна одній.

Принципи є невід'ємною ланкою, яка спрямована на досягнення головної мети – оптимального захисту порушених або оспорюваних прав, свобод і захищених інтересів. Основу будь-якої галузі права складають керівні засади, що отримали назву принципів [1, с.23].

Принципи є правовим фундаментом, що формує зміст норм цивільного процесуального права і дозволяє оцінювати процесуальну діяльність суду та учасників цивільного судочинства з точки зору їх відповідності законодавству та моральним стандартам суспільства. Правосуддя в будь-якій державі, незалежно від політичного режиму, базується на певних принципах [2].

Значення принципів полягає в наступному: вони є необхідною умовою для вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства та роботи судових органів.

По-перше, вони сприяють виявленню прогалин і колізій у правовому регулюванні поведінки суду та учасників судового процесу.

По-друге, принципи сприяють правильному тлумаченню та застосуванню процесуальних норм, а також допомагають подолати прогалини у праві, дозволяючи суду знайти правильний варіант вирішення справи за допомогою аналогії закону та аналогії права.

По-третє, суд повинен керуватися принципами під час розгляду та вирішення цивільної справи, оскільки будь-яке відхилення від них може призвести до ухвалення незаконного та необґрунтованого рішення.

По-четверте, принципи допомагають правильно організувати роботу суду та поведінку учасників судового процесу. Нарешті, вони визначають напрямки розвитку цивільного судочинства і цивільного процесуального

законодавства відповідно до правової політики держави у сфері судоустрою і судового захисту.

Тому важливо розуміти концепцію принципів цивільного процесуального права та ознайомлюватися з їхнім змістом. Засади (принципи) цивільного процесуального права виявляються через ряд ознак, які характеризують їхню сутність:

- Ідеєю або поглядом (вони включають в себе конкретну ідею або погляд, який формує їх зміст).
- Закріплення в нормативно-правових актах (ця ідея повинна бути закріплена в нормативно-правових актах, будь то прямо чи опосередковано).
- Пов'язаність з цивільним процесом (засади повинні безпосередньо визначати основні властивості цивільного процесу та бути пов'язаними з його проведенням).
- Загальне значення для всього цивільного процесу (їхнє значення повинно бути загальним для всієї галузі цивільного процесу).
- Типові риси цивільного судочинства (засади визначають типові риси цивільного судочинства і можуть мати винятки, які не є засадою) [3].

Отже, принципи цивільного процесуального права представляють собою визнані на міжнародному рівні керівні ідеї та основні правові принципи, які закріплені в національному законодавстві з цивільного процесу.

Вони формують основу цієї галузі права, визначають її характер і виступають як правовий орієнтир для судової та учасницької діяльності в цивільному процесі, спрямованій на виконання завдань цивільного судочинства. Начення засад (принципів) полягає в тому, що вони відображають ключові демократичні риси цивільного судочинства і загальну спрямованість права, визначаючи його найважливіші аспекти. Взаємодія та системність засад визначають їх роль у формуванні галузі цивільного процесу.

1. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. 2022. 412 с.

2. Засади (принципи) цивільного процесуального права: поняття, ознаки, значення. URL: <https://studies.in.ua/civilnij-proces/4596-zasadi-principi-civilnogoprosesualnogo-prava-ponyattya-oznaki-znachennya.html>

3. Кройтор В.А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблема сучасної теорії і практики: монографія / В.А. Кройтор. Харків : Право, 2020. С.87.

ЗАІКА Юрій Олександрович

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
проблем приватного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України

**ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА НА ЖИТЛО В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
КРАЇНИ**

Принципи права пронизують усі галузі права. Однак їхня дія в кожній галузі чи підгалузі, зокрема у житловому праві, виявляється по-різному з урахуванням особливостей, властивих специфіці відповідних суспільних відносин.

Принципи житлового права як підгалузі цивільного права, повинні мати певні специфічні ознаки, зокрема:

- відповідати наявній суспільно-політичній формації, рівню економічного розвитку суспільства та національним історичним традиціям;
- містити чіткі ідеї, в яких підсумовуються головні теоретичні положення житлового права;
- знайти своє закріплення у правових приписах, відображення в реальних і конкретних правових нормах, які без нього існувати не можуть.
- бути визначені за змістом і виключати різне тлумачення;
- мати певну стабільність, постійність і визначати фактичний стан і перспективи розвитку житлового права;
- знаходить своє вираження у будь-якому житловому правовідношенні (з урахуванням його специфіки).

Під принципами житлового права розуміють об'єктивно обумовлені, закріплені у правових нормах найважливіші стабільні за змістом, у яких відображена сутність та особливості регулювання житлових правовідносин, регламентують поведінку їхніх учасників та сприяють здійсненню задекларованих конституційних прав особи.

До основних принципів житлового права традиційно відносять доступність житла, недоторканність житла, законність, свобода права на житло, дотримання прав людини, гарантованості правового захисту, стабільності житлових прав, гласності, доступності судового захисту тощо [1, с. 20].

З прийняттям Конституції України наявні раніше засади здійснення житлової політики істотно змінилися. Держава тепер не гарантує право на житло, а надає допомогу та сприяє набуттю житла. Платоспроможні громадяни

мають можливість реалізувати свої житлові права приватноправовими способами: шляхом купівлі житла, його будівництва, зокрема із залученням системи доступного кредитування та іпотечного будівництва, довгострокової оренди. Безоплатно житло може надаватися громадянам, які потребують соціального захисту, а головним обов'язком держави є створення умов, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Розпорядженням уряду України від 9 червня 2021 р. схвалена Концепція Державної цільової соціальної програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року [4], тобто законодавець передбачає створення спеціального правового механізму здійснення житлових прав громадянами, які мають особливі заслуги перед державою. Ця програма передбачає два оптимальних варіанти розв'язання проблеми: перший – підтримка наявних підходів, що передбачають розроблення окремих програм забезпечення житлом певної категорії осіб на національному, регіональному та місцевому рівні, не поєднаних у комплексну та збалансовану систему забезпечення житлом; другий – застосування комплексного підходу до формування програм, спрямованих на покращення житлового забезпечення та розвитку інфраструктури, у поєднанні з реальними потребами та можливостями захисників України та членів їхніх сімей, територіальних громад, регіонів і держави.

Проте навіть за наявності запропонованих механізмів забезпечення житлом, зокрема на умовах державно-приватного партнерства, не всі особи серед захисників України та членів їхніх сімей можуть ними скористатися через обмеженість фінансової спроможності таких осіб для часткової оплати вартості будівництва (придбання) доступного житла або виплати іпотечного житлового кредиту; недостатній обсяг фінансування державних програм забезпечення доступним житлом; непоширення державних програм на всю категорію захисників України та членів їхніх сімей або на працевдатних осіб з їх числа [3, с.142-143].

Особливі правові гарантії реалізації громадянами конституційного права на житло надано й іншим категоріям громадян, зокрема: внутрішньо переміщеним громадянам, громадянам, житло яких постраждало внаслідок військової агресії, соціально незахищеним громадянам. Забезпечення здійснення конституційного права на житло в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови країни можливе лише еволюційним шляхом з урахуванням нагальних потреб громадян і можливостей держави забезпечити їх якісним житлом. З урахуванням гострого дефіциту житла у зв'язку із руйнуванням житлового фонду і процесами масової міграції, спираючись на світовий післявоєнний досвід, житлова політика повинна бути побудована з урахуванням сьогоденного абсолютного дефіциту житла на засадах послідовності і правонаступництва.

Існування задекларованих державних програм забезпечення житлом, зокрема осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, внутрішньо переміщених осіб (біженців), соціально незахищених осіб та осіб, житло яких зруйновано внаслідок військової агресії, положення яких регламентують порядок і умови набуття житла окремими категоріями громадян [2, с.13], дають підстави стверджувати про існування такої засади житлового права, як пріоритетність забезпечення житла.

1. Житлове законодавство України: стан та шляхи удосконалення: монографія / за заг. ред. М.К. Галантича. К : КВІЦ, 2006. 544 с.

2. Заїка Ю. О. Право на соціальне житло в умовах воєнного часу. Приватне право і підприємництво. 2023. Вип.22. С. 134-140.

3. Заїка Ю.О., Скрипник В. Л. Право на житло і пряма дія норм Конституції. Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Л. Скрипника; МОН України, КрНУ ім. Михайла Остроградського. Харків : Право, 2023. С. 128-143.

4. Концепція Державної цільової соціальної програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 618-р. ПКБ : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2021-%D1%80#Text>.

ЗАЙЦЕВ Олексій Леонідович
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗДІЙСНЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ДІЛОВИХ ПАРТНЕРІВ ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРІВ ЗАКУПІВЛІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Прийнятий 19 вересня 2019 р. ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» № 114-ІХ містить в собі квінтесенцію 23 років роботи законодавця над постійним удосконаленням та ускладненням процедури закупівлі, яка з моменту появи в праві України державних закупівель законодавцем не одноразово змінювалась щодо форми, наповнення та процесів.

Розпочата війна довела неспроможність проведення більшості процедур закупівель в Україні. КМ України 28.02.2022 було прийнято постанову № 169 «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану», зі змінами (далі – Постанова № 169), відповідно до якої в умовах воєнного стану оборонні та публічні закупівлі

товарів, робіт і послуг здійснюються без застосування процедур закупівель та спрощених закупівель.

Таким чином в умовах воєнного стану були започатковані інші умови, а саме:

1) державні замовники у сфері оборони та служби державного замовника (далі державні замовники у сфері оборони) здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення без застосування видів (процедур) закупівель, визначених Законом України «Про оборонні закупівлі»;

2) переліки та обсяги закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення визначаються рішеннями державних замовників у сфері оборони, що здійснюють такі закупівлі;

3) під час здійснення оборонних закупівель державні замовники у сфері оборони повинні відповідно до Закону України «Про оборонні закупівлі» дотримуватися таких принципів здійснення оборонних закупівель: своєчасність та відповідність прийнятим рішенням щодо захисту національних інтересів України, забезпечення потреб безпеки і оборони; ефективність використання коштів, результативність.

Такі закупівлі не включаються до річного плану закупівель. За результатами здійснення таких закупівель в електронній системі закупівель за умови, що вартість закупівлі становить або перевищує 50 тис. гривень, державний замовник у сфері оборони оприлюднює звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель, договір про закупівлю, а також всі додатки та зміни до нього після його укладення, але не пізніше ніж через 70 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Вимога щодо оприлюднення не застосовується до договорів, які містять інформацію з обмеженим доступом.

Ці положення були скасовані шляхом розділення закупівель на оборонні та інші. 11.11.22 р. постановою КМУ № 1275 «Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану», яка встановила особливий порядок та умови здійснення оборонних закупівель для державних замовників у сфері оборони, служб державного замовника, а також військових частин, організацій (установ, закладів), що уповноважуються рішенням державного замовника у сфері оборони на здійснення закупівель та укладення державних контрактів (договорів), із забезпеченням захищеності державних замовників від воєнних загроз на період дії правового режиму воєнного стану.

На відміну від Постанови № 169 Постановою № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників», передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування», яка не скасувавши Закон України «Про публічні закупівлі» істотно збільшила кількість процедур.

За логікою законодавця сторони договору про закупівлю досягають згоду через проведення процедури закупівлі, обтяженою антикорупційною перевіркою. Перевірка повинна здійснюватися шляхом пошукових електронних запитів до відкритих єдиних державних реєстрів: Електронна система публічних закупівель Prozorro <https://prozorro.gov.ua/>; Система YouControl – онлайн-сервіс перевірки компаній <https://youcontrol.com.ua/>; Clarity Project – система аналітики відкритих даних <https://clarity-project.info/about>; реєстрів Міністерства юстиції України <https://minjust.gov.ua/m/edini-ta-derjavni-reestri>; електронного податкового сервісу «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера», розміщеного на головній сторінці офіційного порталу Державної фіскальної служби України <https://tax.gov.ua/businesspartner>; Антимонопольного комітету України <https://amcu.gov.ua/>; веб-ресурсу Міністерства внутрішніх справ України <https://mvs.gov.ua/uk>; Єдиного державного реєстру судових рішень, держателем якого є Державна судова адміністрація України <https://court.gov.ua/> та інших.

Обов'язковій перевірці підлягає інформація щодо:

- 1) кінцевого бенефіціарного власника (контролера) контрагента, у тому числі кінцевого бенефіціарного власника (контролера) його засновника;
- 2) наявності родинних зв'язків учасників процедури закупівлі з працівниками Юридичної особи (близькими особами, що працюють в Юридичній особі);
- 3) наявності судових справ стосовно контрагента (у разі наявності підлягають з'ясуванню обставини справи);
- 4) наявності антикорупційної програми юридичної особи та уповноваженого з її реалізації.

За результатами антикорупційної перевірки Уповноважений складає письмову рекомендацію Замовнику або особі, якій в установленому порядку надано право підписувати договір, щодо прийняття обґрунтованого рішення стосовно подальших правовідносин із діловим партнером.

Тому Замовник приймає рішення про відмову учаснику процедури закупівлі в участі у відкритих торгах та зобов'язаний відхилити тендерну пропозицію учасника процедури закупівлі в разі, коли:

- 1) замовник має незаперечні докази того, що учасник процедури закупівлі пропонує, дає або погоджується дати прямо чи опосередковано будь-якій службовій (посадовій) особі замовника, іншого державного органу винагороду в будь-якій формі (пропозиція щодо наймання на роботу, цінна річ, послуга тощо) з метою вплинути на прийняття рішення щодо визначення переможця процедури закупівлі;
- 2) відомості про юридичну особу, яка є учасником процедури закупівлі, внесено до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;
- 3) керівника учасника процедури закупівлі, фізичну особу, яка є

учасником процедури закупівлі, було притягнуто згідно із законом до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією.

ЗВІРЯНСЬКИЙ

Геннадій Володимирович

кандидат юридичних наук,
декан факультету № 3

ЗІНЧЕНКО

Данііл Анатолійович

слухач магістратури факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ

**ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

Енергетична безпека України набуває вирішального значення у контексті її європейської інтеграції, особливо під час триваючого військового конфлікту. Військові дії в країні значно ускладнили енергетичну ситуацію, викликавши необхідність реформування та диверсифікації енергетичних джерел.

Україна, як країна з великими енергетичними потребами, історично розвивалась як значний імпортер енергоресурсів, зокрема природного газу та нафти. Однак, останнім часом спостерігаються зміни у цьому тренді, особливо в контексті прагнення до енергетичної незалежності та розширення відновлюваних джерел енергії. Серед основних компонентів енергетичної системи країни – традиційні теплові електростанції, які забезпечують значну частку виробництва електроенергії. Ці об'єкти традиційно використовували природний газ, вугілля або мазут як основне паливо. Паралельно, в країні діє кілька атомних електростанцій, що виробляють приблизно половину всієї електроенергії країни, що робить атомну енергетику одним з ключових елементів національної енергетичної стратегії. Останніми роками Україна активно розвиває сегмент відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячні та вітрові електростанції[1]. Цей напрямок вже почав давати свої перші позитивні результати, зменшуючи залежність від імпортованих енергоресурсів та сприяючи екологічній стійкості. Паралельно, значна увага приділяється питанню енергоефективності. Зокрема, модернізація та оновлення промислового обладнання, покращення ізоляції житлових та громадських будівель та впровадження енергозберігаючих технологій відіграють ключову роль у зниженні загального споживання енергії.

На нашу думку, енергетична система України перебуває в процесі

значних трансформацій, направлених на зниження залежності від зовнішніх джерел, підвищення частки відновлюваних джерел енергії та підвищення загальної енергоефективності. Ці зміни відіграють ключову роль у забезпеченні енергетичної безпеки та стійкості країни.

Енергетична сфера України стикається з рядом викликів та ризиків, що мають вирішальне значення для національної безпеки та економічного розвитку країни. Перш за все, існує проблема фізичної безпеки енергетичної інфраструктури. Енергетичні об'єкти, як великі, так і локальні, можуть стати мішенями для саботажу або терористичних атак, що несе величезні ризики для стабільності енергопостачання. Другий важливий аспект – це залежність від зовнішніх джерел енергії. Незважаючи на зусилля щодо диверсифікації постачальників та переходу на відновлювані джерела енергії, значна частина енергоресурсів все ще імпортується з-за кордону, що робить країну вразливою до зовнішніх політичних та економічних флуктуацій. Третім фактором є екологічні ризики, пов'язані з видобуванням та споживанням фосильних палив. Забруднення повітря, зміна клімату, негативний вплив на здоров'я людей – все це виклики, які потребують розгляду та вирішення. Крім того, технічне старіння та недостатнє фінансування енергетичної інфраструктури створюють додаткові виклики[2]. Багато енергетичних об'єктів потребують модернізації та оновлення, що вимагає значних капіталовкладень. Останнім, але не менш важливим, є виклик у сфері логістики та транспортування енергоресурсів. Ненадійність та вразливість логістичних ланцюгів можуть призвести до перебоїв у постачанні, особливо в критичний період.

Ми вважаємо, що в умовах цих викликів та ризиків, Україна має зосередитися на розробці та впровадженні комплексних стратегій, які б забезпечили стійкість енергосистеми, зменшили залежність від зовнішніх постачальників, покращили екологічну безпеку та гарантували надійність постачання енергії.

Інтеграція України з Європейським Союзом відкриває нові горизонти у зміцненні енергетичної безпеки країни. Європейська інтеграція передбачає не лише економічне партнерство, але й співпрацю в такій критичній сфері, як енергетика. Перш за все, вступ до європейських енергетичних мереж є важливим кроком для диверсифікації джерел енергії та зниження залежності від одиночних постачальників. Це створює умови для більш стабільного та прогнозованого енергопостачання, забезпечуючи Україну доступом до різних європейських ресурсів та ринків. Європейська інтеграція також стимулює впровадження новітніх технологій та стандартів в області енергоефективності. Застосування європейських стандартів дозволяє підвищити ефективність використання енергетичних ресурсів, знизити витрати та зменшити екологічний вплив. Ще одним аспектом європейської інтеграції є сприяння розвитку відновлюваних джерел енергії. ЄС активно підтримує перехід на "зелену" енергетику, і Україна має можливість скористатися цією підтримкою для розвитку власних проектів у сфері сонячної, вітрової та інших видів

відновлюваної енергії[3]. Крім того, інтеграція з ЄС відкриває шляхи для інвестицій та фінансування в енергетичній сфері. Європейські інвестиційні програми та фонди можуть забезпечити необхідні кошти для модернізації енергетичної інфраструктури України, що значно підсилить її енергетичну безпеку. Таким чином, європейська інтеграція пропонує Україні комплексний підхід до питання енергетичної безпеки, який охоплює диверсифікацію постачання, підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії та залучення інвестицій. Це не лише сприяє забезпеченню незалежності та стабільності енергосистеми країни, але й відкриває шлях до сталого екологічного майбутнього.

У контексті енергетичної безпеки, Україна активно розробляє та впроваджує політики та стратегії, що спрямовані на забезпечення енергетичної незалежності та стійкості. Основною метою цих зусиль є зменшення залежності від імпортованих енергоресурсів, підвищення частки відновлюваної енергії, поліпшення енергоефективності, а також забезпечення надійного та доступного енергопостачання. Одним з ключових напрямків є розвиток відновлюваних джерел енергії[3]. Уряд вживає заходів для стимулювання використання сонячної, вітрової, гідроенергетики та біомаси. Це включає податкові пільги, інвестиційні стимули та спрощення процедур для встановлення відновлюваних енергетичних установок. Другим важливим елементом політики є підвищення енергоефективності. Уряд прагне до модернізації промисловості, вдосконалення систем опалення у житлових та комерційних будівлях та впровадження стандартів енергозбереження. Це включає заохочення енергетичного аудиту, модернізацію обладнання та застосування інноваційних технологій. Також Україна активно працює над диверсифікацією джерел постачання енергоресурсів. Це означає розробку нових маршрутів постачання, підписання міжнародних договорів та співпрацю з різними країнами та міжнародними організаціями. Мета полягає в зменшенні ризиків, пов'язаних з односторонньою залежністю, та забезпеченні більш стабільного та прогнозованого енергетичного майбутнього. Політика та стратегії, прийняті Україною, відображають важливість комплексного підходу до забезпечення енергетичної безпеки. Через ці заходи країна не лише прагне до забезпечення своєї енергетичної незалежності, але й сприяє створенню екологічно чистішого та сталого енергетичного майбутнього.

Отже, енергетична безпека України в контексті європейської інтеграції під час військового стану є багатовимірною та комплексною задачею, що вимагає стратегічного підходу та гнучких рішень. Перед Україною стоять виклики, які включають забезпечення фізичної безпеки енергетичної інфраструктури, зменшення залежності від імпорту енергоресурсів, перехід до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та модернізація існуючої інфраструктури. Інтеграція з Європейським Союзом відкриває для України нові можливості у цих напрямках, пропонуючи доступ до різноманітних ресурсів, технологій та ринків. Це не лише сприяє зміцненню

енергетичної незалежності та безпеки країни, але й відіграє важливу роль у її сталому розвитку та інтеграції в європейське співтовариство. Україні важливо продовжувати реалізацію вже започаткованих стратегій, а також шукати нові шляхи для підвищення енергетичної стійкості, особливо в умовах військового стану.

1. Вітко А. Л. Концептуальні засади державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 4. С. 103-109.

2. Воронін, Я. Г. Стабільне функціонування нафтогазового комплексу – головна запорука зміцнення національної безпеки України. *Наше право*. 2013. № 3. С. 177-182.

3. Кирилова А. С. Нові підходи до застосування сонячної енергетики в об'єктах житлових будівель. *Авіація, промисловість, суспільство*. МВС України, Харків. Кременчуц. льотний коледж. *Наук.парк «Наука та безпека»*. Кременчук. 2023. С. 137140.

ІВАНИЦЬКИЙ Андрій Миронович

доктор філософії з галузі знань
«Право», доцент кафедри міжнародного
та європейського права Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ ООН У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Миротворчі місії ООН є важливим елементом глобальних спроб підтримання миру та безпеки у різних регіонах світу. Вони мають на меті сприяти припиненню військових конфліктів, забезпеченню гуманітарної допомоги та фасилітації політичних домовленостей між сторонами конфлікту. У контексті війни в Україні миротворчі місії ООН можуть відігравати критичну роль у забезпеченні припинення вогню, допомозі в упорядкуванні гуманітарних потреб та здійсненні спостережень за дотриманням міжнародних стандартів. Проте миротворчі місії ООН також стикаються з численними викликами, включаючи складність політичних відносин, зміну настроїв та мети сторін конфлікту, а також обмеження влади над рішеннями в конфліктному регіоні. Важливо також визначити, наскільки ефективно миротворчі місії ООН здатні вплинути на політичні та гуманітарні аспекти російсько-української війни.

Згідно з першою статтею Статуту ООН головною метою Організації є забезпечення міжнародного миру, безпеки, а для досягнення цієї мети ООН може вживати ефективні колективні заходи, які спрямовані на запобігання та усунення загрози миру, придушення актів агресії згідно з принципами

справедливості та міжнародного права, а також на врегулювання чи вирішення міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру [1]. Поняття «миротворчість» раніше мало вузький сенс і охоплювало лише невійськові засоби для досягнення миру.

Однак зараз вказаний термін використовують для характеристики відповідної діяльності, яка спрямована на припинення конфлікту та відновлення миру. Деякі вчені асоціюють миротворчість тільки з військовим контингентом ООН «блакитні шоломи», який розміщують для розв'язання конфлікту, або пов'язують це поняття з військовими операціями примусу до миру (peace enforcement) [2, с. 39].

Як доцільно зазначає Н. О. Мельниченко, у Статуті ООН відсутнє саме визначення миротворчих операцій чи миротворчих сил. У першу чергу, ООН розглядало схему, де Рада безпеки ООН могла застосовувати певні заходи під примусом до сторін конфлікту, зокрема і застосувати збройні сили проти сторони конфлікту, яка вчинила акт агресії. Однак вказаний план не було реалізовано, а миротворча діяльність ООН реалізувалась в інших формах. Так, у 1948 році було направлено місію військових спостерігачів до Палестини, а в 1949 році – у зону конфлікту між Індією та Пакистаном. Подібні групи спостерігачів також були відправлені до інших країн, наприклад, до Афганістану, Пакистану, Ірану, Іраку, Грузії та інших країн [3, с. 452].

ООН використовує миротворчі операції як механізм для забезпечення нейтралітету, встановлення режиму припинення вогню та розмежування між конфліктуючими сторонами. Одним з прикладів тривалої присутності миротворчих сил ООН є перебування «блакитних шоломів» на Кіпрі, починаючи з 1964 року [3, с. 46].

Станом на сьогодні, у миротворчих операціях ООН беруть участь військові 124 країн світу. Миротворча діяльність ООН має благодійну мету і за довгий період свого функціонування допомогла вирішити чимало військових конфліктів [5, с. 263].

Варто зазначити, що дискусії щодо необхідності направлення миротворців ООН на територію України ведуться ще з 2014 року. Так, у лютому 2015 року Україною до Ради безпеки ООН та ЄС було направлено офіційне звернення про розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру та безпеки, однак рішення про введення миротворчих сил ООН так і не було ухвалено. Питання про направлення миротворчих сил ООН на територію України знову стало предметом уваги після направлення РФ у 2017 році до ООН проекту резолюції про розміщення миротворців на Донбасі. Проте ключові питання діяльності місії так і не були узгоджені. Як влучно зазначає О. М. Доценко, ключові питання щодо розгортання міжнародної операції ООН в Україні, такі як: питання щодо мандату місії, території розміщення, часу введення місії, її складу, кількості миротворців, а також згоди сторін конфлікту на її введення – є проблемними та потребують узгодження. Проте вчений зазначає, що в разі ухвалення такого

рішення залучення миротворчих сил ООН могло б стати дієвим механізмом деескалації конфлікту, встановлення миру й стабільності в Україні [6, с. 26].

Отже, миротворчі сили ООН є одним з механізмів забезпечення міжнародної безпеки, який гарантує підтримку демократичних принципів, сприяє припиненню вогню між сторонами конфлікту, доставці гуманітарної допомоги і створенню умов примирення. Поміж іншого, вважаємо, що залучення миротворців ООН «блакитних шоломів» до війни в Україні матиме позитивний вплив на подальший хід російськоукраїнської війни за певних умов:

1) надання Радою Безпеки ООН «жорсткого мандату» з можливістю застосування зброї не лише для самозахисту персоналу ООН;

2) надання досить великої кількості особового складу миротворців (близько 50 тисяч);

3) до складу миротворчої місії не повинні входити сили РФ та дружніх до неї держав;

4) введення миротворчих сил на окуповані території виключно на вигідних для України умовах. За таких умов, миротворчі сили ООН сприятимуть відновленню суверенітету та територіальної цілісності України та підтримки міжнародної безпеки у світі.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL : [https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN %20Charter_Ukrainian.pdf](https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf) (дата звернення: 31.08.2023).

2. Возняк С. М. Модель визначення співвідношення воєнних та невоєнних сил і засобів у складі багатопрофільної інтегрованої міжнародної операції з підтримання миру та безпеки. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2022. № 1. С. 37-44.

3. Мельниченко Н. О. Міжнародно-правове забезпечення постконфліктного врегулювання (на прикладі практики ООН). Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. № 69, 2022. С. 451-455.

4. Реньов Є. В. Щодо деяких аспектів діяльності ООН в контексті підтримки суверенітету та територіальної цілісності України. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 5, 2022. С. 44-48.

5. Лисенко А. В. Проблема ефективності функціонування миротворчих місій через призму війни в Україні. Права людини в період збройних конфліктів: Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.) / Нац. ун-т «Одеська юридична академія»; каф. міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»: у 2 т. Одеса, 2022. С. 263-266.

Доценко О. М. Введення миротворчої місії ООН на Донбасі: проблеми та перспективи. Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 березня 2018 року). Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. С. 26-28.

ІВАНОВА Марія Андріївна,
студентка другого (магістерського)
рівня вищої освіти

Науковий керівник:

КИЯН Володимир Якович,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін ННІ
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Право на зайнятість є однією з основних прав людини, що визнається міжнародними конвенціями та національними законами багатьох країн. Це право означає, що кожна особа має право на можливість працювати в справедливих та задовільних умовах, а також на захист від безробіття. Утім, за воєнного стану право на працю може піддаватися обмеженням у інтересах національної безпеки та оборони.

Внаслідок введення воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року [1], право на працю в країні було обмежено, що призвело до суттєвих змін у сфері зайнятості. Однією з юридичних наслідків воєнного стану стали обмеження щодо права на працю з метою забезпечення національної безпеки, оборони та захисту життя та здоров'я громадян.

У мирний період право на працю вимагає від держави створення рівних та вільних можливостей для всіх громадян для реалізації цього права. Зазначена концепція виражається через принципи трудового права, такі як свобода праці, добровільність, заборона примусової праці та запобігання дискримінації в сфері праці. Натомість, в період воєнного стану можливі тимчасові обмеження прав і свобод, включаючи трудові. Ці обмеження дозволяють використовувати ресурси праці для потреб оборони, що може включати зміни в графіку роботи, виробничих процесах та умовах праці.

Узагальнюючи, право на працю слід розглядати як невід'ємне соціально-економічне право, яке забезпечує можливість задоволення особистих потреб. У воєнний період воно може піддаватися тимчасовим обмеженням у зв'язку з важливістю національної безпеки та оборони.

Кожен громадянин, відповідно до Конституції України, має невід'ємне право на працю, яке включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава зобов'язана створювати умови для повного реалізації цього права, гарантуючи рівні

можливості у виборі професії та виду трудової діяльності. Програми професійно-технічного навчання надаються з метою відповідності суспільним потребам. Однак Конституційні права і свободи громадянина можуть бути обмежені лише у випадках воєнного або надзвичайного стану, з визначенням терміну чинності цих обмежень [2].

Воєнний стан є надзвичайною ситуацією, коли держава стикається з реальною загрозою для своєї незалежності та безпеки. У таких обставинах можуть бути введені різноманітні обмеження, включаючи ті, що стосуються трудових прав громадян. Ці обмеження можуть включати:

□ зміни в організації праці: Умови воєнного стану можуть вимагати перегляду організації праці на підприємствах та в установах. Професійні обов'язки працівників можуть змінюватися для забезпечення потреб оборони;

□ мобілізація робочої сили: В разі реальної загрози агресії держава може мобілізувати робочу силу для забезпечення оборони, що може включати відправлення працівників на фронт або їх залучення до важливих виробничих завдань;

□ заборона страйків: Під час воєнного стану може встановлюватися заборона страйків з метою забезпечення стабільності та ефективності національної оборони;

□ збільшення робочого часу: Для забезпечення виробництва необхідних товарів та послуг для оборони робочий час працівників може бути збільшено.

Отже, обмеження права на працю в умовах воєнного стану є обґрунтованим, якщо вони тимчасові та відповідають міжнародним та національним правовим стандартам. Однак, важливо, щоб держава дотримувалася принципів справедливості та забезпечувала належну охорону прав і інтересів працівників в умовах воєнного конфлікту.

У відповідності до цих обмежень прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», спрямований на забезпечення реалізації права на працю громадян в умовах воєнного стану, з урахуванням особливостей.

Як наслідок – у разі колізій між основним законом, який регулює трудові правовідносини (КЗпП), та спеціальним законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», перевагу в застосуванні надається положенням спеціального закону. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є ключовим нормативним актом, що регулює трудові відносини в умовах воєнного стану. Цей закон впроваджено як відповідь на складну ситуацію в Україні, обумовлену збройним конфліктом та загрозами національній безпеці. Основною метою цього закону є забезпечення реалізації права на працю громадян в умовах воєнного стану, з урахуванням особливостей, які виникають під час конфліктів та кризових ситуацій.

Спеціальний закон передбачає обмеження права на працю, які не

враховані в КЗпП. Зокрема, умови воєнного стану дають роботодавцю право:

□ змінювати умови праці працівників без їхньої згоди, якщо це необхідно для забезпечення безпеки працівників або функціонування підприємства.

□ вводити трудову повинність для громадян України, які перебувають у запасі.

□ обмежувати або забороняти право на страйк.

□ призивати працівників на військову службу [3].

Ці обмеження є обґрунтованими, оскільки вони націлені на захист національних інтересів та безпеки України. Важливо, щоб ці обмеження не порушували основні права працівників, такі як право на справедливую винагороду, соціальне забезпечення та захист від незаконного звільнення.

Однак використання обмежень права на працю в умовах воєнного стану вимагає від держави створення ефективного механізму контролю за дотриманням прав працівників. Практично такі обмеження можуть викликати труднощі, зокрема, стосовно визначення того, які саме умови праці можна вважати зміненими для забезпечення безпеки працівників чи функціонування підприємства. Також виникає питання про компенсацію працівникам, які залучені до трудової повинності.

Отже, важливо, щоб будь-які обмеження права на працю в умовах воєнного стану застосовувалися відповідно до закону і були справедливими, а також вимагали від держави постійного вдосконалення механізмів їх регулювання. Зазначені обмеження повинні визначатися законом та дотримуватися для недопущення порушення трудових прав працівників.

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> 22.07.2022 р.).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

ЙОВРАХ Світлана,

адвокат

ДІЛІГУЛ Аліна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

В сучасних умовах економічної кризи та швидкого старіння нації в Україні гостро постає питання соціального захисту населення, а саме людей похилого віку. Потрібно зазначити, що фінансова криза зачіпає всі ланки суспільного життя, зокрема державну пенсійну систему. Для вирішення цієї проблеми потрібно звернути увагу саме на недержавні пенсійні фонди, що може значно покращити соціальне становище в країні. Для створення дієвого фінансового механізму забезпечення соціального захисту громадян України і, працівників органів внутрішніх справ, зокрема, актуальним є питання вивчення та розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні.

Такий акцент пояснюється тим, що в останні часи відбувається щорічне зростання навантаження на працюючу частину населення і на бюджет країни. Пенсійний фонд вже не може самостійно, за рахунок внесків, виплачувати пенсії, отже зростає обсяг дотацій Пенсійному фонду із Державного бюджету. Кожного року Пенсійний фонд України змушений збільшувати видатки через приріст числа пенсіонерів. Тому для забезпечення населенню достатнього життєвого рівня після закінчення трудової діяльності в Україні потрібне ефективне функціонування саме недержавних пенсійних фондів разом із підтриманням і державного рівня пенсійного забезпечення на достатньому рівні.

Дослідженням діяльності недержавних пенсійних фондів займалися багато іноземних та вітчизняних вчених, зокрема: В. А. Абрамов, А. З. Астапович, В. В. Басов, О. В. Гаряча, В. В. Гордієнко, С. І. Денисенко, Б. О. Зайчук, В. І. Кравченко, М. В.

Лазебна. Не зважаючи на значний вклад вчених науковців у дослідження діяльності НПФ, дана тема на сьогодні залишається актуальною і потребує подальшого дослідження в теоретичному та практичному плані. Недержавні пенсійні фонди функціонують в сфері соціального страхування і спільно з державним Пенсійним фондом формують систему пенсійного забезпечення.

Для того, щоб забезпечити людині достатній життєвий рівень після закінчення активної трудової діяльності, в Україні запроваджується сучасна

трирівнева пенсійна система. Вона базується на трьох незалежних один від одного рівнях, два з яких – обов'язкові, а один – добровільний. Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи.

Її розбудова здійснюється з 2004 року після набрання чинності Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, створена відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення», яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та проводить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному Законом порядку.

Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки. Треба зазначити, що додаткову недержавну пенсію можна одержувати поряд з державною. Розмір пенсії з НПФ не залежить від трудового стажу, на відміну від державної пенсії, а залежить від суми коштів учасника, накопичених в НПФ.

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/page3>.

3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/content/stani-rozvitok-npz.html>.

4. Ткаліч І.О. Зарубіжний досвід правового статусу недержавних пенсійних фондів / І.О. Ткаліч [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Nzlubp_2012_8_14.pdf.

5. Соколовська Г. Передумови виникнення недержавних пенсійних фондів: теоретичний аспект / Г. Соколовська // Світ фінансів. – 2016. – № 3. – С. 42–50.

КАЗЬМІРУК Дмитро

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

НАГОРНА Олена

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЮРИСДИКЦІЙНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ,
ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ
ТА ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ**

В сучасному світі питання юрисдикції та оскарження рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців набувають все більшого значення у контексті правового регулювання. Запитання виконавчого процесу не лише стосуються ефективного виконання рішень, але й мають важливий вплив на захист прав і інтересів громадян та юридичних осіб.

Оскарження дій виконавців та їх рішень є складною та актуальною проблемою, яка стоїть перед сучасною правовою системою. У зв'язку з розмаїттям державних та приватних структур, що здійснюють виконавчу діяльність, виникають нові виклики у сфері юрисдикційних відносин. Питання визначення компетенції, меж влади та правовідносин, пов'язаних із забезпеченням виконання рішень, набувають нових розмірів у світлі соціально-економічного контексту та технологічного прогресу [1, с.96].

Виконавче провадження є завершальною фазою судового процесу та обов'язковим виконанням судових та інших органів (посадових осіб) прийнятих рішень. Це включає сукупність заходів, передбачених законом, які спрямовані на примусове виконання рішень в межах повноважень та визначених Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, у тому числі тими, що підлягають обов'язковому виконанню за Законом України «Про виконавче провадження».

Відповідно до статті 74 цього Закону, сторони, інші учасники та особи можуть оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби стосовно виконання судових рішень перед судом, який видав виконавчий документ, відповідно до передбачених законом процедур. Рішення та дії, що стосуються виконання рішень інших органів (посадових осіб), також можуть бути оскаржені сторонами та іншими учасниками до відповідного адміністративного суду в установленому законом порядку [2, с.142].

Також, рішення та дії виконавця та посадових осіб органів державної

виконавчої служби можуть бути оскаржені протягом 10 робочих днів з моменту, коли особа стала відома або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів. Рішення виконавця щодо відкладення проведення виконавчих дій може бути оскаржене протягом трьох робочих днів з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів.

Статтею 262 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що суд може ухвалити окрему ухвалу стосовно приватного виконавця та направити її органам, які мають повноваження притягнути таких осіб до дисциплінарної відповідальності або органу досудового розслідування у разі визнання судом, що дії (або бездіяльність) приватного виконавця можуть мати ознаки кримінального правопорушення [3, с.117].

Один із засобів юридичного захисту сторін у виконавчому провадженні судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах. Цей контроль передбачає, що певні процесуальні дії в рамках виконавчого провадження можуть бути проведені лише з дозволу суду. Крім того, суд зобов'язаний розглядати скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень (відповідно до пункту 1 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України від 07 лютого 2014 року № 6 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах») [4, с.98].

Сторони виконавчого провадження мають право звертатися до суду із скаргою, якщо вони вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця порушено їхні права чи свободи в процесі виконання судового рішення згідно із Цивільним процесуальним кодексом України.

Справи, що стосуються оскарження постанов державного виконавця з питань стягнення виконавчого збору, витрат на проведення виконавчих дій та нарахування штрафів у виконавчих провадженнях щодо примусового виконання судового рішення у цивільних справах, належать до компетенції адміністративних судів [5, с.64].

У висновку слід підкреслити, що юрисдикційні питання, пов'язані з оскарженням рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців, представляють собою значущий виклик для сучасної правової системи. Важливо враховувати розвиток суспільства, технологічні зміни та різноманітність виконавчих структур при розробці ефективних механізмів юрисдикційного контролю.

Необхідність чіткого визначення компетенції, забезпечення правової відповідальності та створення доступних та швидких процедур оскарження стає критичною для забезпечення справедливості та захисту прав громадян.

Забезпечення прозорості та довіри до системи виконавчої влади вимагає системних зусиль у вирішенні юрисдикційних питань та оптимізації процесу оскарження.

1. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.
2. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. Ц58 В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
3. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В.Комаров, К.В. Гусаров, Н.Ю.Сакара та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2016. 743 с.
4. Короєд С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 489 с.
5. Цивільний процес України : Навч. посіб. для студ. юрид. спец. закладів вищої освіти / І. О. Ізарова, Р. Ю. Ханік-Посполітак. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : ВД «Дакор», 2019. 274 с.

КАРВАЦЬКА Світлана Богданівна,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри міжнародного
права та порівняльного правознавства

СТРОЇЧ Марія Іванівна,
асистентка кафедри міжнародного
права та порівняльного правознавства
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

МІЖДЕРЖАВНІ ПОЗОВИ УКРАЇНИ ДО ЄСПЛ: ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР РІШЕНЬ

Україна подала проти РФ до ЄСПЛ п'ять міждержавних позовів, які на сьогодні на розгляді. Меморандум РЄ про наслідки війни в Україні для прав людини (Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine) від 8 липня 2022 р. зазначає, що ЄСПЛ прийняв до розгляду справи (сторонами яких є Україна і РФ), що стосуються дій, які вчинені під час війни в Україні, і які є порушенням ЄКПЛ. ЄСПЛ вирішив, що більшість пунктів скарги, яку подала Україна щодо насильницьких зникнень; жорстокого поводження; незаконних затримань; незаконних обшуків приватної власності; утисків; заборони публічних зібрань, а також залякування та незаконне затримання організаторів демонстрацій; заборони української мови в школах та переслідування україномовних дітей у школі, а також обмеження свободи пересування між Кримом та материковою частиною України є прийнятними.

У 2014 році Україна подала додаткову заяву щодо Донбасу, а в 2016 році ЄСПЛ розділив справи по Донбасу і Криму на дві окремі справи. У спільний позов України та Нідерландів щодо порушення прав людини на окупованих територіях Донбасу додано матеріали справи про збиття малайзійського літака (рейсу МН-17) [8] – позов Нідерландів проти рф – щодо порушення статей 2, 3, 13 ЄКПЛ [4].

Україна 23 червня 2022 р. подала новий міждержавний позов щодо дій рф про «масові та грубі порушення прав людини порушення, вчинені рф під час її військових дій на території України у період з 24 лютого по 7 квітня 2022 р.». ЄСПЛ прийняв до розгляду цей позов.

Уповноважена у справах Європейського суду з прав людини заявила, що 25 січня 2023 р. «при оголошенні ухвали по прийнятності міждержавної заяви «Україна та Нідерланди проти росії» ЄСПЛ постановив, що території на сході України були захоплені російськими окупаційними силами з 11 травня 2014 р. та знаходяться під юрисдикцією рф» [2].

Важливим є питання притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності [3]. Можна визначити такі проблеми у процесі розгляду міждержавних позовів України проти рф до ЄСПЛ: 1) справи, які стосуються війни рф проти України, є непростими у контексті встановлення юрисдикції ЄСПЛ; 2) будь-які порушення, які відбуваються саме в контексті збройних конфліктів, не є предметом юрисдикції ЄСПЛ;

3) міжнародне право не володіє інститутами примусового виконання таких рішень;

4) репарації не врегульовано нормами міжнародного права. Водночас сам прецедент може бути сигналом, що наступні агресори вже знатимуть, що подібні дії в історії міжнародного права були, а тому на них за їх злочинні так само можуть чекати неприємні наслідки [6].

Україна може подати позов до ЄСПЛ проти рф за порушення прав людини під час агресії рф проти України, але проблема полягає у тому, що рф не має наміру виконувати рішення ЄСПЛ. Також актуальним є питання, чи можна подати позов до ЄСПЛ про відшкодування збитків за фізичні пошкодження майна та інфраструктури внаслідок триваючих військових дій в Україні та захоплення рф майна на окупованих українських територіях.

З одного боку, можна отримати рішення в українському суді щодо такої компенсації, але, з іншого – отримати реальні репарації на сьогодні не є можливим. Стягнення коштів з рф у випадку ухвал можна було б реалізувати, наприклад, з частини арештованого за кордоном майна РФ, але для цього необхідні спеціальні процесуальні рішення міжнародних організацій [5].

Виконання рішень ЄСПЛ проти рф щодо війни є неоднозначним процесом. Екзистенційним за характером є питання, чому рішення ЄСПЛ за позовами України проти рф є важливими навіть за умови, якщо рф їх не виконуватиме (адже відомо, що участі у процедурі розгляду справ за позовами України рф не бере). Є також складність у тому, що ЄСПЛ за своїми

процедурами не може винести рішення без позиції рф, адже рф відмовилася виконувати всі рішення ЄСПЛ, що набули чинності після 15 березня 2022 року; ЄСПЛ вирішив про прийнятність розгляду будь-яку скаргу щодо рф на порушення, що мали місце до 16 вересня 2022 р. [1]. Не існує також механізму примусового виконання рф рішень ЄСПЛ щодо міждержавних позовів України. Усі ці питання так чи інакше ускладнюють процесуальний розгляд міждержавних позовів України до ЄСПЛ.

Але водночас хоча рф не виконує тимчасових заходів з вимогою ЄСПЛ негайно припинити військові дії в Україні, це процедурне рішення матиме важливе значення для розгляду справи «Україна проти Росії» в історичній перспективі. ЄСПЛ, ймовірно, зможе також розглянути і присудити компенсацію за всіма наявними справами проти рф.

У липні 2023 р. у своєму рішенні ЄСПЛ відхилив позов «росія проти України» від 22 липня 2021 р. (це, до речі, єдиний міждержавний позов країни-агресорки проти України) [7]. ЄСПЛ не знайшов підстав щодо порушення прав людини та відмовив у задоволенні позову в повному обсязі.

1. ЄСПЛ прийняв важливе рішення у справі щодо злочинів росії на Донбасі. ЦИЕ : <https://www.unian.ua/world/vespl-privnvav-vazhlive-rishennva-u-spravi-shchodozlochiv-rosiji-na-donbasi-12122286.html>.

2. Маргарита Сокоренко: Україна проти росії – чому міждержавні позови в ЄСПЛ важливі навіть попри неучасть агресора. ЦИЕ : <https://min^ust.gov.ua/m/margarita-sokorenko-ukraina-proti-rosii-chomu-mii-deri-avni-pozovi-v-espl-^i-I^I-navit-popri-neuchast-agresora>.

3. Міністерство Закордоних Справ. Десятий позов проти росії в ЄСПЛ справа про колективне гарантування прав та свобод людини у Європі. URL : <https://miniust.gov.ua/news/ministry/desvativ-pozov-proti-rosii-v-espl-sprava-prokolektivne-garantuvannya-prav-ta-svobod-lyudini-u-evropi>.

4. Нідерланди проти росії: позов у ЄСПЛ. URL : <https://lexinform.com.ua/vsviti/niderlandy-proti-rosiyi-pozov-u-yespl/>.

5. Росія вже не у ЄСПЛ. Що буде зі справами України проти рф. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62926473>.

6. Росія заплатить українцям за війну. Місія (не)здійсненна? Чому наразі відшкодування завданих українським громадянам та бізнесу збитків внаслідок воєнних дій рф фактично неможливе? Четвер, 9 червня2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2Q22/Q6/9/68797Q>.

7. Russia v. Ukraine – struck out of Court's list of cases. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/>.

8. Ukraine fights russia on the ground and in the courts. MOLLY QUELL. March 1, 2Q22 URL : <https://www.courthousenews.com/ukraine-fights-russia-on-the-ground-and-in-the-courts/>

КАРПЕНКО Роман Валерійович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейська інтеграція України – складний, багаторівневий процес у різних сферах суспільного життя. Інтеграція України до ЄС є стратегічним вибором українського суспільства, підтвердженим багатьма випробуваннями. Курс України на вступ до ЄС зафіксований у низці концептуальних документів із питань зовнішньої політики: у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Конституції України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України [3].

Передусім, країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям, які прийнято в 1993 р. на саміті Європейської ради в Копенгагені та в грудні 1995 р. підтверджено на Мадридському засіданні цієї інституції [2].

Копенгагенські критерії загалом визначають вимоги до країн-кандидатів і поділяються на три групи: економічні, політичні та «членські». Чіткої конкретизації, що саме включає кожен із критеріїв у зведеному вигляді, документи ЄС не містять.

Водночас аналіз вимог до країн-кандидатів дає змогу уявити основні складники кожної групи критеріїв [1]: забезпечення свободи парламентських, президентських виборів і виборів до місцевих органів влади; створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації; прийняття законодавства, що надійно захищає права меншин, і створення відповідних установ; посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією; вирішення питань правового забезпечення й посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів; створення надійно чинних інститутів у сфері юстиції та внутрішніх справ; здійснення заходів із протидії дискримінації у всіх сферах суспільного життя; гарантії незалежності судової влади, покращення функціонування судів; захист особистих свобод.

Основні складники економічних критеріїв [3] – макроекономічна стабільність, здійснення адміністративної реформи та структурних реформ, наявність ринкових інститутів, лібералізація торговельного режиму, відповідне правове забезпечення ринкових перетворень, поліпшення умов конкуренції, створення середовища, сприятливого для підприємницької

діяльності; сприятливого інвестиційного клімату; підвищення кваліфікації робочої сили; поліпшення структури та диверсифікація експорту; реалізація промислової політики, спрямованої на зниження матеріало- й енергоємності виробництва.

1. Європейський Союз: навч. посіб. / за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ: ФОП Маслаков, 2020, 600 с.

2. Копенгагенські критерії . URL: <http://europa.dovidka.com.eu/k.htm/>

3. Романюк Н., Нечипорук В. Перспективи членства України в ЄС в контексті російської агресії. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. №3. 2022. С. 44-60.

КИСЛУН Юрій Віталійович

курсант 3-го курсу ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

ЛОГІНОВА Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРОЯВИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК

Організація з безпеки та співробітництва в Європі — це найбільша регіональна організація, яка опікується багатьма питаннями, пов'язаними з безпекою, зокрема захистом людських прав і сприянням гендерній рівності. ОБСЄ визнає насильство над жінками й дівчатами загрозою для особистості, а також приводом для серйозного занепокоєння щодо безпеки, і тому вважає одними зі своїх пріоритетних напрямів запобігання такому насильству й боротьбу з ним. Насильство над жінками й дівчатами — це постійне порушення прав людини, яке загрожує безпеці та захисту великої кількості жінок і дівчат усього світу.

Гендерна нерівність — це першоджерело гендерного насильства жінками й дівчатами. ОБСЄ відіграє ключову роль у роботі із зацікавленими сторонами на національному рівні, щоб зміцнити їхні можливості в запобіганні гендерному насильству та захисту постраждалих [1, с. 4].

Визначення гендерно-зумовленого насильства та насильства щодо жінок було вперше наведено в Декларації про ліквідацію насильства щодо жінок (1993) і Загальній рекомендації № 12 (яка вимагає від держав-сторін включати в періодичні звіти інформацію про заходи боротьби з насильством щодо жінок) до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У Загальній

рекомендації №19 пізніше роз'яснено, що насильство щодо жінок є формою дискримінації та порушенням Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Ключовою особливістю Стамбульської конвенції у порівнянні із міжнародними угодами, що їй передували, є визнання тісного зв'язку між гендерною нерівністю та насильством стосовно жінок. Відповідно до конвенції визначення насильства стосовно жінок подано наступним чином: порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок, що означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті [2, с. 5].

Насильство щодо жінок виступає одним з головних порушень прав людини, причини якого пов'язані з нерівним розподілом ресурсів та повноважень між жінками та чоловіками. Насильство щодо жінок може приймати різноманітні форми та виявлятися в різних контекстах. Нижче подано основні види насильства щодо жінок:

Сексуальне насильство включає, як мінімум, зґвалтування, спроби зґвалтування, насильство та сексуальну експлуатацію. Сексуальне насильство — це будь-який статевий акт, спроба схилити до сексуального акту, небажані сексуальні коментарі або дії, спрямовані на експлуатацію сексуальності особи, використання примусу, погрози заподіяння шкоди чи застосування фізичної сили будь-ким, незалежно від стосунків з жертвою, у будь-якому середовищі, включаючи, але не обмежуючи дім і роботу.

Сексуальне насильство має багато форм, включаючи зґвалтування, рабство та/або торгівлю людьми, примусову вагітність, сексуальні домагання, сексуальну експлуатацію та/або насильство, а також примусові аборти.

Фізичне насильство — акт насильства, який не носить сексуальний характер. Наприклад: удари, ляпаси, задушення, порізи, штовхання, підпалювання, стрілянина чи використання будь-якої зброї, використання кислоти, чи будь-яка інша дія, що спричиняє біль, дискомфорт чи травму.

Психологічне та емоційне насильство — завдання болю чи травми на психічному чи емоційному рівні. Приклади включають: погрози фізичного чи сексуального насильства, залякування, приниження, примусову ізоляцію, соціальне відчуження, переслідування, словесне переслідування, небажану увагу, зауваження, жести чи письмові слова сексуального та/або загрозового характеру, знищення дорих людині речей тощо. Сексуальні домагання входять до цієї категорії гендерного насильства.

Економічне насильство — форма зловживання, при якій зловмисники контролюють фінанси жертв, щоб перешкодити їм отримати доступ до ресурсів, працювати або контролювати свої заробітки, досягти самодостатності та отримати фінансову незалежність [3, с. 8].

Жінки, які постійно піддаються насильству, як правило:

- мають помітно занижену самооцінку, неспокійні й невпевнені в собі;
- завжди намагаються виправдатися, постійно відчуваючи провину;
- більшість жінок, які опинилися в такій ситуації, схильні вірити, що їм ніхто не може допомогти;
- приниження сприймають як належне покарання за свою нібито халатність инедалекоглядність;
- думають про підлегле становище жінки не лише в сім'ї (між чоловіком идружиною), але й у суспільстві в цілому.

Насильство щодо жінок є надзвичайно серйозною соціальною проблемою, і надання послуг для жінок, які стали жертвами цього явища, вимагає чутливості, професіоналізму та врахування особливостей кожного випадку. Принципи надання послуг для жінок, які постраждали від насильства:

- першочергове значення безпеки при наданні допомоги, щоб не допуститизаподіяння шкоди в майбутньому;
- правозахисний підхід, який визнає, що, у першу чергу, слід виявляти повагу допостраждалих, захищаючи та дотримуючись прав жінок, оскільки насильство щодо жінок є фундаментальним порушенням прав людини, зокрема права на життя й на свободу від насильства;
- притягнення до відповідальності осіб, які вчинили насильство; дотриманняцього принципу потребує наявності послуг по ефективному притягненню винних до відповідальності, при цьому гарантуючи справедливість правових заходів;
- просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок –передбачає першочергове значення гендерної нерівності та дискримінації як головної причини й наслідку насильства щодо жінок і дівчат, вимагає проведення гендерночутливої політики й відповідної практики при наданні послуг;
- підхід, орієнтований на потреби постраждалих, ставить у центр уваги принаданні допомоги права, потреби й бажання жінок. Йдеться про розгляд численних потреб постраждалих, різноманітних ризиків і факторів уразливості, наслідків прийняття рішень і дій, а також адаптивність послуг до унікальних потреб кожної жінки;

- врахування культурних та вікових особливостей при наданні послуг: послугимають надаватися з урахуванням індивідуальних особливостей і життєвого досвіду жінок, а також їхніх віку, культури, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, етнічної приналежності й мовних уподобань [4, с. 37-38].

Насильство проти жінок, безперечно, є глибоко укоріненою та широко поширеною соціальною проблемою, яка суттєво порушує права людини. Високий рівень гендерного насильства свідчить про необхідність негайних та ефективних заходів для запобігання цьому явищу та захисту жертв. Боротьба з насильством стосовно жінок спрямована на те, щоб допомогти жінкам, які вже зазнали насильства шляхом зміцнення правових норм, які захищають жінок від

насильства, а також шляхом забезпечення доступу до соціальних послуг, які підтримують жінок, які зазнали насильства.

1. Добробут і безпека жінок. Україна. Доповідь про результати дослідження, ОБСЄ, 2019. 120.
2. Стандарти запобігання насильству та підтримки для жінок, постраждалих від насильства, UNFPA Ukraine. 2022. 45.
3. Метод. посіб./за заг. ред. Кочемировська О.О. -- К.: ФОП Клименко. Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громад., 2020. 64 с.
4. Як надавати первинну підтримку особам, що пережили гендерно зумовлене насильство, ЮНІСЕФ. 2020. 48.

КІРИК Алла Юріївна,
докторка філософії з права,
доцентка кафедри міжнародного та
європейського права, Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
юрисконсульт 1 категорії

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ПРО КОНКУРЕНЦІЮ

Одним з важливих завдань Європейського Союзу (ЄС) є сприяння добробуту людей, створення внутрішнього ринку, сприяння сталому розвитку Європи, заснованому на збалансованому економічному зростанні та стабільності цін, висококонкурентній соціальній ринковій економіці, спрямованій на повну зайнятість і соціальний прогрес, і забезпечення відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією. Політика конкуренції є одним із кількох інструментів, які використовуються для досягнення цих завдань.

Головною метою правил конкуренції ЄС є забезпечення безперервного функціонування внутрішнього ринку ЄС, основного рушія добробуту громадян ЄС, підприємств і суспільства в цілому. Конкурентна політика охоплює широкий спектр сфер – антимонопольна діяльність і картелі, контроль за злиттям, державна допомога, лібералізація ринку та міжнародна співпраця.

З поширенням цифрових технологій з'явилися великі цифрові платформи, здатні домінувати на цифрових ринках. Діяльність цих онлайн-платформ різноманітна, але водночас вони можуть обмежувати конкуренцію, обмежуючи доступ до ключових ринків [1].

Такі платформи, як Google, Amazon, Facebook, Microsoft і Apple, а також

малі підприємства створюють значні багатства для себе та для економік, у яких вони працюють. У випадку внутрішнього ринку ЄС поведінка цих цифрових платформ загрожує вільній та чесній конкуренції, що вимагає ефективного регулювання на рівні ЄС [2].

Європейська комісія забезпечує дотримання правил конкуренції через свої повноваження щодо розслідування та застосування санкцій. Генеральний директорат з питань конкуренції відповідає за покращення добробуту споживачів та ефективне функціонування ринків шляхом захисту конкуренції та розвитку культури конкуренції. Слід зазначити, що зловживання цифровим домінуванням є однією з найпоширеніших проблем на цифровому ринку.

Згідно зі ст. 102 Договору про функціонування ЄС (ДФЕС), будь-яке зловживання одним або декількома суб'єктами господарювання домінуючим становищем на внутрішньому ринку або на значній його частині забороняється як несумісне з внутрішнім ринком, оскільки воно може вплинути на торгівлі між державами-членами. Як приклади такої антиконкурентної поведінки у статті наводяться надмірні ціни та несправедливі умови торгівлі, обмеження ринків або технічного розвитку, дискримінація між торговими сторонами, а також зв'язування чи пакетування. Проте перелік, що міститься у ст. 102 ДФЕС, не є вичерпним. Застосування законодавства про конкуренцію до цифрових ринків означає, що одностороння антиконкурентна поведінка в цифровому просторі може бути визнана на основі вже встановлених категорій зловживань або можуть бути розроблені нові форми зловживань на специфічному тлі цифрових ринків [3].

У 2018 році Європейська комісія оштрафувала Google на 4,34 мільярда євро за антиконкурентну поведінку. Комісія вивчила, серед іншого, умови ліцензування мобільної операційної системи Google Android. Було виявлено, що Google займається антиконкурентним зв'язуванням, змушуючи виробників смартфонів попередньо встановлювати свої програми пошуку та навігації, якщо вони хочуть отримати ліцензію на популярний Google Play Store [4].

Рішення ґрунтувалося на статті 102 ДФЕС, яка забороняє зловживання домінуючим становищем на ринку [3].

У Рішенні було встановлено, що з 2011 року Google зловживав своїм домінуючим становищем на світових ринках магазинів додатків для Android і на національних ринках загальних пошукових послуг за допомогою чотирьох окремих, але тісно пов'язаних антиконкурентних дій, які являли собою єдине та тривале порушення ст. 102 ДФЕС [3].

Дійсно, поведінка Google становила зловживання домінуючим становищем через систематичне надання переваги власному продукту порівняння цін, завдаючи шкоди конкуруючим продуктам.

Аналіз досвіду ЄС щодо зловживання домінуючим становищем на цифрових ринках показало, що ст. 102 ДФЕС у багатьох випадках здатна адаптуватися до цифрового ринкового середовища. Проте ще у 2020 році Європейська комісія подала свою пропозицію щодо закону про цифрові ринки;

і вже на сьогодні Закон про цифровий ринок у ЄС (далі – Закон) є найбільш структурованою реформою, який має на меті запропонувати комплексну нормативну базу для найважливіших операторів, що пропонують послуги в основних цифрових послугах.

Закон про цифровий ринок у ЄС набув чинності у 2022 року та почав застосовуватися з 2023 року. Виконання Закону відбувається без шкоди для застосування ст. 101 і ст. 102 ДФЄС. Це означає, що Європейська комісія використовуватиме обидва інструменти як доповнення [5]. Метою Закону є забезпечення конкурентних і чесних цифрових ринків шляхом накладення низки зобов'язань і заборон на онлайн-платформи.

Таким чином, суворе застосування конкурентної політики та законодавства є ключовим елементом кращого функціонування внутрішнього ринку ЄС, який сприяє інвестиціям та інноваціям, підвищує продуктивність і підвищує конкурентоспроможність європейської економіки. Як орган ЄС з питань конкуренції, Комісія приймає рішення щодо ділової практики та урядових заходів, які можуть зашкодити конкуренції на внутрішньому ринку та підірвати його цілісність. Комісія також відповідає за вдосконалення законодавства ЄС про конкуренцію та управління у цій сфері.

1. European Commission (2020b), Statement by the Executive Vice-President Vestager on the Commission Proposal on New Rules for Digital Platforms' European Commission Statement, Brussels.

2. Cini, M. and Czulno, P. (2022) Digital Single Market and the EU Competition Regime: An Explanation of Policy Change. *Journal of European Integration*. 44 (Special Issue 1: The European Single Market at Thirty: Renationalization, Resilience, or Renewed Integration?): 41-57. DOI: <https://doi.org/10.1080/Q7Q36337.2021.2011260>.

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями від 25.03.1957 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_bQ6W

4. Commission Decision of 18.7.2018 relating to a proceeding under Article 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union (the Treaty) and Article 54 of the EEA Agreement (AT.40099 – Google Android)

5. Regulation (EU) 2022/1925 OF The European Parliament and of The Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL : <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925>.

КОБРУСЄВА Євгенія Анатоліївна
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права

ГОРЯЧОВ Ілля Дмитрович
аспірант другого року навчання
юридичного факультету

*(Дніпровський національний
університет ім. Олесь Гончара)*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Поняття «інтелект» означає розум, розум, розум, розумові, пізнавальні здібності людини. Відповідно, «інтелектуальний» означає розумовий, що відноситься до пізнання, що походить з розуму чи розуму. Інтелектуальний продукт як результат творчої розумової діяльності відноситься до науки та техніці, а також однаковою мірою цей термін, відноситься і до художньої творчості (мистецтва). Якщо науково – технічні результати можна визначити як знання про об'єкти природи (матеріальну діяльність людини в її різних проявах), то мистецтво – результат створення художником, письменником, музикантом образів, моделей внутрішнього світу людини, її інтелектуального сприйняття об'єктів навколишнього світу, інших людей.

Результатом інтелектуальної творчої праці є інтелектуальний продукт, який у певних випадках є товаром і користується ринковим попитом, що відображає як його реальну споживчу вартість, так і кон'юнктурні фактори ринку. У будь-якому випадку – чи є інтелектуальний продукт товаром, чи не є – у нього є «власник» власник цього продукту. Адміністративний порядок захисту є спеціальним щодо судового і може бути застосований у випадках, прямо встановлених законом.

Мета роботи полягає в з'ясуванні особливостей адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Одним з найважливіших показників ефективності законодавства у сфері інтелектуальної власності є гарантованість та захищеність прав та законних інтересів дійсних авторів розробок та патентовласників.

По-перше, суперечки, пов'язані з порушенням патентної монополії, набувають великого економічного значення. Тому можна прогнозувати, що у справах захисту патентних прав будуть зацікавлені не лише самі патентовласники, а й юристи.

По-друге, зміна правил підвідомчості розширила коло питань, суперечки з яких мають вирішуватися у судовому порядку.

По-третє, з метою надання винахідникам та патентовласникам кваліфікованої допомоги створено інститут патентних повірених.

Під захистом прав та законних інтересів винахідників та патентовласників розуміються передбачені законом заходи щодо їх визнання та відновлення, припинення їх порушень, застосування до порушників заходів відповідальності, а також механізм практичної реалізації цих заходів [1, с. 105].

Так, адміністративний порядок захисту прав інтелектуальної власності в Україні здійснюють такі органи державної влади (посадові особи):

- Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення (органи АМКУ). Зокрема, уповноважені посадові особи органів АМКУ складають протоколи про такі адміністративні правопорушення, як незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення; імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені; умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця; отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

У випадках, передбачених Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», органи АМКУ розглядають справи про недобросовісну конкуренцію, зокрема, у разі порушення прав на торговельні марки, географічні зазначення, комерційну таємницю, які містять ознаки недобросовісної конкуренції [2, с. 10].

- Державна митна служба, митниці, митні пости (митні органи) уповноважені застосовувати заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України на такі об'єкти, як об'єкти авторського права і суміжних прав, винаходи, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, сорти рослин, компонування напівпровідникових виробів [3, с. 198].

- Державні інспектори з питань інтелектуальної власності, які натепер є посадовими особами Міністерства економіки України, здійснюють державний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності у процесі використання об'єктів права інтелектуальної власності під час розповсюдження, прокату, зберігання, переміщення примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, а також виробництва, експорту та імпорту дисків для лазерних систем зчитування і матриць [4, с. 234].

- Апеляційна палата НОІВ, функції якого виконує Укрпатент, є колегіальним органом НОІВ, який розглядає заперечення заявників проти його рішень щодо набуття прав відповідно до Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про

охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про правову охорону географічних зазначень». Таким чином, якщо заявник, який подав заявку на реєстрацію прав, не згодний з рішенням НОІВ, він має право подати до Апеляційної палати заперечення, яке буде розглянуто за процедурою, встановленою в регламенті [5, с. 10].

У процесі дослідження було використано наступні методи дослідження: класифікація; зіставлення; описовий метод; порівняння; узагальнення.

Таким чином, встановлено, що адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері інтелектуальної власності здійснюється через таких суб'єктів владних повноважень як: Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення, Державна митна служба, митниці, митні пости (митні органи), державні інспектори з питань інтелектуальної власності, Апеляційна палата НОІВ.

1. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. Київ : Центр учбов. л-ри, 2014. 276 с.

2. Набуття прав інтелектуальної власності : текст лекцій з дисципліни. Ч. 1. Набуття прав на винахід (корисну модель) : для спец. ОКХ спеціаліст 7.18010011 «Інтелектуальна власність» та магістр 8.18010011 «Інтелектуальна власність» / уклад. А. С. Ромашко. Київ : НТУУ «КПІ», 2012. 137 с.

3. Кузнєцов Ю. М. Теорія розв'язання творчих задач. Київ : ТОВ «ЗМОК», ПП «ГНОЗИС», 2003. 294 с.

4. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник. Київ : Знання, 2014. 672 с.

5. Литвин О. В. Інноваційний менеджмент у період модернізації економіки : монографія. Ніжин : Вид-во «АспектПоліграф», 2013. 220 с.

КОПІЙКА Максим Романович
курсант 3-го курсу ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

ЛОГІНОВА Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В Україні питання захисту честі та гідності працівників поліції залишається актуальним, оскільки чинне законодавство не визначає чітко ці поняття та не встановлює їхніх відмінностей. Відсутність нормативного

закріплення «честі» та «гідності» в українському законодавстві ускладнює проведення ефективного захисту цих цінностей на державному рівні.

Конституція України, яка має бути основою правової системи країни, чітко стверджує рівність громадян у їхній гідності та правах. Проте, це не завжди виражається в реальному захисті честі та гідності, оскільки відсутні конкретні норми, що регулюють ці аспекти [1].

Чесць і гідність розглядаються як важливі нематеріальні блага, які об'єднують морально-етичні аспекти особистості. Однак, відсутність чіткого правового захисту цих цінностей в українському законодавстві створює вакуум у гарантуванні недоторканності особи. Щоб побудувати громадянське суспільство в Україні, необхідно впровадження належної системи правового захисту честі та гідності. Сучасна ситуація, де відповідальність за порушення честі та гідності регулюється загальними статтями Кримінального кодексу, не забезпечує достатнього рівня захисту.

Необхідно розглядати можливість конкретизації і деталізації норм, що стосуються захисту честі та гідності в Кримінальному кодексі. Це дозволить уникнути загальних і неефективних підходів до вирішення конкретних ситуацій та забезпечить ефективний захист прав поліцейських [3, с. 11].

Питання, яке ми досліджуємо, є вельми актуальним для працівників поліції, оскільки їхня робота відбувається в складних умовах і супроводжується значним психологічним тиском та опозицією з боку правопорушників. На жаль, поліцейські не мають належного забезпечення під час виконання службових обов'язків через недостатнє врегулювання чинного законодавства в цьому напрямку [2, с. 17]. Відповідно до криміногенної ситуації та соціально-політичної обстановки в Україні, потрібно негайно вдосконалити умови для їхньої діяльності.

З цією метою, належить активізувати кадрову роботу в поліції та переглянути підходи до виховної роботи з персоналом. Процес прийому кандидатів на службу в поліцію повинен відповідати вимогам закону «Про Національну поліцію», враховуючи професійний статус кожної посади та забезпечуючи не лише відповідність посаді, а й підтримку та захист морально та матеріально.

Питання правового захисту працівників поліції в інших нормативно-правових актах належним чином не регулюються і не висвітлені в наукових дослідженнях. Фактично, реальний захист честі та гідності поліцейських ігнорується в практиці, що стосується як керівників органів поліції, так і спеціальних структурних підрозділів. Запитання щодо захисту честі та гідності працівників поліції повинно бути врегульоване на законодавчому рівні, а також враховувати їхні права на судовий захист, відшкодування моральних збитків та відновлення порушених особистих прав. Треба забезпечити реальну відповідальність за неправомірні обвинувачення та злочини проти честі та гідності поліцейських [4, с. 29].

У зв'язку з браком культури серед населення та низьким авторитетом

поліцейських, останні часто стикаються з «підвищеним рівнем образи». Діяльність внутрішніх служб, зокрема Управління внутрішньої безпеки Національної поліції, повинна бути спрямована на захист особи поліцейського та його честі, а не навпаки, оскільки самосвідомість поліцейського базується на схваленні суспільства та очікуваній повазі. Без ефективного механізму захисту честі та гідності працівників поліції не буде поваги та дотримання їхніх законних вимог.

У підсумку варто відзначити, що проблема забезпечення захисту честі та гідності за допомогою кримінально-правових засобів походить від того, що в сучасній державі ці питання регулюються недостатньо ефективно нормами цивільного законодавства. Це не забезпечує повністю конституційне право громадянина на захист честі та гідності.

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

2. Бугайчук, К. Л. Правові основи організації та здійснення кадрового забезпечення в системі Національної поліції України. Development of legalscience: choice mechanisms and priorities implementation 2019.Р. 304-307, 2019.

3. Клипа О.П. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. Сумський державний університет. 2021. С. 53.

4. Логінова М. В. Правовий захист співробітників поліції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. 73-76.

КОРНЄВА Поліна Михайлівна,
кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри цивільного
судочинства, арбітражу та міжнародно
приватного права Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ІНОЗЕМЦЯМИ ТА ОСОБАМИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За приписами Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-ІУ, трудові відносини іноземців та осіб без громадянства, які працюють в Україні, за загальним правилом регулюються законодавством України, окрім таких випадків: 1) у разі, коли іноземці та особи без громадянства працюють у складі дипломатичних представництв іноземних держав або представництв міжнародних організацій в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України; 2) у разі, коли іноземці та особи без громадянства за межами України уклали з іноземними роботодавцями –

фізичними чи юридичними особами – трудові договори про виконання роботи в Україні, якщо інше не передбачено договорами чи міжнародним договором України.

Відповідно до Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2]. У статті 42 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-УІ передбачається, що роботодавці мають право на застосування праці іноземців та осіб без громадянства на території України на підставі дозволу, що видається територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції [3].

Отже, іноземці та особи без громадянства мають в Україні такі ж самі трудові права, як і громадяни України, однак реалізація цих прав регулюється спеціальними нормативно-правовими актами.

Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України законодавство нашої держави зазнало суттєвих змін, зокрема й у сфері працевлаштування іноземців в Україні.

Важливі зміни у регулювання відносин із працевлаштування іноземців та осіб без громадянства в Україні були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні і надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном» від 21.09.2022 № 2623-ІХ.

Із змісту цього нормативно-правового акта можна виділити такі ключові зміни до особливостей реалізації трудових прав іноземців та осіб без громадянства в Україні: – встановлені деякі обмеження трудових прав осіб, пов'язаних із країноюагресором;

- запроваджені спрощення процедури працевлаштування для іноземців та осіб без громадянства, які допомагають Україні в боротьбі проти окупантів, а також розвивають проєкт «ДІЯ.СІПІ».

Після набуття чинності внесених змін під час працевлаштування іноземців діють такі обмеження:

- не можуть призначатися на посаду або займатися трудовою та іншою діяльністю в Україні іноземці та особи без громадянства, включені до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, а також іноземці та особи без громадянства, до яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України «Про санкції»;

- видача та продовження дії дозволу на застосування праці громадян російської федерації, республіки білорусь, а також інших держав, визнаних такими, що становлять загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності і демократичному конституційному ладу та іншим національним

інтересам України, здійснюються за погодженням із регіональними органами Служби безпеки України.

Натомість для іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь разом із українцями у боротьбі проти агресора, а також для іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у проєкті «ДІЯ.СІТІ», наразі передбачаються такі пільги під час працевлаштування:

- безоплатно здійснюються видача та продовження дії дозволу на застосування праці іноземців або осіб без громадянства, які брали безпосередню участь у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації проти України;

- іноземці та особи без громадянства, які відповідно до Закону прибули в Україну для працевлаштування або укладення гіг-контракту, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні і надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном : Закон України від 21.09.2022 № 2623-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-20#Text>.

КОРОЛЬОНОК Крістіна Анатоліївна

здобувач вищої освіти 3 курсу
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ЛОГІНОВА Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Російське вторгнення в Україну стало серйозним викликом для нашої країни, яка внаслідок цього зазнає значних втрат у людських, матеріальних, культурних та моральних аспектах. На сьогодні в Україні офіційно

zareestrowano 4 867 106 внутрішньо переміщених осіб (ВПО), за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян. Понад 4 мільйони осіб також зареєструвалися для отримання тимчасового захисту в Європі.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні. Ці особи були змушені залишити своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, широкомасштабних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Проблема історичного розвитку сучасної країни в умовах збройного конфлікту та захисту прав внутрішньо переміщених осіб є однією з пріоритетних сфер досліджень в українській науці. Аналіз наукових досліджень та законодавства України та інших країн світу вказує на використання різних термінів (внутрішній мігрант, вимушені переселенці тощо), які, як правило, мають схожі значення. Однак у зв'язку із завданнями євроінтеграції та потребою гармонізації законодавства України з міжнародними стандартами, доцільним вважається використання саме терміну "внутрішньо переміщені особи" (internally displaced persons), який є єдиним визнаним поняттям у міжнародному праві [1, с. 173].

За словами голови Служби Уповноваженого з питань ВПО Миколи Кужельного, Україна зіштовхується з масштабним переміщенням людей, якого Європа не бачила з часів Другої світової війни. За різними оцінками, практично третина населення України перебуває у стані переміщення. Ці переміщення відзначаються хаотичністю, коли люди можуть спочатку переїхати в одне місце, а потім змушені виїхати в інше. Міністерство реінтеграції постійно співпрацює з партнерами та громадськими організаціями для удосконалення законодавства та нормативної бази. Одне з ключових завдань відновлення доступу до реєстрів та сприяння тому, щоб люди могли отримувати адміністративні послуги та допомогу своєчасно [2].

Важливо відзначити, що на етапі початку війни Урядом були прийняті правові акти, спрямовані на забезпечення соціальної підтримки тимчасово переміщених осіб, безробітних та інших потребуючих. Отже, в контексті воєнного стану надзвичайно важливо здійснювати належне та своєчасне виконання місцевих бюджетів. Для забезпечення ефективності функціонування бюджетної сфери під час воєнного стану Офіс Президента України, Уряд, Верховна Рада України, РНБО та інші центральні органи виконавчої влади вживають широкого спектру швидких, ефективних та оперативних заходів [3, с. 200-201].

Інституції громадянського суспільства, що виступають як суб'єкти, що гарантують права і свободи внутрішньо переміщених осіб, повинні продемонструвати конкретні результати у забезпеченні законних інтересів цієї

категорії осіб. Сучасно внутрішньо переміщене населення є однією з найбільш вразливих груп, яка привертає особливу увагу держави та міжнародних організацій. Інституції громадянського суспільства, спільно з представниками внутрішньо переміщених осіб, повинні встановлювати мети і досягати їх, будь то через спільні зусилля чи у партнерстві з урядом, іншими громадськими організаціями та бізнесом. Оскільки захист прав внутрішньо переміщених осіб та розвиток їхніх ініціатив є найважливішим завданням, вся діяльність таких організацій повинна бути спрямована на ці цілі та надання різноманітної допомоги [4, с. 155-156].

Слід підкреслити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є міжнародною угодою, в рамках якої держави-учасниці Ради Європи зобов'язались гарантувати основні права всіх громадян та запровадити систему контролю за їхнім впровадженням на національному рівні. Таким чином, Росія спричинила серйозне порушення прав людини на всій території України та порушила всі стандарти міжнародного гуманітарного права [3, с. 198].

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб представляє собою комплекс прав, свобод і обов'язків, які визначені міжнародними угодами та внутрішнім законодавством для внутрішньо переміщених осіб, незалежно від їхнього громадянства (чи його відсутності) чи статусу іноземців. Ці права і обов'язки гарантовані органами влади та іншими юридичними суб'єктами. Суспільно-правові можливості внутрішньо переміщених осіб напряму залежать від змісту їхнього правового статусу [5, с. 178].

Рішенням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 року, зафіксованим у постанові № 740, було затверджено Положення про Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб. Його основним завданням є участь у формуванні та впровадженні державної політики, спрямованої на підтримку внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які залишили своє місце проживання через збройний конфлікт або для уникнення його негативних наслідків, включаючи тимчасову окупацію російською федерацією частини території України, та які виїхали за кордон. Метою Уповноваженого є сприяння реалізації прав і свобод цих осіб і створення умов для їхнього добровільного повернення на покинуте місце проживання або для інтеграції у новому місці проживання.

Відтак, забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб та їхніх прав, а також надання їм гуманітарної допомоги, є важливим завданням держави. Держава повинна визнавати, розробляти, дотримуватися та реалізовувати систему захисту внутрішньо переміщених осіб, ефективно забезпечувати фінансову підтримку, передбачену законодавством, і гарантувати відкритий та рівний доступ до інформації про державні пільги та гарантії. Крім того, важливим є забезпечення доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій, прозорості та відповідальності у діяльності органів державної влади та їх посадових осіб у сфері соціального забезпечення для даної категорії осіб.

1. Наливайко Л., Ісаєва Н. Поняття «внутрішньо переміщена особа» у національному та зарубіжному законодавстві: теоретико-правовий аспект Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. с. 343

2. Онлайн-презентація посібника корисної інформації для переселенців "Захист прав внутрішньо переміщених осіб: 2022 рік. Нові виклики — нові рішення" URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3612125-zahist-prav-vnutrisnoperemisenih-osib-2022-rik-novi-vikliki-novi-risenna.html> (дата звернення: 25.11.2023)

3. Сіньова Л.М. Деякі новації законодавства про захист прав людини в умовах війни Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. с. 343

4. Кошляк Н. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні прав внутрішньо переміщених осіб: концептуалізація проблеми Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. с. 343

5. Наливайко Л., Коршун А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану: доктринальний аспект Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. с. 343

КОСТЕНКО Віталій Олександрович,
кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри управління
у сфері цивільного захисту

ЗАСУНЬКО Сергій Станіславович,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету
цивільного захисту

*(Черкаський інститут пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету
цивільного захисту України)*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Повномасштабна війна Росії проти нашої держави, яка почалася 24 лютого 2022 року, вплинула на кожного українця, проте не зламала дух нашого народу. Кожен зрозумів важливість зовнішньополітичного вибору –

повноцінної інтеграції України до європейських структур. Євроінтеграція є цивілізаційним вибором українського народу, що ґрунтується на усвідомленні європейської ідентичності, належності до європейської цивілізації та спільності історичної долі з європейськими народами.

28 лютого 2022 року Україна подала офіційну заявку на членство в Європейському Союзі (далі – ЄС). Внаслідок злагодженої роботи всіх гілок влади, великого запиту українського суспільства на проведення подальших демократичних реформ, політичної готовності ЄС до ухвалення історично важливих рішень, 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Наразі ми завершуємо виконання семи рекомендацій Єврокомісії, необхідних для подальшого руху до членства в ЄС. Сьогодні Україна виконала вже 72 % взятих зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС [1].

Широкомасштабне військове вторгнення Росії в Україну призвело до значного збільшення кількості та масштабів надзвичайних ситуацій (далі – НС). З появою нових викликів та загроз, пов'язаних із агресією, наша країна потребує ефективної моделі системи цивільного захисту (далі – ЦЗ). Забезпечення надійного захисту населення і територій від НС є важливим напрямом діяльності кожної держави. НС не мають кордонів. Саме тому в Україні та світі таке важливе місце відводиться питанням міжнародного співробітництва у сфері ЦЗ, запобігання НС та ліквідації їх наслідків.

Незважаючи на складні політичні, соціально-економічні та безпекові умови, українська сторона демонструє значний прогрес щодо виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Метою цієї Угоди, серед іншого, є адаптація українського законодавства до права ЄС. Важливою складовою частиною Угоди у секторі безпеки і оборони є приєднання України до Механізму цивільного захисту ЄС (далі – МЦЗ ЄС), рішення про заснування якого Рада ЄС прийняла 23 жовтня 2001 року [2]. 17 грудня 2013 року Європарламент і Європейська Рада прийняли Рішення № 1313/2013/EU «Про Механізм цивільного захисту Союзу» [3].

Приєднання України до МЦЗ ЄС є одним із пріоритетів її європейського вибору. МЦЗ ЄС – це найбільша в світі система надання міжнародної координованої оперативної допомоги при НС. Основна роль МЦЗ ЄС полягає у сприянні співпраці у заходах з надання допомоги щодо захисту цивільного населення у разі великих НС, які можуть вимагати прийняття термінових заходів реагування. Це відноситься і до ситуації, де може бути безпосередня загроза таких великих НС.

20 квітня 2023 року, підписавши відповідну Угоду, Україна стала 36-ою повноправною його учасницею, що значно посилить її можливості у сфері протидії НС, забезпечення ЦЗ та подолання наслідків бойових дій. Побудова ефективної системи ЦЗ України наразі потребує тісної співпраці української сторони з відповідними європейськими структурами, у т.ч. в рамках МЦЗ ЄС.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) у

рамках Угоди виконує в межах повноважень завдання визначені Главою 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їїніми державами-членами, з іншої сторони, відповідно до постанови КМУ від 25 жовтня 2017 року № 1106.

В цьому контексті впродовж 2022 року прийнято: Закон України «Про управління відходами» від 20.06.2022 № 2320-ІХ, який набрав чинності 9 липня 2023 року; Закон України «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією» від 01.12.2022 № 2804-ІХ; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами» від 01.12.2022 № 2805- ІХ; Розпорядження КМУ «Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року» від 09.12.2022 № 1134.

Розроблено: проєкт Закону України «Про водовідведення стічних вод населених пунктів» реєстр. № 6478, який 01 липня 2022 року прийнято Верховною Радою України за основу в першому читанні; проєкти Законів України «Про упаковку та відходи упаковки», «Про відходи видобувної промисловості», з метою подальшого розвитку законодавчого регулювання сфери поводження з відходами; проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля» (реєстр. № 7327 від 28.04.2022). Зазначений законопроєкт слугуватиме передумовою створення системи інформування громадськості в процесі прийняття важливих рішень у сфері екології, та доступу до екологічної інформації.

З метою забезпечення контролю значних аварій, пов'язаних з небезпечними речовинами, та імплементації Директиви 2012/18/ЄС протягом 2022 року прийнято: — постанову КМУ від 13.09.2022 № 1030 «Деякі питання ідентифікації об'єктів підвищеної безпеки»;

— розпорядження КМУ від 08.10.2022 № 985-р «Про затвердження планів управління ризиками затоплення на окремих територіях у межах районів басейнів річок», з метою імплементації Директиви 2007/60/ЄС.

На виконання Закону України від 15.07.2021 № 1686-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо об'єктів підвищеної безпеки» розроблено проєкти наказів МВС «Про затвердження Порядку розроблення звіту про заходи безпеки на об'єкті підвищеної безпеки» та «Про затвердження Порядку розроблення політики запобігання аваріям на об'єкті підвищеної безпеки».

Попри повномасштабну війну, наша держава продовжує активний процес адаптації українського законодавства у сфері ЦЗ до права ЄС. Зокрема, значний прогрес досягнутий у сфері безпеки, у т.ч. в сфері ЦЗ.

У Розділі II Угоди «Політичний діалог і реформи, політична асоціація,

співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки» визначено цілі політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки і оборони. Розвиток національного інституційного та регуляторного поля з наголосом на політиці ЦЗ ЄС сприятиме підвищенню можливостей ДСНС України з подолання наслідків катастроф на місцевому, регіональному і національному рівнях шляхом налагодження ефективної взаємодії з ЄС у сфері ЦЗ. Дозволить оволодіти спеціальними процедурами ЄС і стандартами з планування, підготовки та проведення рятувальних операцій, підвищити обізнаність з організації ЦЗ і т.д.

Пріоритетним завданням для України на цьому етапі є адаптація правової бази у сфері ЦЗ до вимог ЄС, впровадження досвіду реалізації директив ЄС з питань ЦЗ в інших країнах-членах ЄС, визначення функцій, прав і обов'язків України у сфері ЦЗ, відпрацювання алгоритму дій, оцінки існуючих та потенційних ризиків, координації у випадку НС. Тож, всі ці заходи потребують науково обґрунтованих підходів.

Приєднання до системи МЦЗ відкриває для України можливість спільно з ЄС формувати та підтримувати безпековий простір. Повноцінна участь України в МЦЗ ЄС сприятиме зміцненню спроможності нашої країни у сфері запобігання НС природного, техногенного та військового характеру та ліквідації їх наслідків на національному і міжнародному рівнях із залученням національних сил країн – членів ЄС. Проте це взаємовигідний процес, адже, приєднавшись до Механізму, Україна зможе повноцінно ділитись власним професійним досвідом, набутим за часи війни, це дасть змогу в майбутньому реалізувати його для ефективного реагування на різного роду виклики та посилити систему ЦЗ Євросоюзу.

Значним резервом в питаннях запобігання НС та оперативного реагування на них є створення в Україні системи екстреної допомоги населенню за єдиним безкоштовним телефонним номером виклику екстрених служб 112, оскільки її запровадження є зобов'язанням України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

8 листопада Верховна Рада України офіційно ратифікувала Угоду щодо участі України в МЦЗ ЄС, ухваливши відповідний закон (№ 0226). В рамках Угоди Україна може співпрацювати з ЄС у сфері ЦЗ та управління ризиками стихійних лих, що дозволяє покращити координацію та реагування під час НС. Очікується, що Угода сприятиме мобілізації допомоги Україні в рамках МЦЗ ЄС. Україна тепер може пропонувати допомогу через Механізм постраждалому населенню в різних кризах та отримувати співфінансування ЄС на транспортні та операційні витрати, отримувати інші інструменти завдяки більш структурованій співпраці у запобіганні катастрофам і готовності до них, наприклад, через навчання та тренінги в рамках МЦЗ ЄС. Приєднання до МЦЗ відкриває для України можливість спільно з ЄС формувати та підтримувати безпековий простір. Повноцінна участь України в МЦЗ ЄС сприятиме зміцненню спроможності нашої країни у сфері запобігання НС

природного, техногенного та військового характеру та ліквідації їх наслідків на національному і міжнародному рівнях із залученням національних сил країн – членів ЄС. Проте це взаємовигідний процес, адже, приєднавшись до Механізму, Україна зможе повноцінно ділитись власним професійним досвідом, набутим за часи війни, це дасть змогу в майбутньому реалізувати його для ефективного реагування на різного роду виклики та посилити систему ЦЗ Євросоюзу.

1. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та європейським союзом за 2022 рік: url: https://euua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vukonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf.

2. Рішення європейського парламенту та ради № 1313/2013/eu від 17 грудня 2013 року про механізм цивільного захисту союзу // офіційний вісник європейського співтовариства. – 20. 12. 2013. – 1347/924.

3. Рішення ради єс від 23 жовтня 2001 року про встановлення механізму співтовариства щодо посилення співпраці у наданні допоміжних інтервенцій стосовно цивільного захисту (2001/792/єс, євратом) // офіційний вісник європейського співтовариства. – 15. 11. 2001. – ual 297/7.

4. Україна ратифікувала угоду щодо участі в механізмі цивільного захисту європейського союзу. url: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>.

КОТУХА Олександр Степанович
кандидат юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету,
професор кафедри цивільного
і господарського права та процесу
Львівського торговельно-економічного
університету

ЖИТЛОВІ ПРАВА – СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ

Актуальність визначення поняття “житлові права” зумовлена розвитком житлового законодавства, спрямованого на створення механізму охорони та захисту житлових прав у контексті адаптації законодавства України до умов Європейського Співтовариства на засадах розмежування та поєднання приватноправових і публічноправових методів регулювання. Житлові права різняться залежно від платоспроможності. Платоспроможні громадяни, які потребують житла, забезпечують свої житлові права приватноправовим шляхом, не сподіваючись отримати в користування безоплатне житло державного та комунального житлових фондів, а соціально незахищені громадяни забезпечують житлові права безоплатно або за доступну для них плату [1, с. 157].

Сучасне розуміння житлових прав ґрунтується на визнанні цього права

як невід'ємної частини прав людини, тому відповідним чином має захищатися.

Право на житло проголошується ст. 47 Конституції України. У цій нормі встановлені засади систематизації житлових прав громадян, зокрема: кожен має право на житло; держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду; громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою й органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону; ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Вказані засади надають можливість розбудувати у правовій матерії держави чітку систему житлових прав. Незважаючи на це, можливість побудови вказаної системи прав не була використана у законодавстві: жоден нормативний акт України не встановив особливості житлових прав, їх природу та класифікацію. Необхідність формації житлових прав викликана також фактичною проблематикою, що виникає у правозастосовній практиці [2, с. 6].

Окремі аспекти правової конкретизації житлових прав будується у різних нормативних актах за рівнем правової регламентації.

Загальна декларація прав людини ООН говорить, що житло є складовим елементом достатнього життєвого рівня, право на який має кожен. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [3].

Відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права ООН, держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді [4].

Відповідно до Європейської соціальної хартії 1966 року, Україна маючи зобов'язання гарантувати право на житло і на міжнародному рівні, відповідно до пунктів 1, 2 статті 31 наша держава зобов'язується вживати заходів, спрямованих на сприяння доступові до житла належного рівня та запобігання бездомності, її скорочення з метою поступової ліквідації, а також встановлення на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб [5].

Відповідно до ст. 48 Конституції України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [6]. Право на житло, яке закріплене в Конституції України, означає, насамперед, право особи мати житло для власного проживання і проживання членів його сім'ї або взяти в найм, набути право користування житлом в якості членів сім'ї власника жилого приміщення, а також в якості осіб, які постійно

проживають із наймачем житла, яке забезпечується державними гарантіями недоторканності житла і недопущення свавільного його позбавлення [7, с. 15].

Можна з впевненістю констатувати, що реалізація права на житло має ключове значення не лише для реалізації різнопланових економічних та соціальних прав людини, через які насамперед утілюється конституційна цінність гарантування гідних умов життя для кожної людини, а й для ефективного здійснення кожним прав і свобод особистого й політичного характеру.

1. Галянтич М. К., Тилик Т. М. Поняття житлових прав. Приватне право і підприємництво. 2018. Вип. 18. С. 157-161.

2. Аврамова О. Правова природа та система житлових прав. Підприємництво, господарство і право. 2015. № 7. С. 3-6

3. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

5. Європейська соціальна хартія (переглянута) Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

6. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

7. Лічман Л. Г. Судовий захист прав і інтересів членів сім'ї власника жилого приміщення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2005. 20 с.

КОШОВИЙ Олександр Георгійович,
фахівець з адміністрування бізнесу
(МВА), адвокат, аспірант
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

КОБРУССВА Євгенія Анатоліївна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпровського
національного університету
ім. Олеся Гончара

ЩОДО ДИСФУНКЦІЇ РИНКУ В МЕХАНІЗМІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАНІПУЛЮВАННЯ РИНКОМ

Мета цієї роботи – визначити підходи та окреслити риси дисфункції ринку в аспекті правозастосування щодо маніпулювання ринком, аргументувати необхідність розв'язання питання наявності феномену

ціноутворення при відповідному правозастосуванні.

Серед факторів, що впливають на необхідність дослідження, загалом зазначимо такі: розвиток (занепад) ринків, рівень активності в тих чи інших сегментах ринку або в цілому (а), перманентний стан реформування законодавства (b), впровадження нових технологічних підходів та інструментів (c), зрештою зміни етиці ринків капіталу (d). Всі вони певною мірою впливають на різні аспекти діяльності ринків та правозастосування.

На фоні цих факторів нашу думку сьогодні недооціненим з точки зору правозастосування при протидії маніпулюванню ринком стає фактор дисфункції ринку як той фактор, що має прямий вплив на визначення всіх складових об'єкту захисту – ринкового ціноутворення – та, в деяких випадках, може обумовлювати відсутність об'єкту захисту.

Як ми добре знаємо, організований (регульований) ринок не може працювати без інституційно обумовленого захисту ринку від зловживань різного виду. Для цього створюються законодавчі приписи, інституції, фільтри тощо. Маніпулювання ринком як заборонена та криміналізована форма поведінки є одним із різновидів зловживань, яким мають опікуватися відповідні інституції за встановленими протоколами правозастосування. З іншого боку – маніпулювання ринком як склад злочину як в законодавстві ЄС [1], так і в законодавстві України [2] описаний здебільшого у позитивістській традиції. Так би мовити шляхом детального опису релевантних сценаріїв заборонених форм поведінки. Проте наявність ринкового ціноутворення в кожному випадку ніби розуміється, ніби цей фактор закладено апріорі як до механізму притягнення до відповідальності, так і до змісту правової норми про відповідальність.

Безпосередньо забороненою нормою поведінки в законодавстві України є норма ст. 222¹ Кримінального кодексу України «Маніпулювання на організованих ринках», вона за задумом законодавця через бланкетний характер містить опис релевантних сценаріїв, за яких має відбуватися правозастосування.

Необхідна ремарка в обґрунтуванні дисфункціонального розладу в механізмі притягнення до відповідальності за маніпулювання ринком полягає в тім, щоб зазначити, що хоча формальна логіка ст. 222¹ КК України передбачає певні релевантні сценарії та їх вичерпний перелік, ця логіка водночас має суттєву хибу. А саме – відсутність узагальнюючого правила забороненої поведінки поза конкретними релевантними сценаріями, список яких є вичерпним.

Для порівняння, наприклад, в США, в якості прецеденту, використовується таке: «Маніпулювання ринком у різних його проявах є неявним штучним стимулом, що застосовується до ринкових цін (або іноді гальмує їх), силою, яка спотворює ці ціни, фактором, який перешкоджає визначенню цих цін лише шляхом вільної конкуренції» [3].

Натомість, Регламент №596/2014 окрім зазначення невичерпного

переліку релевантних сценаріїв, у параграфі 3 ст. 12 передбачає можливість існування «невичерпного переліку індикаторів, які стосуються хибних чи оманливих сигналів і фіксування цін». І ключовими ознаками забороненої поведінки, через які ми можемо прокласти логіку подальшого правозастосування, в даному випадку є узагальнюючий характер дій – «хибні чи оманливі», «направлені на фіксування цін». Втім це питання є окремим та підлягає розв'язанню окремо. Говоримо про це, адже точність закону в даному випадку на нашу думку є однією зі складових функціоналу механізму притягнення до відповідальності, а обмежений інструментарій виправлення «білих плям» у законодавстві (без можливості створення прецедентів) спонукає до точності закону в європейських країнах від самого початку затвердження цих законів.

Пропонована редакція заборонної норми про маніпулювання має ще більш спрощену редакцію, яка фактично унеможлиблює захист ринку у певний визначений спосіб. Погіршує ситуацію в аспекті точності та правової визначеності понять та можливості протидії за маніпулювання й покаранням за них. [4]. Так, статтею 6.3.18. проекту нового Кримінального кодексу України [5] передбачено таку конструкцію заборонної норми «Маніпулювання на ринку капіталу або організованому товарному ринку»: «Особа, яка здійснила маніпулювання на ринку капіталу або організованому товарному ринку, – вчинила злочин 3 ступеня.» – вчинила злочин 3 ступеня.». Зазначимо також, що у порівнянні з попередньою редакцією цього ж проекту поняття «ринку капіталу або організований товарний ринок» прийшло на заміну використаному раніше поняттю «фінансовий ринок». Проте це на нашу думку жодним чином не свідчить про еволюцію у розвиткові законотворчої думки, оскільки залишає без відповіді поняття об'єкту захисту. У порівнянні з чинною редакцією та у порівнянні законодавством ЄС норма про маніпулювання ринком в кримінальному законодавстві України фактично стає інволюціонуючою нормою [6].

Отже, скеровуючи через призму необхідності правової визначеності погляд до головного питання, зазначимо, що фокус уваги при захисті від маніпулювання стосується феномену ціноутворення, ключовим об'єктом захисту якого своєю чергою на думку європейського законодавця, є хибні чи оманливі сигнали (дії) щодо фіксування ціноутворення, а перелік їх не є вичерпним. В той же, час як бачимо, український законодавець не сформулював та не пропонує формули, що визначатиме рамки ані об'єкту захисту, ані визначеність у розумінні об'єктивної сторони правопорушення.

В аспекті нашого дослідження ми виходимо з того, що фактичне існування (належне функціонування) ринку можна констатувати лише у разі наявності усього спектру складових – широкого кола суб'єктів (емітентів та інвесторів), що зацікавлені у залученні та розміщенні капіталу, та ретельного впорядкування відносин між ними завдяки правилам та інфраструктурі ринку – для забезпечення руху капіталу у вигляді прийнятних фінансових

інструментів за ринковою ціною.

Зазначимо, що ринок здатний сформувати об'єктивну (справедливу) вартість фінансових інструментів лише у разі їхнього ліквідного обігу, за наявності реального попиту та балансу інтересів основних учасників ринку, за умови чітких ринкових правил та ефективності інфраструктури.

Формально в Україні *начебто* є все необхідне для належного функціонування ринків капіталу, забезпечення об'єктивного ціноутворення та протидії ринковим зловживанням.

По-перше, в Україні є чимало емітентів та інвесторів – діючих та потенційних.

По-друге, в Україні в обігу знаходиться чимало фінансових інструментів. *По-третє*, в Україні існують розгалужена правова основа (правила) з урахуванням імплементації норм законодавства ЄС та інфраструктура ринків капіталу.

Але майже всі перелічені показники ринку капіталу України є суто формальними. Жодний із звичних показників ліквідності інструментів на розвинутих ринках (на кшталт допуску до біржових торгів, включення до лістингу, навіть, до індексного кошику бірж) зовсім не гарантує наявності реального попиту та пропозиції.

Частка випусків цінних паперів, за якими на фондових біржах України хоча б раз на рік фіксувалися угоди, становить лише 30-40%, тобто за переважною більшістю цінних паперів, наявних у біржових списках, відсутні передумови для ринкового ціноутворення. За окремими випусками державних облігацій дійсно фіксується торгова активність, але вона фрагментарна та лише періодична, хоча всі державні ЦП за законодавством є лістинговими.

Низька ліквідність більшості фінансових інструментів та *відсутність критеріїв активного ринку* призводять до неможливості методів аналізу адекватності ціноутворення та протидії зловживанням. Наприклад, якщо угоди за цінним папером були відсутні протягом року, а сьогодні раптом виник попит, то чи можна це вважати аномальною торговельною активністю та чи варто дивуватися змінам ціни порівняно з цінами річної давнини? А це є одним з релевантних сценаріїв притягнення до відповідальності за маніпулювання ринком.

Отже, формальної наявності широкого кола емітентів та інвесторів, правил та інфраструктури, інструментарію само по собі недостатньо для існування ринкових відносин.

Чи можливо взагалі фіксувати маніпулювання ринком, тобто штучний вплив на об'єктивне ціноутворення, коли об'єктивне, тобто ринкове, ціноутворення взагалі відсутнє, а критеріїв об'єкту захисту законом ані чинним, ані пропонованим – не встановлено?

На нашу думку, об'єктом захисту при протидії маніпулюванню ринком є, або повинна бути, сукупність складових та факторів ринкового ціноутворення. Й окрім формально закріплених та описаних сценаріїв, як бачимо, є ті, які

впливають зі змісту відносин та обставин обігу на організованому ринкові. На нашу думку сам феномен ціноутворення, обумовлений активним та розвиненим ринком за наявності певних правил, працюючого згідно до таких правил функціоналу ринкової інфраструктури, є ключовим елементом об'єкту захисту. Водночас, з огляду на приведені вище обставини, зазначеного ринкового перебігу подій не відбувається – тобто наявною є дисфункція ринку.

Отже з точки зору правозастосування вважаємо за доцільне та своєчасне – сформулювати підходи до визначення поняття дисфункції ринку в якості обов'язкового елементу, що підлягає розв'язанню та дослідженню в процесі та механізмі притягнення до кримінальної відповідальності за маніпулювання ринком – як активного негативного впливу сукупності факторів викривлення якості інституційної, регулятивної, законодавчої складових на якісні показники обігу фінансових інструментів, наслідком чого є неможливість визначення ринкової ціни поза штучним контролем.

1. Regulation (EU) No 596/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on market abuse (market abuse regulation) and repealing Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directives 2003/124/EC, 2003/125/EC and 2004/72/EC Text with EEA relevance URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0596> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

3. Сполучені Штати проти Socony-Vacuum Oil Co., 310 U.S. 150, 223, 60 S.Ct. 811, 844, 84L.Ed. 1129 (1940).

4. Кошовий О. Актуальні проблеми правового регулювання та механізму захисту організованих фінансових ринків від зловживань. Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Дніпро, 3 травня 2023 року). – Дніпро: ДДУВС, 2023. – 282 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/11655/1/Конф_03.05.pdf (дата звернення: 30.11.2023).

5. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-1410-2023.pdf> (дата звернення: 29.11.2023).

6. Кошовий О. «Інволюція інституту протидії зловживанням ринком vs імплементація *acquis* ЄС: шляхи виходу з кризи», «Національна парадигма правового розвитку сучасної України: збірник тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму» (Дніпро, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 2023. 328 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali_konf/НАЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.pdf (дата звернення: 30.11.2023).

КРАВЧУК Дарина Василівна,
докторка філософії в галузі права,
асистентка кафедри цивільного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СЕЛФ-СКРИНІНГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Незважаючи на складні обставини, в яких перебуває Україна в умовах війни, не зупиняється політичний та правовий шлях нашої євроінтеграції. Досить стрімкими темпами виконується Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Ратифікація Угоди відбулась 16.09.2014 року. З цього моменту Україною зроблено дуже багато правових кроків на виконання умов цієї Угоди. Проте цікавим та важливим є те, що зміст Угоди націлений здебільшого на питання, що мають економічне спрямування та економічну вагу для обох сторін. У свою чергу, Угода не практично не містить положень про права людини або не акцентує увагу на питаннях кримінального чи адміністративного законодавства. Тобто рамкові умови Угоди націлені не на всі сфери правового регулювання.

У свою чергу, на шляху євроінтеграційних процесів безумовно важливим є приведення усього національного законодавства відповідно до нормативно-правового регулювання відносин у ЄС. Таким чином, тільки зараз як ЄС, так і відповідно Україна зацікавлені в процесі селф-скринінгу українського законодавства до права ЄС. 28 лютого 2023 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову №189 «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС (acquis ЄС)». Зазначеною постановою, з метою забезпечення підготовки України до переговорів про вступ до ЄС, затверджено Порядок проведення первинної оцінки стану імплементації права ЄС (acquis ЄС) [1].

Вищевказаною постановою було розпочато процедуру селф-скринінгу законодавства України, що свідчить про початок організації проведення оцінки адаптації законодавства України до права ЄС і виявлення невідповідностей та прогалин, які необхідно усунути для підготовки України до переговорів про вступ до ЄС. У першу чергу, це завдання покладене на міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, які мають проводити первинну оцінку стану імплементації актів права ЄС та подавати звіти з пропозиціями щодо приведення секторального законодавства у відповідність з правом ЄС.

Варто зазначити, що процедура селф-скринінгу законодавства є

важливою та необхідною для кожної країни, яка перебуває на етапі кандидатства на вступ до членів ЄС. Цей крок (селф-скринінг) свідчить про досить конкретну передумову та політикоправову підготовку обох сторін до потенційного членства України в ЄС. Процедура селф-скринінгу є надзвичайно складною та багаторівневою роботою, як України, так і ЄС. Для України як кандидата в члени ЄС важливим результатом цього процесу є розуміння, які правові акти потребують найбільших змін та приведення до відповідності з європейськими нормами, у свою чергу, селф-скринінг українського законодавства є важливим і для ЄС для розуміння структури національного законодавства. Зазвичай процедура селф-скринінгу складається з декількох етапів, зокрема:

- першим етапом є огляд усього законодавства України, визначення структури та аналіз усіх нормативно-правових актів, які формують систему українського законодавства. Ця робота є досить об'ємною, оскільки такому аналізу піддається близько 27 тисяч актів права;

- другим етапом такого процесу є систематизація законодавства та поділ на окремі групи для зручності подальшого порівняльного аналізу національного законодавства та права ЄС. На цьому етапі планується приблизно 35 тематичних розділів майбутньої угоди про членство;

- третім етапом є здійснення порівняльного аналізу норм національного законодавства права ЄС, а також формування плану змін національного законодавства, з метою приведення його у відповідність до вимог ЄС.

Слід зауважити, що станом на сьогодні Україна завершила перші два етапи селф – скринінгу українського законодавства, здійснивши аналіз близько 27 тисяч нормативно- правових актів. За результатами здійсненої роботи було встановлено, що близько 5 тисяч нормативно-правових актів потребуватимуть внесення певних змін для того, щоб привести наше законодавство відповідно до директив ЄС. Таким чином, попереду складний та не менш відповідальний етап – порівняльний аналіз українського законодавства з нормами ЄС та визначення пріоритетів і графіку імплементації нормативно-правових актів.

Важливо, що селф-скринінг розпочався та вже дає перші результати за окремими етапами, це дає розуміння, що євроінтеграція України – не просто бажана мета, а чітко визначений та регламентований політико-правовий процес, який вже має перші результати.

1. Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 року №189. URL : [https:// zakon.rada .gov.ua/laws/show/189-2023п#Text1](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2023п#Text1) (дата звернення – 28.09.2023).

КРИЖАНОВСЬКА

Єлизавета Георгіївна

здобувач вищої освіти 3 курсу
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

ЛОГІНОВА Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільного
права та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

**ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗА ПОШКОДЖЕНЕ
ТА ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ВНИСЛІДОК ДІЙ, СПРИЧИНЕНИХ
ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РФ, ЯК ПРАВОВИЙ
ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ УКРАЇНИ**

Повна масштабна агресія Російської Федерації проти України призводить до авіаударів, артилерійських та мінометних обстрілів, спрямованих проти цивільних об'єктів і житлових будинків. Це суттєво порушує міжнародні закони та воєнні звичаї. За даними обласних військових адміністрацій, з 24 лютого по 31 грудня 2022 року на обласних територіях, які можуть бути обліковані, зафіксовано майже 160 тисяч пошкоджених або зруйнованих об'єктів. З них 60% мають ступінь руйнування понад 50%. Серед пошкоджених об'єктів нерухомості основну частину становлять житлові приміщення – понад 142 тисячі, з них понад 54 тисячі мають ступінь руйнування до 50%, а 88 тисяч – від 50% до 100% [1].

У таких виняткових умовах виникає необхідність знаходження ефективного методу відшкодування матеріальної шкоди власникам пошкодженого та зруйнованого майна, які постраждали від військової агресії Російської Федерації, з метою захисту їхніх особистих майнових прав та інтересів. Оскільки відшкодування шкоди є цивільно-правовою компенсацією матеріальних збитків, завданих в результаті порушення правопорядку. Термін "шкода" охоплює витрати, втрати або пошкодження майна, втрати доходів, які кредитор міг би отримати, якби порушення не відбулося. Відшкодуванню підлягає як матеріальна, так і моральна шкода [2, с. 440]. Згідно зі статтею 1192 Цивільного кодексу України, якщо інше не встановлено законом, суд, враховуючи обставини справи, за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж виду і такої ж якості, відновити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі. При цьому сума збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних

для відновлення пошкодженої речі.

Міжнародно-правові стандарти, зокрема документ під назвою "Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування шкоди жертвам грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права," прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16.12.2005 р. № 60/147 [3], визначають, що жертви мають право на адекватне, реальне та оперативне відшкодування завданих збитків, спрямоване на відновлення постраждалого в його правах, порушених через грубі порушення міжнародних норм у сфері прав людини чи серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Відшкодування повинно бути пропорційним ступеню тяжкості порушень та завданих збитків. Державам слід домагатися створення національних механізмів відшкодування та надання іншої допомоги жертвам, у випадку, якщо сторони, відповідальні за завдану шкоду, не можуть або не бажають виконувати свої зобов'язання.

Статтею 2 Закону України "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну," Російська Федерація визнається державою-терористом, яка має за одну з своїх політичних мет цілей геноцид Українського народу, фізичне знищення, масове вбивство громадян України, вчинення міжнародних злочинів проти цивільного населення, використання заборонених методів війни, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, а також штучне створення гуманітарної катастрофи в Україні чи окремих її регіонах [4]. Згідно зі статтею 19 Закону України "Про боротьбу з тероризмом," відшкодування збитків, завданих громадянам терористичним актом, проводиться за рахунок Державного бюджету України відповідно до закону, з подальшим стягненням цієї суми з осіб, відповідальних за завдану шкоду, згідно з порядком, визначеним законом. Відшкодування збитків, спричинених терористичним актом організації, підприємству або установі, проводиться відповідно до визначеного законом порядку [5].

Важливо відзначити, що Законопроект "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації" під номером 7198 від 24.03.2022 р. [6], розроблений з метою визначення правових та організаційних принципів надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, був прийнятий у першому читанні Верховною Радою України 01.04.2022 р., після того, як Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 "Про введення воєнного стану в Україні" набрав чинності [7].

Узагальнюючи викладене, варто відзначити, що в Україні на даний момент відсутнє законодавче врегулювання стосовно відшкодування (компенсації) збитків, пов'язаних із військовою агресією Російської Федерації. Зазначимо, що хоча існує порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок військової агресії РФ, затверджений постановою Кабінету Міністрів України, відшкодування збитків наразі не регулюється чинним законодавством. Слід відзначити, що створений Реєстр на даний момент лише служить інструментом для збору та систематизації інформації про пошкоджене та знищене майно. Однак у майбутньому ця інформація може стати основою для розрахунку та виплати компенсацій за завдані збитки об'єктам нерухомого майна, якщо буде введений відповідний правовий механізм, який, варто відзначити, наразі відсутній.

1. Колесніченко О. 2,4 мільйона українців втратили домівки за час війни. Що з обіцянним житлом від держави? Економічна правда. 7 листоп. 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/7/693516> (дата звернення: 27.11.2023) 2. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 : А-Г / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2011. 656 с.

3. A/RES/60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law : resolution / adopted by the General Assembly [New York] : UN, 21 Mar. 2006. 9 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/563157?ln=ru> (дата звернення: 27.11.2023)

4. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-IX#Text> (дата звернення: 27.11.2023)

5. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 27.11.2023)

6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації : Проект Закону України від 24.03.2022 р. № 7198. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7198&conv=9> (дата звернення: 27.11.2023).

КУДЛА Іван Юрійович
курсант 3 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:
НАГОРНА Олена Олександрівна
старший викладач кафедри цивільного
права та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ ОСОБАМИ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ПОВНОЛІТТЯ, В УКРАЇНІ

Ця проблема є актуальною у сучасному суспільстві, оскільки вона стосується правового захисту неповнолітніх осіб та їх права спадкувати від родичів. Згідно з Конституцією України, неповнолітні особи мають право на спадкування на рівних з повнолітніми громадянами. Проте, їхні права та інтереси потребують особливої уваги та захисту, оскільки вони не можуть самостійно вирішувати юридичні питання. Правовий статус неповнолітніх осіб в Україні визначається рядом законів та нормативних актів, які забезпечують їхні права та захист відповідно до їхнього віку та стану. [1]Давайте розглянемо деякі ключові аспекти цього правового статусу:

Визначення неповнолітнього: Згідно з законодавством України, неповнолітньою особою вважається особа, яка не досягла 18 років. Ця вікова категорія розподіляється на декілька підкатегорій, залежно від віку дитини.[1]

Обмеження в правах та обов'язках: Неповнолітні особи мають обмежені права та можливості порівняно з повнолітніми громадянами. Наприклад, вони не можуть самостійно укладати наймані договори, надавати декларації на податки, а також вчиняти інші правочини, які передбачають повну цивільну дієздатність.[1]

Захист прав неповнолітніх: Законодавство України передбачає особливий захист прав неповнолітніх, включаючи їхнє право на освіту, на захист від будь-якого виду насильства або знущання, а також на підтримку з боку сім'ї, суспільства та держави.[2] **Право на спадкування:** Як зазначено в початковому виступі, неповнолітні особи мають право на спадкування від родичів іншими родичами за законом. [2]Це право забезпечує їм право на спадщину та може бути реалізоване відповідно до законодавства.

Особливості у судовому захисті: У випадку порушення прав неповнолітньої особи, судовий захист зазвичай враховує її статус та особливості. Для їх захисту можуть бути призначені законні представники, такі як батьки або опікуни.[3]Загалом, правовий статус неповнолітніх осіб в

Україні покликаний забезпечити їхній захист та розвиток у відповідності з їхнім віком та потребами.

Спадкування за законом: У відсутність заповіту чи угоди про спадкування, неповнолітні особи спадкові справляють за законом. Закон визначає порядок спадкування відповідно до ступеня спорідненості з покійним іншими родичами.[3]

Законні частки: Закон України надає неповнолітнім особам право на законні частки спадщини від родичів. Це означає, що навіть якщо існують інші спадкоємці, неповнолітні особи мають гарантоване право на певну частину спадщини. **Умови спадкування:** У випадку спадкування неповнолітньою особою, суд може встановити особливі умови для захисту її інтересів та забезпечення належного використання спадщини. Наприклад, суд може призначити опікунство або встановити обмеження на розпорядження майном спадкодавця.

Права представників: У багатьох випадках, коли неповнолітні особи спадкоємці, їхні права та інтереси захищають їх законні представники, такі як батьки, опікуни або піклувальники.

Можливість укладання угод про спадкування: Закон також передбачає можливість укладання угод про спадкування, в тому числі і з неповнолітніми спадкоємцями, за умови дотримання вимог закону щодо їхнього захисту та інтересів. Загалом, законодавство України про спадкування неповнолітніх осіб спрямоване на забезпечення їхнього права на спадщину та на забезпечення їхньої захищеності в цій сфері.[4]

Наприклад, у разі відсутності заповіту або угоди про спадкування, неповнолітні особи можуть розраховувати на свої законні частки у спадщині родичів. Крім того, суди мають повноваження встановлювати особливі умови спадкування для неповнолітніх осіб у випадках, коли це є в найкращих інтересах дитини. Справді, Українська правова система дбає про захист прав неповнолітніх осіб у справі спадкування, забезпечуючи їм спеціальні гарантії та механізми. Давайте розглянемо це питання більш детально:

Законні частки: Неповнолітні особи мають законні частки у спадщині від родичів, якщо немає заповіту або угоди про спадкування. Це забезпечує їм право на спадщину незалежно від інших спадкоємців, і ця частина майна підлягає їхньому захисту.

Судовий захист: Суди в Україні мають повноваження встановлювати особливі умови спадкування для неповнолітніх осіб у випадках, коли це є в найкращих інтересах дитини. Це може включати умови щодо опіки, відкладеного доступу до спадку або інші заходи, які захищають інтереси дитини.[4]

Законні представники: В більшості випадків права неповнолітніх спадкоємців захищають їхні законні представники, які виступають у ролі опікунів та забезпечують захист інтересів дитини перед судом та іншими відповідними органами.

Опікунство: У випадках, коли неповнолітні спадкоємці не мають законних представників або іншої підтримки, суд може призначити опікуна для забезпечення їхнього правового захисту та інтересів у справі спадкування.

Враховання інтересів дитини: Українська правова система керується принципом захисту інтересів дитини як найважливішого аспекту в справі спадкування, і суди стараються вирішувати справи з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Усе це вказує на те, що Українська правова система дійсно ставить захист прав неповнолітніх осіб у справі спадкування на високому рівні і розвиває механізми для їхнього належного захисту та підтримки.

У заключення, я хочу підкреслити важливість гарантування права на спадкування неповнолітніх осіб відповідно до законодавства України. [4] Це допоможе забезпечити справедливість та захистити права найвразливіших членів нашого суспільства.

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

2. Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний уряд», Міністерство юстиції України від 19.11.2003 р. № 1066/8387.

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. –2002. – № 21–22.

4. Постанова «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>.

КУЗІНА Вікторія Олександрівна,
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

РЕЗВОРОВИЧ Кристина Русланівна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та
процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

РОЛЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

У зв'язку з чинною презумпцією авторства та обмеженнями штучного інтелекту в самостійному здійсненні авторських прав (наприклад, надання дозволів на використання твору), виникає питання про власника авторських прав на результати, створені штучним інтелектом. Є дві потенційні сторони власності на авторські права: розробник штучного інтелекту або особа, що використовує його для створення нових об'єктів. Вказана проблема обумовлює вагому актуальність цивільного права у вирішенні питання відповідальності винних осіб у сфері права власності із застосуванням штучного інтелекту.

Зацікавленість у штучному інтелекті швидко зростає, зокрема у передових країнах, де ведуться змагання за нові розробки і проекти. Високі технологічні корпорації, наукові парки та інститути активно працюють над створенням нових технологій на основі штучного інтелекту. Визначення штучного інтелекту, яке можна знайти у багатьох джерелах, резюмується тим, що це здатність технічного пристрою або робота, який управляється комп'ютерною системою, виконувати завдання, що вимагають раціонального мислення, схожого на людський інтелект. Ці пристрої або системи повинні мати властивості, що характерні для людського мислення, включаючи здатність раціонально міркувати, робити вибори та набирати досвід на основі здійсненої діяльності [1].

Науковці розподіляють суб'єкти права інтелектуальної власності на дві категорії: початкові та похідні. Початкові суб'єкти права на результати інтелектуальної праці включають авторів, артистів-виконавців, винахідників, селекціонерів, дизайнерів, програмістів та інших творців. Зазвичай це фізичні особи, чиїм творчим зусиллям створено результат інтелектуальної праці. Вони основною мірою отримують особисті та майнові права на свої творіння. Похідні суб'єкти можуть бути фізичними чи юридичними особами, які

отримали майнові права на результати інтелектуальної творчості на підставі закону, угоди чи іншого юридичного акту. Їхні права базуються на правах первинних суб'єктів. Одна з основних відмінностей полягає у тому, що обсяг прав перших зазвичай ширший за других [2, с. 328-332].

Штучний інтелект за своїми характеристиками може легко відповідати умовам, що стосуються патентної придатності винаходів у винахідницькій сфері. Якщо б законодавство не було пристосоване виключно під людського винахідника, штучний інтелект міг би отримувати патенти на свої винаходи. Традиційний антропоцентричний підхід до правового регулювання патентування винаходів, що ставить у центр уваги саме людину, яка стоїть за штучним інтелектом, може в деяких випадках бути не в повній мірі об'єктивним [3].

Відомо, що однією з найбільш уразливих сфер у зв'язку з розгортанням штучного інтелекту є сфера приватного життя, яка стає об'єктом серйозної загрози для основних прав людини, зокрема права на приватність. Право на приватність закріплене у Статті 12 Загальної декларації прав людини, що стверджує: "Ніхто не повинен піддаватися необґрунтованим втручанням у його особисте і сімейне життя, необґрунтованому порушенню недоторканності житла, розголошенню його листування чи втручанням в його честь і репутацію" [4]. Цей принцип також відображено в Європейській Конвенції з прав людини у Статті 8, яка присвячена "Праву на повагу до приватного і сімейного життя" [5].

Часто, коли йдеться про порушення права на приватність, обговорюються також порушення двох інших прав людини: права на свободу висловлення (відповідно до Статті 19 Загальної декларації прав людини та Статті 10 Європейської конвенції з прав людини) та права на мирні збори (Стаття 20 Загальної декларації прав людини та Стаття 11 Європейської конвенції з прав людини). Особа, яка усвідомлює, що її слідкують, зазвичай стає обережнішою у своїх висловлюваннях та може менше брати участь у громадському житті. Зокрема, право на свободу висловлення порушується через тимчасове або постійне припинення функціонування акаунтів у соціальних мережах через фільтри, які виявляють записи, що штучний інтелект визнає як такі, що порушують права інших осіб: містять загрози, булінг, дискримінацію за національністю, релігією і т.д. В Україні за допомогою великих обсягів даних (Big Data) та штучного інтелекту неодноразово розкривалися великі ботнети (наприклад, недавній випадок у Facebook з ботнетом, який здійснював агітаційну підтримку на користь одного з політиків), а також були об'єктом реального кримінального переслідування особи, що у соцмережах закликали до дій, які Кримінальний кодекс України кваліфікував як "сепаратизм" та "тероризм" [6, с. 56-61].

На сьогодні в Україні виникає проблема недостатнього контролю та притягнення осіб, які порушують правила використання штучного інтелекту до цивільної відповідальності. Це пов'язано із тим, що законодавство не встигає за розвитком цієї галузі, багато злочинів залишаються нечітко

визначеними і, відповідно, не регулюються. Це може призвести до порушення фундаментальних прав людини, що визначені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому державні органи, відповідальні за законотворчий процес, мають розробити закони та інші правові акти, які б урегулювали права і свободи людини, пов'язані з використанням штучного інтелекту. Уряд та законодавець повинен забезпечити розробку відповідних документів та захищати інтереси держави в Європейському суді з прав людини під час розгляду справ про порушення прав людини в Україні. Це необхідно для забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина в контексті використання штучного інтелекту, а також для запобігання неконтрольованому розвитку та використанню цієї технології в суспільстві.

1. Штучний інтелект в Україні: як розвивається галузь і яку користь для країни приносить. 26.10.2023. URL: <https://cases.media/article/shtuchnii-intelekt-vukrayini-yak-rozvivayetsya-galuz-i-yaku-korist-dlya-krayini-prinosit> (дата звернення: 02.12.2023).

2. Тимошенко Є.А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. Часопис Київського університету права. 2020.№ 4. С. 328-332. – 2021. (дата звернення: 02.12.2023).

3. Ксенофонтова М. М., Самодай В. П., Дубовик С. Г. Інтелектуальна власність: у схемах і таблицях. – 2014. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/704> (дата звернення: 02.12.2023).

4. Загальна декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk#Text (дата звернення: 02.12.2023).

5. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція РЄ від 1950 р.: Закон України від 17.07.97 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.12.2023).

6. Косілова О. І., Солодовнікова Х. К. Права і свободи людини і громадянина VS Штучний інтелект: проблемні аспекти. Інформація і право. – 2020. – №. 4 (35). – С. 56-66. (дата звернення: 02.12.2023).

КУРИЛЬЧИК Ігор

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

НАГОРНА Олена

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА

Актуальність вивчення цієї теми обумовлюється тим, що ми живемо у світі, де смерть громадянина чи реорганізація юридичної особи, та й просто поступка вимоги, переведення боргу та інші аналогічні події є незвичайними явищами. Отже, існує можливість зіткнутися з інститутом процесуального правонаступництва і ця подія не така вже й рідкість у вітчизняній юридичній практиці. Існує тенденція частішого застосування процесуального правонаступництва, – хоча б тому, що набагато більше проблем правових взаємин як громадян, так і суб'єктів господарювання вирішуються в правовому порядку, із застосуванням норм цивільного судочинства.

У теорії сучасного українського цивільного процесуального права під правонаступництвом традиційно розуміється така властивість правовідносин, яка не пов'язана з особистістю суб'єкта, і така ж, яка не заборонена законами зміна суб'єктного складу правовідносини, при якому в порядку похідного набуття суб'єктивних прав та (або) юридичних обов'язків відбувається їх перехід від однієї особи (правопопередника) до іншої особи (правонаступника) щодо одного і того ж об'єкта даних правовідносин [1].

Зокрема, дискусійним залишається питання місця правонаступництва у системі громадянського права. Так, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 512 ЦКУ (яка, до речі, не має аналогії в жодному із закордонних законодавств), кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок правонаступництва. Зі зазначеної норми видно, що правонаступництво є підставою заміни кредитора у зобов'язанні, тобто, за ідеєю українського законодавця, воно є юридичним фактом, що породжує таку зміну [2]. Розуміння юридичного факту у літературі, а також той факт, що вольовий елемент (як основа поділу юридичних фактів на дії і події) не є визначальною характеристикою наявності 46 правонаступництва, призводить до висновку про те, що правонаступництво не може бути ні дією, ні подією, тобто під категорію юридичних фактів це явище не потрапляє. До того ж правонаступництво не може мати місце саме собою, без настання певних

обставин. Звісно ж, що у розглянутому разі (при заміні кредитора у зобов'язанні) під правонаступництвом законодавець мав на увазі успадкування чи реорганізацію юридичної особи. Однак і успадкування, і реорганізація юридичної особи своєю підставою мають сукупність юридичних фактів (юридичний склад), що зумовлює їхнє настання. Напрошується наступний висновок: правонаступництво опосередковує зміну кредитора шляхом наслідування чи реорганізації юридичної особи, проте не є її основою (юридичним фактом). З огляду на сказане, п. 2 ч. 1 ст. 512 ЦК України потребує коригування з боку законодавця [2].

Як підстави виникнення правонаступництва виступають такі обставини:

- смерть громадянина;
- реорганізація юридичної особи;
- переведення боргу;
- інші обставини, що передбачають зміну осіб у зобов'язанні.

Сутність інституту процесуального правонаступництва у цивільному процесі полягає у переході суб'єктивних прав та процесуальних обов'язків від попередника до правонаступника у разі вибуття однієї зі сторін. Основним призначенням правонаступництва є дотримання права другої сторони на правильний, своєчасний, повний та всебічний розгляд та вирішення спору по суті.

Правонаступництво за своєю суттю є оцінкою та інтерпретацією об'єктивно існуючих елементів предмета цивільно-правового регулювання. Воно відображає категорії та поняття, необхідні для тлумачення та застосування певної сукупності норм цивільного законодавства. З іншого боку, ст. 512 ЦК України сформулювала правонаступництво як юридичний факт, що склало гіпотезу відповідної цивільноправової норми. Все зазначене, а також те, що правонаступництво є безпосереднім відображенням об'єктивно сформованих фактичних цивільних правовідносин доводить, що правонаступництво є цивільно-правовою дефініцією [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що особливістю інституту правонаступництва сторони процесу або іншого учасника процесу є те, що для правонаступника всі дії, вчинені до його вступу до процесу, є обов'язковими тією мірою, якою вони були обов'язковими для особи, яку наступник замінив. Наприклад, правонаступник не має права вимагати повторної перевірки доказів, якщо правопередник був задіяний у їхньому дослідженні.

1. Бобир Д.Ю., М.В. Логінова. Місце правонаступництва в системі цивільного права. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: 45.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 40-44. С. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Мельниченко А.В. Цивільне процесуальне правонаступництво: актуальні питання. 2022.

КУЧЕРЕНКО

Валерія Володимирівна

юрисконсульт відділу

правового забезпечення

ГУНП в Дніпропетровській області

РЕНТА ЯК РИЗИКОВИЙ ДОГОВІР (ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

Регулювання майнових відносин в сучасному цивільному праві відбувається за допомогою різних юридичних інститутів. Один із найважливіших інститутів, який існує ще з римських часів і водночас є досить новим для цивільного права України, – це договір ренти. Існує чимало теоретичних та практичних питань, пов'язаних із цим договором.

Однією з таких проблем є недоречне визначення, чи цей договір відноситься до реальних, чи консенсуальних договорів. Крім того, існують складнощі визначення предмета та суб'єктного складу договору ренти. Наявність системних наукових досліджень цього виду ризикових договорів не завжди дозволяє точно встановити критерії та відмежувати їх від суміжних договірних конструкцій. В українській цивільній літературі практично відсутні системні наукові дослідження договору ренти [1, с. 20].

Досі було приділено недостатньо уваги важливим питанням, пов'язаним з визначенням поняття і природи договорів ренти як особливого виду ризикових договорів. Це вимагає системного підходу до розуміння та цивільно-правового регулювання цієї правової категорії, як загального поняття для будь-яких видів рентних договорів, включаючи договори довічного утримання [2, с. 5].

Договір ренти є традиційним видом ризикових угод і займає важливе місце серед цивільно-правових договорів, пов'язаних з передачею права власності на майно. Проте для цього договору характерно відсутність чіткої визначеності загальної суми відповідної винагороди на момент укладення угоди, що відрізняє його від інших типів договорів [3, с. 41].

Договір ренти, згідно з положеннями статей 731-738 Цивільного кодексу України, визначає правовий режим таких угод у нашій країні. Однак, існують деякі розбіжності у поглядах західних вчених-цивілістів щодо ризикового характеру договорів, де рента встановлюється безоплатно. Наприклад, Л. Жюлію де ла Моранд'єр вказує на те, що в цих випадках рентний кредитор не передає нічого боржнику в обмін на обіцяну ренту, отже, він не несе ризику в звичайному розумінні цього терміну. Фактично, це означає, що відсутність передачі рентного капіталу в обмін на ренту, зокрема, у контексті обов'язку роботодавця сплачувати рентні платежі працівникові, який працював на нього тривалий час, може бути розглянуто як безоплатне встановлення довічної

ренти [2, с. 10].

Але такий погляд важко прийняти, оскільки в даному випадку враховано лише інтереси однієї сторони договору ренти – кредитора (який одержує пенсію або подібну вигоду), і зовсім не враховано інтереси іншої сторони – платника ренти. Фактично ризик існує саме для платника ренти, який має сплачувати попередньо невизначену загальну суму рентних платежів, залежно від можливої події, такої як смерть пенсіонера [2, с. 41].

Окрім того, ризик існує також для самого отримувача ренти, оскільки час припинення рентних відносин теж невизначений і залежить від смерті отримувача ренти (пенсіонера). Враховуючи ці обставини, можна стверджувати, що ризик існує в контексті безоплатного встановлення довічної ренти.

Підсумовуючи загальний аналіз договору ренти, важливо відзначити недосліджений підхід українського законодавця до класифікації видів ренти та встановлення наслідків при розірванні цього нового виду угоди. Ця ситуація створює підґрунтя для подальших наукових досліджень рентних відносин та для внесення пропозицій щодо їх поліпшення.

1. Заїка Ю. О., Тімуш І. С., Ловяк О. О. Українське цивільне право : навч. посіб. / за ред. Ю. О. Заїки. 3-є вид. перероб. та допов. Київ : ЦУЛ, 2014. 358 с.

2. Долинська, М. С. Види алеаторних договорів у нотаріальному процесі незалежної України. Редакційна колегія 2021 р. 73 с.

3. Цивільний кодекс Української РСР : Закон УРСР від 18.07.1963 № 1540-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (дата звернення: 31.01.2021). Втратив чинність.

4. Долинська М. С. Загальна характеристика Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат» 1974 року як джерела українського нотаріального законодавства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 4, т. 1. С. 9–13.

КУЧЕРЕНКО Олексій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний фахівець відділу
кадрового забезпечення ДДУВС

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ОСОБИ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ ЗА ЦИВІЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Забезпечення психіатричної допомоги у примусовому порядку вимагає абсолютного дотримання ряду прав особи, включаючи особисті немайнові права, такі як право на збереження здоров'я, право на медичну допомогу, право на збереження конфіденційності стосовно стану здоров'я, право на особисту

свободу та недоторканність, право на повагу до гідності і багато інших. В цьому контексті, надання психіатричної допомоги у примусовому режимі повинно відбуватися відповідно до принципів захисту прав людини, закріплених у міжнародних нормативних актах. Розгляд справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку є важливою частиною цивільного процесу в Україні. Ці справи мають свої особливості та регулюються відповідними положеннями Цивільного процесуального кодексу України.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), у свою чергу, сформулювала ключові принципи створення законодавства про забезпечення психічного здоров'я. Серед них важливі пункти включають надання доступу до основної допомоги в галузі психічного здоров'я, створення мінімально обмежувальної системи психічного здоров'я, визначення процедури особистої згоди і механізму перегляду рішень [3, с. 2223].

Закон України «Про психіатричну допомогу» встановлює правові та організаційні принципи надання громадянам психіатричної допомоги з урахуванням пріоритету прав і свобод людини і громадянина. Він також регламентує права та обов'язки фахівців та інших працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги [2]. Зазначеним законом визначаються види психіатричної допомоги, а також підстави і процедура її надання, включаючи психіатричний огляд (ст. 11 Закону), амбулаторну психіатричну допомогу (ст. 12 Закону) та госпіталізацію особи до закладу, який надає психіатричну допомогу (ст. 13 Закону).

Основні положення процесуального порядку розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку визначені в Цивільному процесуальному кодексі України в главі 10 розділу IV «Окреме провадження». Поточна редакція ЦПК України встановлює підсудність для розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, вимоги до її змісту, строки подання і особливості розгляду [4, с. 213].

Проте, незважаючи на наявне законодавство і процедурні норми для розгляду таких справ в цивільних судах, існує дискусія щодо деяких положень і законодавчих ініціатив, спрямованих на їх оптимізацію, як, наприклад, проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку», який був внесений 25.05.2020 року, підсилюючи потребу в додатковому дослідженні даної проблематики.

Наявність Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні до 2030 року та впровадження Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки підкреслюють необхідність системних змін у сфері надання психіатричної допомоги. Велика кількість досліджень, включаючи аналітичні, підкреслює необхідність реформування усього, що стосується надання медичної допомоги в галузі психічного здоров'я і забезпечення прав

людей з ознаками психічних розладів [2].

Крім того, військова агресія Російської Федерації на території України, крім очевидних негараздів, страждань населення і економічних втрат, також несе в собі потенційні загрози, які можуть вплинути на психічне здоров'я нації в подальшому.

В розгляді заяви щодо госпіталізації особи до закладу для психіатричної допомоги у примусовому порядку, діє 24-годинний строк. Важливо відзначити, що цей строк сприяє оперативному вирішенню питання надання психіатричної допомоги в обставинах, коли обстеження чи лікування можуть проводитися тільки в стаціонарних умовах, та коли у особи виявлено серйозний психічний розлад, що призводить до її небезпеки або небезпеки для інших.

Проте на практиці мають місце ситуації, коли суд не здатен розглянути заяву про примусову госпіталізацію відразу протягом 24 годин через особливості складу суду, який відповідає за такі справи (відповідно до частини 4 статті 293 Цивільного процесуального кодексу України). Отже, не завжди можна гарантувати своєчасний розгляд цих справ через складність судового процесу, що передбачає залучення двох присяжних протягом такого короткого строку [1, с. 93]. Крім того, інколи відповідні заявники не виявляють готовність належним чином підготувати необхідний пакет документів для суду у цьому виді справ, які подаються на розгляд [1, с. 215].

У підсумку, в сучасних умовах, питання психічного здоров'я населення стає однією із насущних проблем, яка вимагає регулювання на державному рівні. Незважаючи на існуючі державні програми та стратегії в сфері забезпечення психічного здоров'я і дотримання прав людини при наданні психіатричної допомоги, особливо в випадках примусової допомоги, залишається актуальною проблемою.

Важливо вдосконалити законодавчий механізм надання медичної допомоги в галузі психічного здоров'я так, щоб особи, які її потребують, отримували її оперативно і без порушення своїх прав і свобод, а також без порушення прав і свобод інших осіб. Процедура надання психіатричної допомоги у примусовому порядку передбачена чинним законодавством, але аналіз міжнародних правових норм і судової практики підкреслює необхідність оптимізації цієї процедури. У контексті гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами важливо передбачити ефективні механізми забезпечення конфіденційності та безпеки осіб з психічними розладами, а також закріпити право особи або її представника відмовитися від психіатричної допомоги.

1. Куцик, К. Деякі аспекти надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку за цивільним процесуальним законодавством України. Аналітично-порівняльне правознавство 2 2023 р. 89-96 с.

2. Погребняк, О. С. Становлення міжнародного законодавства про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. 2019 р. 48 с.

3. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на

пе-ріод до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року No 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>

4. Сказко, Ігор. Судовий розгляд справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. Науковий часопис Національної академії прокуратури України 3 2016 р. 213-221 с.

ЛОГІНОВА Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ПОЄДНАННЯ ГЛАСНОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Національні процесуальні законодавства різних країн можуть виявляти велику різницю в деталях, проте в судовому процесі можна виділити певні стали компоненти, які спільно з предметом захисту визначають правосудні засади та форму судового захисту [4, с. 97]. Ця проблема, яка досі залишається недостатньо дослідженою, пов'язана з вживаним у законодавстві терміном «належна правова процедура» [1, с. 4].

Згідно з американськими юристами, ця процедура складається з двох основних елементів: оповіщення та слухання, що означає інформування всіх зацікавлених сторін про наближення судового розгляду їх справи та надання їм можливості брати участь у цьому розгляді. Член Верховного суду США, Дуглас, вважає оповіщення та слухання фундаментальними принципами належної правової процедури [1, с. 16].

Це ставить перед нами завдання розглянути один із ключових принципів цивільного судочинства – принцип поєднання гласності та можливості обмеження цього принципу в цивільному судочинстві. Цей принцип, з деякими варіаціями, присутній у процесуальному законодавстві практично кожної країни і відомий як принцип публічності. Його основу складають акти, такі як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 14), Європейська конвенція прав людини і основних прав (ст. 6, 40) та інші, згідно з якими кожен має право на справедливий і публічний розгляд своєї справи [3, с. 56]. У контексті цих актів Європейський суд з прав людини визначає дотримання принципу публічності через такі аспекти:

- 1) публічність розгляду в суді першої інстанції;
- 2) право заявника бути особисто вислуханим судом у питаннях, які стосуються фактичних обставин справи, в будь-якій інстанції, що розглядає питання факту;
- 3) забезпечення загальнодоступності змісту судового рішення, що

приймається будь-якою інстанцією, через публічне оголошення рішення, його депонування та інші законні засоби [3].

Принцип публічності може мати різні прояви, включаючи право сторін знати про розгляд їх справи та бути присутніми під час проведення процесуальних дій (гласність у вузькому розумінні) або можливість інших осіб бути свідками розгляду будь-якої цивільної справи та отримувати інформацію про діяльність судів за допомогою інших законних засобів (гласність у широкому розумінні). В юридичній літературі часто висвітлюють такі вимоги до суддів, як їхню транспарентність і прозорість, які включають в себе більше, ніж просто гласність [2, с. 128–129].

У вітчизняному законодавстві, під гласністю перш за все розуміється принцип відкритості судового процесу, який включає в себе дві основні правомірності, пов'язані з можливістю доступу до інформації, яка стосується ходу судового засідання. Перше право дозволяє будь-якій особі бути присутньою на судовому засіданні особисто, а друге – дає можливість отримувати інформацію через засоби масової інформації, включаючи офіційні видання органів судової влади і матеріали, які оприлюднюються через засоби масової інформації.

Будь-який принцип цивільного процесу може бути обмежений з різних міркувань, що насправді представляють собою баланс між приватними і публічними інтересами. Принцип поєднання гласності і можливості обмеження цього принципу в цивільному судочинстві не є винятком. Згідно зі статтею 6 Європейської конвенції про права людини і основних свобод, судові рішення оголошуються публічно, але преса і громадськість можуть бути виключені з судового засідання за певних умов, таких як моральність, суспільний порядок, національна безпека в демократичному суспільстві, або захист прав неповнолітніх або приватного життя сторін, або – якщо це вважає необхідним суд – за особливих обставин. Подібна норма міститься в статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Відповідно до українського процесуального законодавства (стаття 6 ЦПК), закритий судовий розгляд дозволяється в разі, якщо відкритий розгляд може призвести до розкриття державних або інших законами захищених таємниць, або за клопотанням учасників справи, з метою збереження конфіденційності у справі усиновлення, запобігання розголошенню інформації про особистий чи інтимний бік життя учасників справи, або інформації, яка може порушити їхню честь і гідність [2, с. 26]. Іншими словами, закритий судовий розгляд допускається за двома обставинами: обов'язково (законом) та за клопотанням сторін справи.

Засада гласності в цивільному судочинстві може бути визначена через два основні аспекти: процесуальний зміст принципу гласності, який стосується безпосередньо судового процесу, і положення, що встановлюють права громадян, пов'язані з публічністю судового розгляду [4, с. 24].

У процесуальному аспекті засади гласності судового розгляду цивільних

справ включають наступні елементи:

Найвищий рівень гласності забезпечується через відкритий судовий розгляд, що є ключовим аспектом гласності судового розгляду цивільних справ згідно зі статтею 6 Цивільного процесуального кодексу.

Обов'язкове повідомлення про дату і місце розгляду справи.

Повний запис судового розгляду цивільних справ за допомогою технічних засобів.

Обґрунтовані підстави та загальний порядок проведення закритого судового розгляду цивільних справ.

Публічне оголошення рішень та ухвал, що завершують судовий розгляд справи.

Важливо враховувати підстави та процедуру закритого судового розгляду цивільних справ. Зміст принципу гласності включає в себе винятки з загальних правил, які пов'язані з обов'язками збереження таємниці у випадках, коли розголошення інформації може порушити інтереси охорони державної або іншої законом захищеної таємниці. Закритий судовий розгляд може бути проведений лише на підставі обґрунтованої ухвали суду з метою запобігання розголошенню інформації про особисті або інтимні аспекти життя учасників справи або інформації, яка може зашкодити їх честі і гідності. Усі ці обмеження повинні мати підґрунтя в сильних аргументах і враховувати інтереси всіх сторін, зокрема усиновлювачів, біологічних батьків та дітей, які можуть бути задіяні у справі [3, с. 7].

Загалом, засада гласності важлива для забезпечення справедливості та демократичної прозорості в судових рішеннях, але вона повинна бути збалансована з іншими законними інтересами, щоб забезпечити права всіх сторін.

Неабияке значення має той факт, що позиція усиновителя, яка висловлюється через заяву, чи її відсутність, щодо проведення закритого судового розгляду, надає чіткість в питанні щодо того, чи він намічає зберігати відомості у таємниці. Крім цього, важливо мати на увазі, що усиновителі мають одночасно як право на збереження конфіденційності усиновлення, так і конституційне право на проведення розгляду їх справ у відкритому судовому засіданні. Логічно припускати, що вибір між цими двома взаємовиключними правами має бути залишений на відсотках заявників [4, с. 28].

З вищесказаного можна зробити висновок, що положення статті 6 Цивільного процесуального кодексу, яке передбачає проведення розгляду справ, включаючи випадки розгляду справ про усиновлення, в закритому судовому засіданні залежно від наявності клопотань сторін, є адекватним і не вимагає змін [4, с. 30]. Як свідчать результати аналізу судової практики у справах про усиновлення, отриманої під час аналізу, заявники регулярно висловлюють свою потребу у забезпеченні конфіденційності усиновлення. Суди, розглядаючи справи, часто враховують ці клопотання та мотивовано вирішують питання про проведення розгляду в закритому судовому засіданні (згідно з пунктом 7 статті 6 ЦПК).

1. Кройтор, В.А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства. 2021 р.
2. Соп'яненко, О.Ю. Верховенство права в цивільному судочинстві України. 2022 р.
3. Штефан, Олена. Принцип гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами в цивільному судочинстві України. Теорія і практика інтелектуальної власності 2 2022 р. 5-14 с.
4. Яцина, В. Б. Принцип судового керівництва в цивільному судочинстві: дисертація. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023 р. 39 с.

МАКАРОВА Олена Павлівна
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
ЗІНЧЕНКО Данііл Анатолійович
слухач магістратури факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ НОВОГО ПОКОЛІННЯ ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Система МВС України переживає період значних трансформацій, які вимагають нового підходу до освіти та підготовки фахівців. У цьому контексті, гендерна освіта відіграє ключову роль у формуванні нового покоління спеціалістів, готових відповідати сучасним викликам та стандартам. Залучення гендерних аспектів до навчальних програм МВС не тільки сприяє підвищенню рівня професіоналізму, але й відображає зростаюче усвідомлення значущості гендерної рівності в суспільстві.

Теоретичний фундамент гендерної освіти має глибокі корені в соціологічних, психологічних та педагогічних дисциплінах, виходячи з концепції гендеру як соціально сконструйованої категорії. Гендерна освіта не лише розкриває різницю між біологічною статтю та гендерною ідентичністю, але й акцентує на важливості розуміння гендерних ролей та стереотипів, які формуються в суспільстві. Вивчення гендеру як соціальної конструкції вимагає зосередження на тому, як гендерні норми та ролі впливають на поведінку, вибір професії та міжособистісні взаємодії в професійному середовищі. Це означає, що гендерна освіта в системі МВС не повинна обмежуватися лише обговоренням рівних можливостей і прав, але й включати аналіз того, як гендерні уявлення впливають на робочі процеси та взаємодії. Важливою складовою гендерної освіти є вивчення впливу гендерних стереотипів на професійний розвиток та кар'єру. Стереотипи можуть негативно

впливати на вибір професії, самооцінку та розвиток кар'єри, обмежуючи можливості для реалізації потенціалу. Освіта в цій сфері спрямована на розширення уявлень про гендерні ролі, сприяючи більш гнучким та інклюзивним підходам у професійному зростанні. Розвиток гендерної чутливості через освіту також важливий для ефективної взаємодії в мультикультурних та різнопланових командах[1]. Це допомагає створювати середовище, де повага та розуміння гендерної різноманітності сприяють позитивній робочій атмосфері та забезпечують високу продуктивність.

На нашу думку, гендерна освіта в системі МВС України, таким чином, відіграє вирішальну роль у формуванні фахівців, здатних адаптуватися до викликів сучасного суспільства, в якому гендерна рівність та інклюзивність є ключовими аспектами ефективної та справедливої системи правопорядку.

Перспектива у контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України має значний вплив на різні аспекти роботи цієї установи, від взаємодії з громадянами до внутрішніх процесів управління та командної роботи. Розуміння та врахування гендерних аспектів є критично важливим для ефективного виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням правопорядку та безпеки громадян. У сфері взаємодії з громадськістю, гендерна чутливість сприяє більш ефективному та адекватному реагуванню на різноманітні ситуації. Це особливо важливо в ситуаціях, які вимагають особливого підходу, наприклад, при роботі з випадками домашнього насильства або злочинів, що мають гендерний аспект. Знання та розуміння гендерних питань допомагають співробітникам Міністерства внутрішніх справ більш ефективно взаємодіяти з різними групами населення, забезпечуючи чутливий та недискримінаційний підхід. Внутрішньо організаційно, інтеграція гендерної перспективи важлива для створення здорового, рівноправного та підтримуючого робочого середовища. Врахування гендерних відмінностей та специфіки управління різноманітними командами сприяє підвищенню мотивації, зниженню конфліктності та підвищенню продуктивності[2]. Таке середовище дозволяє співробітникам різних статей розвивати свій потенціал, сприяючи загальному прогресу та ефективності Міністерства внутрішніх справ. Також, зосередження уваги на гендерних питаннях у контексті роботи Міністерства внутрішніх справ підвищує рівень професійного розвитку та готовності до виконання складних завдань у сучасному динамічному світі. Впровадження політик і програм, які враховують гендерну рівність, забезпечує справедливіше та ефективніше управління ресурсами, а також покращує взаємодію з суспільством.

Ми вважаємо, що гендерна перспектива в роботі Міністерства внутрішніх справ України є не тільки відображенням глобальних тенденцій до гендерної рівності, але й важливим чинником у підвищенні ефективності, професійності та адаптивності організації до викликів сучасності.

Гендерна рівність як елемент професійного розвитку в системі Міністерства внутрішніх справ України відіграє вирішальну роль у створенні

сучасної, ефективної та справедливої системи правоохоронних органів. Інтеграція принципів гендерної рівності у всі аспекти професійного навчання та розвитку сприяє формуванню культури, заснованої на повазі, взаєморозумінні та цінуванні різноманітності. Включення гендерної рівності у професійне навчання передбачає не тільки навчання щодо гендерних питань, але й розвиток навичок, які дозволяють реагувати на різноманітні ситуації з урахуванням гендерних аспектів. Такий підхід сприяє формуванню професіоналів, здатних ефективно працювати в різноманітних соціальних та культурних умовах, виявляти та вирішувати проблеми, пов'язані з гендерною нерівністю та дискримінацією. Практика гендерної рівності в професійному розвитку також забезпечує рівні можливості для кар'єрного зростання та професійного самовираження співробітників обох статей. Це сприяє створенню балансованої робочої сили, де кожен має можливість розвивати свої здібності та досягати професійних цілей без обмежень, пов'язаних з гендерними стереотипами[3]. Крім того, залучення до питань гендерної рівності сприяє підвищенню загальної обізнаності та чутливості всіх співробітників до гендерних питань, що є особливо важливим у контексті роботи правоохоронних органів. Врахування гендерних аспектів в оперативній діяльності та прийнятті рішень дозволяє більш ефективно вирішувати завдання та відповідати на виклики сучасного суспільства. Таким чином, гендерна рівність не лише є важливим етичним стандартом, але й ключовим фактором у професійному розвитку та підвищенні ефективності діяльності Міністерства внутрішніх справ України, сприяючи створенню справедливої та гуманної системи правопорядку.

Отже, роль гендерної освіти в процесі формування нового покоління фахівців для системи Міністерства внутрішніх справ України є надзвичайно значущою та багатогранною. Вона не тільки сприяє створенню більш справедливого та рівноправного робочого середовища, але й значно підвищує професійні стандарти та ефективність правоохоронної системи. Гендерна освіта забезпечує розуміння та повагу до різноманітності, що є ключовим у вирішенні різних соціальних та професійних викликів. Інтеграція гендерних аспектів у навчання та практику сприяє розвитку культури взаємоповаги та підтримки, створюючи міцну основу для ефективної взаємодії та співпраці всередині системи МВС. Врахування гендерних питань у професійному розвитку та в управлінських практиках є важливим кроком на шляху до створення більш гармонійного та справедливого суспільства, де кожен має можливість розвиватися та реалізувати свій потенціал без обмежень, пов'язаних з гендерними стереотипами.

1. Доценко В. В. Значення рольової поведінки у професійній діяльності працівників поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи. МВС України. Харків.2018.*

2. Зінченко Д. А. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх працівників поліції. *Сучасні напрями вдосконалення педагогічної майстерності викладачів.*

Міністерство юстиції України. Академія державної пенітенціарної служби. Чернівці. 2023. С. 234-236.

3. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності *Питання сучасної науки і права. МВС України. Суми. СФ ХНУВС. 2023. С. 185-187. С. 166-170.*

МАКЕДОН Олександр Андрійович
фізична особа-підприємець, аспірант
юридичного факультету

Науковий керівник:

КОБРУССВА Євгенія Анатоліївна
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпровського
національного університету
ім. Олеся Гончара

ПРАВО В ЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

У сучасному світі, де швидкість інновацій набуває величезного обсягу, юридична сфера також вступає до епохи штучного інтелекту (ШІ). Використання технологій ШІ в юридичній діяльності відкриває нові перспективи та створює виклики, пов'язані з діджиталізацією роботи юриста.

Які ж перспективи використання ШІ в юридичній сфері ?

1. *Автоматизація рутинних завдань*: юридичні практики витрачають велику кількість часу на аналіз документів, пошук правової інформації та виконання рутинних завдань. ШІ може великою мірою автоматизувати ці процеси, визволяючи юристів від монотонної роботи і дозволяючи їм зосередитися на стратегічних аспектах справ. Серед них можна виділити:

- *Документальну роботу*: ШІ може ефективно обробляти та аналізувати текстові документи, здійснюючи розпізнавання тексту та визначаючи ключові елементи.

- *Пошук правової інформації*: алгоритми ШІ дозволяють здійснювати швидкий та точний пошук правової інформації в об'ємних базах даних та документах.

2. *Аналіз великих обсягів даних*: ШІ може ефективно аналізувати великі обсяги даних, шукати зв'язки та виявляти тенденції. Це дозволяє юристам приймати більш обгрунтовані рішення на основі об'єктивних даних та прогнозувати можливі ризики. Крім цього, передбачена можливість прогнозувати можливі розвитку ситуацій на основі аналізу інформації, що сприятиме ухваленню обгрунтованих рішень.

3. *Вдосконалення процесів прийняття рішень:* ШІ може надавати юристам підтримку в прийнятті рішень, аналізуючи правові прецеденти, вирішені судові справи та актуальну юридичну практику. Це сприяє підвищенню якості прийнятих рішень та зменшенню ймовірності помилок. Алгоритми можуть допомагати розробляти оптимальні стратегії в судових справах на основі аналізу подібних справ.

Ці перспективи дозволяють збільшити ефективність роботи юристів, зменшити час, витрачений на рутинні завдання, і підвищити якість прийнятих рішень. Однак, разом з цими перевагами, важливо враховувати етичні та правові аспекти використання ШІ в юридичній практиці.

Однак, поряд із перспективами, ми маємо наступні виклики, що стосуються питання діджиталізації роботи юриста:

1. *Приватність і конфіденційність:* з використанням ШІ виникають питання щодо захисту приватності і конфіденційності даних клієнтів. Юристи повинні бути особливо уважними у використанні технологій, щоб забезпечити високий рівень захисту інформації.

2. *Етичні аспекти:* питання етики використання ШІ в юридичній сфері є важливими. Як враховувати інтереси клієнтів, якщо система базується на алгоритмах, які можуть бути нечесними чи дискримінаційними?

3. *Необхідність перепідготовки персоналу:* Впровадження ШІ вимагає від юридичних фахівців нових навичок і знань. Навчання персоналу та їх перепідготовка стають актуальними завданнями для компаній та юридичних організацій.

Застосування штучного інтелекту в юридичній сфері стає ключовим елементом трансформації та вдосконалення процесів. В автоматизації рутинних завдань, аналізі великих обсягів даних та вдосконаленні процесів прийняття рішень, штучний інтелект відкриває нові можливості для юридичних практик та підприємств.

З неоспоримими перевагами приносить і нові виклики. Питання конфіденційності, етичного використання технологій, а також необхідність навчання персоналу стають актуальними завданнями для сучасних юридичних практик. Однак, правильно вирішуючи ці питання, можна створити ефективне та збалансоване використання штучного інтелекту, яке сприятиме підвищенню продуктивності та якості роботи в юридичній сфері.

За врахуванням технологічного розвитку та динаміки змін в сучасному світі, використання штучного інтелекту в юридичній діяльності визначає новий рівень ефективності та інновацій, відзначаючи шлях до майбутнього сучасної правової практики.

МАРЧЕНКО Олеся Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ МАЙНУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Напад Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року і введення воєнного стану на території України спричинили зміни у сфері правового регулювання різноманітних суспільних відносин. Зокрема, ці зміни стосуються і відшкодування шкоди, завданої майну фізичних осіб під час дії воєнного стану. Оскільки воєнні дії вже затяглися на майже два роки, охопили значну територію України, дії РФ спрямовані не лише на ведення безпосередніх бойових дій, але й на завдання якомога більшого руйнування цивільного сектору, то особливо актуальним постає питання вироблення алгоритму компенсації завданої агресією РФ майнової шкоди та правових підстав її проведення.

Отже, метою даної роботи є окреслення особливостей відшкодування шкоди майну фізичних осіб під час дії воєнного стану.

В мирний час існує декілька механізмів відшкодування завданої майнової шкоди, зокрема, договірний, позадоговірний та судовий. Проте воєнний стан вносить дуже суттєві корективи у ці механізми, оскільки боржник – завдавач шкоди, фактично є країною-агресором і очікувати від нього відшкодування збитків є марною справою на теперішньому етапі.

В Конституції України закріплені як основоположні права людини право на власність (ст.41) та право на житло (ст.47) [1]. Окрім цього, Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Протокол до неї, в якому ст.1 «Захист власності» в розумінні практики ЄСПЛ покладає на державу позитивний обов'язок здійснення захисту права власності громадян.

Виконуючи ці положення Україна визначила зобов'язання щодо захисту прав і основоположних свобод своїх громадян як головне завдання держави, розробила і прийняла низку нормативно-правових актів, які дають змогу громадянам отримати відшкодування шкоди, завданої їх майну внаслідок агресії РФ, не чекаючи на закінчення воєнних дій.

Після початку широкомасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року Указом Президента від 24 лютого 2022 р. був введений воєнний стан на всій території України. Подальший розвиток подій засвідчив необхідність термінового унормування питань відшкодування шкоди, завданої внаслідок

агресії РФ. Перш за все Кабінет Міністрів України своєю постановою від 20 березня 2022 року № 326 затвердив «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [2]. Цей Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, починаючи з 19 лютого 2014 року. Вказаною постановою міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади було доручено розробити і затвердити у шестимісячний строк методики визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Дана постанова неодноразово змінювалася та доповнювалася протягом 2022-2023 років.

На додаток до вищезгаданої Постанови були затверджені «Загальні засади оцінки збитків, завданих майну та майновим правам внаслідок збройної агресії Російської Федерації», які застосовуються під час проведення оцінки збитків, спричинених втратою, руйнуванням та пошкодженням майна державної, комунальної та приватної форм власності в ході збройної агресії Російської Федерації внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, ракетно-бомбових ударів.

Цього ж дня була прийнята Постанова КМУ «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 381 затверджено Порядок надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення». Дана компенсація має цільове призначення та надається для придбання будівельної продукції з метою виконання поточного чи капітального ремонту самостійно отримувачем компенсації або шляхом замовлення виконання відповідних послуг та робіт за наступних умов:

1. Об'єкт нерухомого майна був пошкоджений після набрання чинності Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні»;

2. об'єкт нерухомого майна розташований на території, що не включена до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінреінтеграції (крім територій можливих бойових дій, територій активних бойових дій, на яких бойові дії завершені на дату подання заяви);

3. відомості про право власності на пошкоджений об'єкт внесені до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;

4. компенсація повинна бути використана лише на ремонтні роботи, які не були проведені на дату складення чек-листа, крім випадків проведення протиаварійних робіт чи невідкладних консерваційних робіт.

Проте питання саме законодавчого врегулювання відшкодування майнової шкоди, в першу чергу, об'єктам нерухомості, завданої агресією РФ потребувало все більш нагального вирішення і тому 23.02.2023 р. Верховна Рада прийняла Закон України № «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [4].

Даний закон був введений в дію 22.05.2023 р. і натеper визначає порядок відшкодування майнової шкоди, завданої нерухомому майну громадян в результаті агресії РФ.

Слід зазначити, що цивільне законодавство передбачає у разі пошкодження майна два види відновлення такого майна: відшкодування шкоди та виплата компенсації. Як можна визначити з назви закону, законодавець пішов другим шляхом, а саме передбачив виплату компенсацій за втрачене чи ушкоджене майно.

Згідно цього Закону право на компенсацію мають громадяни України, які є:

- власниками пошкоджених або знищених об'єктів нерухомого майна;
- замовниками будівництва;
- власниками спеціального майнового права на неподільні житлові об'єкти незавершеного будівництва, майбутні об'єкти житлової нерухомості або особами, які сплатили часткову ціну такого об'єкта та на користь яких зареєстровано обтяження речових прав на такий об'єкт відповідно до Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому»;
- особами, які здійснили інвестування/фінансування будівництва об'єктів будівництва, щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт до набрання чинності Законом України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому»;
- членами житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які викупили квартиру, інше житлове приміщення в будівлі, будинок садибного типу, садовий або дачний будинок кооперативу, але не оформили право власності на нього; – спадкоємцями вищезазначених осіб.

Проте слід зазначити, що деякі категорії осіб позбавлені права отримувати компенсацію, а саме: особи, до яких застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції» та особи, які мають судимість за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених розділом I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України, а також спадкоємці вказаних вище осіб.

Для розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти

нерухомого майна виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради (далі – виконавчий орган ради), військова адміністрація населеного пункту або військово-цивільна адміністрація населеного пункту утворює Комісію з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, як консультативно-дорадчий орган та затверджує положення про роботу такої Комісії.

Щоб отримати компенсацію необхідно звернутися з Заявою про надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації, уповноваженої розглядати заяви про надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна на відповідній території.

Заява має бути подана впродовж дії воєнного стану та протягом одного року з дня його припинення або скасування на території, на якій розташований (розташовувався) знищений об'єкт нерухомого майна.

Законом передбачено два варіанти подання Заяви про надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна:

- 1) в електронній формі – засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг;
- 2) у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, орган соціального захисту населення або нотаріуса.

До Заяви про надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна мають бути додані наступні документи:

- 1) щодо знищеного об'єкта нерухомого майна, визначеного підпунктом – копія документа, що підтверджує право власності на об'єкт нерухомого майна;
- 2) щодо знищеного об'єкта будівництва – копія документа, що підтверджує право на виконання будівельних робіт, у разі якщо в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва відсутні відомості про право на виконання будівельних робіт;
- 3) щодо знищеного об'єкта будівництва, у разі якщо отримувачем компенсації є особа, відмінна від замовника будівництва:
 - а) копія договору або іншого документа, що підтверджує придбання неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості, та документ, що підтверджує сплату грошових коштів за такий об'єкт;
 - б) копія договору або іншого документа, що підтверджує інвестування/фінансування будівництва об'єкта, та документ, що підтверджує сплату грошових коштів за такий об'єкт;
- 4) щодо знищеного об'єкта нерухомого майна членів житлово-будівельних кооперативів, які викупили об'єкт нерухомого майна, але не оформили право власності на нього, – копія документа, що підтверджує, що громадянин України є членом житлово-будівельного кооперативу та викупив

такий об'єкт, сплативши за нього повну вартість;

5) копія свідоцтва про право на спадщину щодо компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна – у разі подання заяви спадкоємцем особи;

6) копія документа, що підтверджує пріоритетне право на отримання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна, – у разі наявності пріоритетного права на отримання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна;

7) документи (матеріали фото- і відеофіксації) об'єкта нерухомого майна до та після знищення.

Також Закон передбачає два можливих способи надання компенсації за знищений об'єкт нерухомого майна.

Перший: надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для фінансування будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку. Такий рахунок відкривається на ім'я отримувача компенсації. Порядок відкриття та ведення таких рахунків визначається Національним банком України.

Другий: фінансування придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі фінансування придбання такого приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому, або інвестування/фінансування його будівництва) з використанням житлового сертифіката.

Компенсація за пошкоджений об'єкт нерухомого майна надається шляхом виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна з метою його відновлення (у тому числі розроблення проектної документації на будівництво, проведення її експертизи, виконання будівельних робіт) та/або надання будівельної продукції для виконання таких робіт.

Джерелами фінансування компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна є: кошти державного (у тому числі Фонду відновлення майна та зруйнованої інфраструктури, Фонду ліквідації наслідків збройної агресії) та місцевих бюджетів; кошти міжнародних фінансових організацій, інших кредиторів та інвесторів; міжнародна технічна та/або поворотна чи безповоротна фінансова допомога; репарації або інші стягнення з Російської Федерації; інші джерела, не заборонені законодавством України.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022%D0%BF#Text>

3. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: затв. Постановою Кабінету Міністрів

України від 20 березня 2022 року № 380 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#n48>.

4. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 р. № <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>.

МАРЧЕНКО Олеся Денисівна,
асистентка кафедри європейського
та міжнародного права
БУКРЕЄВА Валерія Володимирівна,
студентка 2 року навчання магістратури
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В КРАЇНАХ ЄС

Підписання у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дало поштовх для пришвидшення процесу імплементації європейських правових норм до українського законодавства в різних сферах. Не минули ці тенденції і сферу поведження з відходами. Тому актуальним є питання дослідження правових норм ЄС, які регулюють процес поведження з відходами в цілому і з небезпечними відходами зокрема.

Необхідність врегулювання на законодавчому рівні питань поведження з відходами зумовлено все наростаючим обсягом цих відходів, що завдає непоправну шкоду навколишньому середовищу. Тому ЄС встановлює загальні правила поведження з відходами, в тому числі з небезпечними, та заходи контролю за дотриманням встановлених норм.

В законодавстві ЄС основними видами правових документів є директиви, регламенти та рішення. Ці види розрізняються між собою рівнем обов'язковості для країн-членів ЄС, сферою охоплених питань та метою.

Так, зокрема, директиви – це рамкові документи, які встановлюють цілі для держав-членів ЄС і мають обов'язкову силу. Кожна держава-член має право самостійно вирішувати, які механізми слід використовувати для досягнення поставлених цілей. Регламенти, як правило, включаються у національне законодавство кожної держави-члена шляхом рецепції. Рішення приймаються на виконання Директив.

Основними нормативними документами в ЄС, які містять загальні вимоги та положення щодо поведження з відходами є:

Директива 2008/98/ЄС про відходи та скасування деяких директив.

Регламент 1013/2006 – про транспортування відходів.

Регламент №2150/2002 – про статистику щодо відходів.

Директива 2004/35/ЄС про відповідальність за нанесену шкоду навколишньому середовищу.

Директива 2008/35/ЄС – про охорону навколишнього природного середовища через кримінальну відповідальність.

Регламент ЄС 1272/2008 про класифікацію, пакування та маркування небезпечних речовин та сумішей.

Ці документи окрім встановлення загальних цілей, класифікацій, тощо, містять також конкретні цільові показники для кожної країни, які мають бути виконані цими країнами.

Головним завданням для всіх країн зазначені документи встановлюють необхідність якомога більшої переробки відходів і, через це, зменшення кількості неперероблених відходів, які потрапляють на полігони чи на знищення. Директиви спрямовані на те, щоб зробити поводження з відходами більш безпечним для довкілля та людини.

Так, Директива 2008/98/ЄС встановлює перелік відходів, класифікацію операцій поводження з відходами, вимоги до поводження з небезпечними відходами, заборону змішувати небезпечних відходів, маркування небезпечних відходів, наявність необхідних документів при перевезенні небезпечних відходів через територію країн ЄС [1].

Крім цього, встановлюється обов'язкове забезпечення роздільного збирання скла, паперу та картону, металу, полімерів, до 2025 року – текстилю, а також підготовка до повторного використання та перероблення. Особливо встановлюється необхідність роздільного збирання біовідходів та забезпечення їх подальшого оброблення і перероблення [1, ст.ст.11,22].

Дана Директива встановлює обов'язок для країн-членів ЄС до 2025 року підготувати до повторного використання та перероблення 55-60% відходів в цілому, а до 2030 року – 60-65%.

Будь-яка організація або підприємство, яке планує здійснювати операції з оброблення відходів повинна отримати дозвіл уповноваженого органу. А також повинні зареєструватися організації та підприємства, які займаються збиранням та транспортуванням відходів на професійній основі.

Директивою Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999р. про захоронення відходів встановлюється, що у місця захоронення можуть спрямовуватися лише відходи, які були оброблені з метою зменшення їх обсягів та небезпеки для довкілля. Тобто неможливо на полігон вивезти контейнер зі змішаними відходами. Плата за захоронення відходів повинна покривати в повному обсязі витрати на будівництво місця захоронення відходів (МЗ)/полігону, на експлуатацію МЗ, на фінансову заставу, на закриття МЗ, на догляд до МЗ протягом наступних 30 років після його закриття [2].

В результаті в Іспанії 13725 тис. тон ТПВ захоронюються на 207

полігонах, в Італії 12808 тис. тонн – на 303 полігонах, у Великобританії 10944 тис. тонн – на 342 полігонах. У Литві з 2009 року запровадили офіційну заборону на захоронення відходів на полігонах, що не відповідали європейським вимогам. У Чехії з початку 90-х рр. закрили понад 8000 полігонів, які не відповідали нормативам ЄС. В Естонії з 2001 року кількість полігонів зменшилася спочатку зі 150 до 30, а після 2009 року до 6 регіональних полігонів для відходів, що не є небезпечними [3].

Наступним важливим документом є Директива 2006/21/ЄС від 15 березня 2006 р. про управління відходами видобувної промисловості. Цим документом визначені заходи, спрямовані на запобігання або зменшення негативного впливу на довкілля та здоров'я людини, що може виникнути в результаті управління відходами видобувної промисловості. З цією метою, Директивою передбачаються різноманітні заходи і процедури, яких повинні дотримуватися держави та оператори (фізичні та юридичні особи, відповідальні за управління видобувними відходами), а також гарантії забезпечення належного стану довкілля та його відновлення у разі аварій [4].

Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди застосовується до об'єктів промислової діяльності, що спричиняють забруднення, та не застосовуються до науково-дослідних та дослідно-конструкторських центрів. Директива вимагає використовувати систему інтегрованого дозволу для видів діяльності, зазначених у Додатку I до неї. Процедура видачі інтегрованого дозволу вимагає від органів, що видають його, застосовувати інтегровану оцінку впливу об'єкта/виду діяльності на довкілля та здоров'я людини в цілому. Директива посилається на методичні рекомендації, в яких описано найкращі доступні технології, які узагальнені у документах BREF.

Глава IV цієї директиви встановлює спеціальні вимоги щодо установок для спалювання відходів та установок спільного спалювання відходів. Зокрема, це моніторинг викидів, граничні показники викидів, умови експлуатації (вміст вуглецю у залишках після спалювання, температурний режим процесу спалювання та ін.), використання отриманою енергії, доставка та приймання відходів та звітування.

Також до нормативно-правових актів ЄС в цій сфері можна віднести наступні Директиви: Директива 2006/66/ЄС – про батареї та акумулятори та відходи від батарейок та акумуляторів, що містять небезпечні речовини; Директива 2012/19/ЄС – про відходи електричного та електронного обладнання; Директива 94/62/ЄС – про упаковку та відходи упаковки.

В цих документах передбачена система заходів, спрямованих на розширення відповідальності виробників.

Отже, можна в підсумку зазначити, що нормативно-правова база країн ЄС в сфері поводження з відходами, в тому числі з небезпечними відходами, є обсягова та розгалужена, містить не лише напрямки регулювання цієї сфери, але і встановлює конкретну відповідальність країн за недотримання вимог зазначених Директив.

1. Директива Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31288.html> (дата звернення 18.11.2022 р.)
2. Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999р. про захоронення відходів URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_925#Text (дата звернення 18.11.2022 р.)
3. Які нормативи та стандарти ЄС регламентують поводження з відходами. URL: <https://ecolog-ua.com/news/yaki-normatyvy-ta-standarty-yes-reglamentuyutpovodzhennya-z-vidhodamy> (дата звернення 18.11.2022 р.)
3. Директива 2006/21/ЄС від 15 березня 2006 р. про управління відходами видобувної промисловості та якою вносяться зміни до Директиви 2004/35/ЄС. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31287.html> (дата звернення 18.11.2022 р.)

МАШТАЛІР Маргарита Олегівна

спеціаліст у сфері міграційного

законодавства, аспірантка

третього року навчання

Науковий керівник:

КОБРУСЄВА Євгенія Анатоліївна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративного

і кримінального права,

Дніпровського національного

університету імені Олеся Гончара

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

Міграція є одним із найважливіших явищ сучасного світу. Вона має як позитивні, так і негативні наслідки для країн-учасниць міграційних процесів. Тому важливою є розробка та реалізація ефективної міграційної політики, яка б сприяла позитивному впливу міграції на розвиток країни.

В Україні питання міграції регулюються Розпорядженням Кабінету міністрів України "Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року". Відповідно до нього, державна міграційна політика України спрямована на забезпечення:

- захисту прав і свобод громадян України;
- захисту ринку праці в Україні від неконтрольованого державою доступу до нього;
- використання позитивного потенціалу міграції для розвитку економіки та суспільства України;
- мінімізації негативних наслідків міграції.

Реалізацію державної міграційної політики в Україні здійснює Державна

міграційна служба України (ДМС).

ДМС відіграє важливу роль у реалізації державної міграційної політики України. Зокрема, ДМС:

- забезпечує контроль за додержанням міграційного законодавства, зокрема протидії нелегальній міграції;
- ДМС здійснює контроль за додержанням міграційного законодавства шляхом проведення перевірок, а також шляхом аналізу інформації, яка надходить від інших органів державної влади та правоохоронних органів. ДМС також здійснює боротьбу з нелегальною міграцією, зокрема шляхом проведення операцій із затримання нелегальних мігрантів;
- ДМС сприяє легальному міграційному потоку в Україну шляхом надання дозволів на роботу іноземним громадянам, а також шляхом сприяння залучення іноземних громадян до інвестиційних проектів в Україні. ДМС також співпрацює з іноземними державами з метою створення сприятливих умов для легальної міграції в Україну;
- надає допомогу мігрантам у вирішенні їхніх питань, зокрема в отриманні документів на право перебування в Україні;
- ДМС надає допомогу мігрантам у вирішенні їхніх питань шляхом надання консультацій, а також шляхом надання документів, які необхідні для перебування в Україні. ДМС також співпрацює з неурядовими організаціями, які надають допомогу мігрантам:
- здійснює інформаційно-просвітницьку роботу з питань міграції;
- ДМС здійснює інформаційно-просвітницьку роботу з питань міграції шляхом проведення роз'яснювальної роботи серед населення, а також шляхом створення інформаційних матеріалів з питань міграції. ДМС також співпрацює з ЗМІ з метою підвищення рівня обізнаності населення з питань міграції.

За останні роки ДМС вжито ряд заходів, які сприяли покращенню ситуації у сфері міграції в Україні. Зокрема, ДМС: впроваджено електронне подання документів на отримання дозволу на імміграцію та посвідки на постійне та тимчасове проживання.

Цей захід дозволив спростити процедуру отримання дозволів на імміграцію та посвідки на постійне та тимчасове проживання, а також зменшити корупційні ризики. Також, створено єдиний державний реєстр мігрантів. Цей реєстр дозволив упорядкувати облік мігрантів в Україні та покращити контроль за їхнім перебуванням в Україні. Варто зазначити, що посилено контроль за додержанням міграційного законодавства. Це все дозволило зменшити кількість незаконних мігрантів в Україні.

В результаті цих заходів вдалося покращити ситуацію у сфері міграції в Україні.

Незважаючи на певні позитивні зрушення, які відбулися в діяльності ДМС за останні роки, існують і певні проблемні питання, які потребують вирішення.

Одним із основних проблемних питань є бюрократія. Процедура

отримання документів на право перебування в Україні часто є складною та тривалою. Це створює перешкоди для легального міграційного потоку в Україну.

Наприклад, процедура отримання дозволу на імміграцію в Україну передбачає подання значної кількості документів, а також проходження тривалої перевірки. Цей процес може тривати кілька місяців, а іноді навіть років.

Також, процедура отримання посвідки на постійне і тимчасове проживання в Україні передбачає подання значної кількості документів, а також проходження співбесіди з представником ДМС. Цей процес також може тривати кілька місяців.

Така складна та тривала процедура отримання документів на право перебування в Україні є недружньою до іноземців та створює перешкоди для їхнього працевлаштування та навчання в Україні.

Іншою проблемою є корупція. Деякі співробітники ДМС вимагають хабарі за надання послуг мігрантам. Це негативно впливає на імідж ДМС та ускладнює роботу законослухняних мігрантів.

Наприклад, деякі співробітники ДМС вимагають хабарі за продовження посвідки на тимчасове проживання або за видворення нелегального мігранта.

Корупція в ДМС негативно впливає на інвестиційний клімат в Україні та може призвести до відтоку іноземних інвестицій.

Крім того, ДМС не завжди має достатньо ресурсів для ефективного виконання своїх повноважень. Це зумовлює наявність черг на отримання послуг ДМС, а також неможливість своєчасного реагування на порушення міграційного законодавства.

Наприклад, ДМС має недостатньо співробітників для проведення перевірок дотримання міграційного законодавства. Це ускладнює виявлення нелегальних мігрантів та притягнення їх до відповідальності.

Недостатнє фінансування ДМС також ускладнює реалізацію заходів щодо протидії нелегальній міграції.

Для вирішення проблемних питань, пов'язаних з діяльністю ДМС, пропонується вжити наступних заходів:

- спростити процедуру отримання документів на право перебування в Україні. Це можна зробити, зокрема, шляхом зменшення кількості документів, які необхідно подавати, а також шляхом скорочення строків розгляду документів;
- забезпечити прозорість та відповідальність роботи ДМС. Це можна зробити, зокрема, шляхом впровадження системи електронних послуг, а також шляхом створення незалежного органу, який здійснюватиме моніторинг діяльності ДМС;
- впровадити додаткові заходи щодо боротьби з нелегальною міграцією. Ці заходи можуть включати в себе посилення контролю на кордоні, а також співпрацю з іншими країнами з метою запобігання нелегальній

міграції; підвищення фінансування ДМС.

Державна міграційна служба України відіграє важливу роль у реалізації державної міграційної політики України. За останні роки ДМС вжито ряд заходів, які сприяли покращенню ситуації у сфері міграції в Україні.

ДМС має потенціал для подальшого розвитку та підвищення ефективності своєї діяльності. Для цього необхідно вирішити проблемні питання, пов'язані з діяльністю ДМС, зокрема бюрократію, корупцію та недостатнє фінансування.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності діяльності ДМС та покращенню ситуації у сфері міграції в Україні.

МИРГОРОДСКА

Каріна Миколаївна

курсант 2 курсу ННІ права

та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

РЕЗВОРОВИЧ Кристина Русланівна,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного права

та процесу Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі технологічний прогрес визначає ключові тенденції розвитку суспільства, впливаючи на різні сфери життя, включаючи цивільні правовідносини. Зростання використання цифрових технологій ставить перед сучасним правом ряд викликів та вимагає активного регулювання для забезпечення адекватного захисту прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

Сучасні технології, такі як інтернет, блокчейн, штучний інтелект, електронна комерція, впливають на характер та зміст цивільних правовідносин. Застосування цифрових технологій укладення та виконання договорів, електронна ідентифікація, електронний документообіг — це лише кілька аспектів, що вимагають нових підходів до регулювання.

По-перше, перед нами постає питання чи регламентовано законодавством України укладення електронних договорів. Відповідь ми можемо знайти в пункті 5 частини 1 статті 3 Закону України «Про електронну

комерцію», в якій зазначено, що електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків і оформлена в електронній формі [1].

В частині 2 абзацу 2 статті 639 Цивільного кодексу України, зазначається договір, укладений за допомогою інформаційно-комунікаційних систем за згодою обох сторін вважається укладеним в письмовій формі та до нього застосовуються такі ж самі вимоги, як і до звичайного договору [2].

Але все ж таки відмінності є, однією з найголовніших є наявність електронного підпису, в пункті 12 частини 1 статті 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги», зазначається, що електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис. Електронний підпис вважається юридично еквівалентним власноручному підпису, і визнається з припущенням його відповідності власноручному підпису [3].

По-друге, слід розглянути блокчейн, або децентралізований цифровий реєстр, який представляє собою специфічний тип бази даних, що використовується численними комп'ютерами, розташованими у різних частинах світу. Дані в блокчейні організовані у вигляді блоків, які розташовані в хронологічному порядку та захищені криптографічними методами, за допомогою блокчейну укладаються нові види договорів, а саме «смарт-контракти».

Смарт-контракт – це угода, викладена у вигляді комп'ютерного коду, яку можна укладати, змінювати або розірвати лише за допомогою певної комп'ютерної програми. Ці угоди набирають все більшої популярності, оскільки автоматизують процеси та спрощують життя їх учасникам. Основою смарт-контрактів є технологія блокчейну, що дозволяє проводити транзакції без участі фінансових установ. Таким чином, сторонам смарт-контракту потрібно обрати платформу для укладання таких угод. Зазвичай використовують Ethereum, а також Polkadot, Ripple та Tron.

Вивчаючи аспекти укладення смарт-контрактів, усі посилаються на той факт, що для цих контрактів необов'язково залучати юристів або звертатися до нотаріуса, здається, що це можна зробити самостійно. Проте укладання смарт-контрактів є складним процесом, особливо коли договір стосується значної суми грошей. Для врахування всіх можливих ризиків і ситуацій необхідно залучення юриста, а для втілення цього в коді — досвідченого програміста. Звісно, було б ідеально мати юриста-програміста, який допоміг би в цьому. Можливо, це стане новою, прогресивною спеціальністю у майбутньому. Незважаючи на те, що смарт-контракти швидко впроваджуються в наше життя, щоб вони стали повноцінною альтернативою звичайним паперовим договорам, потрібен час. Наразі смарт-контракт як концепція все ще повинен існувати в межах правової системи конкретної країни, і операції в межах смарт-контракту повинні відповідати вимогам законодавства, регулюючи такі операції [4].

Слід зауважити, що до проблем, пов'язаних із смарт-контрактами, можна

віднести:

- відсутність правової бази, що фактично означає відсутність законодавчого регулювання процедур укладання та виконання смарт-контрактів;
- проблеми, пов'язані із вибором юридичної системи, яка застосовується до смарт-контрактів із транснаціональним характером;
- труднощі, пов'язані із забезпеченням ефективного захисту прав, що виникають при укладанні смарт-контрактів.

Одними з ключових труднощів, пов'язаних із використанням смарт-контрактів, є проблема захисту прав їх учасників. При використанні смарт-контрактів деякі традиційні аспекти договірної права мають виглядати з нової перспективи. Основна мета смарт-контракту полягає в забезпеченні належного виконання зобов'язань, що фактично допомагає уникнути ризиків недобросовісності сторін угоди. Зате може виникнути ситуація, коли зобов'язання, укладене через смарт-контракт, не виконується, і це в основному може бути викликано технічною помилкою.

Також важливо враховувати специфіку відповідальності за порушення зобов'язань, що впливають із смарт-контрактів. У цьому випадку застосовуються лише позадоговірні заходи відповідальності. Оскільки автоматизоване виконання не залишає можливості вплинути на виконання та не дозволяє нести відповідальність за програмні збої та інші помилки у виконанні зобов'язань, виникає ситуація, де можливий або випадок, коли юридична відповідальність не виникає, або відповідальність за делікт за умисне втручання в роботу технічних пристроїв.

Отже, враховуючи вищенаведене, можна прийти до висновку, що з розвитком технологічного прогресу, необхідно адаптувати чинне законодавство та розробити нові правові механізми. Спеціальні норми для захисту електронних даних, регулювання використання блокчейн-технологій та смарт-контрактів — це лише кілька напрямків, які вимагають уваги законодавців. Важливо також активно співпрацювати на міжнародному рівні для розробки загальних стандартів та норм у цифровому просторі.

Спрямовані зусилля на розробку сучасного та ефективного правового регулювання дозволять забезпечити стійкий розвиток суспільства в період активного розвитку технологій.

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 №675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення 10.11.2023).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.11.2023).

3. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 28.10.2015 № 2544а. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> . (дата звернення 10.11.2023).

4. Юридичні новини України: [Веб-сайт]. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychnapraktyka/shho-take-smart-kontrakty-i-yaki-pryntsypy-yih-roboty/> (дата звернення: 10.11.2023).

МІНЯЙЛО **Анатолій Анатолійович**,
к.с.-г.н., доцент, судовий експерт
Українського науково-дослідного
інституту спеціальної техніки
та судових експертиз СБУ
ДМИТРЕНКО **Людмила Анатоліївна**,
судовий експерт Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових
експертиз СБУ

НАСЛІДКИ ВЛИВУ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Внаслідок повномасштабної війни значно ускладнилися екологічні проблеми, що існували в Україні до її початку. Відсутність доступу до територій та об'єктів природоохоронного управління, втрата та руйнування інфраструктури, втрата кадрів та обмежена можливість працювати, призупинення заходів контролю на період воєнного стану – негативно вплинули на можливість повноцінно реалізувати державне управління у галузі охорони довкілля. Під час війни виникла потреба в оцінці шкоди довкіллю від війни та витрат на його відновлення. Вже сьогодні вражають масштаби екологічних злочинів російських окупантів. Деякі екосистеми та унікальні природні об'єкти вже не підлягають відновленню. За очевидності екологічної шкоди, її оцінка потребує нових підходів, адже наразі повний обсяг збитків та шкоди довкіллю залишається невідомим, оскільки системи моніторингу були порушені або знищені, а доступ до лісів та інших природних територій обмежений або відсутній [1].

Це несе загрозу стратегічним цілям зі збереження біорізноманіття, призводить до зменшення потенціалу поглинання парникових газів, посилює процес опустелювання та деградації, особливо на землях сільськогосподарського призначення. Критична загроза постала перед ендемічними видами рослин і тварин, їх зникнення носитиме катастрофічні наслідки для біорізноманіття планетарного масштабу. Майже 3 млн гектарів лісу в Україні були охоплені воєнними діями. Через війну понад 4,6 млн людей в Україні мають проблеми з доступом до питної води. Еколого-безпекові ризики зростають, утворюються небезпечні відходи від руйнувань та воєнні відходи, 160 тисяч кв. км територій України забруднені вибухонебезпечними предметами. В результаті руйнування будівель утворюється велика кількість відходів, що містять у своєму складі озоноруйнівні речовини, зокрема, утеплювальні матеріали, ізоляційну піну тощо. Відбувається забруднення внаслідок руйнування транспортної і промислової інфраструктури, що

призводить до масштабних розливів нафтопродуктів та інших небезпечних речовин. Через війну пошкоджено чи зруйновано багато підприємств, заводів та фабрик, включаючи підприємства хімічної галузі. Зупинилася діяльність низки видобувних підприємств, що призвело до дефіциту солі та інших корисних копалин, під питанням залишається стан родовищ та можливість їх подальшої розробки. Існують значні загрози ядерній та радіаційній безпеці через пошкодження ядерних та радіаційно небезпечних об'єктів (зокрема, внаслідок тимчасової окупації Запорізької АЕС та Чорнобильської зони відчуження). В зоні відчуження знищено систему радіаційного моніторингу [1].

Ще один страшний наслідок — знищення найбільш родючих чорноземів півдня та сходу України. Адже розмінування це один аспект, а от подальший обробіток земель під час якого забруднені ґрунти перемішуються з умовно чистими, забруднюючи землі глибше та масштабніше, інший. Продукти, вирощені на ураженій боями землі, можуть бути небезпечними для вживання, і ледь не єдиний спосіб уникнути небезпеки — вилучити землі з сільськогосподарського використання.

Окрім проблеми забруднення ґрунтів внаслідок збройної агресії, гостро стоїть питання засмічення земель. Оскільки всі руїни та пошкодження, які відбуваються протягом війни – потрапляють на землі. А це мільйони тонн будівельного сміття, металобрухту з об'єктів промисловості, уламків боєприпасів [2].

Наслідки збройного вторгнення матимуть тривалий негативний вплив на навколишнє природне середовище та його здатності адаптуватися до довоєнного стану [3].

1. Державної екологічної інспекції Столичного округу: веб-сайт. URL: www.stolreg.dei.gov.ua. (дата звернення 08.10.2023).

2. ІПС ЛІГА: ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативноправової бази: веб-сайт. URL: www.ips.ligazakon.net (дата звернення 08.10.2023).

3. Структура та динаміка основних видів земельних угідь. Деградація земель. Стаття: веб-сайт. URL: www.studfile.net/preview/3541115/page:3/ (дата звернення 08.10.2023).

МОЗОЛЬ Катерина Олександрівна
здобувач вищої освіти ННІ права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

НАГОРНА Олена Олександрівна
старший викладач кафедри цивільного
права та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Слід зазначити, що надання та споживання фінансових послуг є одними із найважливіших аспектів життя людей та бізнесу. Вони мають величезний вплив на економіку та суспільство в цілому. Для забезпечення ефективного управління фінансами та відповідності вимогам ринкових умов, ключовим елементом стає укладення договорів про надання фінансових послуг. Ці угоди стають фундаментальним інструментом взаємодії між сторонами, що забезпечують необхідність фінансового планування, ризикового управління та забезпечення фінансової стійкості.

Фінансові послуги включають різні види послуг, такі як банківські послуги, інвестиційні послуги, страхування, пенсійне забезпечення та багато іншого. Вони надаються як фізичним особам, так і юридичним особам і відіграють ключову роль в управлінні фінансами та ризиковому управлінні.

У зв'язку з цим виникла потреба у науковому осмисленні цього нового для нашої країни правового явища, визначення його витоків, правової природи, місця і українській правовій системі, позначення перспектив подальшого розвитку. Одночасно виникла необхідність вивчення практики застосування споживчого законодавства (законодавства про захист прав споживачів) та виданих відповідно до нього інших правових актів, виявлення їх прогалин і, як наслідок, необхідність намітити шляхи подальшого вдосконалення, підвищення ефективності правового регулювання споживчих відносин. Як чітко помічено проф. А.Л. Маковським, «...вітчизняна цивілістична думка, яка має відігравати визначальну роль і у викладанні громадянського права, і у підготовці цивільних законів, і у напрямку правозастосовної практики, в останні роки опинилася перед необхідністю перегляду багатьох кардинальних положень своєї доктрини, поширення її на нові галузі відносин, пошуку рішень великої кількості нових для неї дуже непростих проблем» [1].

Однією з таких проблем слід вважати визначення послуги у цивільному праві, загалом, та фінансової послуги, зокрема.

Нині у доктрині не склалося єдиної думки щодо визначення поняття «послуга».

Так, Амеліна А.С. вважає: «Послуга – це економічне відношення, що виникає з приводу результатів праці, що створює споживчі вартості, що виявляються у формі корисної дії товару (речі) чи самої діяльності задоволення конкретних, розумних потреб людини» [2].

Викладені позиції у доктрині, а також легітимні конструкції не дають чіткого уявлення про цей об'єкт цивільних прав. Слід погодитись із С.В. Халудоровою, яка виділяє низку ознак, властивих послугі як такої: 1) послуга – це специфічна форма економічних відносин; 2) послуга є діяльністю, тобто сукупністю цілеспрямованих дій, вкладених у досягнення певної мети; 3) послуга задовольняє потреби людини; 4) послуга є корисною дією; 5) послуга може мати творчу, ексклюзивну спрямованість; 6) послуга немає матеріального здійснення і невіддільна від особистості виконавця; 7) послуга має моментальну споживаність, неформалізованість якості [1].

Таким чином, стає очевидним, що визначення фінансових послуг у цивільноправовому аспекті пов'язане з вирішенням питання про їх галузеву належність, можливість їх аналізу в рамках науки цивільного права.

ЦК України відсутні окремі положення щодо договору про надання фінансових послуг. Звертаючись до спеціального законодавства, а саме – до діючого Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. [2] та Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. [3] слід зазначити, що вказані закони не містять визначення поняття договору про надання фінансових послуг.

Крім того, для вивчення договору про надання фінансових послуг, окрім вищевказаного Закону, необхідно також застосовувати й деякі інші законодавчі акти, зокрема Закони України «Про страхування», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні». І це не вичерпний список.

Отже, проаналізувавши вищевикладене, варто зазначити, що договори про надання фінансових послуг здебільшого є двосторонніми, а тому дві сторони мають право відмовитися від правочину лише за взаємною згодою сторін.

1. Старинський М.В., Ж.В. Завальна. Новації в правовому регулюванні договорів про надання фінансових послуг. 2021.

2. Амеліна А.С. Особливості договорів про надання фінансових послуг. 2019

3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: закон України від 12.07.2001, із змін. та допов. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

4. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України № 1953-Іванов В.В. Общие вопросы теории договора. М.: Эдиториал УРСС, 2000. 158 с.

НАГОРНА Олена Олександрівна

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації чи органу, уповноваженою ним особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цим договором, з урахуванням внутрішнього трудового законодавства [1, с.67-73]. Підприємство, установа, організація або уповноважена ними особа, організація або фізична особа зобов'язуються виплачувати працівникам заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбаченої законодавством про працю, колективним договором та згодою сторін.

Сьогодні трудові договори є основою відносин між працівниками та роботодавцями і відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності на ринку праці. [2, с.287-294] Розвиток трудових договорів включає в себе створення більш гнучких форм зайнятості, забезпечення соціальних гарантій працівникам та роботодавцям, а також захист прав працівників у відповідності з міжнародними стандартами.

Форми та види трудових договорів що існують на даний момент не можуть задовольнити всі потреби сучасного суспільства. Тому суб'єкти господарювання шукають більш швидкі та оптимальні форми трудових відносин. У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні нових видів трудових договорів, які вже існують у світовій практиці.

У даному випадку механізм блокчейну підходить якнайкраще. Сьогодні ця технологія домінує майже в усіх сферах, включаючи освіту, науку, сільське господарство, банківську справу, державні установи та приватний сектор.

Технологія блокчейн – це механізм запису та передачі інформації, який дозволяє зберігати дані у вигляді ланцюжка блоків. Вони не можуть бути підроблені, оскільки їх можна перевірити. Для того, щоб підробити дані, необхідно змінити інформацію в усіх інших блоках. . [3, с. 30-34]

Якщо говорити про трудові контракти та блокчейн, ця система замінить існуючу систему контрактів на смарт-контракти, створюючи найбільш прозорі трудові відносини між суб'єктами, які можливі на сьогоднішній день.

Смарт-контракт – це контракт, написаний у комп'ютерному коді, який може бути укладений, змінений або розірваний лише за допомогою спеціальної комп'ютерної програми.

Іншим важливим напрямком розвитку трудового договору є збільшення підвищення кваліфікації та професійного розвитку працівників, що дозволяє підтримувати конкурентоспроможність підприємства та забезпечувати розвиток людського капіталу. Також в сучасних трудових договорах все більше уваги приділяється забезпеченню рівних можливостей для працівників незалежно від їхньої раси, статі, національності, віку та інших соціальних характеристик.

У контексті розвитку трудових договорів, також важливо звернути увагу на впровадження нових форм зайнятості, таких як фріланс, тимчасова та сезонна робота, які дозволяють працювати з віддалених місць та забезпечують більшу гнучкість в організації роботи. [4, с. 62-68]

У цілому, розвиток трудового договору є важливим елементом розвитку сучасної економіки та суспільства загалом, оскільки він дозволяє забезпечити більшу стабільність та соціальний захист для працівників, а також сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

Сучасні тенденції розвитку трудового договору, орієнтовані на сприяння балансу між роботодавцем і працівником, впровадження інноваційних робочих умов та заохочення гнучкості робочого часу для підтримки сумісності роботи і особистого життя. Вони також включають підвищення уваги до вирівнювання гендерних різниць в оплаті праці, створення сприятливих умов для працівників з обмеженими можливостями та захист прав мігрантів на ринку праці. Крім того, вони спрямовані на посилення відповідальності працівників за безпеку та охорону здоров'я працівників та заохочення сталого розвитку та екологічно відповідних практик у сфері зайнятості. [5, с. 160-165]

Отже, ця теза акцентує увагу на розширенні прав працівників у сфері соціального захисту, таких як відпустки, безпека та охорона праці, рівноправність та недискримінація. Також вона підкреслює важливість забезпечення балансу між роботою та приватним життям працівників без того, вказує на значення забезпечення збалансованості інтересів між працівниками та роботодавцями в умовах трудових договорів. Ці аспекти є збільшенням у сучасному світі праці і допомагають зменшити потреби та права працівників, створюючи більш справедливі та збалансовані умови праці.

1. Гриньова, О. (2020). Розвиток трудового договору в умовах глобалізації економіки. Економіка і регіон, 1(67), 67-73.

2. Тимошенко, О. (2019). Тенденції розвитку трудового договору в умовах інформаційного суспільства. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 68, 287-294.

3. Герасимчук, І. (2019). Сучасні тенденції розвитку трудового договору в Україні. Економічний простір, 144, 30-34.

4. Никифоров, І. (2021). Тенденции развития трудового договора в современных условиях. Экономика и предпринимательство, 11, 62-68.

5. Корнієнко, В. (2021). Сучасні тенденції розвитку трудового договору в Україні. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка, 1(149), 160-165.

НЕКІТ Катерина Георгіївна,
докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ПРИВАТНОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Найважливіші аспекти примусового відчуження приватного майна в умовах воєнного стану висвітлені у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» [1] та Законі України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [2].

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану, якщо не було здійснено попереднє повне відшкодування вартості такого майна, тягне за собою наступне повне відшкодування його вартості в порядку, визначеному законом. Якщо майно, що було примусово відчужене у юридичних і фізичних осіб, після скасування правового режиму воєнного стану зберігалось, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати у судовому порядку повернення такого майна на умовах, визначених законом. Колишній власник майна, примусово відчуженого у зв'язку із запровадженням та здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо. У травні 2022 року вказана стаття була доповнена положенням, відповідно до якого у разі стягнення майна (активів) в дохід держави як санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», відшкодування його вартості не здійснюється. Це положення стосується активів осіб, які підтримують російську агресію.

Слід зазначити, що можливість застосування санкцій була передбачена вказаним законом і раніше, адже відповідно до ст. 1 Закону України «Про санкції» [3], санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. Після початку російської збройної агресії вказаний закон був доповнений положенням, яке дозволяє стягувати у дохід держави без можливості вимагати повернення активи, що належать фізичній або юридичній особі, а також активи, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти

дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

На початку вересня 2022 року відбувся і перший випадок застосування таких санкцій і стягнення у дохід держави майна російського громадянина, який підтримував дії країни-агресора, що загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України. Зокрема, Вищий антикорупційний суд України установив зв'язок між діяльністю відповідача як кінцевого бенефіціарного власника низки юридичних осіб, які займалися виготовленням безпілотних літальних апаратів для російської армії, та фактом використання таких апаратів під час російської збройної агресії проти України, внаслідок чого було стягнуто у дохід держави низку рухомого і нерухомого майна у м. Запоріжжя, яке належало відповідачеві [4, 5].

Більш детально порядок примусового відчуження майна регулюється Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Перш за все слід звернути увагу на те, що Закон визначає відмінності між примусовим відчуженням та вилученням майна. Адже примусово відчужено може бути приватне або комунальне майно, при цьому відповідно до ст. 3 вказаного Закону примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості або з наступним повним відшкодуванням його вартості. Вилученню підлягає майно державних підприємств, державних господарських об'єднань, які позбавляються права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. При цьому вартість такого майна не відшкодовується.

Відповідно до ст. 4 вказаного Закону, останні зміни до якої відбулися у липні 2022 року, примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради, крім випадків примусового відчуження майна, приватизованого у період дії воєнного стану, яке допускається виключно в місцевостях, на території яких ведуться бойові дії, та здійснюється за рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України, без погодження із зазначеними органами. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рішенням військового командування також без попереднього погодження із зазначеними органами.

Під час примусового відчуження майна складається відповідний акт, який підписується власником майна або його законним представником і уповноваженими особами військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи

органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів. З дати підписання такого акту право приватної власності припиняється та виникає право державної власності на примусово відчужене майно. Під час примусового відчуження майна обов'язково повинна здійснюватися оцінка такого майна, яка долучається до акту про примусове відчуження майна.

Порядок проведення оцінки майна визначається у ст. 8 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», відповідно до якої оцінка майна, що підлягає примусовому відчуженню, проводиться у порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. Методичне регулювання оцінки майна закріплене у відповідних нормативно-правових актах з оцінки майна, головним чином це положення (національні стандарти) оцінки майна, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, зокрема, постановами Кабінету Міністрів № 1440 -2003-п, 1442-2004-п, 1655-2006-п, 1185-2007-п.

Право на відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають як власники (юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану), так і їх правонаступники чи спадкоємці. Якщо попередньої компенсації не відбулося, її можна вимагати протягом п'яти наступних бюджетних періодів (тобто протягом п'яти років) після скасування правового режиму воєнного стану, також за рахунок коштів державного бюджету.

Особливості розгляду заяв та здійснення виплат з метою наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно визначаються у Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31 жовтня 2012 року.

Крім вимоги про виплату компенсації за примусово відчужене майно (якщо вона не була здійснена попередньо), власники мають можливість вимагати повернення такого майна, якщо воно зберіглося після припинення воєнного стану. У такому разі власники мають що звертатися до суду з вимогою про його повернення на підставі ч. 6 ст. 353 Цивільного кодексу України. Поновлення права власності при цьому відбувається на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. При цьому власник повинен повернути грошову суму, якщо така компенсація була ним одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового

режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.

3. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.

4. ВАКС у повному обсязі задовольнив перший позов Мін'юсту про стягнення в дохід держави активів підсанкційного російського бізнесмена Євтушенкова Володимира, бенефіціара АФК «Система», людину із найближчого кола Путіна. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vaks-u-povnomu-obsyazi-zadovolniv-pershiy-pozov-minyustu-pro-styagnennya-v-dohid-derjavi-aktiviv-pidsanktsiynogo-rosiyskogobiznesmena-evtushenkova-volodimira-benefitsiara-afk-sistema-lyudinu-iz-nayblizhchogokola-putina>.

5. В Україні вперше стягнули в дохід держави активи російського олігарха. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3562836-v-ukraini-vperse-stagnuli-v-dohidderzavi-aktiv-rosijskogo-oligarha.html>.

НЕСПЛЯК Роман

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НАГОРНА Олена

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО

Поняття правовідносини одна із найскладніших у сучасній юридичній науці [1]. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються окремі проблеми динаміки правовідносин, внаслідок яких можлива зміна кола їх суб'єктів, що здійснюється в рамках явища правонаступництва, яке є у сфері як цивільного, так і інших галузей права. Незважаючи на законодавче закріплення випадків передачі права від однієї особи до іншої з переходом при цьому регулятивних властивостей права, сутність правонаступництва залишається недостатньо дослідженою, що робить актуальним вивчення особливостей правонаступництва у цивільних правовідносинах.

Процесуальне правонаступництво є важливим інститутом цивільного процесу та враховується під час розгляду та вирішення судами цивільних справ. Процесуальне правонаступництво виступає як гарантія конституційних прав на судовий захист, доступу до правосуддя, а також є засобом забезпечення процесуальної економії.

Під правонаступництвом у цивільному праві слід розуміти перехід права та/або обов'язків від однієї особи (правопопередником) до іншої (правонаступника) шляхом одночасної їх втратою правопопередником та придбанням їх правонаступником у повному обсязі [2].

Правонаступництво за своєю суттю є оцінкою та інтерпретацією об'єктивно існуючих елементів предмета цивільно-правового регулювання. Воно відображає категорії та поняття, необхідні для тлумачення та застосування певної сукупності норм цивільного законодавства. З іншого боку, ст. 512 ЦК України сформулювала правонаступництво як юридичний факт, що склало гіпотезу відповідної цивільноправової норми. Все зазначене, а також те, що правонаступництво є безпосереднім відображенням об'єктивно сформованих фактичних цивільних правовідносин доводить, що правонаступництво є цивільно-правовою дефініцією [3].

Правонаступництво має такі ознаки, характерними всім галузям українського права:

- залежність права чи обов'язків правонаступника від права чи обов'язків правопопередника, що проявляється у попередньо визначених межах суб'єктивного права або юридичного обов'язку правонаступника в межах права або обов'язку правопопередника;
- залежність права чи обов'язків правонаступника від права чи обов'язків правопопередника, яка полягає у наявності у правопопередника під час настання підстави правонаступництва у вигляді юридичного факту чи його складу суб'єктивного права чи юридичних обов'язків, більшого чи рівного за обсягом що виникає у правонаступника;
- припинення права чи обов'язків правопопередника і виникнення права чи обов'язків у правонаступника виходячи з одного юридичного факту чи його складу, що відбувається з умовою відсутності розриву у часі між завершенням і виникненням відповідних прав чи обов'язків у правонаступника;
- тотожність об'єкта правовідносин.

Як і будь-яка система правовідносин, правовідносини правонаступництва утворено такими елементами, як суб'єкти, об'єкт та зміст [3]. Як суб'єктів можуть виступати фізичні та юридичні особи, які мають здатність до правонаступництва, об'єктом є діяльність, спрямована на заміну особи у правовідносинах, а змістом – суб'єктивні права та обов'язки.

Правонаступництво є властивістю правовідносин, що не пов'язана з особистістю суб'єкта правовідносин і не заборонена законодавством зміна суб'єктного складу правовідносин, при якому в ході придбання суб'єктивних прав та/або юридичних обов'язків здійснюється їх перехід від правопопередника до правонаступника щодо одного і того ж об'єкта. Для правонаступництва характерна зміна суб'єкта правовідносини за допомогою його заміни іншим суб'єктом, який має обсяг правоздатності, необхідний для участі у правовідносинах, що призводить до зміни правовідносин. Сам

інститут правонаступництва має міжгалузевий характер, при цьому категорія правонаступництва, незважаючи на наявність специфіки в кожній галузі права, зберігає свою ключову властивість – збереження правовідносин після зміни його суб'єктного складу, що дозволяє забезпечити перехід обов'язків та прав від правопопередника до правонаступника

1. Бобир Д.Ю., М.В. Логінова. Місце правонаступництва в системі цивільного права. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: 45.

2. Мельниченко А.В. Цивільне процесуальне правонаступництво: актуальні питання. 2022.

3. Шкіль А. Місце правонаступництва у системі громадянського права. Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.)/ТДАТУ: ред. кол. Ломейко ОП, Єременко ОА, Михайлов В. В [та ін.]. Частина 1. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. 581 с.

НІМЕЦЬ Олена Михайлівна

адвокат, м. Ужгород

НАГОРНА Олена Олександрівна

старший викладач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА

Сутність і соціальне значення трудового права виявляються в його функціях. Функції трудового права визначають основні напрями правового впливу його норм на трудові відносини та поведінку учасників цих відносин. Ці функції відображають цілі, завдання, роль і значення трудового права і тісно пов'язані між собою. Вони враховують інтереси суспільства, держави, а також працівників і роботодавців.

М.В. Цвік та О.В. Петришин стверджують, що «призначення права і його роль у суспільному житті розкриваються через притаманні йому функції. В юридичній науці функції права розглядають як головні напрями його впливу на суспільні відносини або як реалізацію його соціального призначення. Слід зазначити, що обидва погляди характеризують дві різні властивості права, а тому поняття функцій права має охоплювати обидва названі аспекти» [1, с. 154]. Під функціями права О.Ф. Скакун розуміє «основні напрями впливу права на суспільні відносини».

Деякі науковці головною функцією права вважають забезпечення порядку в суспільстві з урахуванням інтересів різних прошарків і груп, шляхом досягнення згоди і компромісу. В. С. Ковальський у контексті дослідження

функції права звертає увагу на його соціальну роль [2, с. 3].

На розмежуванні поняття «правова функція» та «функція права» І.М. Ситар наполягає й зазначає, що право виконує правову функцію, спрямовану на створення правових норм. У свою чергу, суть функції права полягає в тому, щоб сприяти використанню цих правових норм для задоволення життєво важливих потреб.

Таким чином, більшість вчених, згаданих вище, розглядає поняття функцій права з двох основних підходів: через його соціальне призначення та через його юридичний вплив. Однак, вважається не доцільним обмежувати сприйняття функції права лише одним з цих двох компонентів. Складне і багатогранне явище функцій права призводить до необхідного синтезу цих властивостей.

Таким чином, функції права – це основний напрям впливу права (прояв якостей та специфіки) на суспільні відносини, з метою їхнього регулювання, для втілення в життя його соціального призначення.

Я.А. Білощук зазначає, що в трудовому праві традиційно виділяють дві основні функції: виробничу функцію, яка спрямована на захист прав роботодавця, та захисну функцію, яка має на меті захист прав та інтересів працівників [3].

Узагальнюючи вищезазначені позиції, потрібно наголосити на такому: поперше, функції трудового права необхідно визначати як діяльність права з ефективного врегулювання відносин, які виникають у процесі реалізації людиною права на працю та всіх пов'язаних із цим обставин, для становлення атмосфери соціальної справедливості. По-друге, до системи функцій трудового права доцільно включити:

- 1) загально-соціальні функції трудового права: економічну, політичну, психологічну та ідеологічну функцію;
- 2) загально-юридичні функції трудового права: регулятивну, охоронну, інформаційну та орієнтаційну;
- 3) спеціальні функції трудового права: соціальну, виробничу, захисну та виховну [4].

Термін «функція трудового права» об'єднує його завдання й способи регулювання суспільних відносин у сфері праці.

Система функцій трудового права є складним та багаторівневим утворенням. Об'єктивно обумовленим є існування спеціальних функцій трудового права: соціальної, виробничої, захисної та виховної.

У сукупності спеціальні функції трудового права мають спрямовувати його дію на реалізацію його соціального призначення, підтримку людини, розвиток громадянського суспільства, забезпечення як державних, так і індивідуальних інтересів.

Отже, функції трудового права визначають його роль у регулюванні трудових відносин і забезпеченні інтересів всіх сторін. Вони спрямовані на створення справедливих умов праці, соціального захисту працівників і

підтримку стабільності та порядку у сфері праці.

1. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. ВНЗ / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.;
2. Ковальський В.С. Функції права: поняття, джерела, динаміка. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009.
3. Білощук Я.А. Визначення функцій оплати шахтарської праці. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 26.
4. Русаль Л.М. Види функцій трудового права. Вчені записки Таврійського національного університету імені Ві Вернадського. Серія: Юридичні науки 29 (68), № 6. 2018. с. 73-77.

Новосядлий Андрій Віталійович
адвокат, м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день, через збройну агресію та вторгнення РФ на територію України, введено воєнний стан як стан особливого правового режиму, у зв'язку з цим можливе обмеження прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Згідно зі ст.2 Цивільно процесуального кодексу України, завдання цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави[1].

Умови воєнного стану суттєво впливають на здійснення цивільного судочинства. Згідно з цим можуть бути введені особливі правила та процедури забезпечення безпеки, відновлення порядку прав і свобод громадян.

Однією з особливостей провадження в умовах воєнного стану це дистанційна участь в судовому засіданні. Впровадження можливості дистанційного правосуддя набув своєї актуальності ще під час Covid-19, та постали у зв'язку з його поширенням. Державна судова адміністрація України розробила порядок проведення відеоконференції під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду.

Таке проведення судових засідань в дистанційному форматі в умовах воєнного стану, не може повністю реалізовуватися, через те, що в Україні відсутнє повністю безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають сирени, що в свою чергу, передбачає необхідності особи (судді, учасників справи або працівників суду) переміститись в укриття.

Також, можемо зазначити, що під час воєнного стану не впливає на перебіг процесуальних строків, проте може бути поважною причиною для

поновлення або продовження процесуального строку; процесуальний строк, встановлений судом, поновленню не підлягає, а може бути виключно продовжений за клопотанням сторони спору, також продовжується строк загальної та спеціальної позовної давності, передбачений нормами цивільного та господарського законодавства.

Для реалізації конституційного права особи на судовий захист, Верховний Суд змінив територіальну підсудність більше 100 національних судів.

Під час обстрілів на території України, громадяни залишаються без свого майна, будинків. Саме тому, наступною особливістю здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану є відшкодування та компенсація. У разі завдання шкоди внаслідок воєнних дій може бути встановлений особливий механізм відшкодування та компенсація для постраждалих.

Залучення військових судів, як особливість здійснення правосуддя. У деяких випадках цивільні справи можуть розглядатися військовими судами, особливо це пов'язано з питаннями безпеки чи військового характеру[2].

Надані вище зазначені особливості здійснення правосуддя, можуть значно відрізнитися у зв'язку з конкретними умовами та законодавством країни, які перебувають в умовах воєнного стану. У таких випадках важливо звертатися до конкретного законодавства та дотримуватися встановлених правил і процедур.

У процесі реалізації судочинства судам доводиться стикатися як із організаційними особливостями так і особливостями процесуального характеру, саме пов'язаних із воєнною картиною, на майже всій території нашої країни. Законодавці намагаються вирішувати ці питання в ході внесення змін до нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих документів [3].

Підсумовуючи вище надану інформацію, хочу підкреслити на тому, що навіть під час воєнного стану та активних бойових дій на території України, цивільне судочинство не зупинить свій процес здійснення правосуддя.

1. Цивільно процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618-IV Відомості Верховної Ради України. 2004. №40-42. Ст.492 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 22.11.2023)

2. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус судів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану №7315 від 26.04.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39495> (Дата звернення: 22.11.2023).

3. Привиденцев О. Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник.: 2022 URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2022/12.pdf (дата звернення 22.11.2023)

ОНОПКО Єгор Ігорович

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

БОНДАР О.С.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОГАЛИН У ЗАКОНОДАВСТВІ

Прогалини властиві кожній системі (галузі) законодавства, оскільки з'являються, як правило, в результаті бурхливого соціально-економічного розвитку, формування нових суспільних відносин. Разом із тим несуперечність законодавства є важливою умовою функціонування будь-якої його галузі. Будь-яка прогалина у чинному законодавстві здатна створити дисбаланс у механізмі правового регулювання правовідносин в суспільстві, що може призвести до істотних обмежень прав і свобод людини та громадянина.

Безумовно, значний негативний вплив на ефективність правового регулювання правовідносин справляють юридичні прогалини, які є різновидом дефектів правового забезпечення правопорядку в Україні. Звідси розгляд удосконалення правотворчого процесу як засіб запобігання прогалин у законодавстві досить актуальною темою на сьогодні.

Вирішити проблеми прогалин в законодавстві України можна шляхом попередження їх виникнення або подолання вже існуючих. На нашу думку, попередження прогалин є процесом набагато простішим, ніж їх подолання на етапі правозастосування. Тому питання удосконалення правотворчого процесу як спосіб запобігання прогалин у законодавстві є вкрай актуальною для дослідження.

Тема правотворчості є актуальною у всі періоди існування держави, а особливо – коли відбуваються активні процеси в економічному та політичному житті суспільства [1, с. 34]. Недоліки у вітчизняному законодавстві, в тому числі прогалини та колізії, ускладнюють проведення економічних та соціальних реформ, тому якісний та демократичний процес правотворення (з урахуванням вище перерахованих факторів) сприятиме ефективному регулюванню суспільних відносин, запобіганню та своєчасному усуненню прогалин [2, с. 395]. Виходячи з цього цілком виправданими є вимоги суспільства щодо покращення якості законів, підвищення рівня правової захищеності громадян та загалом створення стабільної правової системи.

Перш за все, необхідно зупинитися на розгляді негативних чинників, що

впливають на якість нормативно-правових актів. Так, серед основних негативних чинників, що впливають на якість нормативно-правових актів, О. Тарнопольська виділяє наступні: неналежне дотримання суб'єктами правотворчості принципів правотворчої діяльності; неналежне дотримання суб'єктами правотворчості правил законодавчої техніки; невисока правова культура суб'єктів правотворчості [3, с. 12]. Безперечно, що ці та інші чинники негативно впливають на якість нормативноправових актів, що, в свою чергу, породжує виникнення прогалин та інших негативних явищ у законодавстві.

При характеристиці першого чинника, а саме неналежного дотримання суб'єктами правотворчості принципів правотворчої діяльності, необхідно зазначити, що правотворчий процес обов'язково повинен здійснюватися з дотриманням загально правових принципів: принципу демократизму, законності, гуманізму, професіоналізму тощо. Варто наголосити на тому, що ці принципи лише за умови їх єдності та взаємообумовленості сприяють позитивному результату в правотворчому процесі.

Наступний чинник, що впливає на якість нормативно-правових актів – дотримання правил законодавчої техніки суб'єктами правотворчого процесу. Основними із них є: логічна послідовність приписів; відсутність колізій всередині нормативного акту, в системі права загалом; ясність та доступність мови нормативноправових актів; точність та однозначність термінів і формулювань; укрупнення нормативно-правових актів з метою зручності та полегшення в користуванні. Належне знання й використання законодавцем цих правил служить запобіганню прогалин в праві, особливо “технічних”.

Що стосується третього чинника – невисокої правової культури законодавця – тут слід зазначити, що успішна діяльність по створенню нормативно-правових актів і правова культура тісно пов'язані. Знання юридичної науки, хоча б розуміння загальних принципів права, засобів юридичної техніки законодавцем визначає якість нормативноправового матеріалу. З цього приводу слушною думкою є Г. Спенсера про те, що “з усіх страшних оман людей найбільш страшним є те, що для того, щоб оволодіти якоюнебудь нескладною спеціальністю, наприклад, чоботарством, необхідно довго вчитися, а єдина справа, яка не потребує жодної підготовки – це мистецтво створювати закони для всього народу” [4, с. 12-24]. Крім цього, правова культура законодавця тісно пов'язана із загальною культурою – саме цей тісний зв'язок визначає характер законодавства, що має відповідати історичному та національному духу народу, його ментальним особливостям. Разом з цим, правова культура законодавця зворотнім чином впливає на загальну культуру, може захищати та створювати умови для її вільного розвитку шляхом вироблення прогресивних та демократичних законів, а може створювати протилежну ситуацію.

Створення логічної і стабільної системи правових актів, яка б відповідала за своїм змістом тенденціям суспільного розвитку, є однією з найважливіших юридичних передумов втілення державної політики у

суспільне і державне життя.

Інститут юридичної техніки посідає важливе місце в межах правотворчого процесу та правозастосування, маючи принципове значення, змістом якого є спрямованість на удосконалення правотворчої діяльності та практики правозастосування, націленість на покращення якості законодавчої бази в цілому та системи актів правозастосування, зокрема [5, с. 54].

Юридична техніка взагалі представляє необхідну складову єдиного процесу нормотворення і нормозастосування, в межах якої відбувається функціонування державного апарату будь-якої держави. Якщо розглядати нормотворчу діяльність державного апарату, то побачимо, що її необхідною складовою є нормотворча юридична техніка. Остання, представляючи спосіб вироблення юридичних норм, що формулюються в нормативних актах, підпорядковується, як було сказано, необхідності втілення у сукупності цих норм дійсного змісту юридичного закону як деякої нормативної цілісності, спрямованої на встановлення єдиного правопорядку в суспільстві. Таке цільове визначення нормотворчої техніки передбачає, що юридичний закон як нормативний спосіб закріплення правил поведінки людей повинен бути реалізований найперше в нормативних актах загального характеру, якими є закони держави, що в усій сукупності нормативно-правових актів виступають як особлива форма безпосереднього вираження юридичного закону [6, с. 82].

Основна ідея правотворчого процесу полягає в тому, що це явище правової дійсності є тим інститутом, що надає змогу не лише сформулювати зміст юридичного документа, а й забезпечити адекватне усвідомлення змісту правових норм, можливість коригування тих або інших правовідносини у відповідності до їх вимог.

Значення правотворчого процесу пов'язано із його роллю, яка націлена на: розробку та реалізацію комплексу заходів, що полягають у оптимізації всього наявного юридичного масиву; збільшення фундаментальних наукових узагальнень в різних галузях права, які складають і визначають основу знань; втілення логічних схем і конструкцій, які надають можливість значно скоротити обсяг матеріалу; формування системи методичного та кадрового забезпечення правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права. Питання правотворчого процесу в юридичній науці та практиці займає важливе місце, адже темпи соціальних перетворень суспільства потребують оперативності в прийнятті нових нормативних актів, розробки актуальних теоретичних і практичних питань їх удосконалення.

Отже, безумовним є те, що законодавець повинен майстерно володіти засобами законодавчої техніки, глибокими та різнобічними знаннями, постійно їх поповнювати, ґрунтувати свою діяльність на принципах правотворчої діяльності, спілкуватися з народом для виявлення його справжніх потреб.

Таким чином, процес правотворчості відіграє важливу роль в запобіганні та своєчасному усуненню прогалин. Прогалини в законодавстві повинні

усуватися в процесі правотворчості шляхом внесення змін і доповнень до законів, видання нових, досконаліших юридичних актів.

Резюмуючи вищезазначене, можна виділити деякі напрями вдосконалення сучасної законотворчості, які сприятимуть запобіганню появи прогалин та своєчасному їх усуненню. До таких напрямів можна віднести: зміна існуючої практики законотворчості на стадії підготовки проекту закону (наприклад, винесення найважливіших законопроектів на загальнонародне обговорення – референдум); створення ефективного соціально-правового прогнозування, яке б докладно вивчало суспільні потреби, громадську думку щодо необхідності зміни чи перетворення правового регулювання; своєчасне прийняття нових і внесення змін до чинних нормативно-правових актів. налагоджений автоматизований облік чинних нормативноправових актів також сприятиме швидкому виявленню, а згодом і усуненню прогалин.

1. Єрофєєва М.М. До питання колізій у законодавстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 33-37.
2. Матат Ю. Поняття та юридична природа прогалин у законодавстві. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2012. №25. С. 393-400.
3. Тарнопольська О. М. Удосконалення правотворчого процесу як засіб запобігання прогалин у законодавстві. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 2 (15). С. 11-14.
4. Онищук І. І. Моніторинг правових колізій і прогалин у законодавстві України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 6. С. 21-26.
5. Лебеденко В. І. Юридична техніка: поняття, призначення, методологічні засади застосування. Інформація і право. 2014. № 2. С. 52-56.
6. Шутак І. Д. Юридична техніка: теоретико-правовий аспект. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2014. Вип. 27. С. 54-59.

ПАСАЙЛЮК Ірина Василівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права Львівського
державного університету
внутрішніх справ

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Апеляційна інстанція переглядає рішення з питань факту та права, що є гарантією для сторін відстоювати свою позицію і намагаться, встановленими законами засобами, досягти відміни судового рішення першої інстанції, що суперечить їх інтересам [1]. Апеляційна скарга реєструється в апеляційному суді у день її надходження, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному відповідно до ст. 33 Цивільного процесуального

кодексу України (далі – ЦПК України) для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження [2].

Протягом п'яти днів після надходження справи суддя-доповідач вирішує питання про відкриття апеляційного провадження. Разом з ухвалою про відкриття апеляційного провадження суд апеляційної інстанції надсилає копії апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи. ЦПК України передбачає можливість повернення справи до суду першої інстанції для усунення недоліків, пов'язаних з її оформленням. Так, суддя – доповідач може своєю ухвалою повернути справу до суду першої інстанції для усунення таких недоліків: 1) не розглянуто зауваження щодо правильності та повноти фіксування судового процесу технічними засобами або письмові зауваження щодо повноти чи правильності протоколу судового засідання; 2) не вирішено питання про ухвалення додаткового рішення тощо. В ухвалі має бути зазначено строк для усунення недоліків з урахуванням необхідного для цього часу. Відповідно до ст. 365 ЦПК України суддя – доповідач має провести підготовку справи до судового розгляду. При цьому, слід зазначити, що підготовка справи до апеляційного розгляду проводиться без підготовчого судового засідання. Суд апеляційної інстанції по підготовці справи до апеляційного перегляду вчиняє такі дії: 1) з'ясовує питання про склад учасників судового процесу; 2) визначає характер спірних правовідносин та закон, який їх регулює; 3) з'ясовує обставини, на які посилаються учасники справи як на підставу своїх вимог і заперечень, з'ясовує, які обставини визначаються чи заперечуються учасниками справи; 4) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції, тощо. Перелік підготовчих дій не є вичерпним (ст. 365 ЦПК України). Залежно від обставин справи, доводів апеляційної скарги можуть бути вчинені й інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи. Після проведення підготовчих дій суддя – доповідач доповідає про них колегії суддів, яка в разі необхідності вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій та призначення справи до розгляду [3, с. 646].

Про дату, час і місце розгляду справи повідомляються учасники справи, якщо справа відповідно до норм цивільного процесуального законодавства розглядається з їх повідомленням. Під час розгляду справи судом апеляційної інстанції мають братися до уваги роз'яснення, що містяться в постанові Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 року № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку». Зокрема, як зазначається в п. 17 цієї постанови, перевіряючи законність та обґрунтованість оскаржуваного судового рішення суд апеляційної інстанції повинен з'ясувати: 1) чи враховано під час ухвалення рішення всі факти, що належать до предмету доказування; 2) чи підтверджено обставини (факти), якими мотивовано рішення, належними й допустимими доказами та чи їх доведено; 3) чи відповідають висновки суду встановленим фактам; 4) чи були дотримані та чи правильно застосовані норми матеріального та процесуального права тощо. Ст.

368 ЦПК України передбачає, що справа розглядається судом апеляційної інстанції за правилами, встановленими для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження з особливостями, визначеними главою 1 розділу V ЦПК України [4, с. 267].

Розгляд справ у суді апеляційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання або через 15 днів з дня відкриття апеляційного провадження, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи (ч. 2 ст. 368 ЦПК України). Розгляд справ у суді апеляційної інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи, крім випадків, передбачених ст. 369 ЦПК України. Це стосується особливостей розгляду в апеляційному порядку окремих категорій справ. Тобто на законодавчому рівні закріплюється можливість вирішення скарг на рішення судів першої інстанції по деяких категоріях справ та визначені ухвали без повідомлення учасників справи за наявними у справі матеріалами, наприклад: 1) апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи, 2) апеляційні скарги на ухвали суду, зазначені у ч. 1 ст. 353 ЦПК України, – щодо відмови у видачі судового наказу (п. 1), повернення заяви позивачеві (заявникові) (п. 6), відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк (п. 10), залишення без розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження (п. 40) тощо [3, с. 652].

Порядок судового розгляду в апеляційній інстанції складається з підготовчої частини, розгляду справи по суті, судових дебатів, ухвалення та проголошення рішення.

На початку судового засідання суддя-доповідач доповідає зміст рішення (ухвали), яке оскаржується, наводить доводи апеляційної скарги, межі, в яких мають здійснюватися перевірка рішення (ухвали), встановлюватися обставини і досліджуватися докази. Після доповіді судді-доповідача пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Потім дають пояснення інші учасники справи. Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, суд апеляційної інстанції надає учасникам справи можливість виступити у судових дебатах у такій самій послідовності, в якій вони давали пояснення. На початку судового засідання суд може оголосити про час, який відводиться для судових дебатів. Кожній особі, яка бере участь у розгляді справи в суді апеляційної інстанції, надається однаковий проміжок часу для виступу. Після закінчення дебатів суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення рішення у справі, а саме – суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги ухвалює постанову [4, с. 268]. Отже, можемо зробити висновок, що кожна частина судового розгляду в апеляційній інстанції складається з комплексу процесуальних дій, які вчиняються тим чи іншим суб'єктом цивільних

процесуальних відносин (залежно від виду процесуальної дії). Так, зокрема, розгляд заяв і клопотань, – колегія суддів, оголошення складу суду та роз'яснення права відводу, – головуючий, судові дебати, учасники справи, тощо. До підготовчої частини судового розгляду в апеляційній інстанції можемо віднести такі дії: 1) відкриття судового засідання; 2) з'ясування явки в судові засідання; 3) встановлення учасників справи; 4) якщо бере участь у справі перекладач; 5) видалення свідків із залу судового засідання; 6) оголошення складу суду і роз'яснення права відводу; 7) роз'яснення учасникам справи їх прав та обов'язків; 8) розгляд заяв і клопотань;

9) з'ясування можливості розгляду при неявці учасників справи; 10) роз'яснення прав і обов'язків експерту, спеціалісту. До наступної частини розгляду справи по суті слід віднести доповідь по справі; пояснення учасників справи; з'ясування обставин та перевірка їх доказами. Третьою складовою частиною є судові дебати, і наступною, ухвалення та проголошення рішення, процесуальну дію якої здійснює колегія суддів. Це забезпечує виконання головного завдання апеляції – дати новим судовим розглядом додаткову гарантію справедливості судового рішення, реалізації права на судовий захист.

1. Теоретичні та практичні аспекти апеляційного і касаційного перегляду судових рішень в цивільному судочинстві. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_1699.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print>.

3. Цивільне процесуальне право України: підручник / В. М. Коссака, Р. Я. Лемик, Ю. В. Навроцька, С. В. Сенік: за заг. ред. В. М. Коссака. Харків: Право, 2020. 752 с.

4. Цивільний процес : навч. посіб. / О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.: за заг. ред. проф. В. А. Кройтора. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.

ПАТЕРИЛЮ Ірина Володимирівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩУ ЗБРОЙНИМИ КОНФЛІКТАМИ

За ініціативи Генеральної Асамблеї ООН щорічно 6 листопада відзначається Міжнародний день запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів. Його мета – привернути увагу до екологічних наслідків війни і важливості відмови від безглуздо

заподіяної шкоди екосистемам у прагненні досягти військових цілей. Організація Об'єднаних Націй наголошує, що завдана під час збройних конфліктів шкода навколишньому середовищу ще довго після їх закінчення впливає на стан екосистем і природних ресурсів і часто виходить за межі національних територій та період життя одного покоління. Як відомо, у травні 2016 року Асамблея Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища прийняла резолюцію щодо прихильності охороні навколишнього середовища в районах, що постраждали від збройних конфліктів. А Комісія міжнародного права ООН наразі проводить огляд міжнародно-правової бази стосовно охорони навколишнього середовища до, під час і після збройних конфліктів з метою розроблення керівних принципів, що більш ефективно сприятимуть збереженню навколишнього середовища, особливо в охоронюваних і екологічно чутливих районах, які можуть серйозно постраждати від війни[6].

Питання міжнародно-правового захисту довкілля у період збройного конфлікту є предметом регулювання норм міжнародного гуманітарного права (далі МГП), міжнародного кримінального права, міжнародного права навколишнього середовища та міжнародного права прав людини. Однак у питанні захисту довкілля у період збройного конфлікту у разі суперечностей між нормами МГП та нормами інших галузей міжнародного права переважаючу силу будуть мати норми саме МГП[5].

Норми МГП, включаючи положення стосовно охорони навколишнього середовища, призначені для застосування саме в період збройного конфлікту. Такі норми містяться в звичаєвому МГП та Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 р. (далі – ДП I) (статті 35 і 55), Конвенції про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р. (Конвенція ЕНМОД). Питання притягнення до відповідальності за порушення положень МГП регулюються міжнародним кримінальним правом, перш за все Римським статутом Міжнародного кримінального суду (ст. 8).

Зокрема, Додатковий протокол (Протокол I) до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 12 серпня 1949 р., прийнятий 8 червня 1997 р., визначає, що заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу. Крім того, у ст. 55 Протоколу I зазначено, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть шкоди природному середовищу й тим самим здоров'ю або виживанню населення. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено.

Аналогічна позиція викладена в Декларації Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток 1992 р., що закріплює основні принципи екологічного права. Саме у 24-у принципі цієї Декларації зазначено, що війна неминуче здійснює руйнівний вплив на процес сталого розвитку, тому держави повинні поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля, під час збройних конфліктів і мають співпрацювати, за необхідності, у справі його подальшого розвитку.

Звичаєве міжнародне гуманітарне право містить зобов'язання держав з охорони довкілля під час збройного конфлікту. Наявність відповідного міжнародного звичаю підтверджується дослідженням Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) «Звичаєве міжнародне гуманітарне право» (Норми 43-45) [4]. МКЧХ визнав звичаєвими Норми 42 і 43 у їх застосуванні до збройних конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру, а Норми 44 та 45 – до збройних конфліктів міжнародного характеру, й спірно – до збройних конфліктів неміжнародного характеру. Норма 43 визначає, що загальні принципи ведення воєнних дій застосовуються й до навколишнього природного середовища. Зокрема: А) ніщо у природному середовищі не може бути об'єктом нападу, окрім випадків, коли це є військовою ціллю; Заборонені напади на будь-яку частину навколишнього природного середовища, якщо вона не є військовим об'єктом, тобто вимагається проведення розрізнення між військовими та цивільними об'єктами. Зокрема, військові об'єкти обмежуються тими об'єктами, які в силу свого характеру, розташування, призначення або використання роблять ефективний внесок у воєнні дії і їх повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація за існуючих у даний момент обставин надає явну воєнну перевагу. Цивільними об'єктами є ті об'єкти, які не є військовими об'єктами. Цивільними об'єктами насамперед вважаються цивільні райони, міста, села, житлові райони, житло, будівлі, дома і школи, цивільні транспортні засоби, лікарні, медичні установи і медичні відділення, історичні пам'ятники, місця відправлення культу і культурні цінності, а також навколишнє середовище за умови, що в кінцевому рахунку вони не стають військовими об'єктами. Напади на такі об'єкти зазвичай засуджуються [6]. В) заборонене руйнування будь-якої частини навколишнього природного середовища, крім випадків, коли цього вимагає нагальна військова необхідність; Принцип необхідності вимагає, щоб сторони збройних конфліктів вживали лише тих заходів, які є необхідними для досягнення військової перемоги. Порушення зазначеного правила під час військових конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру вважається воєнним злочином відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 8(2)(в)(хiii); 8(2)(е)(хii)). С) заборонені напади на військові об'єкти, якщо можна очікувати, що такий напад спричинить надмірну випадкову шкоду навколишньому природному середовищу порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою. Принцип співмірності (пропорційності) в МГП означає, що конкретна і

безпосередня військова перевага, здобута в результаті воєнної операції, повинна переважати випадкову шкоду, завдану в її ході цивільним особам та цивільним об'єктам. Іншими словами, слід уникати будь-яких зайвих, тобто не викликаних необхідністю досягнення законної воєнної мети, людських втрат і руйнування матеріальних цінностей[8].

У дослідженні, спеціально підготовленому Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) на тему охорони довкілля під час збройного конфлікту, йдеться про основні хиби і прогалини у застосуванні відповідних норм МГП. Так, відзначається, що: – статті 35 і 55 ДП І не забезпечують ефективну охорону навколишнього середовища під час збройного конфлікту через вузький і неточний пороговий рівень, який вимагається для доведення заподіяння шкоди; – положення МГП, які регулюють засоби і методи воєнних дій або передбачають захист цивільної власності чи об'єктів, забезпечують лише непрямую охорону навколишнього середовища, до того ж ці положення майже ніколи не застосовувались з означеною метою; – більшість положень МГП призначені для охорони довкілля в умовах міжнародного збройного конфлікту і не обов'язково застосовуються в умовах збройного конфлікту неміжнародного характеру; – через недостатність судової практики з означеного питання спостерігається брак правозастосовної діяльності в цій сфері; – не існує постійного міжнародного механізму для моніторингу правопорушень та забезпечення належної компенсації за екологічну шкоду, завдану під час збройних конфліктів; – звичаєві принципи розрізнення, необхідності та пропорційності є недостатньо ефективними засобами забезпечення охорони довкілля в умовах збройного конфлікту[2].

Виникнення міжнародної відповідальності відповідно до норм міжнародного кримінального права можливе як щодо держави загалом, так і щодо державних посадових осіб. Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, серед яких ст. 8.2.b.iv Римського статуту 1998 р. виділяє «умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад буде причиною... шкоди цивільним об'єктам або великої, довготривалої і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно не співрозмірною з конкретною і безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою». На додаток до необхідності дотримання кумулятивного стандарту склад злочину передбачає доведення, по-перше, умислу щодо вчинення нападу, по-друге, знання про те, що такий напад буде причиною значної екологічної шкоди, по-третє, що шкода буде явно не співрозмірною з конкретною і безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою[3]. До кумулятивного стандарту додається вимога про здійснення тесту на пропорційність та військовою необхідність. Стаття 8 кваліфікує «злочини проти довкілля» як воєнні злочини в секції (b) замість секції (a), яка, своєю чергою, визначає серйозні порушення норм Женевських конвенцій. До того ж, положення цієї статті стосується виключно міжнародних

збройних конфліктів. Одначе злочини проти довкілля можуть складати матеріальний елемент інших злочинів, таких як геноцид, злочини проти людяності, інші воєнні злочини. У рішенні Прокурор проти Омара Аль-Башира 2009 р. Міжнародний кримінальний суд не заперечував зв'язку між деградацією довкілля та злочином геноциду[1].

Вторгнення рф на територію України призвело до потрапляння у довкілля шкідливих і небезпечних речовин, знищення родючого шару ґрунту, рослинного покриву, об'єктів дикої фауни, в тому числі занесених до Червоної книги України, пошкодження водогонів та очисних споруд, пошкодження об'єктів промисловості, пошкодження ліній електропередач, які постачають електроенергію до екологічно важливих об'єктів, до завдання шкоди сільськогосподарським підприємствам і угіддям, до затоплення шахт, до незаконного видобутку корисних копалин країноюагресором тощо. Наведені вище факти лише незначною мірою відображають реальні масштаби завданих збитків (як прямих, так і опосередкованих) у сфері природокористування та екологічної безпеки. Нині постає гостра необхідність у фіксуванні кожного такого випадку; визначенні видів спричиненої екологічної шкоди; вимірюванні, оцінці та встановленні її обсягів; виявленні винних.

Україна використовує міжнародні інструменти тиску і заяв для привернення уваги світової спільноти до екологічного стану в окупованих територіях. Так, на Асамблеї ООН з навколишнього середовища Україна ініціювала ухвалення резолюції UNEP/EA.2/Res.15 «Захист навколишнього довкілля в районах, уражених збройними конфліктами», яка була підтримана багатьма державами. У рамках її реалізації ЮНЕП надаватиме допомогу таким державам, зокрема у проведенні постконфліктних оцінок довкілля та його відновлення[7].

Відомо, що збройні конфлікти є однією з найбільш серйозних причин погіршення стану і деградації навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим відповідно до Принципу 25 Декларації Ріо (1992 р.) проблеми миру, розвитку та охорони довкілля розглядаються як такі, що перебувають у взаємній залежності. У вирішенні цих проблем важливе місце призначається міжнародним організаціям. Проблеми ж, які оголила війна в Україні, свідчать про те, що до їх вирішення необхідно якомога швидше долучити міжнародні інституції та напрацьований ними досвід міжнародно-правового регулювання захисту навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки.

1. Prosecutor v. Omar Al-Bashir, ICC-02/05-01/09-3, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 4 March 2009. – Mode of access: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639096.pdf>.

2. Protecting the environment during armed conflict. An inventory and analysis of international / Eds. David Jensen and Silja Halle. – Nairobi: United Nations Environment Programme, 2009. – 80 p.

3. Wyatt J. Law-making at the intersection of international environmental, humanitarian and criminal law: the issue of damage to the environment in international armed conflict ... P. 626,

633.

4. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми // Український часопис міжнародного права. – 2006. – № 2. – С. 7–16.

5. Міжнародне гуманітарне право. Довідник з питань міжнародно-правового захисту довкілля у період збройного конфлікту / М. О. Медведєва, М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий. – Одеса : Фенікс, 2016.

6. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на Сході України//А.Б. Блага, І.В. Загороднюк, Т.Р. Короткий, О.А. Мартиненко, М.О. Медведєва, В.В. Пархоменко; за заг. редакцією А.П. Буценко/Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К.: КИТ – 2017 – 88 с.

7. Резолюція Ассамблея Організації Об'єднаних Націй по оточуючій середі Програми Організації Об'єднаних Націй по оточуючій середі UNEP/EA.2/Res.15 «Охрана оточуючій середі в районах, затронутых вооруженными конфликтами», Найроби, 23–27 мая 2016 года

8. Хенкертс Ж.-М., Досвальд-Бек Л. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электрон. ресурс] // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

ПАТЕРИЛО Софія Дмитрівна

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

ПАТЕРИЛО Ірина Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наявність валютного регулювання з боку держави є не просто світовою практикою, а об'єктивною економічною необхідністю. Заходи щодо регулювання валютних операцій (передусім руху капіталу) використовуються не тільки державами, що розвиваються, стикаючись з серйозними економічними труднощами, а й високорозвиненими державами.

Як відомо, валютне регулювання — це діяльність держави, спрямована на регламентацію валютних операцій, міжнародних розрахунків і порядку здійснення угод з валютними цінностями, також можна стверджувати, що валютне регулювання є складовою валютної політики держави і виступає

важливим інструментом механізму державного регулювання національної економіки.

Одним із головних завдань валютного регулювання є економічна стабільність суспільства і держави (захист публічного інтересу) і створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності її суб'єктів (захист приватного інтересу) шляхом застосування відповідно до законодавства економічних і адміністративних важелів впливу на валютний курс та валютні операції. Отже, можна сказати, що валютне регулювання – економічно обґрунтований компроміс між приватними інтересами суб'єктів валютних операцій та публічним інтересом, і тому проблема вдосконалення правового регулювання валютних операцій актуальна завжди.

Валютне регулювання впливає із загальнодержавної грошово-кредитної політики. Кожна країна намагається обмежити операції з іноземною валютою, обмежити притік капіталу, встановити контроль над валютними операціями, надання позик, лізингові, інвестиційні операції, ввезення, вивезення, переказ, будь-яке переміщення іноземної валюти. Тим самим вона намагається підтримати рівновагу платіжного балансу та стабільність національної валюти, що є головним завданням центробанку кожної країни. Валютне регулювання спрямоване на процес курсоутворення, виконання платіжної функції іноземною валютою, діяльність комерційних банків та інших структур на валютному ринку, здійснення міжнародних платежів за поточними операціями платіжного балансу, здійснення міжнародних платежів за капітальними операціями платіжного балансу та розвиток іноземних інвестицій в економіку країни, ввезення та вивезення валютних цінностей через державний кордон, впорядкуванню кредитних відносин резидентів з нерезидентами, формування та використання золотовалютних резервів[3, с. 287]. Отже, дві головні функції, завдання, призначення, місії валютного регулювання: стабільність національної валюти і забезпечення платіжний баланс. У науковій літературі відзначається, що, по мірі поглиблення кризових явищ спостерігається тенденція розширення сфери валютного регулювання [1, с. 497].

Проблемам валютного регулювання приділялася увага з боку вчених-правників. Окремі питання правового регулювання валютних операцій розглядалися в роботах

Є.Алісова, В.Богуна, І.Жукова, А.Золотова, В.Кротюка, В. Лагутіна, С.Макаренка, С.Макухи, Л.Петрашко, С. Половко, В.Самофалова, О.Северіна та інших авторів. Аналіз існуючих наукових джерел показує, що дослідження валютного регулювання, як правило, носять економічний характер, і тому потребують подальшого вдосконалення з господарсько-правової точки зору.

Якщо правове регулювання господарської діяльності можна охарактеризувати, як зазначає В.Мамутов, як інструмент (механізм, засіб) забезпечення організованості і порядку у народному господарстві[7, с. 19], то правове регулювання валютних операцій, О.Северин визначає, як інструмент

забезпечення правопорядку у сфері здійснення цих операцій.

Законодавство України та наукові дослідження визначають складовою частиною господарської діяльності зовнішньоекономічну діяльність, тобто господарську діяльність, побудовану на взаємовідносинах суб'єктів господарювання, комерційні підприємства яких знаходяться в різних державах[7,с.780]. Основою такої діяльності є відповідні зовнішньоекономічні угоди, на підставі яких здійснюється (крім бартерних угод) перехід права власності на валютні цінності. Крім того, невід'ємною частиною господарської діяльності є здійснення в Україні кредитних, депозитних та інших, в межах законодавства, угод з іноземною валютою. Відповідно, невід'ємною частиною господарської діяльності є валютні операції.

Очевидно, що насамперед суб'єктами валютних операцій є суб'єкти господарювання (юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку, фізичні особи, що здійснюють господарську діяльність та зареєстровані як підприємці та відокремлені підрозділи господарських організацій, утворені для здійснення господарської діяльності), які використовують інвалюту (або гривню – при розрахунках з іноземними контрагентами), а підставами здійснення більшості валютних операцій – укладені суб'єктами господарської діяльності угоди. Відповідно – в абсолютній більшості випадків валютні операції є операціями суб'єктів господарської діяльності в межах такої діяльності, господарських правовідносин як окремого виду суспільних відносин[7, с. 64].

У свою чергу, серед валютних операцій, що здійснюються з грошовими валютними коштами на підставі угод, можна, використовуючи класифікацію грошових зобов'язань В.Белова [2, с. 28], виокремити:

а) операції, що проводяться за зобов'язаннями щодо передачі валютних коштів як предмету договору (себто надання валютних коштів є метою зобов'язання, спрямоване на отримання зустрічного задоволення);

б) операції, що проводяться за зобов'язаннями щодо передачі валютних коштів як ціни договору (еквівалента, зустрічного задоволення, тобто надання коштів має зустрічний, додатковий характер).

Як зазначає О. Северин, правове регулювання валютних операцій в Україні деюре має трьохступеневий рівень:

1. Законодавче регулювання Верховною Радою України.
2. Регулювання нормативно-правовими актами КМУ відповідно до законів України.
3. Регулювання нормативно-правовими актами НБУ згідно з законами України.

Жоден інший державний орган повноважень у сфері валютного регулювання і, відтак, правового регулювання валютних операцій як складової частини валютного регулювання, не має.

Іншим питанням, котре потребує законодавчого вирішення, є проблема, пов'язана з виконанням податковими органами функцій “фінансового

контролю” за валютними операціями. Практика (як правозастосування, як і нормотворення) свідчить, що і самі податківці, і інші державні органи розуміють це надто широко, включно з повноваженнями податкових органів на втручання в процес купівлі іноземної валюти, застосування санкцій за порушення валютного законодавства та ін. Слід розуміти, що функції фінансового контролю полягають виключно в аналізі, опрацюванні і подальшому використанні інформації про валютні операції в межах виконання покладених законами України “фіскальних” функцій, тобто функцій збору податків, що і мусить бути чітко передбачено на законодавчому рівні.

Підводячи підсумки можна сказати, що валютні операції є невід’ємною частиною господарської діяльності суб’єктів господарювання, тобто діяльності, пов’язаної з виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт і наданням послуг, а також із забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами.

В той же час треба зауважити, що серед загальних питань, основними проблемами серед загальних питань правового регулювання валютних операцій суб’єктів господарювання є невизначеність статусу національної валюти у розрахунках з нерезидентами, питання ліцензування валютних операцій та недосконале регулювання основоположних аспектів здійснення валютного контролю.

По-друге, найбільш поширеними правопорушеннями в сфері валютного регулювання є: ухилення від надходження в Україну валютної виручки; здійснення валютних операцій, що потребують індивідуальної ліцензії НБУ, без наявності такої ліцензії (передусім відкриття і використання рахунків в іноземних банках, здійснення розрахунків між резидентами в інвалюті); порушення державними органами законодавчих актів при підзаконному нормотворенні, перевищення ними компетенції; протиправне переміщення за кордон валютних цінностей (повсякденним є також легальне, але економічно безпідставне переміщення валюти, через недосконалість законодавства).

1. Гроші та кредит. Підручник / А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.; За загальною редакцією М.І. Савлук. – К., 2001. – С. 287;

2. Лагутін В.Д. Гроші та грошовий обіг: Навч. посіб. – 5-те вид., стер. – К.: Т-во „Знання”, ККО, 2003.- С. 187;

3. <https://index.minfin.com.ua/banks/nbu/intervention/>

ПЕТІНА Катерина Миколаївна

здобувач вищої освіти I курсу
магістратури ННІ заочного навчання
та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ДОБРОБОГ Людмила Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ПОЛІЦЕНТРИЗМУ

Проблемні питання правового поліцентризму в сучасному світі визначається необхідністю вивчення та розуміння комплексу юридичних аспектів, що виникають в умовах взаємодії різних правових центрів. Зростаюча глобалізація, розвиток міжнародних відносин та посилення економічного співробітництва створюють необхідність в розгляді та вирішенні питань, пов'язаних з протиріччями між різними юрисдикціями, правовими системами та культурними особливостями.

Ці питання включають в себе взаємодію різних систем права в умовах глобальних викликів, таких як боротьба з тероризмом, кіберзлочинність, міграційні процеси та інші транснаціональні явища. Важливим аспектом дослідження є визначення ефективних механізмів вирішення конфліктів між різними правовими системами та забезпечення збалансованої взаємодії між ними.

Дослідження даної теми сприятиме розвитку наукового підходу до аналізу та вирішення складних проблемних питань, пов'язаних з правовим поліцентризмом, і сприятиме створенню конструктивних рекомендацій для політиків, правозахисників та інших зацікавлених сторін у побудові сучасної світової правової системи.

Положення правового поліцентризму підтверджуються процесами, які відбуваються в сучасному суспільстві: глобалізований світ спричиняє протилежну тенденцію, як вказував відомий соціолог і філософ Ральф Дарендорф, – глокалізацію [1, с. 22]. Вивчення та осмислення явища правового поліцентризму відіграють суттєву роль у процесах міжнародного співробітництва, привертання міжнародних інвестицій, професійної підготовки юристів та гарантування прав людини. У той самий час важливо визнати, що вітчизняна правнича наука поки не приділяла достатню увагу комплексному

дослідженню проблематики правового поліцентризму [2, с. 9-10].

Проблемні питання правового поліцентризму визначають собою актуальний об'єкт аналізу та дослідження в сучасному юридичному контексті. Дана тема зосереджується на складних аспектах взаємодії різних правових систем, в їхніх різноманітних формах та виявах. Зростання глобальних викликів, таких як транснаціональний бізнес, міграційні потоки, та інші складні явища, ставить перед співтовариством завдання адаптації та вирішення конфліктів між різними юрисдикціями.

Правовий поліцентризм також породжує питання ефективності міжнародних нормативних рамок та механізмів врегулювання, в тому числі у сфері прав людини. Здійснення взаємодії між різними правовими системами вимагає розробки спеціалізованих стратегій та стандартів, спрямованих на досягнення гармонії та взаємопорозуміння [2, с. 9-10].

Дослідження проблемних аспектів правового поліцентризму є важливим для розвитку сучасного правознавства та формування належної правової політики, яка здатна враховувати складні взаємозв'язки та виклики, що впливають з сучасного глобального середовища.

Вирішення проблем правового поліцентризму уявляє собою складне завдання, що передбачає системний та дослідницький підхід до забезпечення ефективної взаємодії різних правових систем у глобальному контексті. Однією з ключових стратегій вирішення є розвиток міжнародних нормативних рамок, спрямованих на уніфікацію правових стандартів та процедур для забезпечення їхньої взаємної сумісності.

Крім того, важливо розвивати механізми врегулювання конфліктів між різними юрисдикціями та сприяти створенню ефективних систем врегулювання спорів. Залучення міжнародних форумів та організацій для вироблення спільних підходів та вирішення спільних проблем також може сприяти подоланню проблем правового поліцентризму.

До інших стратегій вирішення зазначених проблемних питань можна віднести активну роль національних та міжнародних юридичних організацій у формуванні рекомендацій та стандартів, спрямованих на гармонізацію законодавства та практик різних юрисдикцій. Також важливим є забезпечення освітніх програм та навчання для юристів, спрямованих на підготовку фахівців, які здатні ефективно працювати в умовах правового поліцентризму.

Загалом, вирішення проблем правового поліцентризму вимагає комплексного підходу, який об'єднує зусилля міжнародної спільноти та національних гравців для створення більш послідовного, ефективного та справедливого правового середовища.

Отже, висновок щодо зазначеної проблематики свідчить про необхідність уважного вивчення та розуміння викликів, які виникають у зв'язку зі взаємодією різних правових систем у сучасному світі. Розгляд цієї теми виявляє актуальність вирішення питань, пов'язаних з глобальними викликами, такими як транснаціональний бізнес, міграція та інші явища.

Проаналізовані аспекти вказують на потребу розвитку міжнародних механізмів нормативного регулювання, спрямованих на створення єдиної та узгодженої правової системи для подолання конфліктів між різними юрисдикціями. Разом з тим, активна участь міжнародних форумів та національних юридичних організацій виявляється як ключовий елемент вирішення цих складних проблем.

Важливою є і роль освіти та підготовки фахівців, спроможних ефективно функціонувати в умовах правового поліцентризму, що включає в себе створення спеціалізованих освітніх програм та навчання, спрямованих на формування кваліфікованих кадрів, здатних вирішувати проблеми та виклики, що виникають у сфері правового регулювання.

1. Кучук А.М. Право як соціокультурне явище. Актуальні проблеми юридичної науки в контексті розвитку громадянського суспільства: Матеріали науково-практичного семінару (м. Дніпропетровськ, 29 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2014. С. 21- 22.

2. Кучук А. М. Основи теорії правового поліцентризму : монограф. / А. М. Кучук. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Лі- ра ЛТД. 2017. 312 с.

ПЛАХОТНИЙ Артем Павлович,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

ШЕВЧЕНКО

Олександр Олександрович,
курсант 2 курсу ННІ права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ФОТО- І ВІДЕОТЕХНІКИ, У ТОМУ ЧИСЛІ ТЕХНІКИ, ЩО ПРАЦЮЄ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ, ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ З ВИЯВЛЕННЯ ТА/АБО ФІКСАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сучасні технології в роботі поліцейського відтепер все частіше ґрунтуються на системах відеоспостереження, що призводить до зростання кількості вебкамер, використовуваних як правоохоронними, так і комерційними організаціями. Впровадження новітніх систем фото- та відеодокументування дозволяє істотно підвищити продуктивність роботи правоохоронних органів. З метою забезпечення безпеки громадян, дотримання

прав людини, збереження публічного порядку та запобігання терористичним актам, МВС України виступає з ініціативою обладнання громадських місць системами відеоспостереження. Кількість камер відеоспостереження на дорогах в Україні помітно збільшилася.

У Конституції України, в статті 32, зазначено, що без згоди особи не можна збирати, зберігати, використовувати або поширювати її конфіденційну інформацію, за винятком випадків, передбачених законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (Верховна Рада України, 1996) [1].

У частині 2 статті 11 Закону України "Про інформацію" також підтверджено, що без згоди особи заборонено збирати, зберігати, використовувати або поширювати її конфіденційну інформацію, за винятком випадків, передбачених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини (Верховна Рада України, 1992) [2].

Автоматична фото- та відеотехніка включає в себе технічні пристрої для зйомки фото та відео, які працюють у автоматичному режимі, тобто можуть реєструвати порушення без прямого втручання поліцейських чи будь-яких інших осіб. У підсумку, зазначається, що фото- та відеофіксація порушень, а також свідчення очевидців (особи, яка реєструє порушення на свій смартфон, виступаючи як свідок і можливий заявник), можуть стати підставою для притягнення порушника до відповідальності. Фото- та відеозаписи роблять факти очевидними для всіх учасників процесу [3].

Правоохоронні структури у Китаї активно спираються на високотехнологічні компанії з галузі штучного інтелекту. Однією з них є "Cloudwalk" із міста Гуанчжоу. Протягом останніх чотирьох років технологія розпізнавання обличчя від "Cloudwalk" була впроваджена у 29 провінціях Китаю, сприяючи здійсненню понад 10 000 арештів [4].

Щодня ця система проводить понад мільярд порівнянь осіб, накопичуючи вже понад 100 мільярдів зразків даних для ідентифікації. Китайська поліція тестує технологію розпізнавання людей за ходою, що розроблена однією з китайських ШІкомпаній, "Watix". Вона використовує системи відеоспостереження та аналізує тисячі показників ходи людини, зберігаючи ці дані в базі. Це програмне забезпечення може ідентифікувати людину на відстані до 50 метрів від камери, навіть якщо обличчя вона приховує чи стоїть спиною до об'єктива [4].

Ізраїльська компанія "Cortica", що спеціалізується на безпеці та розробках штучного інтелекту, вивчає терабайти даних, що надходять з камер відеоспостереження на громадських майданчиках [5]. Головна мета – підвищення безпеки у цих місцях. Використання штучного інтелекту в системах відеоспостереження перш за все спрямоване на запобігання злочинам. Розробка систем від "Cortica" фокусується на виявленні аномальних патернів у людському русі, що можуть вказувати на можливий злочин.

Програмне забезпечення базується на системах безпеки, розроблених для військових та урядових потреб, яке виявляє терористів шляхом відстеження людей у реальному часі та розпізнавання так званих "мікровиразів" — незначних сигналів у поведінці, що можуть підказати про злочинні наміри. Ці показники настільки мінімальні, що можуть уникнути уваги навіть досвідченого поліцейського, але не штучного інтелекту. Так можна навчитися розрізняти не лише між законослухняними громадянами та колишніми злочинцями, а й поміж мирними суспільними подіями та політичними акціями, які можуть еволюціонувати у насильство [5].

Отже, висновок полягає в тому, що інформаційні технології, які використовують технічні засоби фото- та відеозйомки, розвиваються швидкими темпами як у Україні, так і світі, вимагаючи значних фінансових витрат для впровадження. У нашій країні темпи впровадження відстають від світових через обмежене фінансування правоохоронних органів, недостатню кваліфікацію персоналу, недоладне співробітництво Національної поліції з місцевими органами влади та відсутність залучення приватного сектору до реалізації систем відеоспостереження для забезпечення безпеки.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

3. Кононець В.П. Актуальні питання законного застосування технічних засобів фото-, кінозйомки, відеозапису в діяльності працівників Національної поліції. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc20/15.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).

4. Deng Iris This state-backed AI unicorn has helped Chinese police arrest 10,000 criminals // South China Morning Post (Tech / Start-ups) сайт. 28.03.2019 URL: <https://www.scmp.com/tech/start-ups/article/3003686/state-backed-ai-unicorn-has-helped-chinese-police-arrest-10000> (дата звернення: 12.11.2023).

5. John R. Quain. Crime-predicting A.I. isn't science fiction. It's about to roll out in India / Digital Trends, Nov., сайт. 11.04.2018 URL: <https://www.digitaltrends.com/cool-tech/could-ai-based-surveillance-predict-crime-before-it-happens> (дата звернення: 12.11.2023).

ПОНОМАРЬОВА

Олена Олександрівна,

кандидатка юридичних наук,
старша наукова співробітниця відділу
дослідження прав інтелектуальної
власності та прав людини в сфері
охорони здоров'я НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, здобувачка
вищої освіти на магістерському рівні
Київського національного університету
технологій та дизайну

**ФАРМАЦЕВТИЧНІ КОМПАНІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ
ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Фармацевтичні компанії є одними з найбільших та найважливіших суб'єктів у сфері права інтелектуальної власності. Дослідження та розробки нових лікарських засобів, патентування та захист прав інтелектуальної власності на фармацевтичні продукти мають вагомий вплив на здоров'я людей та економіку країн. Науковцями розглядаються різні аспекти, пов'язані із фармацевтичними компаніями як суб'єктами права інтелектуальної власності.

Одним із головних та важливих аспектів права інтелектуальної власності для фармацевтичних компаній є патентування медичних винаходів. Фармацевтичні компанії здійснюють багатомільйонні інвестиції в дослідження та розробки нових лікарських засобів, і патенти надають їм ексклюзивні права на виробництво та продаж цих продуктів протягом певного часу (20 років на патенти). Це стимулює інновації та дозволяє компаніям відшкодувати витрати на дослідження.

За умови існування на ринку різноманітних лікарських засобів перед фармацевтичними компаніями постає важливе питання вибору торговельної марки (ТМ) для новоствореного препарату [1]. Фармацевтичні компанії володіють численними ТМ на лікарські засоби. Це є важливим аспектом для фармкомпаній, оскільки вдало обрана ТМ для лікарських засобів має величезне значення для споживачів.

Фармацевтичні компанії є ключовими суб'єктами права інтелектуальної власності, і їхні дії мають значущий вплив на здоров'я та добробут суспільства. Патенти, торгові марки та інші права інтелектуальної власності надають їм інструменти для захисту своїх інновацій та бізнесу в цій важливій галузі. Розвиток фармацевтичної індустрії нерозривно пов'язаний із розвитком права інтелектуальної власності.

Однак для пацієнтів важливим аспектом у лікуванні є доступні ціни на

лікарські засоби. Однією з причин високих цін на ліки є монопольне становище виробників. Винна в цьому недосконала система патентування. Фармацевтичні компанії штучно продовжують патенти на застарілі винаходи, утримуючи високі ціни на ліки [2].

Монополія на запатентований продукт – світова практика поводження з винаходами у будь-якій сфері діяльності. Проте фармацевтичні компанії зловживають цією нормою, щоб зберегти своє монопольне становище на ринку якнайдовше.

Вони штучно продовжують дію патенту після закінчення його терміну, утримуючи високі ціни на ліки. Фармкомпанії фінансово зацікавлені після дії патенту, який добігає кінця, компанії реєструють такий же препарат. Вони змінюють не формулу, а спосіб застосування або форму продажу [2]. Такі дії фармкомпаній не допускають до реєстрації генеричних лікарських засобів, які є за діючою речовиною аналогічними до оригінальних лікарських засобів, хоча ціна є набагато нижчою.

Українські науковці неодноразово піднімали питання зловживання фармацевтичними компаніями правами інтелектуальної власності. Оксана Кашинцева наголошувала на зловживаннях патентними правами як перешкоди доступу до лікування. З проведеного науковицею дослідження було проаналізовано 132 патенти, що стосуються лікарських засобів. Слід зазначити, що сфера лікарських засобів є доволі привабливою для заявників: протягом 5 років, що передували початку цього дослідження (2012-2017 рр.), було подано 3350 заявок на видачу відповідних патентів і видано 2303. За даними проведеного аналізу, до категорії «вічнозелених» можна віднести 60 патентів, тобто 45 % проаналізованих патентів на лікарські засоби [3]. Наукові обговорення свідчать про те, що фармацевтичні компанії є головними суб'єктами права інтелектуальної власності у створенні інноваційних лікарських засобів, однак монопольне становище на фармацевтичному ринку дозволяє спекулювати та зловживати правами інтелектуальної власності, тримаючи високі ціни на лікарські засоби.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) є частиною рамкової угоди Світової організації торгівлі (СОТ), призначеної для регулювання прав інтелектуальної власності на світовому рівні. Угода TRIPS була укладена з метою уніфікації та стандартизації прав інтелектуальної власності в міжнародній торгівлі, щоб сприяти інноваціям та обміну технологіями між країнами. Однак у ході реалізації Угоди TRIPS виникають питання щодо можливого зловживання правами інтелектуальної власності у сфері фармації. Особливо це стосується прав на патенти лікарського засобу. Патенти на лікарські засоби можуть створювати монополію на виробництво і продаж цих препаратів. Деякі фармацевтичні компанії можуть зловживати правами на патенти, отримуючи патенти на ті ж самі лікарські засоби, термін дії патентів на які спливає.

Отже, виникає потреба у внесенні змін в законодавство України:

- визначення жорстких критеріїв патентоспроможності винаходів, об'єктами яких є лікарський засіб, щоб уникнути видачі «вічнозелених патентів»;

- оптимізація порядку примусового ліцензування прав на винаходи, об'єктами яких є лікарський засіб (особливо гостро під час війн, епідемічних ситуацій у країнах задля доступу пацієнтів до інноваційних та дієвих лікарських засобів);

- імплементація «положення Болар»;

- введення режиму паралельного імпорту лікарських засобів;

- введення можливості обмеження режиму ексклюзивності даних лікарських засобів у громадських інтересах.

З метою вирішення цих проблем, деякі країни шукають можливості для гнучкості в реалізації положень Угоди TRIPS, особливо в контексті обмежень на патентні права для лікарських засобів в екстреній ситуації для захисту громадського здоров'я.

Проте важливо зауважити, що фармацевтичні компанії інвестують значні кошти в дослідження та розробки нових лікарських засобів, і патенти є важливим інструментом для захисту їхніх майнових прав. Однак важливо знайти баланс між захистом правами інтелектуальної власності та забезпеченням доступу до необхідних медичних терапій для громадського здоров'я.

1. Особливості правового режиму торговельних марок – назв лікарських засобів. ПКБ : <https://www.apteka.ua/article/27088>

2. На кону людські життя: як новий закон про патентування змінить ціни на ліки. иКБ : <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/07/30/639022/>

3. Кашинцева О., Трофименко М. Дослідження «вічнозелених патентів» на фармацевтичному ринку України. ПKE : <http://uran.inprojournal.org/article/view/214636>.

ПРОЦЬКІВ Наталія Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри приватного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

ДОГОВІР ЕСКРОУ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

23 березня 2017 року був прийнятий Закон № 1983-VIII [1], який доповнив главу 72 Цивільного кодексу України нормами про новий договір – договір ескроу. У зв'язку з цим Національний банк України розробив порядок відкриття таких рахунків в Постанові Правління від 18.12.2017 року № 133

«Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» [2]. До цього часу елементи договору ескроу використовувалися при фінансуванні експортно-імпортних операцій за участю іноземних банків. Угода укладалася з застосуванням норм законодавства країни банка- ескроуагента.

Договір ескроу – це інститут умовного зберігання грошових коштів. Механізм застосування даного договору спрощує процес виконання зобов'язань сторонами правочинів і створює гарантії оплати за договорами, а тому зменшує ризики в підприємницькій діяльності, оскільки забезпечує взаємну довіру сторін. Термін «ескроу» має французьке коріння, оскільки походить від старофранцузького «escroque», що означає клаптик паперу, який третя сторона зберігала до завершення угоди.

У міжнародній юридичній практиці операції за договором ескроу використовують при купівлі-продажу нерухомості, рухомого майна, поставках, перевезеннях, при продажу та передачі акцій на фондовому ринку, де для відповідального зберігання коштів потрібен незалежний суб'єкт. Ескроу – це процес, за допомогою якого документ, нерухомість, грошові кошти або цінні папери передаються в депозит нейтральній третій стороні, яка називається ескроу – агент. В Інтернет просторі ескроу-сервіси використовують такі ритейлери як Amazon и AliExpress.

За законодавством України зміст договору ескроу передбачає обов'язок банку приймати та зараховувати грошові кошти, отримані від володільця рахунка і надалі при настанні підстав, передбачених договором, перераховувати кошти особі, вказаній володільцем рахунку. В свою чергу, банк має право на винагороду за обслуговування рахунка та проведення банківських операцій. Але, за загальним правилом, відповідно до ст.1076⁵ Цивільного кодексу України [3] банк не має права отримувати винагороду з грошових коштів, що знаходяться на рахунку умовного зберігання. Фактично Цивільний кодекс України обмежує сферу застосування договору ескроу. За правовою природою він подібний до акредитиву, але їх не можна ототожнювати, оскільки ескроу – договір, а акредитив – форма безготівкових розрахунків. Договір ескроу не носить акцесорний характер, тому його не можна вважати способом забезпечення виконання зобов'язань.

Договір рахунка умовного зберігання є тристоронній правочин, сторонами якого виступає клієнт (володільць рахунка), банк (ескроу-агент), бенефіціар. При цьому термін «ескроу-агент» вітчизняне законодавство не використовує. Банк повинен діяти в інтересах і клієнта, і бенефіціара.

На договір ескроу розповсюджується загальний принцип свободи договору, але сторони не мають права в односторонньому порядку відмовитися від договору і відкликати кошти, а тому таку умову не можна включати в зміст договору, оскільки вона суперечить природі договору. Для розірвання договору завжди потрібна згода бенефіціара. У разі припинення або розірвання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) банк закриває рахунок умовного

зберігання (ескроу), а грошові кошти, що знаходяться на рахунку, повертає володільцеві рахунка. За правовою природою договір є реальним, оплатним, двостороннім.

В договорі ескроу варто передбачати наступні умови:

- сума договору;
- порядок перерахування коштів на рахунок бенефіціара;
- умови для перерахування коштів;
- механізм перевірки банком настання умов для перерахування коштів;
- розмір винагороди банку.

В період фінансової кризи ескроу може використовуватися з метою страхування ризиків покупців житла від коливань ринкової ціни або недобросовісного забудовника. При використанні ескроу необхідно дотримуватися законодавства про боротьбу з відмиванням грошових коштів, одержаних злочинним шляхом.

Однак, сучасна конструкція договору має свої недоліки. По-перше, обмежені випадки застосування договору – об'єктом є лише грошові кошти, по-друге, обов'язковим учасником виступає банк, на відміну від законодавства інших країн, де ескроу-агентом можуть бути і інші суб'єкти: юридичні фірми, адвокати, нотаріуси, брокери. Проблемною лишається ситуація, коли у банка, де відкритий рахунок клієнта, відкликається ліцензія. В цьому випадку ризики несуть обидві сторони договору, тому що вірогідність повернення коштів зменшується.

Договір умовного зберігання – це один з найбільш ефективних способів захисту прав сторін договірної зобов'язання, який виконує гарантійну функцію. Грошові кошти перераховуються бенефіціару лише у випадку настання спеціальних умов, які визначені в інструкції, що видається банку.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних від 23.03.2017 року №1983УІІ. *Верховна Рада України*. ПВГ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19#n33>.

2. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України. Постанова Правління Національного банку України від 18.12.2017 № 133. ПВГ : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0133500-17#Text>.

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-ІV. *Верховна Рада України*. ПВГ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

РЕЗВОРОВИЧ Кристина Русланівна

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У ФОРМУВАННІ ГЕНДЕРНОГО ВЕКТОРУ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Післявоєнний період в Україні є критичним моментом для вирішення питання гендерної рівності й її просування в нашій державі. Після конфлікту й нестабільності процеси реконструкції й розвитку пропонують можливість переоцінити соціальні, економічні й політичні структури крізь гендерну призму. Наукова проблема, розглянута в роботі, зосереджена навколо розуміння ролі міжнародних норм у формуванні гендерного вектора України під час цієї трансформаційної фази.

Гендерна рівність є не лише фундаментальним правом людини, але й основним рушієм сталого розвитку й соціального прогресу. Усвідомлюючи це, міжнародне співтовариство встановило широкий спектр норм, принципів і рамок, якими керуватимуться країни для просування гендерної рівності й розширення прав і можливостей жінок. Ці міжнародні норми, закріплені в різних угодах і конвенціях, охоплюють різні сфери, такі як права людини, трудові права, політична участь і соціальна інтеграція.

Робоча група з питань жінок, миру й безпеки представила гендерний аналіз ситуації в Україні протягом квітня 2022 року, в якому зосередила свою увагу на непропорційному впливі конфлікту на жінок і дівчат, особливо з маргіналізованих груп. Вони також надали перелік рекомендацій щодо усунення наслідків. [1]

Організація ООН «ООН-Жінки», яка займається гендерною рівністю й розширенням прав і можливостей жінок, висвітлила кілька ключових моментів щодо гендерної рівності й впливу поточного конфлікту в Україні з 2020 по 2022 роки. [2]

Економічні наслідки конфлікту глибоко вплинули на гендерну рівність в Україні. Порушення економічних потоків, руйнування інфраструктури й падіння ВВП вплинули на участь жінок в економіці й погіршили гендерну рівність. Необхідно докласти зусиль для відновлення економіки з огляду на гендерний підхід шляхом забезпечення рівного доступу до можливостей працевлаштування, підприємницької діяльності й фінансових ресурсів. Міжнародне співтовариство може надати підтримку за допомогою програм розвитку, які розширюють економічні можливості жінок і сприяють інклюзивному зростанню.

Механізм реалізації гендерної рівності забезпечує рівні права й можливості для всіх осіб незалежно від статі без будь-яких обмежень і привілеїв. Він включає такі методи, як створення й застосування законів, які запобігають дискримінації, моніторинг дотримання антидискримінаційних вимог, забезпечення каналів для повідомлення й вирішення проблем дискримінації, підтримка материнства й дитинства, впровадження заходів щодо охорони праці й здоров'я жінок, а також оцінку ефективності й законності дії органів державної влади. [3]

Наслідки війни непропорційно відчують на собі окремі вразливі групи, а саме жінки, діти й люди з обмеженими можливостями. Від перших днів повномасштабного вторгнення Росії в Україну Організація Об'єднаних Націй підтвердила трагічну загибель щонайменше 2296 жінок і дівчат станом на початок 2023 року. Однак очікується, що реальна кількість буде значно більшою. Серед 7,9 мільйонів людей, які були змушені шукати притулку в інших країнах, жінки та їхні діти складають 90 відсотків цього населення. В самій Україні 68 відсотків внутрішньо переміщених осіб – жінки, багато з яких втратили домівку й роботу і позбавлені доступу до основних соціальних послуг і захисту. За рік конфлікту жахлива ситуація призвела до того, що 7,8 мільйона жінок і 2 мільйони дівчат потребували термінової допомоги в країні. [2]

Після конфлікту Україна стикнеться зі значними соціальними проблемами, які впливають на гендерну рівність. Переміщення, травми й розпад соціальних структур непропорційно вплинули на жінок і дівчат, особливо з маргіналізованих груп. Міжнародні норми, наприклад, Стамбульська конвенція, створюють основу для боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Конвенція є новаторським європейським заходом, спрямованим на ефективну боротьбу з гендерним насильством, головна мета якого – створення правових рамок, які б запобігали такому насильству, забезпечували захист жертв і застосовували відповідні покарання для винних. Конвенція визначає чіткі керівні принципи й зобов'язання для країн щодо активного запобігання й боротьби з насильством щодо жінок і вдома [4]. Ратифікація конвенції Україною демонструє прагнення захищати права жінок і створювати безпечне суспільство для всіх.

Гендерне насильство загострюється в районах, уражених конфліктом, у зв'язку із незахищеністю, ослабленням верховенства права, широкою безкарністю, недовірою до окупаційної влади й стигматизацією навколо розголошення випадків сексуального насильства [5]. Під час конфліктів жінки й дівчата потрапляють у зону більшого ризику пережити гендерно зумовлене насильство, в тому числі бути вбитими, зазнати тортур, сексуального насильства й примусових шлюбів. Сексуальне насильство часто використовується як навмисна стратегія у війні, передовсім проти жінок і дівчат. Однак важливо зазначити, що чоловіки й хлопчики також можуть стати жертвами, особливо під час затримання. Більше того, постконфліктні суспільства спостерігають сплеск насильства за статтю у зв'язку із

порушенням верховенства права, легким доступом до зброї, зруйнованими соціальними й сімейними структурами й нормалізацією такого насильства, що ще більше загострює попередня наявна дискримінація. Крім того, під час та після конфліктів політичні, економічні та соціальні потрясіння, збільшення насильства й нарощення мілітаризації посилюють торгівлю людьми.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 закликає до значної участі жінок у процесах розбудови миру й вирішення конфліктів. Цей документ підкреслює важливість залучення жінок до запобігання й вирішення конфліктів, мирних переговорів, миротворчих операцій, гуманітарного реагування й постконфліктної відбудови. Він наголошує на рівноправному долученні жінок до всіх починань, пов'язаних зі збереженням миру й безпеки. Основна мета резолюції полягає в збільшенні представництва жінок в ініціативах ООН з миру й безпеки, а також врахуванні гендерних аспектів. Вона прямо закликає до конкретних дій для захисту жінок і дівчат від гендерно зумовленого насильства, зокрема від згвалтувань та інших форм сексуального насильства під час збройних конфліктів [6]. Посилення виконання таких норм може сприяти більш інклюзивному політичному ландшафту в Україні. Жінки являються активними учасниками війни і миру; вони можуть бути як жертвами, так і винуватцями насильства, а також агентами змін мирного вирішення конфліктів. Жінки роблять внесок у безпеку людей у своїх місцевих громадах, а також на національному, регіональному й міжнародному рівнях [7].

Незважаючи на російське вторгнення у 2022 році, український уряд залишався відданим гендерно-орієнтованому бюджету. Він ставив пріоритетом гендерну рівність навіть під час управління державними фінансами в умовах кризи. Міністерство фінансів постійно вимагало від профільних міністерств гендерно-орієнтованих бюджетних пропозицій для забезпечення справедливого розподілу обмежених кризових коштів. Відданість уряду підтверджується Державною стратегією забезпечення рівних прав та можливостей разом із оперативним планом її реалізації. Проблеми, пов'язані з інтеграцією гендерного аналізу у фінансові процеси, вирішуються шляхом об'єднання фінансової й гендерної експертизи. Ці зусилля заклали основу для ефективного застосування гендерно-орієнтованого бюджетування під час післявоєнного відновлення й реконструкції.

Конфлікт в Україні мав значні й далекосяжні наслідки для гендерної рівності в країні. Економічні наслідки конфлікту посилили гендерну диспропорцію, яка відбилась на участі жінок в економіці й на доступі до можливостей працевлаштування. Війна непропорційно вплинула на вразливі групи, такі як жінки, діти й люди з обмеженими можливостями, що призвело до трагічної смерті, переміщення й втрати основних соціальних послуг. Розпад соціальних структур і поширеність насильства щодо жінок створюють значні суспільні проблеми, які перешкоджають гендерній рівності.

Міжнародні норми й рамки, такі як Стамбульська конвенція й Резолюція Ради Безпеки ООН 1325, містять керівні принципи й зобов'язання щодо

боротьби з гендерним насильством, захисту прав жінок і сприяння значущій участі жінок у процесах прийняття рішень. Ратифікація Стамбульської конвенції демонструє відданість України принципам створення безпечного суспільства й запобігання насильству щодо жінок.

Розширення прав і можливостей жінок в економічній і підприємницькій діяльності має важливе значення для сталого розвитку й гендерної рівності. Цього можна досягти за допомогою цілеспрямованих втручань, таких як надання доступу до фінансових ресурсів, сприяння підприємницькому навчанню й створення сприятливого середовища для відкриття й розвитку бізнесу жінок. Міжнародна спільнота може відігравати значну роль у підтримці цих зусиль, надаючи технічну допомогу, фінансові ресурси й розбудовуючи потенціал.

1. Робоча група НУО з питань жінок, миру та безпеки (2022). Гендерний аналіз ситуації в Україні. URL: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/04/report/genderanalysis-of-the-situation-in-ukraine/Gender-Analysis-of-the-Situation-в-Україні-Квітень2022.pdf>

2. ООН Жінки – Європа та Центральна Азія. (n.d.). Україна. URL: <https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/ukraine>

3. Резворович К. Р. (2021). Нормативно-правові акти України як засіб забезпечення ефективного функціонування механізму реалізації гендерної рівності в Україні. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/HB_2-2021_23.10.21125-130.pdf

4. Європейський форум інвалідів (2022). Стамбульська конвенція. URL: <https://www.edf-feph.org/the-istanbul-convention/>

5. Міжнародна амністія. (2023). Жінки в Україні стикаються з серйозними ризиками, оскільки повномасштабне вторгнення Росії продовжується вже другий рік. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/ukraine-women-face-grave-risks-as-russias-full-scale-invasion-enters-its-second-year/>

6. Офіс спеціального радника з гендерних питань (n.d). Знакова резолюція щодо жінок, миру та безпеки (резолюція Ради Безпеки 1325). URL: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps>

7. Глобальне партнерство із запобігання збройним конфліктам (n.d.). Гендер. URL: https://www.gppac.net/gender?gclid=Cj0KCQjw4s-kBhDqARIsANipH0_Js77FtHgLPPrVztkiCQjjC_EJx_LKRBjzucnxHEZ0tiYEw4dIcaAnTkEALw_wcB

РЕНЬОВ Євген Владиславович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри міжнародного і європейського
права Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ «SAVE THE CHILDREN» У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Трагічні події, з якими зіштовхнулася Україна, спонукають до аналізу діяльності міжнародних гуманітарних організацій щодо захисту прав найбільш вразливих категорій наших співгромадян. На особливу увагу заслуговують діти, які через свою фізичну та емоційну несформованість потребують додаткової підтримки. Більше того, діти до 14 років, відповідно до даних Фонду ООН у галузі народонаселення, складають 25% усього населення світу [1]. У цьому контексті постає необхідність звернутися до діяльності Save the Children – організації, яка вже понад століття займається захистом інтересів дітей і наразі працює у 118 країнах світу.

Організація була заснована у 1919 році британкою Еглантайн Джебб, яка не тільки займалася благодійною діяльністю, але й доклала серйозних зусиль до прийняття Лігою Націй у 1924 році Декларації прав дитини – першої декларації в галузі прав людини, що була ухвалена міжнародною організацією. Доцільно зазначити, що Загальна декларація прав людини була прийнята в рамках ООН у 1948 році, а наступна профільна декларація щодо прав дітей – ще пізніше (у 1959 р.) та містила у преамбулі посилання на Женевську декларацію 1924 р. Згадку про Декларацію прав дитини 1924 року можна знайти і в Конвенції про права дитини 1989 року. Таким чином, розробивши проєкт Женевської декларації та надавши його на розгляд Лізі Націй, Еглантайн Джебб активно посприяла формуванню основ міжнародно-правового захисту прав дітей.

Що стосується діяльності організації, яка була створена задля допомоги дітям жертвам Першої світової війни, то вона залишається вкрай затребуваною і сьогодні. Наразі Save the Children складається з Save the Children International та 30 національних членів. У 2021 році організація провадила свою діяльність у 118 країнах світу, надавши пряму допомогу 43 мільйонам дітей [2]. Традиційно фокус уваги був зосереджений на країнах Азії та Африки, де існує більша потреба в захисті дітей через відповідні соціально-економічні чинники, однак ескалація конфлікту в Україні призвела до активізації роботи і в нашій державі.

Якщо в 2014 році організація відреагувала на події на Донбасі відкриттям офісу в Слов'янську, то після 24 лютого 2022 р. діяльність Save the Children покриває всю територію нашої країни, чому сприяють офіси у

Чернівцях, Києві, Миколаєві, Дніпрі та Харкові. У 2022 р. Save the Children допомогла 648 118 дітям та їхнім сім'ям в Україні, Польщі, Румунії та Литві (загалом – 1 095 323 бенефіціарів). Тобто підтримка надавалася як дітям за їх місцем проживання, так і внутрішньо переміщеним особам, а також тим, хто знайшов притулок у сусідніх країнах Європейського Союзу. Програми організації відзначаються багатовекторною спрямованістю – від допомоги з житлом і харчуванням до забезпечення доступу до освіти [3].

Зазначимо, що право на освіту передбачено ключовими міжнародно-правовими документами. Наприклад, у ст. 26 Загальної декларації прав людини 1948 року наголошується: «Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою» [4, с. 12]. Ст. 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права зобов'язує держав – учасниць втілити у життя принцип обов'язкової безплатної загальної освіти [5, с. 18]. У рамках національного законодавства згадане питання висвітлюється у ст. 53 Конституції України – повна загальна середня освіта визнається обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах [6]. Подальший розвиток положень Основного Закону здійснюється у профільних Законах України: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну (професійнотехнічну) освіту» тощо.

Отже, освітні ініціативи Save the Children є вкрай важливими та включають допомогу у відновленні пошкоджених шкіл і дитячих садків, розповсюдженні навчальних наборів та розбудові мережі цифрових навчальних центрів. Протягом минулого року організацією було створено 32 цифрові навчальні центри (DLC) [3]. Такі освітні навчальні простори, що обладнані пристроями та матеріалами для дистанційного навчання, надають дітям можливість безперервного доступу до навчання та надолуження освітніх втрат. Зважаючи на безпекову ситуацію, зазначені центри можуть функціонувати безпосередньо в укриттях.

Таким чином, діяльність Save the Children, створеної задля реагування на гуманітарні виклики після Першої світової війни, залишається вкрай затребуваною й сьогодні, коли діти в Україні страждають від жахів сучасної війни.

1. World Population Dashboard. United Nations Population Fund. URL : <https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard> (date of access: 26.09.2023).

2. Save the Children International Annual Snapshot 2021. Save the Children International. URL : <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/save-the-childreninternationalannual-snapshot-2021> (date of access: 26.09.2023).

3. Ukraine Response One Year On: Impact report. Save the Children International. URL : <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/ukraine-response-one-year-on-impact-report/> (date of access: 26.09.2023).

4. Universal Declaration of Human Rights. United Nations Publications, 2018. 14 p.

5. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Adopted on 16

December 1966. Independently published, 2020. 34 p.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.09.2023).

РОМАНЮК Ганна Олегівна

аспірантка кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

СКЛАД ТА ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

В умовах сучасних економічних та політичних реаліях першочергового значення набуває забезпечення надійного та стабільного функціонування банківської і фінансової системи країни, безперебійний режим роботи сфери державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури, а також економічне зростання України. Ключову роль у становленні та розвитку національної банківської системи відіграє Національний банк України, вищим органом управління якого є Рада Національного банку України.

Рада Національного банку України є керівним колегіальним органом, що діє з метою забезпечення виконання завдань та повноважень, визначених статтею 100 Конституції України (розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням), Законом України “Про Національний банк України” та іншими законодавчими актами.

До складу Ради Національного банку України входять дев'ять членів, четверо з яких призначає Верховна Рада України шляхом прийняття відповідної постанови, четверо – Президент України шляхом видання відповідного указу, й Голова Національного банку України входить до складу Ради Національного банку України за посадою. Члени Ради Національного банку України несуть солідарну відповідальність за прийняті рішення та діяльність Ради Національного банку України як колегіального органу.

Порядок формування Ради Національного банку України – це детально регламентований процес визначення та обрання на конкурсній основі членів Ради Національного банку України, що спрямований на забезпечення ефективності, прозорості та об'єктивності у формуванні органу, відповідального за прийняття стратегічних рішень у сфері грошово-кредитної політики та фінансового регулювання.

До основних елементів (етапів) порядку формування Ради Національного банку України належать: оголошення конкурсу, процедура подання документів кандидатами, конкурсний відбір, визначення та обрання

кандидатів, офіційне опублікування повідомлення про призначення нового складу Ради Національного банку України.

Оголошення конкурсу відбувається шляхом оприлюднення Національним банком України повідомлення про відкриття конкурсу на посаду члена Ради Національного банку України на офіційному вебсайті Національного банку України та/або в інших засобах масової інформації (за необхідності). Таке повідомлення містить інформацію про умови участі у конкурсі, вимоги до кандидатів, перелік необхідних для подання кандидатами документів для підтвердження їх відповідності законодавчо визначеним вимогам, та відомості про етапи проведення конкурсу із зазначенням строків кожного етапу.

Процедура подання документів для участі у конкурсі на посаду члена Ради Національного банку України передбачає подання кандидатами пакету документів, які містять повні та достовірні відомості, що підтверджують відповідність їх кандидатур вимогам, встановленим частинами третьою – п'ятою статті 10 Закону України “Про Національний банк України”, у визначені Національним банком України строк та порядок. Обов'язковою вимогою є власноручне підписання кандидатом кожного документа із проставленням дати.

Відповідно до частини третьої статті 10 Закону України “Про Національний банк України” членом Ради Національного банку України може бути особа, яка є громадянином України, постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту у галузі економіки, фінансів чи права або науковий ступінь у галузі економіки, фінансів чи права та яка має не менше 10 років досвіду роботи в органі законодавчої влади або на керівних посадах в інших органах державної влади, державних органах, що забезпечують формування та реалізацію державної фінансової, економічної чи правової політики, або на керівних посадах у міжнародних фінансових організаціях, або на керівних посадах у банку, або наукової роботи за фінансовою, економічною чи правовою тематикою, а також яка здатна за своїми діловими, моральними якостями та станом здоров'я обіймати цю посаду, за умови що відомості про таку особу відсутні у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

У той же час, законодавством визначено які особи не можуть бути членами Ради Національного банку України, серед яких у тому числі особи, які відповідно до рішення суду визнані недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена; які відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, позбавлені права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або обіймати певні посади; які притягалися судом до кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення.

Із вищезазначеного вбачається, що конкурсний відбір передбачає відповідність кандидатів вимогам зокрема щодо громадянства та віку, наявності повної вищої освіти, досвіду роботи, дотримання етичних

стандартів та наявності бездоганної ділової репутації.

Етап визначення та обрання кандидатів на посаду члена Ради Національного банку України є важливим етапом, оскільки його метою є обрання кандидатів, які мають необхідні знання, навички та досвід для ефективного управління банківською системою та фінансовою політикою. Відбір та оцінка кандидатів зазвичай проводиться шляхом аналізу поданих документів на предмет відповідності кандидата встановленим критеріям та вимогам; проведення співбесіди із кандидатами, які пройшли перший етап відбору; тестування та оцінки професійного досвіду й лідерських якостей. Результати відбору та оцінки надсилаються кандидатам, а позитивні з них також оприлюднюються на офіційному вебсайті Національного банку України.

Особа, призначена на посаду члена Ради Національного банку України, має відповідати вимогам, встановленим частинами четвертою і п'ятою статті 10 Закону України "Про Національний банк України", протягом усього строку своїх повноважень. Строк повноважень членів Ради Національного банку становить сім років, окрім Голови Національного банку, який входить до складу Ради Національного банку на строк виконання ним повноважень за посадою.

Таким чином, члени Ради Національного банку України обираються на конкурсній основі за принципами професіоналізму, незалежності та високої моральної доброчесності. Як наслідок, такий відбір є гарантом незалежності центрального банку від політичних втручань та забезпечує високий рівень економічної компетентності серед членів Ради Національного банку України.

Резюмуючи вищезазначене, порядок формування Ради Національного банку України представляє собою важливий механізм, спрямований на забезпечення прозорості, ефективності та незалежності державного регулювання на фінансовому ринку, економічної стабільності та фінансової незалежності країни. Ретельний відбір кваліфікованих фахівців та їх незалежність від політичних впливів гарантують ефективну роботу центрального банку в умовах викликів та змін у світовій економіці. Завдяки роботі Ради Національного банку України країна може досягати не лише стабільності, а й розвитку та конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

1. Про Регламент Ради Національного банку України : Рішення від 10.07.2020 №21-р. Рада Національного банку України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr021500-20/conv#n2>.

2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Верховна рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

3. Сілакова Г. В. /Лановська Г. І. /Климаш Н. І./ Центральний банк і грошовокредитна політика : навчальний посібник / за заг. ред. Т. А. Говорушко. – Львів: видавництво «Магнолія 2006», 2015. – С. 26.

4. Запотоцька О. В. Рада Національного банку України як орган управління Національного банку України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція.* 2016. № 24. С. 88 – 90. URL : <https://vestnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc24/25.pdf>.

РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України

АКТИ ООН ПРО ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Розвиток і становлення системи права та системи законодавства в Україні відбувається в контексті ратифікації та імплементації міжнародних стандартів у галузі прав людини, які визначені в актах Організації Об'єднаних Націй. Передусім звернемося до Загальної декларації прав людини (далі – Декларація) – документа, який став фундаментом для формування системи міжнародних актів щодо забезпечення прав та свобод людини. У ньому дискримінація розглядається на різних рівнях: на загальному рівні; на рівні окремих прав; на рівні окремих прав і визначених категорій осіб.

Щодо загального рівня розуміння дискримінації, у ст. 2 Декларації вказано, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цим документом, при цьому визначено дві групи відповідних критеріїв, як от: певні риси самої особи (раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні або інші переконання, національне чи соціальне походження, майнове або інше становище); статус (політичний, правовий, міжнародний) країни або території, до якої людина належить (чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядною або інакше обмеженою у своєму суверенітеті). У Декларації акцентовано, що незалежно від конкретної ознаки особи або статусу території, не повинно проводитися ніякого розрізнення. У ст. 7 наголошено, що всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої різниці на рівний захист законом, а також право на рівний захист від будь-якої дискримінації і будь-якого підбурювання до неї.

Щодо розуміння дискримінації на рівні окремих прав, згідно зі ст. 23 Декларації, кожна людина без будь-якої дискримінації має право на працю, вільний вибір роботи, справедливі і сприятливі умови праці, захист від безробіття, рівну оплату за рівну працю. Щодо рівня окремих прав та визначених категорій осіб, до прикладу, відповідно до ст. 16, чоловіки і жінки, які досягли повноліття, без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії, мають право одружуватися і засновувати сім'ю, при цьому, вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання [3].

На унормування відносин задля запобігання дискримінації спрямовано комплекс документів ООН, як от: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права осіб з інвалідністю, Конвенції

про права дитини, тощо. Ці акти ратифіковані Україною, отже становлять складову частину національного законодавства.

Деякі акти ООН у цій сфері, хоч і не містять визначення відповідного виду дискримінацію, передбачають його однозначну заборону. Так, у Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин зазначено, що такі особи мають право: користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, користуватися своєю мовою у приватному житті та публічно, вільно та без втручання чи дискримінації у будь-якій формі; створювати свої власні асоціації та забезпечувати їх функціонування та підтримувати без будь-якої дискримінації вільні та мирні контакти з іншими членами своєї групи та з особами, що належать до інших меншин, а також контакти через кордони з громадянами інших держав, з якими вони зв'язані національними, етнічними, релігійними або мовними зв'язками [2].

Розглянемо визначення різних видів дискримінації у документах ООН. Так, під *расовою дискримінацією ООН* розуміє *будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, які ґрунтуються на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, мета / наслідок яких – знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, інших галузях суспільного життя*. Держави-учасниці Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, так само й Україна, мають засуджувати расову дискримінацію та всіма можливими способами проводити політику ліквідації всіх форм расової дискримінації і сприяти взаєморозумінню між усіма расами [7].

Дискримінація щодо жінок, згідно з відповідною Конвенцією, це – «будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі». Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок популяризує модель «дійсної рівності», елементами якої є: 1) рівність можливостей щодо рівного доступу жінок до всіх ресурсів країни, що має гарантуватися законодавством і політикою держави та забезпечуватися відповідними механізмами й інститутами; 2) рівність у доступі до можливостей, тобто, держава зобов'язана забезпечити відсутність перешкод щодо реалізації жінками своїх прав; 3) рівноцінність результатів – показником ефективності виконання державами-учасницями цієї Конвенції є те, наскільки дії влади призводять до реальної зміни становища жінок [8, с. 77-78].

Дискримінація за ознакою інвалідності, відповідно до Конвенції про права осіб з інвалідністю, це – будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або наслідком якого є применшення

або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері [4].

Ніхто не повинен піддаватися дискримінації на основі релігії або переконань з боку будь-якої держави, установи, осіб або груп осіб, зазначено у ст. 2 Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань. Нетерпимість та дискримінація на основі релігії чи переконань у цьому документі визначено як будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або надання переваги, яке ґрунтується на релігії або переконаннях та має на меті або своїм наслідком знецінення / зменшення визнання, використання або здійснення на основі рівності прав людини та основних свобод. Дискримінація людей на ґрунті релігії або переконань ООН розглядає як образу гідності людської особистості й заперечення принципів Статуту ООН та засуджує як порушення прав людини і основних свобод, проголошених Загальною Декларацією прав людини та деталізованих у Міжнародних пактах про права людини, а також як перешкоду для дружніх та мирних відносин між державами (ст. 3) [1].

Ухвалюючи Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, ООН виходила з того, що у цій галузі необхідним є викорінення будь-якої дискримінації, а також заохочення рівних можливостей для всіх та рівного до всіх ставлення. У ст. 1 цього документа дискримінацію визначено, як і у згаданих вище актах ООН, як таку, що охоплює будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або надання переваги за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного стану або народження, що має на меті або своїм наслідком порушення рівності у відносинах в галузі освіти, при цьому, йдеться про всі типи та ступені освіти, доступ до освіти, якість та умови навчання [5].

Конвенція щодо дискримінації в галузі праці та занять МОП не є документом ООН, однак, встановлює міжнародні стандарти у відповідній галузі. Наразі дискримінація в галузі праці та занять також тлумачиться як «будь-яке розрізнення, недопущення або перевага, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять» [6].

Як бачимо, дискримінація, незалежно від ознаки, за якою вона здійснюється, у документах ООН та інших міжнародних актах розглядається як розрізнення, метою та / або наслідком якого є порушення рівності, рівних можливостей.

1. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань : ООН; Резолюція від 25.11.1981. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_1996_3_15 (дата звернення: 20.11.2023)

2. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин : ООН; Декларація від 18.12.1992. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text (дата звернення: 20.11.2023)

3. Загальна Декларація прав людини : ООН; Декларація від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.11.2023)

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ООН; Конвенція від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 18.11.2023)

5. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти : ООН; конвенція від 14.12.1960. URL: <http://surl.li/aalnn> (дата звернення: 19.11.2023)

6. Конвенція щодо дискримінації в галузі праці та занять : МОП; Конвенція від 25.06.1958 № 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text (дата звернення: 19.11.2023)

7. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : ООН; Декларація від 21.12.1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 20.11.2023)

8. Порадник із запобігання та протидії дискримінації (Рада Європи). Київ : ПП «Видавництво «ФЕНІКС», 2018. 390 с.

САВЧЕНКО Віктор Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
запрошений науковий співробітник
Оксфордського університету, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

ПРОЯВ СВОБОДИ ВОЛІ В ПРАВІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Право країн-членів ЄС має величезну кількість споріднених та відмінних рис. Проте в основі законодавства кожної європейської країни знаходиться ідея проголошення прав людини головною цінністю. Це пояснює парадигму розвитку сучасної юриспруденції, яка працює для забезпечення дотримання прав людини. Кожна галузь права ґрунтується на фундаментальних засадах, принципах, які виступають втіленням певних філософсько – правових ідей. Одним з головних принципів, який став базисом для права європейських країн, визнається свобода волі. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена необхідністю розуміння проблематики теорії волі, того, як волевиявлення особи впливає на її дієздатність, можливість вступати у цивільні правовідносини, нести кримінальну відповідальність тощо. В контексті європейської інтеграції України, ця тема набуває особливого значення. Аналіз впливу свободи волі на право країн-членів ЄС дозволить обрати правильний вектор гармонізації українського законодавства.

В законодавстві жодної європейської країни не має прямого закріплення поняття свободи волі. Навіть окремі її прояви можна побачити лише шляхом

детального аналізу правових норм. Проте, після його здійснення, стає зрозумілим, що теорія волі та взагалі обов'язковість прояву свободи волі, має місце у всіх правових інститутах та галузях права. Така сама ситуація існує і в чинному законодавстві України.

Право країн-членів ЄС стало еkleктичним поєднанням базових принципів. Зокрема, школи теорії права, включаючи природне право Дж. Локка, метафізичний моралізм І.

Канта, ідеалізм В. Гегеля, історизм Т. Мейна, соціальний дарвінізм і утилітаризм споріднювались вирішальними характеристиками сучасного права [1, с. 223]. Це призвело до панування природно-правової концепції, яка змушує постійно корегувати державну політику з урахуванням прав людини. З часом, свобода волі отримала спеціальну формулу нормативного відображення: всі правовідносини ґрунтуються на свободі волі, але держава встановлює норми, які можуть її обмежувати. Ця формула не має свого прямого нормативного та доктринального відображення, але аналіз окремих норм та правової доктрини ілюструє підтвердження зазначеної тези.

Наприклад, Б. Гавел та В. Пігера в своєму дослідженні «Межі автономії волі в праві комерційних корпорацій (структурні міркування)» доводять, що свобода волі корпорацій може обмежуватись через принцип *numerus clausus*, який є категорією в Цивільному кодексі [2]. Вони наводять приклад, що навчальний заклад обмежений у своїй волі приймати абітурієнтів кількістю місць, які виділені державою. В свою чергу, свобода волі абітурієнта (вступ до конкретного університету) також обмежується квотою на вакантні місця. Так з одного боку, ми маємо право на вищу освіту, вибір роду занять та навчального закладу, а з іншого, встановлено нормативні обмеження щодо вступу до навчального закладу. В Іспанії визнано здатність людей самостійно регулювати питання які стосуються них та їх сімейних відносин, у зв'язку з законом «Про особу, сім'ю та спадщину» [3, с. 1020]. В свою чергу, один з принципів польського законодавства пов'язаний зі згодою пацієнта на медичне втручання [4], що також є проявом свободи волі.

Вплив питання свободи волі весь час проявляється в нормах законодавства країн – членів ЄС. Якщо взяти європейське цивільне право, як втілення сукупності споріднених цивілістичних ідей, то можна побачити, що його принципи не можуть існувати без свободи волі. Доктрина визнає сім принципів цивільного права ЄС: 1) принцип «обрамленої» автономії (The Principle of «Framed» Autonomy); 2) принцип захисту слабкої сторони (The Principle of Protection of the Weaker Party); 3) принцип недискримінації (The Principle of Non-Discrimination); 4) принцип ефективності (The Principle of Effectiveness); 5) принцип рівноваги (The Principle of Balancing); 6) принцип пропорційності (The Principle of Proportionality); 7) принцип сумлінності та заборона зловживання правами (An Emerging Principle of Good Faith and of a Prohibition of Abuse of Rights) [5]. Детальне дослідження кожного з цих принципів підтверджує наведену вище тезу.

На сьогодні принципове значення має пряме нормативне визначення свободи волі, починаючи з його детермінації в цілому, та окремо для кожної галузі права. Як перший крок до цього, можна закріпити в цивільному законодавстві власне авторське визначення свободи волі як здатності людини усвідомлено, вільно та самостійно приймати та реалізовувати рішення щодо участі в цивільних правовідносинах, шляхом вчинення дій або бездіяльності, розпорядження суб'єктивними цивільними правами та виконання обов'язків, а також можливості нести правову відповідальність за них.

1. Pound R. The End of Law as Developed in Juristic Thought II: The Nineteenth Century. *Harv. L. Rev.*, 2017. С. 223-225.

2. Havel B., Pihera V. Limits of Autonomy of Will in the Law of Business Corporations (Structural Considerations). *Pravnik*, 2022. №161 (4), С. 319-331.

3. Ayago A. D. Autonomy of the will, public policy and international public order in european family and succession law regulations. *Cuadernos de Derecho Transnacional*, 2021. №13 (2), С. 1003-1021.

4. Swiderzka M. Patient's autonomy of will in Polish law. *Medicine and law*, 2012. №31 (3). С. 375-386.

СЕЛІВАНОВА Ірина Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,

науковий співробітник

НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України

ЯК ПОВЕРТАТИ УКРАЇНСЬКІ ЗАКЛАДИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ДЕОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ (ГОСПОДАРСЬКО-МАЙНОВИЙ АСПЕКТ)

Протягом збройної агресії росії проти України (з лютого 2014 року) терористична держава захопила окремі українські території, які вважаються тимчасово окупованими. І хоч наразі триває гаряча фаза війни, необхідно вже зараз готуватися до їх деокупації. Зокрема, нагальною є потреба у формуванні стратегічного бачення повернення української системи охорони здоров'я на звільнені від окупантів території. Повертаючи свої території, держава Україна має дбати про повернення довіри населення. Охорона здоров'я є найбільш чутливою для відновлення довіри сферою, бо стосується кожної людини. Тому ефективно та швидко створення умов піклування про людину та її здоров'я є стратегічною задачею. Все це має супроводжуватися активною та зрозумілою комунікаційною компанією. Для закріплення на нормативному рівні основних ідей та підходів до цього процесу необхідними є розробка та затвердження Концепції повернення української системи охорони здоров'я на деокуповані

території (далі – Концепція).

Така Концепція, по-перше, інформуватиме суспільство про механізм відновлення медичної системи на цих територіях, і, по-друге – буде підґрунтям для робіт з законодавчого забезпечення повернення системи охорони здоров'я на деокуповані території. Один з нормативних актів, розробку якого має передбачити Концепція, має врегульовувати майнові питання, а саме: алгоритм передачі майна українським надавачам медичних послуг та затвердити типові договори передачі такого майна.

Треба наголосити, що механізм повернення системи охорони здоров'я, а отже і вирішення питань забезпечення українських закладів охорони здоров'я необхідним для їх функціонування майном, залежить від того, до якого різновиду відноситься деокупована територія. Чи це території тривалої окупації (до прикладу, АР Крим) чи території, що були окуповані росією після 24.02.2022р (Запорізька та Херсонська області).

Так, заклади охорони здоров'я, які до 24.02.2022 року функціонували в умовах проведеної медичної реформи, були автономізовані [1] та контрактовані з НСЗУ[2]. Відповідно, основним завданням після деокупації є з'ясування актуальних потреб пацієнтів та формування відповідних пакетів послуг, відбудова медичної інфраструктури, формування штату працівників, які будуть забезпечувати роботу закладів охорони здоров'я.

Натомість заклади охорони здоров'я Криму, окремих районів Донецької та Луганської областей, що були окуповані з 2014 року, ніколи не працювали за реформованим українським законодавством, на базі їх майна окупаційною владою були створені структури, які працювали за російським законодавством. Відповідно, населення, включаючи медичний персонал, не має досвіду існування в сучасній українській медичній системі (програма медичних гарантій, електронні системи, автономні заклади тощо).

При поверненні медичної системи на деокуповані території постане ряд правових питань, відповіді на які треба продумувати вже зараз. До них, зокрема, відносяться: визначення власника медичного підприємства (орган місцевого самоврядування або орган державної влади); створення військових адміністрації та надання їм повноважень органу місцевого самоврядування; визначення статусу вже існуючих закладів охорони здоров'я у формі комунальних установ, які юридично все ще існують і мають на балансі майно; наповнення таких закладів «життям», тобто призначення їх керівників та наповнення штату; передання майна відновленим закладам охорони здоров'я або іншим надавачам медичних послуг; у випадку «реанімації» закладів, що існували до окупації, їх перетворення в комунальні підприємства і налаштування управлінських процесів під відповідність вимогам НСЗУ до надавачів.

Зупинимось лише на одному з цих питань, а саме на господарсько – майнових питаннях – як та кому передавати майно закладів охорони здоров'я, що існували до деокупації.

Відповідно до положень Закону [3, ч.4 ст.1] за територіальними громадами сіл, селищ, міст, розташованих на тимчасово окупованій території, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного права зберігається право власності, інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території. Право здійснювати управління майном, яке перебуває у комунальній власності відповідної територіальної громади, крім вирішення питань відчуження, у тому числі шляхом приватизації комунального майна та надання комунального майна в оренду на строк понад п'ять років, належить військово-цивільним адміністраціям [6, ст.4]

Відповідно, передача майна має здійснюватися уповноваженим власником органом (військово-цивільною адміністрацією) на підставі договору за наступним орієнтовним алгоритмом: інвентаризація майна; його оцінка, укладання договору, підписання акту приймання – передачі майна.

Вже на етапі інвентаризації майна ми бачимо невідповідність чинного законодавства умовам, що існують на деокупованих територіях. Так, наразі проведення інвентаризації державного (комунального) майна регулюється Положенням про інвентаризацію державного майна [4] та Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань [5]. Відповідно до вищезазначених нормативних актів метою інвентаризації є не тільки визначення фактичної наявності й стану майна об'єкта інвентаризації та відображення результатів інвентаризації у передаточному балансі, але й перевірка фактичної наявності майна з даними бухгалтерського обліку, врегулювання інвентаризаційних різниць. Втім, на деокупованих територіях, особливо, на територіях тривалої окупації, перевірка фактичної наявності майна з даними бухгалтерського обліку може бути ускладнена через відсутність документів бухгалтерського обліку, який здійснювався до окупації. Для прискорення передачі майна надавачам медичних послуг метою інвентаризації державного (комунального) майна на деокупованих територіях має бути визначення фактичної наявності й стану майна об'єкта інвентаризації та відображення результатів інвентаризації у передаточному балансі. Порядок перевірки фактичної наявності майна з даними бухгалтерського обліку має бути визначений додатково і ця процедура не має декларуватись як мета інвентаризації.

Через значний ризик відсутності даних бухгалтерського обліку доокупаційного періоду визначити вартість майна за даними балансу буде також складно. Тому доцільно до визначення вартості такого майна залучати експертів-оцінювачів відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність». Також необхідно врегулювати такі особливості інвентаризаційної процедури на деокупованих територіях, як відсутність керівника і головного бухгалтера організації, майно якої інвентаризується, і які необхідні для формування інвентаризаційної комісії, відсутність матеріально відповідальних осіб установи, яким перелічені в описі цінності передаються на відповідальне

зберігання, та багато інших питань. Для врегулювання такої специфіки інвентаризації державного (комунального) майна на деокупованих територіях має бути розроблений окремий нормативний акт або чинні нормативні акти з питань інвентаризації необхідно доповнити окремим розділом, що враховує цю специфіку.

Окремою проблемою є визначення правового режиму нерухомого майна закладів охорони здоров'я, що були створені (збудовані) окупантами від початку тимчасової окупації тієї або іншої території. Створення нового нерухомого майна на окупованій території відбувається без урахування законодавства України та українських будівельних норм і правил. В розумінні ст. 376 Цивільного кодексу України такі об'єкти є самочинним будівництвом (згідно норм як міжнародного, так і українського законодавства держава-окупант не набуває право власності на ці об'єкти. Цей висновок можна зробити виходячи з того, що на жоден з таких об'єктів не були отримані дозвільні документи, видані українськими органами влади на підставі законодавства України. Окрім того, можна припустити, що величезна кількість майна збудована на земельних ділянках, що не відведені для цієї мети або з порушенням українських будівельних норм і правил (оскільки російські будівельні норми подекуди суттєво відрізняються від українських). Наразі законодавство передбачає лише 2 опції для об'єктів самочинного будівництва: знесення або легалізація права власності особи, яка таке будівництво здійснила. Однак, вочевидь, що такі інструменти не можуть бути використані за наших обставин. Таким чином, має бути розроблено окремий механізм, який регулював порядок вилучення таких об'єктів на користь держави Україна (військових або військово-цивільних адміністрацій, що здійснюватимуть повноваження органів місцевого самоврядування на відповідних територіях) та передачі їх в подальшому у користування надавачам медичних послуг, які зайдуть на деокуповані території.

Другим питанням, що зовсім не вирішено наразі, є вид договору, на підставі якого майно закладу охорони здоров'я передається іншому надавачу медичних послуг. Такими можуть бути договори управління, оренди, зберігання. Держава має визначитись з видом договору та затвердити його типову форму. При цьому необхідно враховувати, що майно доцільно передавати з найменшими витратами для закладів охорони здоров'я, які зайдуть на деокуповану територію для надання медичних послуг. Якщо договір є платним – для отримувача доцільно встановити мінімальну плату (на рівні 1 грн), оскільки держава зацікавлена в найскорішому налагодженні медичного обслуговування населення на деокупованих територіях, а умови такої діяльності на цих територіях не можна назвати нормальними через зруйновану (застарілу) медичну інфраструктуру, брак медичних кадрів, недовіру місцевого населення до української системи охорони здоров'я тощо.

Третім питанням, яке має бути вирішене державою – це питання залучення українських закладів охорони здоров'я до роботи на деокупованих

територіях.

Створення нових комунальних медичних підприємств пов'язано з тривалим часом, необхідним для легалізації такого підприємства, тобто реєстрації юридичної особи, отримання ліцензії, рекрутингу персоналу. Впродовж часу, витраченого на вирішення цих юридичних питань не буде надаватись належна медична допомога населенню деокупованої території. Можливим варіантом є залучення закладів охорони здоров'я з території, що не була під окупацією. Це можуть бути комунальні чи державні заклади охорони здоров'я; приватні лікарні; фізичні особи-підприємці, які мають ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики. Стимулювання таких надавачів медичних послуг до роботи на деокупованих територіях може здійснюватись за допомоги Національної служби здоров'я України через контрахтування та фінансування окремих пакетів послуг або ж за допомогою застосування коригувальних коефіцієнтів до існуючих пакетів медичних послуг у разі надання медичної допомоги в деокупованих населених пунктах.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України № 2002VIII від 06.04.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2002-19>

2. Про договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій : постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 410 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2018-%D0%BF#Text>

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України №1207-VII від 15.04.2014р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

4. Положенням про інвентаризацію майна державних підприємств, що приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення строку дії договору оренди або його розірвання): постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 1993 р. N 158. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-93-%D0%BF#Text>

5. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України 02.09.2014 № 879. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>

6. Про військово-цивільні адміністрації : Закону України № 141-VIII від 03.02.2015 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/141-19>

СЕМЕНУХА Іван,

адвокат

ДІЛІГУЛ Аліна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

та процесу Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ,

ІНСТИТУТИ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Важливою умовою розвитку будь-якої економіки та фінансового ринку в цілому є інвестиції. В світовій практиці, одним із найбільш ефективних механізмів, за допомогою якого можна акумулювати кошти дрібних інвесторів, формувати значні масиви інвестицій та в подальшому направляти їх в перспективні сфери бізнесу, є інститути спільного інвестування (далі – ІСІ) – один із найпотужніших інституційних інвесторів.

В розвинутих ринкових економіках ІСІ, поряд із страховими компаніями та іншими фінансовими посередниками, користуються попитом як у населення, так і юридичних осіб, що обумовлено високою дохідністю за наявності помірних ризиків. Щодо України, то ІСІ є відносно новим інститутом і поки що відіграють незначну роль в сфері залучення інвестицій в реальний сектор економіки.

У наш час існує досить багато перешкод на шляху розвитку ринку інститутів спільного інвестування, так як вони практично ізольовані від потенційних інвесторів і обмежені у можливостях інвестування. Їх діяльність знаходиться під впливом багатьох ризиків, викликаних факторами як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, а саме: нестабільна економіка, інфляційні процеси, слаборозвинений фінансовий ринок та інші. Інвестиційні фонди, згідно з даними світової статистики, є найперспективнішим методом вкладання коштів.

Отже, питання щодо розвитку ринку інститутів спільного інвестування є досить актуальним, адже вони можуть стати провідною ланкою в розвитку фінансового ринку України, що в свою чергу позитивно вплине на економіку країни в цілому. Питаннями розвитку ринку ІСІ займалися такі вчені, як: Ложачевська О. М., Дороніна М. С., Назарчук І. Р., Радкевич О. Д., Смірнова О. О., Омельченко А. В. та інші. Але сучасний стан розвитку ІСІ та їх роль на фінансовому ринку України досі не визначено. Тому дане питання потребує подальшого дослідження та систематизації теоретикопрактичних знань. Формування та розвиток механізму акумуляції капіталу є передумовою побудови стійкої економічної системи. Однією з найперспективніших форм

здійснення інвестицій в національну економіку є використання інститутів спільного інвестування (ІСІ). Слід зауважити, що змістовноструктурна характеристика поняття «інститут спільного інвестування» є предметом наукових дискусій. ІСІ – це інституційні інвестори, які акумулюють інвестиційні ресурси безлічі інвесторів, та які провадять діяльність шляхом емісії цінних паперів з метою отримання прибутку від вкладення коштів, залучених від їх розміщення у цінні папери інших емітентів, корпоративні права, нерухомість та інші активи, дозволені законами України та нормативно-правовими актами Національної комісії цінних паперів та фондового ринку України (НКЦПФР) з подальшим розподілом вартості чистих активів пропорційно часткам участі інвесторів. Адже міжнародна і вітчизняна економічна термінологія і юриспруденція розуміють під цим поняттям зовсім різні економічні суб'єкти.

Переваги інвестування коштів в ІСІ полягають у: можливості самостійно обрати інвестиційний фонд; забезпеченні диверсифікації; можливості вкладання коштів у компанії різних галузей і сфер діяльності; здійсненні кваліфікованого управління інвестиційними фондами; нижчому рівні оподаткування; контролі за діяльністю ІСІ з боку держави. Таким чином, головною метою створення та діяльності ІСІ є регулювання відносин, що виникають у сфері спільного інвестування, та забезпечення гарантій прав власності на цінні папери і захист прав учасників фондового ринку. Інститути спільного інвестування – це нова для українського інвестора можливість вкладення своїх заощаджень з метою їхнього примноження. Їх можна розглядати як альтернативу звичним банківським депозитам.

1. Закон України від 15.03.2001 № 2299-III "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" (із змінами та доповненнями на 14.12.06).

2. Крейдич І. М. "Перспективи розвитку ІСІ в Україні" // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2007. – №21 – 4с.

3. Альманах фінансових послуг // Інформаційно-аналітичний довідник – 2007 – 147с.

СЕРДЕЧНА Ірина Леонідівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького
університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО СУТНОСТІ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВІДНОСИН МІЖ ПОДРУЖЖЯМ

Одним з природних прав людини є право на сім'ю. Нікого не можна примушувати до створення сім'ї чи тримати в ній всупереч його волі. Сім'я була і залишається природним та основним осередком суспільства.

Поряд із сімейними правідносинами, що виникають між батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами, щодо влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, особливе місце займають правідносини між подружжям.

Відповідно до норм сімейного законодавства подружжя отримує комплекс особистих немайнових та майнових прав і обов'язків. Особисті немайнові права мають вирішальне значення в сімейному праві, оскільки в сім'ї виникають досить складні людські відносини, в першу чергу, немайнового характеру.

У Сімейному кодексі України закріплено такі особисті немайнові права та обов'язки подружжя: 1) право на материнство (ст. 49); 2) право на батьківство (ст. 50); 3) право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності (ст. 51); 4) право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток (ст. 52); 5) право дружини та чоловіка на зміну прізвища (ст. 53); 6) право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї (ст. 54); 7) обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю (ст. 55); 8) право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність (ст. 56) [1].

Погодимося з позицією А.О. Дутко, що в сімейному законодавстві не передбачено прямої санкції за неналежне виконання подружжям особистих немайнових обов'язків, однак порушення, невизнання, оспорювання особистого немайнового права одного із подружжя може виступати підставою для розірвання такого шлюбу [2, с. 122].

Під поняттям особисті немайнові права подружжя розуміємо суб'єктивні, природні, невід'ємні права, передбачені сімейним законодавством, що належать особам, які перебувають у шлюбі зареєстрованому у встановленому законом порядку.

Під поняттям особистий немайновий обов'язок у правідносинах між подружжям розуміємо вид і міру належної поведінки чоловіка та дружини,

вчинення ними активних дій у частині здійснення особистих немайнових прав визначених сімейним законодавством.

Для сімейних правовідносин загалом характерні такі ознаки: невідчужуваність, безстроковість (тривалість), безоплатність. Здійснення особистих немайнових прав подружжя відбувається відповідно до моральних засад суспільства, а особливі ознаки відображають сутність особистих немайнових правовідносин між подружжям та індивідуалізують їх з -поміж інших видів сімейних правовідносин, ними є:

- особливий суб'єктний склад (подружжя);
- особливі юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин між подружжям (юридичні факти-дії: державна реєстрація шлюбу, розірвання шлюбу; юридичні факти-події: смерть, досягнення певного віку);
- особисті немайнові права й обов'язки подружжя, які не можуть бути припинені чи змінені за їх домовленістю;
- особисті немайнові права та обов'язки подружжя не можуть виступати предметом шлюбного договору [1].

Структурними елементами правовідносин між подружжям є: 1) суб'єкти, якими відповідно до наукових підходів та норм сімейного законодавства є подружжя, а саме чоловік та жінка; 2) об'єкти, якими виступають дії (вибір подружжям прізвища, роду занять) та нематеріальні блага (материнство, батьківство); 3) юридичний зміст, яким є суб'єктивні права та обов'язки особистого немайнового характеру зазначених суб'єктів.

Виділимо основні ознаки подружжя як суб'єкта сімейних правовідносин: 1) подружжям можуть бути лише особи різної статі, тобто чоловік та жінка; 2) чинне законодавство визначає умови, яких повинні дотримуватись особи, для реєстрації шлюбу та відповідно набуття статусу подружжя; 3) відсутність передбачених законом перешкод до вступу у шлюб; 4) подружжя як суб'єкти сімейних правовідносин наділяються широким колом особистих немайнових та майнових прав та обов'язків; 5) особливий порядок припинення правового статусу подружжя.

Отже, впродовж тривалого історичного шляху права та обов'язки подружжя сформувалися в цілісний правовий інститут. Однак така ситуація була не завжди, і слід зауважити, що знадобились тисячоліття для того, щоб сьогодні законодавство містило цілу главу, присвячену особистим немайновим правам та обов'язкам подружжя. Вперше на належному рівні особисті немайнові права та обов'язки між подружжям були врегульовані в главі 5 Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР 1969 року [3], а розширення здобули ці права в СК України.

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

2. Дутко А. О. Сучасний стан правового регулювання особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія :

Юридичні науки. 2019. Вип. 21. С. 190-196. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_21_29.

3. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 № 2006-VII. Верховна Рада УРСР. Втрапив чинність. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07#Text>

СИДОРЕНКО

Владислав Миколайович

курсант факультету № 3

навчальної групи ф3-303

Харківського національного

університету внутрішніх справ

ЗІНЧЕНКО Данііл Анатолійович

слухач магістратури факультету № 3

Харківського національного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ДЖАГУПОВ

Григорій Володимирович

кандидат юридичних наук, професор,

зступник декана факультету № 3

Харківського національного

університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА УМОВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ

В сучасному світі воєнний стан є надзвичайною обставиною, що має глибокий і всебічний вплив на суспільство. Введення воєнного стану часто супроводжується змінами у політичному, економічному та соціальному житті країни. Особливо гостро ці зміни відчуються молодими людьми, які стоять на порозі свого професійного шляху або знаходяться на початкових етапах своєї кар'єри.

Воєнний стан має глибокий та багатогранний вплив на економіку країни, оскільки він радикально змінює звичні умови господарювання та взаємодії на ринку. По-перше, військові конфлікти часто призводять до значного перерозподілу державних ресурсів. Зростаючі витрати на оборону та безпеку неминуче скорочують можливості фінансування інших сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальні послуги. Крім того, воєнний стан спричиняє переорієнтацію промисловості. Часто це означає збільшення виробництва військової продукції на шкоду цивільних товарів. Таке переосмислення промислового виробництва може вплинути на структуру праці та зайнятість, оскільки деякі сектори економіки розширюються, тоді як інші скорочуються

або зазнають занепаду[1]. Важливим фактором є також зміна інвестиційного клімату. Воєнний стан збільшує ризики для інвесторів, що може призвести до відтоку капіталу та зниження іноземних інвестицій. Це, у свою чергу, негативно впливає на економічне зростання та розвиток. Додатково, воєнний стан впливає на внутрішній та міжнародний торгівельний баланс. Закриття кордонів, руйнування інфраструктури та перебої у логістичних ланцюгах ведуть до скорочення експорту та імпорту, що ставить під загрозу стабільність національної економіки.

На нашу думку, воєнний стан створює умови, що кардинально змінюють економічну картину країни, впливаючи на всі аспекти економічного життя, від державних витрат та промислового виробництва до інвестицій та міжнародної торгівлі.

Молодь, стикаючись із викликами воєнного стану, зіштовхується з унікальним набором проблем на ринку праці. Воєнний стан радикально змінює економічний ландшафт, що безпосередньо впливає на працевлаштування молодих людей. Одним із ключових наслідків є зниження кількості доступних робочих місць, особливо в секторах, що не пов'язані з обороною чи безпекою. Це веде до збільшення конкуренції за обмежені вакансії, що особливо тяжко відчують молоді спеціалісти без значного досвіду роботи. Крім того, воєнний стан часто обмежує можливості для професійного розвитку та стажувань, що є критично важливими для молодих фахівців. Традиційні шляхи кар'єрного зростання можуть бути перекриті, оскільки компанії та організації зменшують свої інвестиції в розвиток персоналу та навчання. Водночас, воєнний стан може спричинити переорієнтацію освітніх та кар'єрних цілей молоді. Існує зростаючий попит на спеціальності, пов'язані з обороною, безпекою, та іншими секторами, важливими в умовах воєнного стану. Молоді люди можуть змушені шукати роботу у цих галузях, незалежно від їхнього попереднього освітнього чи професійного фону. Ще одним важливим аспектом є вплив на міжнародну мобільність молоді[2]. Обмеження на міжнародні подорожі та робочі візи ускладнюють можливості для молодих людей знайти роботу або стажування за кордоном. Це веде до зменшення міжнародного досвіду та глобальної конкурентоспроможності молодих фахівців.

Ми вважаємо, що воєнний стан ставить перед молоддю низку серйозних викликів на ринку праці, включаючи обмежені можливості для працевлаштування, скорочення професійного розвитку, зміну кар'єрних перспектив, та обмеження міжнародної мобільності. Ці виклики вимагають гнучкості, адаптивності та креативності від молодих людей, а також підтримки від уряду, освітніх інституцій та бізнесу.

Адаптація освітніх програм у відповідь на воєнний стан є ключовим кроком для забезпечення відповідності освіти реальним потребам суспільства та економіки. У періоди кризи, особливо в умовах військових конфліктів, освітні системи змушені переосмислювати та переструктурувати свої підходи, щоб відповідати зміненим умовам та викликам. Перш за все, акцент зсувається

на спеціальності, які безпосередньо важливі для підтримки національної безпеки та оборони. Це може включати програми з військової підготовки, кібербезпеки, інженерії та медицини. Такий зсув не лише задовольняє поточні потреби країни, але й готує студентів до роботи у важливих секторах в майбутньому. Освітні установи також можуть інтегрувати модулі, присвячені вивченню конфліктів, миробудівництва, та кризового управління, щоб студенти могли краще розуміти та аналізувати сучасні геополітичні виклики. Це забезпечує молодь необхідними аналітичними навичками та розумінням для ефективної роботи у складних умовах. Іншим важливим аспектом є впровадження гнучких освітніх форматів. Онлайн-навчання та гнучкі графіки дозволяють студентам продовжувати освіту навіть у умовах обмеженого фізичного доступу до навчальних закладів. Це особливо важливо для студентів, які можуть бути залучені до військової служби або допомоги в цивільних питаннях безпеки. Залучення здобувачів освіти до дослідницьких проєктів, пов'язаних з актуальними проблемами, також є важливим. Це дозволяє їм розвивати практичні навички та застосовувати теоретичні знання для вирішення реальних проблем, що зрештою робить їх більш привабливими для роботодавців. В цілому, адаптація освітніх програм у відповідь на воєнний стан передбачає не тільки зміну змісту навчання, але й гнучкість форматів та методів навчання, щоб забезпечити студентам необхідні знання, навички та розуміння для ефективної роботи в умовах сучасних викликів.

Роль держави та неурядових організацій у відповідь на різні суспільні, економічні та політичні виклики, особливо у часи кризи, є визначальною для забезпечення стабільності та прогресу. Державні інституції мають важливе завдання формувати та реалізовувати політики, які захищають права громадян, підтримують економічний розвиток та забезпечують соціальну безпеку. У цьому контексті держава має величезну роль у створенні нормативно-правової бази, алокуванні ресурсів, регулюванні ринків та забезпеченні основних послуг, таких як освіта та охорона здоров'я. Неурядові організації відіграють ключову роль у вирішенні суспільних проблем, особливо у сферах, де можливості або ресурси держави обмежені. Вони часто діють як посередники між громадянами та урядом, висуваючи важливі питання, надаючи експертну оцінку та вносячи інновації у рішення соціальних проблем. Неурядові організації також відіграють важливу роль у захисті прав людини, наданні гуманітарної допомоги, захисті навколишнього середовища та сприянні соціальній справедливості[3]. Об'єднуючи зусилля, держава та неурядові організації можуть ефективніше реагувати на виклики, створюючи комплексні та багатовимірні стратегії, які адресують корені проблем та пропонують стійкі рішення. Це співробітництво особливо важливе у кризових ситуаціях, де потрібна швидка та координована відповідь на змінні умови. Ключовим моментом є забезпечення відкритого діалогу та прозорості в діяльності обох сторін, що дозволяє збільшити ефективність їхніх зусиль та підвищити довіру з боку громадян. В цілому, співпраця між державою та неурядовими

організаціями є фундаментальною для створення сильного, стабільного та справедливого суспільства.

Міжнародна співпраця є критично важливою для адресування глобальних викликів та сприяння стабільності та розвитку на міжнародному рівні. Вона охоплює широкий спектр діяльності, включаючи політичні діалоги, економічні партнерства, наукові обміни та культурну інтеграцію. Особливо важливою міжнародна співпраця стає у відповідь на глобальні кризи, такі як економічні коливання, кліматичні зміни, пандемії, а також військові конфлікти та гуманітарні кризи. Через міжнародну співпрацю країни можуть обмінюватися ресурсами, знаннями та експертизою, що підсилює їхню здатність вирішувати спільні проблеми. Політичні та економічні альянси, як-от Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Світовий банк, та інші міжнародні організації, відіграють важливу роль у координації зусиль та розробці загальних політик[4]. Наукові та технологічні обміни також є ключовими аспектами міжнародної співпраці, дозволяючи країнам спільно розвивати інноваційні рішення для глобальних викликів. Це включає співпрацю в таких сферах, як охорона здоров'я, енергетика, та боротьба зі зміною клімату. Культурний обмін та співпраця є ще одним важливим елементом, що сприяє взаєморозумінню та повазі між народами. Це може включати обмін мистецькими, освітніми та науковими програмами, що допомагають побудувати міцніші, більш стійкі відносини.

Прошу вашій увазі, що міжнародна співпраця сприяє створенню більш згуртованого глобального співтовариства, де країни мають можливість працювати разом для досягнення спільних цілей, зменшення глобальних нерівностей та забезпечення довгострокового сталого розвитку.

Отже, воєнний стан має значний та багатомірний вплив на умови працевлаштування молоді, створюючи унікальні виклики та можливості. З одного боку, зростаючий попит на спеціалізації, пов'язані з обороною та безпекою, відкриває нові перспективи для молодих фахівців. З іншого боку, скорочення можливостей у традиційних секторах, обмеження міжнародної мобільності та професійного розвитку ставлять перед молоддю значні перешкоди. Цей період вимагає адаптивності та гнучкості від молодих людей, а також активної підтримки з боку держави, освітніх інституцій, роботодавців та неурядових організацій. Важливо, щоб освітні програми були відповідно адаптовані, а політики зайнятості враховували змінені реалії ринку праці. Міжнародна співпраця може відіграти вирішальну роль у наданні молоді додаткових можливостей для розвитку та кар'єрного росту, незважаючи на обмеження, накладені воєнним станом. Таким чином, умови працевлаштування молоді під час воєнного стану є складними та різноманітними, вимагаючи комплексного підходу та злагодженої взаємодії всіх сторін суспільства.

1. Бутиліна О. В. Навчальна практика як чинник професіоналізації студентів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1 . С. 182-190.
2. Василько І. В. Поняття, соціальна природа реалізації права на працю працівниками, які працюють у роботодавців – фізичних. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. Ужгород. Видавничий дім Гельветика*. 2014. Вип. № 29. Ч. 2. С. 29-32.
3. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської. *Питання сучасної науки і права. МВС України. Суми. СФ ХНУВС*. 2023. С. 185-187.
4. Саппа Г.-М. Первинна професійна орієнтація молоді: соціально-технологічний аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3 . С. 247-256.

СІВЕРСЬКА Зорина Ханларівна
здобувач вищої освіти
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ЧВАЛЮК Андрій Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ВЕКТОРА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Питання гендерної рівності та взаємодії статей в сучасному українському суспільстві набуває все більшого значення. Формування гендерного вектора визначає не тільки соціокультурну та економічну динаміку країни, але і її соціальну справедливість та стабільність. Необхідність впровадження гуманістичних та справедливих стандартів в сучасне законодавство України обумовлена прагненнями та цілями, які закріплені в Конституції України та в інших нормативно-правових актах. Зокрема, ці прагнення включають в себе розвиток правової держави та підтримку громадянського суспільства. Досягненню цих цілей обов'язково має передувати створення ефективного і функціонального механізму встановлення, дотримання та захисту прав громадян. Особливий акцент у цьому контексті слід робити на сфері гендерної рівності та забезпеченні рівної участі жінок і чоловіків як у суспільстві, так і в органах влади.

Гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [1].

Структуру гендерної культури та рівності більшість вчених розглядає через сукупність компонентів, які пов'язані з психологічною культурою особистості. Ці компоненти виявляються в базових сферах людської життєдіяльності, наприклад, сімейно-побутова, освітня, трудова та суспільно-політична. Також слід зазначити морально-етичну сферу, оскільки саме вона наявна у всіх аспектах життєдіяльності, чим зумовлює характер гендерних взаємодій.

Міжнародне співробітництво із захисту прав людини має вирішальний вплив на становлення та розвиток інституту міжнародного захисту прав жінок. Сучасні цивілізовані держави засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх її формах та зобов'язуються проводити політику з ліквідації дискримінації [2].

Дотримання прав жінок на національному рівні гарантує Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» тощо. Проте, у світовій політиці і досі більшість українських представників це чоловіки. Така ж ситуація і з керівними посадами на приватних чи державних підприємствах, важливих установах [3, с. 36].

На законодавчому рівні Україна намагається забезпечити жінкам їхні права та рівність із чоловіками, проте, як показують міжнародні щорічні звіти, це не суттєво не впливає на покращення ситуації. Жінок і досі не вистачає в політичних колах нашої держави. В українському суспільстві й досі існують стереотипи щодо призначення жінки на керівну посаду. Самі ж жінки, через власну необізнаність, досить часто підлягають дискримінації [3, с. 40].

Сучасна Україна, як і весь світ, повинна продовжувати боротьбу за гендерну рівність та рівне представництво жінок і чоловіків в усіх сферах життя. Це важливо не лише для забезпечення справедливості та рівності в суспільстві, але й для досягнення стабільності, розвитку та процвітання країни.

Для покращення існуючої ситуації варто:

1. Ввести в освітні програми закладів вищої освіти дисципліни спрямовані на поширення концепції гендерної рівності й усунення стереотипів;
2. Підтримувати ініціативи у політиці та повсякденному житті, що спрямовані на забезпечення рівних прав чоловіків і жінок;
3. Змінити підходи, що стосуються оплати праці та створити належні умови для представництва жінок у різних посадах та бізнесі.

Шлях до досягнення цих цілей вимагає спільних зусиль громадськості та активної підтримки міжнародної спільноти. Тільки відповідальність і діяльність на всіх рівнях суспільства допоможуть побудувати більш гендерно рівноправне та справедливе суспільство в Україні.

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 17.05.2012 р. № 4719-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 28.10.2023)

2. Charlesworth H (2009) Inside/outside: women and the international human rights system. In: Constantinides A, Zaikos N (eds) The diversity of international law. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston, pp 381–398.

3. Черчик О.Р. Сучасна гендерна політика: міжнародний вимір та український досвід. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

ТАРАСЕНКО Ігор Олександрович
адвокат, керівник адвокатського бюро
«Тарасенко і Партнери», м. Харків

ПРЕДМЕТ І СИСТЕМА НАУКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Цивільне процесуальне право є однією з галузей правової науки, яка регулює порядок розгляду і вирішення цивільних справ. Його предмет і система вивчення є ключовими питаннями, що дають змогу зрозуміти суть і значення цієї науки.

Предметом цивільного процесуального права є відносини, що виникають у цивільному процесі та підлягають правовому регулюванню. Особливості цього об'єкта включають визначення сфери відносин, регульованих цивільним процесуальним правом, а також встановлення меж застосування норм матеріального та процесуального права судом. Крім того, цей об'єкт дозволяє уточнити мету та завдання судової діяльності та ролі учасників цивільного процесу. Суд є необхідним суб'єктом цивільноправових відносин, які підпадають під правове регулювання цивільного процесу [1, с. 15-16].

Основними складовими предмету цивільного процесуального права є:

1. Цивільне процесуальне право вивчає правові норми, що стосуються порядку і процедури розгляду цивільних справ. Ці норми регулюють такі питання, як встановлення компетенції суду, порядок ведення доказового процесу, права і обов'язки сторін, процедури апеляційного і касаційного розгляду та інше.

2. Процесуальні принципи. Принципи є основними положеннями, які встановлюють загальні принципи і правила своїх основоположних дисциплін. У цивільному процесуальному праві такими принципами є принципи правосуддя, рівності сторін, принцип безпосередності, гласності, свободи доказування, захисту інтересів дітей і швидкого розгляду справи.

3. Процесуальний статус суб'єктів. Цивільне процесуальне право також вивчає правовий статус суб'єктів процесу, таких як судді, прокурори, адвокати, сторони справи, свідки тощо. Воно визначає їх права і обов'язки, процедури їхньої участі у розгляді справи, а також встановлює механізми захисту прав суб'єктів процесу.

Система науки цивільного процесуального права включає в себе комплексне вивчення і аналіз правових норм, принципів, установ та інших непрямих джерел, що регулюють цивільний процес.

Система цивільного процесу – це збірка норм та інститутів, які регулюються відносно предметом і методом права, і розміщуються в певному порядку. Елементами правової структури галузі права є: 1) юридичні норми; 2) інститути [2, с. 29].

Інститути цивільного судочинства визначають завдання, принципи, учасників, докази та процесуальні строки, а також регулюють правовідношення на кожній стадії процесу і в різних видах судочинства. Таким чином, інститути цивільного судочинства – це набір процесуальних норм, що регулюють певні правовідносини [3, с. 18].

Основними елементами системи науки цивільного процесуального права є: Однорідність: система науки цивільного процесуального права передбачає розробку і узгодження однорідних принципів та правил, які регулюють процесуальну діяльність і забезпечують її ефективність і справедливість.

Індивідуалізація : система науки цивільного процесуального права враховує індивідуальні особливості кожної конкретної справи і сторін її учасників. Вона передбачає можливість застосування варіативних правил і регулювання процесу у відповідності до конкретних обставин справи.

Історичний аспект: система науки цивільного процесуального права враховує розвиток і еволюцію цієї галузі права на протязі історії. Вона вивчає і аналізує історичні джерела, прецеденти, рішення судів та інші матеріали, що стосуються розгляду цивільних справ.

Цивільне процесуальне право є важливою галуззю правової науки, яка регулює порядок розгляду і вирішення цивільних справ. Вивчення предмету і системи цієї науки дозволяє підготувати кваліфікованих юристів, які здатні представляти і захищати права сторін у цивільному судочинстві. Надійне знання цієї галузі права є важливою складовою професійного успіху, а також взаєморозуміння в суспільстві.

Предмет і система науки цивільного процесуального права визначають її зміст і структуру. Наука цивільного процесуального права вивчає теоретичні і практичні проблеми цивільного процесуального права. Взаємозв'язок між теоретичними і практичними проблемами цивільного процесуального права полягає в тому, що теоретичні положення є основою для вирішення практичних проблем, а практичні проблеми дають можливість перевірити теоретичні положення на практиці.

1. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с.

2. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 768 с.

3. Конспект лекцій з дисципліни “Цивільний процес” Мудрецька Г.В. МВСДніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2016. 210 с.

ТЕЛЕНЧІ Сергій Віталійович

студент 2 курсу магістратури,
юридичного факультету Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

ЩОДО ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

У контексті стрімкого розвитку інформаційних технологій та глобалізації фінансових процесів, Україна активно впроваджується у світ віртуальних активів, займаючи п'яте місце у світі за використанням цих активів [1]. Це пов'язано з їх зручністю використання та доступністю, що підтримує їхню популярність в різних сферах суспільства.

З набуттям чинності Закону України "Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав" [2], 3 вересня 2023 року та введенням поняття "цифрова річ" у Цивільний Кодекс України [3], що охоплює також і віртуальні активи, виникає питання успадкування цих активів. Оскільки Цивільний Кодекс України визнає віртуальні активи, як об'єкти цивільних прав, відсутність чіткого законодавства та механізмів успадкування створює проблеми, пов'язані з правовим статусом, збереженням та передачею віртуальних активів у спадок.

Це питання стає особливо актуальним в умовах нестабільного розвитку подій в країні, спричиненого війною, що розпочалася 24 лютого 2022 року, та різноманітними випадками захворювань в Україні. Зростання числа загиблих та економічні виклики в період воєнного стану, разом з тим велика популярність криптоактивів, підкреслюють важливість дослідження проблем успадкування віртуальних активів в Україні. Це вимагає ретельного розгляду правових аспектів успадкування віртуальних активів і розробки відповідних механізмів для їх передачі, збереження та ефективного управління в умовах постійних змін у суспільстві та економіці.

Мета цього дослідження полягає в комплексному вивченні проблем та можливостей, пов'язаних зі спадкуванням віртуальних активів в Україні.

Слід почати з розгляду понятійного апарату та відповідного

законодавства, що регулює можливість успадкування віртуальних активів.

Згідно зі змінами до Цивільного Кодексу України, про що було зазначено раніше, визначено, що об'єктами цивільних прав з поміж іншого стали також цифрові речі (ст. 177 ЦКУ). Складовими цифрових речей є віртуальні активи, цифровий контент, та інші блага. Саме визначення віртуального активу в Цивільному законодавстві відсутнє, проте Цивільний кодекс зазначає що правовий режим цифрових речей визначається іншим профільним законом. Наразі є прийнятий у лютому 2022 року Верховною Радою закон «Про віртуальні активи» [4], який містить визначення та правове положення віртуальних активів. Однак закон повною мірою так і не набув чинності. Для цього були потрібні зміни до Податкового кодексу України, який би чітко визначив механізм оподаткування віртуальних активів. Однак внесення змін до Податкового кодексу відклали. Це пов'язано з тим, що Європарламент затвердив першу у світі збірку вимог до віртуальних активів MiCA (Markets in Crypto Assets). Зважаючи на те, що законодавче регулювання ринку віртуальних активів є обов'язковою умовою євроінтеграції, Україна має синхронізувати своє законодавство із європейськими нормами. Тому зараз законодавство щодо віртуальних активів змінюють з урахуванням європейського регламенту MiCA.

Однак виникає питання стосовно актуального правового режиму цих об'єктів в цивільному праві. Згідно з Цивільним Кодексом України, положення, які застосовуються до речей, застосовуються і до цифрових речей, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом, або не впливає із сутності цифрової речі. З огляду на те, що майном як особливим об'єктом вважається окрема річ, сукупність речей, а також права та обов'язки, майнові права визнаються речовими (ст. 190 ЦКУ) можна зробити висновок, що віртуальний актив є майном, а отже є об'єктом спадкування. Під об'єктами спадкування розуміються цивільні права й обов'язки спадкодавця, існування яких не припиняється смертю певної фізичної особи, а отже вони можуть переходити у спадщину (ст. 1218 ЦКУ) [3].

Визначивши, що віртуальні активи становлять об'єкт спадкування, необхідно розглянути особливості їх передачі спадкоємцям з урахуванням двох законодавчо встановлених способів: за законом та за заповітом, і визначити проблемні аспекти в контексті захисту інтересів спадкоємців.

Спадкодавець, який має віртуальний актив, може передати його у спадщину як майно, за умови попередження безпосередньо самого спадкоємця. Це пояснюється тим, що віртуальний актив, за своєю природою, має властивість анонімності щодо свого власника. З огляду на цю властивість спадкоємець не зможе достовірно підтвердити своє право на віртуальний актив, оскільки дані про власників не фіксуються в жодному реєстрі. У такому випадку захист інтересів спадкоємців обмежується мінімально. Таким чином, не знаючи про наявність віртуальних активів у спадкодавця, неможливо включити її до спадщини, а отже, порушуються інтереси спадкоємців.

Найефективнішим способом передачі віртуальних активів спадкоємцеві є передача за заповітом. Спадкодавець у заповіті може вказати ключ доступу до віртуального активу. Тоді спадкоємцеві не доведеться доводити належність її спадкодавцю, оскільки він вже матиме доступ до неї, який перейшов до нього на законних підставах. Однак цей спосіб нівелює анонімність володіння таким гаманцем, і існує ризик втрати коштів через інформованість інших осіб. Для забезпечення недоторканості коштів пропонується в тексті заповіту вказувати тільки публічний ключ, а приватний ключ зберігати окремо. Недоліки цього способу очевидні – через різні обставини існує небезпека остаточної втрати ключів доступу до гаманця [5].

Для більш ефективного захисту від доступу до нього третіх осіб можна використовувати секретний заповіт, до тексту якого немає доступу не тільки у спадкоємців, а й самого нотаріуса до настання дня відкриття спадщини [3]. Для захисту віртуальних активів від самого нотаріуса в заповіті можна вказати лише факт їх передачі, а щодо передачі спадкоємцю інформації, що містить пароль або ключ, подбати іншим способом. Таким чином, спадкування віртуальних активів за заповітом вирішує проблему захисту інтересів спадкоємців, оскільки не виникає потреби доводити належність зазначених активів спадкоємцю. Однак не слід відкидати можливість використання інших методів спадкування.

Ще одним специфічним методом спадкування віртуальних активів є використання системи відстрочки платежів, яка інтегрована безпосередньо в клієнтські програми електронних-гаманців. У такому випадку здійснюється переказ активів на банківський або електронний рахунок, на який будуть переведені відповідні активи. Даний рахунок повинен бути вказаний у заповіті, а також у ньому повинен бути вказаний термін, протягом якого має відбутися такий платіж. Оскільки сервіс нагадує про здійснення ним операції, спадкоємець за необхідності може відкласти цей платіж. Такий спосіб також є безпечним, оскільки в заповіті не міститиметься інформація про ключ до віртуальних активів, що не призведе до втрати активів, які містяться на ній, унаслідок недобросовісних дій третіх осіб. Слід зазначити, що цей спосіб успадкування доречний тільки в разі, якщо віртуальні активи зберігаються на онлайн-гаманцях. Іншим варіантом є використання спеціальних онлайн-ресурсів, розроблених з метою цифрового успадкування активів. Нарешті, є системи, які дозволяють відкладений доступ до фактичного гаманця [6].

До змішаних способів можна віднести спадкування віртуальних активів у паперовій та апаратній формах. Ключі доступу можуть представляти собою цілком традиційні речі, а вказівка на їх розташування може міститися в тексті заповіту [3].

Однак не завжди вдається залишити заповіт, якщо смерть громадянина настала раптово і спадкодавець не встиг його скласти. У такому випадку уся спадщина спадкодавця переходить до спадкоємців за законом, в порядку універсального спадкування. Довести належність віртуальних активів

спадкоємцю буде складно через анонімність її власника. Якщо спадкоємцям невідомо про наявність у спадкодавця віртуальних активів і протягом кількох років ніхто не скористався даним майном, то ці кошти стають відумерлим майном і переходять до держави. Проте біржі, на яких зберігаються віртуальні активи, можуть встановити інші правила. Наприклад, актив переходить у власність не держави, а відповідної біржі. Ці обставини суттєво порушують інтереси спадкоємців, оскільки довести належність віртуальних активів спадкоємцю через анонімність їх власника практично неможливо [7].

Отже, слід відзначити що віртуальні активи за оновленим цивільним законодавством становить об'єкт спадкування. Визначено, що віртуальні активи можуть передаватися у спадщину через два законодавчо встановлених способи: за законом та за заповітом. При цьому ці два способи з огляду правової природи віртуальних активів, мають свої недоліки, які потребують законодавчого регулювання, враховуючи результати цього дослідження.

Тому розглянувши основні питання спадкування віртуальних активів слід констатувати, що цей інститут має ряд проблем, які потребують особливої уваги держави, для забезпечення ефективного захисту прав спадкоємців при прийнятті спадщини.

1. Team, C. (2023, September 12). The 2023 Global Crypto Adoption Index: Central & Southern Asia Are Leading the Way in Grassroots Crypto Adoption URL: <https://www.chainalysis.com/blog/2023-global-crypto-adoption-index/> (дата звернення: 12.11.2023)

2. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав: Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n2> (дата звернення: 12.11.2023)

3. Цивільний Кодекс України: Закон України 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023)

4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 12.11.2023)

5. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством: Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. Одеса, 2020. 204 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12560/Дисертація-Аліна%20кор.pdf?sequence=7&isAllowed=y> (дата звернення: 12.11.2023)

6. Спадкування криптовалюти: як отримати її за законом URL: <https://loyer.com.ua/uk/spadkuvannya-kriptovalyuti-yak-otrimati-yiyi-za-zakonom/> (дата звернення: 12.11.2023)

7. Аліна С.С. Спадкування криптовалют, токенів та інших цифрових активів: проблеми та перспективи. Юридичний вісник. 2018. №1. С. 191-195.

ТРАЧ Оксана Михайлівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького
університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

СУДОВІ РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК ОБ'ЄКТ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Одним із процесуальних фільтрів здійснення права на касаційне оскарження виступає віднесення судового рішення до об'єктів, на які може бути подана касаційна скарга. Самостійним об'єктом касаційного оскарження виступає рішення суду першої інстанції, яке набрало законної сили, за умови його перегляду в суді апеляційної інстанції. Право касаційного оскарження може бути здійснене й щодо постанов суду апеляційної інстанції. Однак як свідчить судова практика підходи серед суддів щодо тлумачення складу постанов, на які може бути подана самостійна касаційна скарга, є різними [1; 2]. У зв'язку із чим положення ст. 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) потребують уточнення на законодавчому рівні.

Обмеження щодо здійснення такого права встановленні також стосовно ухвал і визначені визначені ст.ст. 389, 406 ЦПК України. Такі фільтри мають місце у випадку подання касаційної скарги на ухвалу як самостійний об'єкт оскарження.

Ч. 1 ст. 389 ЦПК України, зокрема у п.2, 3 визначає перелік ухвал, на які може бути подана самостійна касаційна скарга. До них віднесено певні види ухвал як суду першої, так і апеляційної інстанцій. Вказаний перелік зазнавав змін та доповнень. Було змінено перелік ухвал суду першої інстанції, на які може бути подана самостійна скарга, шляхом вилучення ухвали про відкриття провадження у справі, що була постановлена з порушення правил в частині визначення підсудності цивільної справи. Слід зазначити, що, наприклад, ЦПК Німеччини також не передбачає можливість оскарження ухвали в частині порушення правил підсудності [3].

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду справ» [4] було розширено коло ухвал апеляційного суду, на які може бути подана самостійна касаційна скарга. До них законодавець відніс ухвали, що постановляються за результатами розгляду заяви про перегляд за обставинами, що є нововиявленими, на думку заявника, а також виключними, однак коли суд дійшов протилежного висновку, тобто відмовив, ініціатору таких різновидів перегляду, у задоволенні заяви.

П. 2, 3 ч. 1 ст. 389 ЦПК України виступають спеціальними нормами. Така ж позиція щодо п.2. ч. 1 ст. 389 ЦПК України була наведена в судових актах Верховного Суду. Зокрема, в постанові від 4 липня 2018 року щодо неможливості оскарження ухвал суду першої інстанції про поновлення строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання після їх перегляду в апеляційному суді (п. 24 ч. 1 ст. 353 ЦПКУ), так як така ст.389 ЦПКУ, не визначена [4].

Щодо об'єктів, на які може бути подана окрема касаційна скарга судова практика перебуває в процесі становлення. Наприклад, в постанові від 15 травня 2019 року об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вказано, що під час вирішення питання щодо можливості здійснення права оскарження шляхом подання касаційної скарги визначальним є не те, яке судове рішення ухвалив апеляційний суд, а те, що останній переглядав конкретну ухвалу суду першої інстанції, зокрема щодо забезпечення позову. Він також зазначив, що на неї після апеляційного перегляду може бути подана касаційна скарга [1].

15 вересня 2020 року Велика Палата Верховного Суду дійшла дещо інших висновків, які навела у відповідній постанові. В ній вказано, що касаційна скарга може бути подана як на ухвалу суду першої інстанції щодо забезпечення позову та постанову суду апеляційної інстанції, прийняту за результатами перегляду цієї ухвали, якою залишено її без змін, так і постанову апеляційного суду про забезпечення позову, яка винесена за результатами перегляду ухвали, постановленої судом першої інстанції, про відмову у забезпеченні позову. Велика Палата Верховного Суду в своїй постанові підкреслила, що вважає помилкою поширювати п. 1 ч. 1 ст. 389 ЦПК України на всі постанови суду апеляційної інстанції, прийняті в результаті перегляду ухвал суду першої інстанції, що є об'єктами самостійного апеляційного оскарження, проте не можуть оскаржуватися порядку касаційного провадження. Не належить до самостійних об'єктів касаційного оскарження ухвала суду апеляційної інстанції, якою відмовлено у забезпеченні позову. Велика Палата Верховного Суду вказала, що обмеження права на касаційне оскарження постанови суду апеляційного суду, згідно з якою відмовлено у забезпеченні позову за наслідками перегляду ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову чи залишено без змін ухвалу суду першої інстанції про відмову у забезпеченні позову, не нівелюють для учасників справи доступ до правосуддя, не ускладнюють доступ так, щоб цим було завдано шкоду суті відповідного права [2]

П.1 ч.1 ст. 389 ЦПК України, вказуючи на рішення та постанови як об'єкти касаційного оскарження містить посилення ще на один процесуальний фільтр, визначений ч. 3 цієї статті. Одним із таких є помилковість віднесення судом першої інстанції справи до розряду малозначних. Відповідно до ч.1 ст. 274 ЦПК України малозначні справи розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Разом з тим ЦПК України не відносить до об'єктів оскарження ухвалу про відкриття провадження у справі з порушенням правил

визначення різновиду позовного провадження, зокрема розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження як малозначної, в той час як вона не являється такою, й має бути розглянута судом за правилами загального позовного провадження. Вважаємо, що така ухвала має виступати самостійним об'єктом оскарження.

Отже, склад окремих об'єктів касаційного оскарження потребує уточнення, зокрема постанов. Перелік ухвал як самостійних об'єктів касаційного оскарження слід розширити.

1. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 року. Справа № 755/10786/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82001383>.

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2020 року. Справа № 753/22860/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270719>.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду справ: Закон України від 15.01.2020 № 460-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 14. Ст. 543.

4. Постанова Верховного Суду від 4 липня 2018 року. Справа № 337/5253/13-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75149048>.

УШХВАНІ Костянтин Єнрікович
студент навчальної групи групи
ЮП 22м – 2
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Досліджуваний аспект недостатньо нормативно оформлений у цивільному законодавстві України. Законодавче регулювання криптовалют є предметом жвавих дебатів по всьому світу. Існує кілька причин, чому експерти вважають, що криптовалюти потребують регулювання:

1) захист інвесторів: Криптовалютні ринки можуть бути вкрай волатильними. Регулювання може допомогти забезпечити захист від шахрайства.

2) протидія відмиванню грошей і фінансуванню тероризму: Криптовалютиможуть використовуватися для відмивання грошей і фінансування терористичних діяльностей через їх анонімність і відсутність контролю. Регулювання може допомогти виявити і запобігти таким діям.

3) стабільність фінансової системи: Великі коливання цін на

криптовалютиможуть мати наслідки для фінансової стабільності. Регулювання може допомогти зменшити волатильність і запобігти можливим фінансовим кризам.

3) захист прав споживачів: Регулювання може допомогти забезпечити, дотримання певних законодавчо встановлених стандартів і достатній рівень захисту споживачів.

4) підвищення довіри: Регулювання може допомогти збільшити довіру до криптовалют і сприяти їх ширшому прийняттю.

5) забезпечення податкових надходжень: Регулювання може допомогти забезпечити оподаткування транзакцій від криптовалюти, а це в свою чергу є важливими доходами для державного бюджету.

Важливо зазначити, що деякі представники криптовалютної спільноти виступають проти регулювання, стверджуючи, що це може обмежити інновації і свободу використання цифрових валют. Водночас, існує велика кількість думок, що регулювання є необхідним для захисту споживачів, забезпечення фінансової стабільності та боротьби з нелегальною діяльністю.

Поняття «криптовалюти» від грец. *kryptos* – «прихований», вперше запропонував Сатоши Накамото (Satoshi Nakamoto) восени 2008 року. Сатоши Накамото є псевдонімом, досі його справжня особа залишається невідомою. Він опублікував дослідницьку роботу під назвою «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System» [1], в якій описані умови використання електронних розрахунків. За період постійного технологічного розвитку, з'явилося безліч різних криптовалют, але найбільш відомими є Bitcoin, Ethereum, Ripple (XRP), Monero (XMR), Litecoin, Namecoin, Binance Coin (BNB) та інші.

Згідно з даними дослідницької компанії Tripple A, у 2021 році в Україні володіли криптовалютою 5,5 млн осіб (12,7% населення), а у 2022 році – 6,5 млн (15,72%) [2]. Отже, незважаючи на різноманітність способів використання криптовалюти серед людей, питання відсутності законодавчих норм, які визначають правовий статус криптовалюти в нашій державі, все ще актуальні.

Наразі спроби хоч якось визначити правовий режим віртуальної валюти в цілому та криптовалюти зокрема пройшли кілька етапів еволюції:

- У листопаді 2014 року НБУ класифікував криптовалюту як грошовий сурогат. у листопаді 2017 року НБУ, Національна комісія з цінних паперів та фондовий ринок та Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг у спільній заяві вказали: «складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом» [3].

- У листопаді 2019 року, у змінах до Кримінального [4] у ст. 368 «Незаконне збагачення» та Цивільного процесуального кодексів України [5] у ч. 8 ст. 290 «Пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» криптовалюта була вперше кваліфікована, як нематеріальний актив, що згодом було також закріплено у Законі України «Про

запобігання корупції» [6].

- у квітні 2020 року Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» розглядає криптовалюту в рамках категорії «віртуальні активи», поняття яких вперше вводиться до національного законодавства: «Цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей» [7].

- У лютому 2022 року Верховна Рада України у прийнятому в цілому Законі України «Про віртуальні активи» відносить всі віртуальні активи (включно з криптовалютами) до такого виду об'єктів цивільних прав, як нематеріальні блага.

Незважаючи на те, що криптовалюта стала предметом спекуляцій, це не скасовує її початкову місію: спростити процес платежів для більшості користувачів цифрових технологій в інтернеті. Основна технологічна та економічна цінність криптовалюти полягає у можливості здійснювати безпосередні платежі через інтернет, який стає все більш центральним в економічній динаміці світової спільноти.

Підхід до визнання криптовалюти як приватного платіжного інструменту має бути закріплений в основному документі цивільного права – Цивільному кодексі України.

Вказана дефініція хоч і є дуже ускладненою і переобтяженою, все ж більш точно відповідає правильній, з точки зору розвитку цивільного законодавства на сучасному історичному етапі, класифікації об'єктів цивільних прав. У даному контексті, автор вважає за необхідне підкреслити відмінність пропонованої редакції від підходу, запропонованого В. Скрипником [8]. Якщо поглянути на вжиту ним термінологію, він розділяє гроші (безсумнівно розуміючи під ними фізичну готівку), безготівкові кошти та криптовалюту. На думку ж автора поняття «гроші» є родовим і для фіатної, і для нефіатної валюти; і для фізичноготівкової, і для безготівкової, і для цифрової (цифровоготівкової) форми їх існування, тому термінологія вжита неправильно і створить привід для суперечок, в якій категорії об'єктів цивільних прав все ж розглядати безготівкові грошові кошти.

Відтак, підхід В. Скрипника робить правильну логічну побудову його підходу до кваліфікації криптовалюти як «іншого майна» незавершеною, оскільки позбавляє криптовалюту юридичних інструментів (чи навіть точніше сказати – не дозволяє їй скористатися ними) регулювання такого об'єкту права, як гроші, наприклад заперечення неможливості виконання грошового зобов'язання (вираженого в криптовалюті), залік зустрічних грошових вимог, внесення криптовалюти в депозит, надання її в позику і так далі. Тому автор вважає правильним дещо інший підхід – не просто кваліфікацію криптовалюти як «інше майно», але як особливої форми грошей у складі такої категорії

об'єктів цивільних прав, як «інше майно».

Криптовалюта може бути визначена як вид цифрових або віртуальних грошей, що використовує криптографію для забезпечення безпеки, анонімності транзакцій та контролю за створенням нових одиниць.

Науково криптовалюти можна пояснити через декілька ключових концепцій:

- Криптографія: Використання криптографічних принципів допомагає забезпечити безпеку транзакцій та контроль над процесом емісії нових монет. Це означає, що відправлення криптовалют відбувається без можливості підробки або двійних витрат.

- Блокчейн: Більшість криптовалют базуються на технології блокчейн, яка є розподіленою, децентралізованою книгою обліку, що зберігає інформацію про всі транзакції в мережі.

- Децентралізація: На відміну від традиційних грошей, криптовалюти не контролюються жодною центральною установою (наприклад, центральним банком). Вони використовують децентралізовані мережі, базуючись на технології блокчейн.

- Прозорість та анонімність: Багато криптовалют пропонують прозорість транзакцій, де всі операції є публічно перевіреними, але учасники зберігають певний рівень анонімності.

Отже, важливо зазначити, що хоча криптовалюта концептуально виступає у ролі "грошей", вона не є "грошима" в традиційному розумінні, оскільки не виконує деяких функцій стандартної валюти, наприклад, не є загальноприйнятим засобом обміну в усьому світі та не має стабільного курсу або центрального емітента. Однак, зі зростанням прийняття та розширенням її використання, криптовалюта продовжує розвиватися, відкриваючи нові горизонти для досліджень та дискусій в науковому середовищі, що викликає потребу в розширенні законодавчого закріплення та тлумачення поняття «криптовалют» та «грошей».

1. Satoshi Nakamoto. Bitcoin: A PeertoPeer Electronic Cash System. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (дата звернення: 02.10.2023).

2. В Україні перебуває 3,7 млн активних криптогеманців – оцінки експерта : вебсайт. URL: <https://delo.ua/ru/telecom/v-ukraine-nahoditsya-37-mln-aktivnyukriptogamancev-ocenki-eksperta-424448/t> (дата звернення: 02.10.2023).

3. Спільна заява Національного Банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг щодо статусу криптовалют в Україні від 30.11.2017. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilnazayavafinansovihregulyatorivschodostatusukriptoalyutvu-krayini> (дата звернення: 12.10.2023).

4. Кримінальний кодекс України №2341III від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114#n3649> (дата звернення: 08.10.2023).

5. Цивільний процесуальний кодекс України №1618IV від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161815#n8233> (дата звернення: 08.10.2023). Закон України «Про запобігання корупції» №1700VII від 14.10.2014. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018#Text> (дата звернення: 08.10.2023).

6. Закон України «Про запобігання корупції» №1700VII від 14.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018#Text> (дата звернення: 08.10.2023).

7. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» №361IX від 06.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36120#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

8. Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. Підприємництво, господарства і право. №8/2018. с. 3843. URL: <http://www.pgjournal.kiev.ua/archive/2018/8/9.pdf> (дата звернення: 02.10.2023).

ФРОЛОВ Михайло,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.

НЕГАЙНЕ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Гарантоване особі у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на справедливий суд продовжує свою дію і на стадію виконання судового рішення. У своїй прецедентній практиці Європейський суд з прав людини нагадує, що право на судовий розгляд було б примарним, якщо б внутрішня судова система Договірної Держави дозволила б, щоб остаточне та обов'язкове судове рішення залишалося невиконаним відносно однієї із сторін, і що виконання рішення або постанови будь-якого органу судової влади повинно розглядатися як невід'ємна частина «процесу» в розумінні статті 6 Конвенції. («Імобільяре Саффі» проти Італії», заява 22774/93, 28.07.99, § 63; «Горнсбі проти Греції» від 19.03.97, § 40) [1].

Водночас, виконання рішень про поновлення на роботі незаконно звільнених чи переведених працівників в Україні залишається одним з проблемних аспектів трудового права, як матеріально-правового регулятора суспільних правовідносин даного виду, так й суто процесуально-правових проблем, зокрема цивільного судочинства. при реалізації судових рішень, що має особливе значення під час воєнного стану.

Проблематика виконання зазначених рішень зумовлена в тому числі й тим, що чинне цивільне процесуальне законодавство передбачає спроможність рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили по певним категоріям цивільних справ набути риси виконуваності негайно по прийняттю судом, без дотримання загального строку набуття чинності, а саме: ст. 430 ЦПК України «Негайне виконання судових рішень» передбачає, що суд

уповноважений допустити негайне виконання рішень у справах 10 категорій, зокрема, про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника.

Причини визначення законодавцем серед численних категорій цивільних справ, саме проваджень про відновлення прав незаконно звільнених осіб такими, що допускаються до негайного виконання у цілому не знаходило вичерпного аналізу у науково-практичній літературі сучасного періоду, отже й, відповідно, наукового обґрунтування.

Однак, проблематика інституту негайного виконання судових рішень відома, наприклад зазначалося, що: «відстрочка чи розстрочка виконання рішення не може бути надана щодо рішень, негайне виконання яких допущене судом (п. 7) ч. 1 ст. 214, ст. 367 ЦПК України); а також щодо рішень у справах, які виникли з особистих немайнових правовідносин, – через специфіку способів захисту у таких категоріях справ» цит. по: [2]

Сучасна судова практика встановлює, що судові рішення, відносно якого допущено негайне виконання: «набуває властивостей здійснення і підлягає виконанню не з часу набрання ним законної сили, що передбачено для переважної більшості судових рішень, а негайно з часу його оголошення в судовому засіданні, чим забезпечується швидкий і реальний захист життєво важливих прав та інтересів громадян і держави» [3].

Однак практика виконання таких рішень свідчить, що навіть звернені судом до негайного виконання рішення про поновлення на роботі або не виконуються взагалі, бо не наділені примусовою силою виконавчого документу, або виконуються частково, що не дозволяє відновити порушені права особи, що звернулася за судовим захистом та фактично вже отримала визнання протиправного характеру діяльності судом, а практично зупинилася на вході до «лабіринту» виконання рішення суду, що має бути виконаним з моменту його проголошення.

За офіційною статистикою, близько 80% звернень до ЄСПЛ стосується саме проблематики невиконання рішень українських судів, а за статистичними даними ДСА, лише 8% судових рішень виконано у 2017 році. [4]

Які ж способи подолання випадків невиконання судових рішень, що звернуті до негайного виконання по справах про поновлення на роботі незаконно звільнених осіб реалізовані у чинному законодавстві?

На рівні галузевих процесуальних кодексів перехід до стадії виконання судового рішення та сповіщення судовому рішенню тієї примусової сили, що забезпечує виконуваність судового рішення теж проходить не однаково, наприклад, задекларований ст. 13 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”, судовий контроль за виконанням судового рішення у адміністративному судочинстві передбачений, а у інших видах судового провадження – ні.

Дієвість засобів судового контролю, як чинника виконуваності судового рішення теж викликає обґрунтовані зауваження як зі сторони змісту функції

контролю за процесом виконання, так й зі сторони впливовості такого заходу на основний результат та головне завдання судочинства – відновлення порушених прав та законних інтересів незаконно звільнених та переведених працівників.

У цивільному та господарському процесах реалізований дещо інший спосіб надання судовому рішенню властивості примусового характеру, обов'язковості його вимоги з виконання – постановлення рішення про виконання розпорядження суду негайно по проголошенні, до спливу термінів оскарження та набрання чинності таким рішенням.

Отже, ані судовий контроль за виконанням судового рішення, ані можливість негайного виконання не наближають фактично стан повного відновлення прав особи, звільнення якої вже було визнано судом незаконним. В умовах воєнного стану зволікання з виконанням судового рішення набуває додаткового антидержавницького забарвлення, зокрема тому, що зупиняються чи невчасно надходять грошові кошти пов'язані з оплатою вимушеного прогулу тощо.

З метою подолання зазначеного недоліку можна запропонувати виготовлення виконавчого документу на підставі рішення суду, що звернено до негайного виконання, це дозволить подолати проблему невиконання судових рішень, що звернені до негайного виконання у формально-документальній площині.

Або, додати рішення суду, що звернено до негайного виконання до переліку виконавчих документів.

Обидва запропоновані підходи можуть бути наділені вадами, що відкриває тільки апробація того чи іншого підходу до вирішення проблеми негайного виконання рішень про поновлення на роботі незаконно звільнених працівників.

Тим більше, що загальноєвропейській підхід до змістовного наповнення правосуддя як особливого виду діяльності держави вбачається з тези що, «...ЄСПЛ обстоює правову позицію про те, що право на справедливий суд є примарним, якщо судові рішення є невиконаними [4]

Відповідно, первинним є конвенційне право людини на своєчасний розгляд судом її справи, включно з виконанням рішення, а вже похідним є юридичний інструментарій, який має обслуговувати досягнення мети його захисту»[5, С.437]

На підставі викладеного вважаємо додатково аргументованим положення, що рішення про поновлення на роботі незаконно звільнених чи переведених працівників повинні виконуватися, безумовно у разі допуску їх до негайного виконання, з моменту проголошення судом без додаткових ускладнень процесу виконання для уповноваженої сторони.

1. Справа "Імобільяре Саффі" проти Італії" (Case of Immobiliare Saffi v. Italy) (Заява N 22774/93) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075#Text, вільний. – Назва з екрана.

Справа "Горнсбі проти Греції" (Case of Hornsby v. Greece) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text, вільний. – Назва з екрана.;

2. Верба О.Б. Вирішення судом питань, пов'язаних із настанням обставин, які ускладнюють або унеможливають виконання рішення / О.Б. Верба // Вісник Львів, ун-ту. Серія «Юридична».-2009.-Вип. 49.-С. 106-117.

3. [Електронний ресурс]Постанова Верховного Суду від 24.01.2019 р. у справі № 760/9521/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79439592>.

4. Віталій Кузьмишин. Проблеми виконання рішень судів досі актуальні / Суд инфо / Судебно-юридическая газета. Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/111380problemi-vikonannya-rishen-sudiv-dosi-aktualni> (дата звернення 03.09.2023). – Назва з екрана;

5. Гуйван П. Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами : монографія / П. Д. Гуйван. – Харків : Право, 2019. – 584 с.

ХРИПУНОВ Денис Григорович

адвокат, керуючий партнер

Адвокатського бюро «Хрипунова Д.Г.»

ОСНОВНІ РИЗИКИ ПОРУШЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ

У сучасному світі, однією із нагальних проблем окремих громадян та держави в цілому, є порушення прав власності від злочинних посягань. При цьому, найгостріше вказане питання постає саме у період який настає після дії форс – мажорних обставин, а саме: явищ непереборної сили природи, епідемій, війн, тощо.

Так, основною метою дослідження є:

- виявлення основних ризиків порушення майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення,
- розробка дієвих механізмів протидії виявленим порушенням майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення,
- розробка дієвих механізмів захисту майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення на підставі виявлених ризиків,
- впровадження розроблених механізмів протидії і захисту порушенням майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення в систему життєдіяльності громадян.

Досліджуючи вказане питання, шляхом аналізу нормативно – правових актів у сукупності із практичною діяльністю у галузі захисту прав громадян від протиправних посягань, можливо відокремити наступні основні ризики порушення майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення:

- протиправне отримання права на компенсацію за знищене війною

майно громадян третіми особами у післявоєнний період;

- протиправне отримання права власності на майно громадян третіми особами у післявоєнний період;

- протиправне користування, володіння, розпорядження майном громадян третіми особами у післявоєнний період.

Виходячи із вказаних вище основних ризиків порушення майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення, можливо зробити висновок про те, що дієві механізми протидії порушенням майнових прав громадян носять суто індивідуальний характер для кожного окремого виду та роду такого майна. Однак, останні можуть бути уніфікованими за родом та видом такого майна.

Одночасно з цим, сама по собі протидія порушенням, за своїм походженням та змістом, є механізмом захисту порушення майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення. Тобто, розуміючи механізм протидії вже існуючим порушенням, можливо ефективно застосовувати й аналогічні механізми захисту майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення.

Для впровадження розроблених механізмів протидії і захисту порушенням майнових прав громадян у післявоєнний період відновлення в систему життєдіяльності громадян, слід використовувати вже існуючі нормативно – правові акти, в тому числі, але не виключно норми Цивільного кодексу України та Кримінального кодексу України, кожен окремо та/або у їх сукупності. Крім того, напрацьована практика в галузі захисту майнових прав громадян, дозволить ефективно та просто використовувати в нормовані Цивільним кодексом України та Кримінальним кодексом України механізми захисту майнових прав громадян від протиправних посягань третіх осіб. Таким чином, кожен громадянин у своїй життєдіяльності зможе отримати вільний доступ до правових інструментів та зможе просто і вільно протидіяти протиправним посяганням на його майно, і самостійно законно захистити своє майно від третіх осіб у післявоєнний період відновлення.

ЧЕРНЕЦЬКА Олена Василівна

завідувача кафедри міжнародного
права, к.ю.н., доцент

МИКОЛАЄНКО Поліна Миколаївна

здобувач вищої освіти

(Державний податковий університет)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У процесі євроінтеграції законодавство України має вдосконалюватися до рівня розвинених держав-членів ЄС. Процес реформування та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами відіграє ключову роль у сферу охорони інтелектуальної власності. Зокрема імплементація директив ЄС є одним з основних напрямків реформ, які мають на меті забезпечити ефективний захист прав інтелектуальної власності, створити сприятливе середовище для інновацій та інвестицій, а також зміцнити боротьбу з порушеннями законодавства.

Актуальність даної теми підкреслюється інтересом науковців до дослідження захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема законодавчу базу та моделі правового регулювання захисту прав інтелектуальної власності були висвітлені у працях таких науковців як: О. М. Мельник, О. О. Штефан, З. Н. Братусь, Р. О. Стефанчук, Е. А. Суханова, В. П. Шатрова, М. М. Богуславського, В. М. Крижна, О. А. Підпригори, Р. Б. Шишки, Є. О. Харитонова, О. Д. Святоцького, І. І. Дахно, Ю. М. Капіци та ін.

Право інтелектуальної власності визначається як закріплення чинним законодавством права на результати інтелектуальної діяльності в галузі промисловості, науці, літературі та мистецтві. Сприяння охороні інтелектуальної власності є важливим аспектом міжнародної співпраці, оскільки інтелектуальна власність є ключовим чинником економічного розвитку, інновацій та культурного обміну. Держави співпрацюють між собою, а також з міжнародними організаціями, щоб захистити права та інтереси творців та власників на глобальному рівні. Однією з основних міжнародних організацій, яка займається питаннями інтелектуальної власності, є Всесвітня організація інтелектуальної власності. У статті 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 4 липня 1967 року перелічені права, які належать до інтелектуальної власності, зокрема: літературних, художніх і наукових творів, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо і телевізійних передач, винаходів у всіх сферах людської діяльності, наукових відкриттів, промислових зразків, знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту від

недобросовісної конкуренції, а також усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [1].

Варто відзначити, що останні європейські законодавчі тенденції свідчать про кодифікацію законодавства про інтелектуальну власність та оптимізацію відповідного правового регулювання. На цьому наголошує А. Шабалін, що зокрема у Бельгії, Болгарії, Чехії, Польщі, Угорщині, Німеччині право інтелектуальної власності регулюється в основному лише двома базовими нормативними актами у сфері права інтелектуальної власності (закон «Про авторське право й суміжні права» та закон «Про промислову власність») [2, с. 18].

Тобто ж, можна стверджувати, що одифікація дозволяє узгодити різні норми, тобто стандартизувати їх в рамках єдиного документу чи акта. Це допомагає уникнути розбіжностей між нормативними актами та забезпечити консистентність правового регулювання. Тому, думка стосовно кодифікації права інтелектуальної власності знаходить свою підтримку серед українських правників, зокрема В. К. Крижна, О. П. Орлюк, Р. О. Стефанчук, вони вказують на потребу у прийнятті спеціального кодифікованого акта у даній сфері — Кодексу інтелектуальної власності [2, с. 18]. У цілому, кодифікація відіграє важливу роль у вдосконаленні правової системи. Оскільки єдиний правовий акт, створений через кодифікацію, сприяє раціональності побудови загальної правової системи держави, що допомагає в забезпеченні системності та логічності правового регулювання.

На сучасному етапі питання захисту авторських прав в Європейському Союзі регулюються рядом документів, зокрема директивами. Деякі з ключових директив, що стосуються авторських прав, можна зазначити наступні: Директиву 93/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 1993р.; Директиву 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 1996 р. про правовий захист баз даних; Директиву 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 р. про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві; по-четверте, Директиву 2001/84/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 р.; Директива 2006/116/ЄС про термін дії авторських та суміжних прав; Директива 2014/26/ЄС про колективне управління авторськими та суміжними правами та надання ліцензій.

Зокрема можна наголосити на значенні Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. про захист прав інтелектуальної власності метою якої є доповнення положень Угоди ТРІПС та спрямована на боротьбу з контрафактною продукцією і піратством усередині Європейського союзу [3] Тож ця директива має важливе значення для забезпечення однакових та ефективних стандартів захисту інтелектуальної власності в Європейському Союзі.

Імплементация положення Директиви Європейського парламенту та Ради

№ 2014/26/ЄС від 26.02.2014 року «Про колективне управління авторськими та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку» до українського законодавства відбулася завдяки прийняттю у 2018 році з ухваленням Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [4, с. 122]. Ця директива була спрямована на створення умов для ефективного функціонування внутрішнього ринку для музики та інших аудіовізуальних контентів, тому імплементація до національного законодавства положень директиви це прогресивний крок. Правознавці в сфері права інтелектуальної власності називають цей закон потужним досягненням України за часів незалежності, зокрема О. Костів вважає, що даний закон започаткував належне регулювання інтелектуальних прав загалом [5, с. 37]. Закон визначає чіткі правила та процедури для збору, розподілу та виплати авторської винагороди. Це сприяє справедливому та ефективному розподілу прибутків між правовласниками за використання їхніх творів.

Підтримуємо позицію О.Ю. Кронда та О.М. Зосименко, відповідно до якої одним із головних завдань яке стоїть перед Україною в сфері інтелектуальної власності є посилення та впровадження євроінтеграційних процесів. Свідченням цього є те, що Україна активно продовжує розвивати відповідний напрям. І як приклад вдосконалення захисту прав інтелектуальної власності на шляху євроінтеграції вони виділяють проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності №2334-ІХ [6, с. 107].

Слід наголосити на тому, що набув чинності даний закон від 15.04.2023 і основною метою в прийнятті такого нормативно-правового акту є імплементація до національного законодавства положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом щодо механізму захисту прав інтелектуальної власності, що передбачені Директивою 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про захист прав інтелектуальної власності.

Отже, підсумовуючи викладений матеріал, можна стверджувати, що напрямки діяльності, спрямовані на підтримку євроінтеграційних процесів, залишаються актуальними навіть під час війни. Зокрема, в умовах воєнного стану, зміцнення законодавства для відповідності міжнародним стандартам та нормам ЄС може бути ключовим елементом стратегії розвитку. Процес євроінтеграції спонукає Україну гармонізувати своє законодавство з європейськими стандартами, зокрема в сфері авторського права. Це сприяє створенню єдиної правової системи та впровадженню сучасних механізмів захисту.

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 червня 1967 року. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00BUE6BDDDB> (дата звернення 23.11.2023).

2. Шабалін А. Про деякі аспекти систематизації законодавства у сфері права

інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності 2/2022. С. 15-24. URL : <http://surl.li/nlxcl> (дата звернення 23.11.2023).

3. Директива 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради Про захист прав інтелектуальної власності : Міжнародний документ від 29 квітня 2004 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/253506__253571 (дата звернення 24.11.2023).

4. Постригань В.С., Щодо питання наближення вітчизняних стандартів захисту авторських прав до європейських стандартів. Нове українське право, Випуск 6, Том 2, 2022 . С. 121-126. URL : <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/403/357> (дата звернення 24.11.2023).

5. Костів О. З. Проблемні аспекти функціонування організацій колективного управління в Україні. Наукові записки. серія право. 2020. No 8. Спецвипуск. С. 36–40 URL : https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/8_spec_2020/36-40.pdf (дата звернення 24.11.2023).

6. Кронда О.Ю., Зосименко О.М. Інтелектуальна власність в Україні в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», С. 104-108. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267184/263175> (дата звернення 24.11.2023).

ЧОРНА Жанна Леонтіївна

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права та
процесу Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО НІКЧЕМНІСТЬ ЗАПОВІТУ

Відповідно до ч.1 ст. 1247 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. А відповідно до ч.1 ст.1257 ЦК України підставою нікчемності правочину є його складення з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення.

Крім цього, відповідно до абзацу 1 ч.2 ст. 1247 ЦК України заповіт має бути особисто підписаний заповідачем.

Щодо цього хочемо навести думку Судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду В. Крата, який пише, що підпис є обов'язковим реквізитом правочину, вчиненого в письмовій формі. Наявність підпису підтверджує наміри та волю і фіксує волевиявлення учасника (-ів) правочину, забезпечує їхню ідентифікацію та цілісність документа, в якому втілюється правочин [2].

Ю. О. Заїка зазначає, що форма заповіту є одним із елементів фактичного складу, з яким закон пов'язує його існування взагалі і є, безумовно, конститутивним елементом. При такому значенні форми правочину її

недотримання й обумовлює його недійсність [3, с.74].

Відповідно до ст. 219 ЦК України у випадку недодержання вимоги Закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину такий правочин є нікчемним. Суд може визнати такий правочин дійсним, якщо буде встановлено, що він відповідав справжній волі особи, яка його вчинила, а нотаріальному посвідченню правочину перешкоджала обставина, яка не залежала від її волі. У зв'язку з цим О.П. Печений звертає увагу на таке. По-перше, правочин може бути визнано дійсним лише тоді, коли він відповідає справжній волі особи, яка його вчинила. Навряд чи можливо встановити такий факт після смерті цієї особи. Висновок суду в будь-якому разі буде ґрунтуватися на непрямих доказах і припущеннях. По-друге, для визнання заповіту дійсним наявні перешкоди юридично-технічного характеру. Тому заявлені після відкриття спадщини вимоги про визнання заповіту дійсним задоволенню не підлягають [4, с.37].

У п.14 Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [5] внаслідок аналізу зіставлення норм ч.2 ст.219 та ст.1257 ЦК України зазначається, що не допускається визнання дійсним заповіту, який є нікчемним у зв'язку з порушенням вимог щодо його форми та порядку посвідчення. У цьому разі судам слід застосовувати ст. 1257 ЦК, оскільки норми глави 85 ЦК не передбачають можливості визнання заповіту дійсним.

Відповідно до ч.1 ст. 1253 ЦК України на бажання заповідача його заповіт може бути посвідчений при свідках. У випадках, встановлених абз. 3 ч. 2 ст. 1248 ЦК України (якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт) і ст. 1252 ЦК України (посвідчення заповіту іншою посадовою, службовою особою, крім уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування), присутність не менш як двох свідків при посвідченні заповіту є обов'язковою.

Відсутність свідків, у визначених законом випадках, перетворює заповіт у нікчемний правочин (ч. 2 ст. 1253 ЦК України) [6].

Щодо цього, на нашу думку, варто взяти за приклад наступну справу. Спадкодавець проживав у Лондоні. При складанні заповіту він вимушений був звернутися до Посольства України, де і посвідчив заповіт. Хоча заповідач страждав на хворобу очей, в заповіті ним власноручно написано, що «заповіт йому прочитано вголос, зміст його йому зрозумілий та з його слів записано правильно». Заповіт складено та прочитано радником з консульських питань. Коли ж спадкодавця не стало, його син – спадкоємець за цим заповітом, звернувся до державної нотаріальної контори, проте та відмовила у вчиненні нотаріальних дій, через нікчемність (на їхню думку) заповіту, внаслідок порушення форми та порядку його складання. Спадкоємець оскаржив постанову нотконтори до суду. Рішенням суду першої інстанції (як і судом апеляційної) – у задоволенні позову йому було відмовлено, у зв'язку із тим, що позивачем не доведено, що при складанні та посвідченні заповіту, дотримані

вимоги законодавства, так як відсутні дані про те, що заповіт посвідчено уповноваженою особою у присутності щонайменше двох свідків. Проте із цими рішеннями не погодився ВС КЦС. В обґрунтування своєї позиції ВС вказав: кваліфікація заповіту як нікчемного із мотивів розширеного розуміння вимог до форми і порядку його посвідчення, про які згадується у ч.1 ст. 1257 ЦК України, порушить принцип свободи заповіту. За відсутності дефектів волі та волевиявлення заповідача при складанні й посвідченні заповіту, кваліфікація останнього як нікчемного з підстав, що прямо не передбачені ані цією статтею, ані взагалі нормами глави 85 ЦК України, по суті скасовує вільне волевиявлення заповідача без можливості виразити свою волю, шляхом складання іншого заповіту, у зв'язку з його смертю. Тільки в разі наявності фізичних вад у заповідача, які позбавляють його можливості прочитати заповіт, посвідчення заповіту відбувається при свідках. І саме в цьому разі недотримання такої вимоги щодо порядку посвідчення заповіту відповідно до ч.1 ст. 1257 ЦК України має наслідком нікчемність заповіту [7].

Отже, визначення підстав нікчемності правочину, передбачених ч.1 ст.1257 ЦК України, на наш погляд, потребує пояснення.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

2. Крат В. Про конструкцію заповіту в судовій практиці. URL: <https://advokatpost.com/pro-konstruktsiiu-zapovitu-v-sudovij-praktytsi-vid-suddiverkhovnoho-sudu-vasyl-i-a-krata/>

3. Заїка Ю. О. Форма заповіту як умова його дійсності. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 1-2. С. 73-76.

4. Печений О. П. Спори про спадщину: аналіз типових помилок у справах про спадкування за заповітом. Вісник Верховного Суду України. Судова практика і проблеми вдосконалення законодавства. 2010. № 9 (121). С.33-38.

5. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6.11. 2009 №9. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>

6. Методичні рекомендації щодо нотаріального посвідчення заповітів. 2015 р. URL : http://yurradnik.com.ua/news_npu/metodichni-rekomendatsiyi-shhodo-notarialnogoposvi

7. Трофіменко І. В. Саме по собі недотримання форми і порядку посвідчення заповіту, за відсутності дефектів волі та волевиявлення, не призводить до його нікчемності. Бо це протирічить свободі заповіту. (ВС КЦС справа №461/2565/20 від 20.07.2022 р.). URL : https://protocol.ua/ua/same_po_sobi_nedotrimannya_formi_i_poryadku_posvidchennya_zapovitu_za_vidsutnosti_defektiv_voli_ta_voleviyavle.

ШАВКУН Анжела Володимирівна
адвокат, м. Полтава

ПОНЯТТЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Цивільне право встановлює порядок вирішення суспільних відносин, які виникають внаслідок неврегульованих життєвих ситуацій між фізичними та юридичними особами. Одним із етапів цивільного процесу є провадження, яке полягає у систематичному вирішенні судом суперечок, які виникають у зв'язку з цими відносинами. Одним із видів провадження є наказне провадження.

Цивільний процес – це одна з галузей права, яка регулює порядок та умови розгляду цивільних справ у суді. За своєю сутністю, цивільний процес є системою взаємопов'язаних правил, які забезпечують належну організацію та проведення судового засідання. Становлення провадження у цивільному процесі – це етап процесу, на якому сторони подають позов та заперечення, збирають докази, а суд в свою чергу вирішує, які питання потрібно вирішити у конкретному спорі.

Структурно відповідно до Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України цивільне судочинство є системою таких судових проваджень: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження [1, с. 17].

Наказне провадження є швидким та прийнятним видом провадження у цивільному процесі, оскільки дозволяє економити час та кошти сторін. Наказне провадження дозволяє сторонам швидко вирішувати спори та отримувати судові рішення без затягувань. Однак, наявність домовленості між сторонами у письмовому вигляді є необхідною умовою для застосування наказного провадження.

Наказне провадження – це самостійний вид судочинства у суді першої інстанції, який має свої особливості. Ці особливості включають обмежене коло вимог, що можуть бути предметом такого провадження; певний склад учасників; випадковість судового засідання; певну процедуру розгляду заяв і видання судового наказу; набуття судовим наказом законної сили; можливість скасування судового наказу судом, що його видав [2, с. 5].

Аргументи на підтримку позову визнаються тільки тоді, коли вони є юридичними фактами, які мають правові наслідки, такі як зміна, заснування або припинення правовідносин. Докази, які мають на меті підтвердити наявність чи відсутність таких юридичних фактів, не можуть включатися до аргументів позову. Такі докази не стосуються створення, зміни або припинення прав або обов'язків згідно з законом. Вони просто підтверджують або спростовують наявність таких юридичних фактів, які входять до підстави позову [3, с. 101].

Після отримання позову від суду, відповідач має певний строк для

подання відповіді, яка може бути відповіддю на позов або відповіддю на заперечення. Відповідь на позов може містити заперечення до вимог позивача та інші докази, які спрямовуються на стеження за фактом протизаконності дій відповідача. Наступний етап становлення провадження – збирання доказів. Сторони мають право представляти свої докази й висловлювати свої думки з приводу доказів протилежної сторони. Докази можуть бути різними: свідченнями, документами, експертними висновками тощо.

На цьому етапі суд може вирішити провести судову експертизу, якщо це необхідно для розгляду справи. Судова експертиза проводиться з метою вивчення певних фактів або уточнення обставин, які мають вирішальне значення у справі. Останній етап становлення провадження – прийняття рішення судом. Суд вирішує, чи задовольнити позовні вимоги або відхилити позов, якщо докази не виявили порушення права. Рішення суду може бути оскаржене вищою інстанцією.

Наказне провадження – це спеціальна спрощена форма цивільного процесу, яка має на меті надати швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видання судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом [4].

Наказне провадження базується на деяких принципах, які відрізняють його від звичайного провадження. Одним з принципів є принцип економії часу, який полягає у швидкому здійсненні судового розгляду справи і прийнятті рішення. Цей принцип дозволяє уникнути затягувань у вирішенні справи та забезпечити оперативне задоволення прав сторін. Також, принципом наказного провадження є принцип добровільності, який полягає у тому, що сторони домовляються про застосування цього виду провадження та зазначають це у позові. Принцип добровільності сприяє забезпеченню волі сторін та їх взаєморозумінню щодо швидкого і ефективного вирішення суперечок.

Становлення провадження у цивільному процесі є складним та відповідальним етапом судового процесу. Зі становленням відносин між сторонами та збиранням доказів залежить подальший розгляд справи та прийняття обґрунтованого рішення. Варто відзначити, що правильна організація провадження вже на етапі становлення є запорукою справедливого та ефективного судового розгляду.

Наказне провадження передбачає активну участь сторін у процесі, включаючи можливість проводити доказування, представляти свої інтереси та вносити апеляції. Важливо зауважити, що наказне провадження зазвичай не передбачає участі адвоката, як це може бути у звичайних цивільних справах. Крім того, наказне провадження є ефективним інструментом правового захисту в разі порушення адміністративних прав. Воно дозволяє швидко вирішити спори та встановити порушників правопорядку відповідальними за свої дії. У цілому, поняття наказного провадження в цивільному процесі істотно спрощує процес вирішення адміністративних спорів і дозволяє забезпечити ефективний правовий захист учасникам таких спорів.

1. Цивільний процес : навч. посіб. / [О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2022. – 336 с.
2. Конспект лекцій з дисципліни “Цивільний процес” Мудрецька Г.В. МВС Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2016. 159 с.
3. Цивільний процес : навч. посіб. для підготовки студентів 3-го та 4-го курсів Ц57 бакалаврату літо 2022 року / [уклад. К. В. Гусаров, М. В. Жушман, С. О. Кравцов та ін.] ; за заг. ред. проф. К. В. Гусарова. – Харків : ТОВ «Оберіг», 2020. – 229 с.
4. Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні Верховний суд України від 1 липня 2007 року. URL: <http://surl.li/nxaew> (Дата звернення 02.12.2023).

ШАПРАН Віталій Сергійович
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фондового ринку
та корпоративного управління
Українського інституту розвитку
фондового ринку Київського
національного економічного
університету

МОНЕТАРНА ТА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІД ЧАС ВІДБУДОВИ

Відбудова економіки під час війни та після перемоги є одним з аспектів національної безпеки України. Незалежно від сценарію, за яким буде завершено війну, сусідство з країною-агресором буде залишатись об'єктивним ризиком в найближчій перспективі. Швидка відбудова економіки України повинна вирішити ряд довгострокових завдань:

- сформуванню масштабну економіку, яка здатна самостійно фінансувати сектор безпеки і оборони;
- повернути більшість вимушених переселенців з України, які поступово стали за кордоном трудовими мігрантами;
- змінити вектор розвитку економіки з аграрного на промислово-оборонний з урахуванням енергоефективності, екологічних вимог та інноваційного вектору розвитку Європи.

При вирішенні згаданих вище завдань, окрім реформування таких важливих сфер впливу на національну економіку як безпека, оборона, судова система і т.д. важливим фактором впливу є монетарна та фіскальна політика. Перед початком повномасштабного відновлення економіки потрібно вирішити ряд практичних проблем, які мають дискусійний характер, і які повинні враховувати такі важливі фактори, як конкуренція за глобальні інвестиції,

різниця в масштабах національних економік наших партнерів та України, а також бажання навіть союзників України «запозичити» в нас наші трудові ресурси та економічно активне населення.

1. Ефект різниці в масштабах фінансових систем та освоєння міжнародної допомоги, в т.ч. за рахунок російських активів. Збитки, які завдані агресією РФ Україні, сьогодні мають різну оцінку. Станом на 1 січня 2023 року прем'єр-міністр України Д. Шмигаль оцінював їх у сумі 600-750 млрд доларів [1]. В той самий час, Світовий банк станом на березень 2023 року оцінював збитки України у сумі 411 млрд доларів [2]. Навіть при різниці підходів до оцінки сума збитків за підсумками агресії, яка ще триває, буде вимірятися сотнями мільярдів доларів, і можливо перевищить ті позначки, які були озвучені прем'єр-міністром України. Відповідно до даних НБУ, станом на жовтень 2023 року в Україні в обігу знаходилось готівкової і безготівкової гривні (грошовий агрегат М1) в обсязі 1,665 трлн грн (або еквівалент 45 млрд доларів США) [3]. Тож виникає серйозна проблема: яким чином Україна зможе опрацювати зовнішнє фінансування відновлення економіки? Прийом навіть умовно 50 млрд доларів на рік, при тому, що НБУ буде викуповувати в золото-валютні резерви (ЗВР) 50% валюти, призведе до істотного зростання грошового агрегату М1 та збільшення інфляційних ризиків.

2. Зміни в монетарній політиці та курсоутворенні. Зрозуміло, що проблема, яка описана в пункті 1, може бути вирішена або її наслідки можуть бути пом'якшені за рахунок зміни монетарної політики та (або) підходів до курсоутворення на національному валютному ринку. Класичний режим інфляційного таргетування, в якому зараз перебуває Україна, не здатний забезпечити пришвидшених темпів відновлення. Боротьба з інфляцією високими ставками обмежує економічне зростання на рівні 3-5% на рік, що унеможливує швидке відновлення. На порядку денному перехід України на новий монетарний режим – фіксованого обмінного курсу, або комбінований режим, який використовують країни, що пережили значний приплив капіталу.

3. Курсова політика вже зараз стала важливим викликом для України, оскільки проблема встановлення оптимального курсу для України впирається в рекордне зростання ЗВР НБУ на фоні того, що основна частина міжнародної допомоги ще не почала надходити. Станом на 01.11.2023 валові ЗВР НБУ склали 38,987 млрд доларів, що за приблизними оцінками вистачило б на 8 місяців фінансування імпорту (при нормативі в 3 місяці), та дорівнювало 85% всієї готівкової і безготівкової гривні в обігу. Викуп іноземної валюти в ЗВР за гривню призведе до зростання готівкової маси в національній валюті і стане монетарним чинником інфляції. Тому, з одного боку, режим фіксованого курсу з огляду на євроінтеграційні прагнення для України є логічним, проте, з іншого боку, масштаби нашої економіки не дозволяють необмежено нарощувати ЗВР. Тому по мірі надходження допомоги НБУ буде вимушений укріплювати гривню до євро та долара. Втім, надмірне укріплення може негативно відобразитись на українському експорті, який і так страждає від руйнування

війною логістики, насамперед, від закриття морських портів. Саме тому в довгостроковій перспективі для України залишається оптимальним комбінований монетарний режим.

4. Оптимізація податкової системи. Разом зі змінами в монетарній політиці варто провести комплексну податкову реформу, яка має враховувати, що Україна вступила у відкриту конкуренцію за трудові ресурси з такими країнами як Болгарія, Грузія та Румунія. Баланс податкових і неподаткових доходів має забезпечувати профіцит бюджету, але в довгостроковій перспективі при надходженні компенсацій за завдані збитки дефіцит бюджету та його фінансування не мають бути центральною проблемою України. В податковій реформі також важливим є її антикорупційне спрямування та спрощення системи. Отже, спрощення податкової системи, зменшення податкового навантаження і розширення кола платників податків – це головні принципи податкової реформи, які мають стимулювати приватні іноземні інвестиції у відновлення України.

5. Лобіювання передачі заморожених російських активів Україні є не тільки гарантією фінансового добробуту та джерелом ресурсів з ліквідації завданих збитків в довгостроковій перспективі. Конфіскація російських заморожених активів на користь України є стратегічно важливим кроком, який відтермінує відновлення військового потенціалу країни-агресора після війни. Цей крок дасть Україні час для реформування економіки та інтенсифікації процесу відновлення. Загальна сума суверенних активів, над якими втратив контроль Центробанк рф, станом на квітень 2022 року складала 392,5 млрд доларів США. Приблизно така ж сума була заморожена за межами рф на рахунках російських державних компаній та олігархів. В 2023 році в США та Канаді було досягнуто значного прогресу з питань законодавчого забезпечення конфіскації активів рф на користь України [4]. В ЄС дискусії з питання конфіскації російських активів ще тривають.

6. Розбудова прозорої і справедливої інфраструктури для фінансування відновлення України є сучасним стратегічним завданням. Наявність прозорої системи фінансування відновлення, доступної для перевірки з боку основних кредиторів, є однією з умов для запуску роботи системи раніше ніж відбудеться конфіскація російських активів на користь України. Така система має складатись з позабюджетного фонду, основний ресурс якого буде спрямований на відновлення пошкодженого майна та на виплату компенсацій постраждалим цивільним особам. Вже зараз прослідковується кореляція між готовністю міжнародної коаліції фінансувати проекти в Україні і зниженням рівня корупції в окремих секторах.

Всі шість факторів зв'язані в єдиний логічний ланцюг. Ефект різниці в масштабах економіки та втрат від агресії штовхає нас на шлях реставраційних змін в монетарній політиці і курсоутворенні, створює попит на реформу податкової системи та вказує на раціональність фінансування відбудови за кошти росіян, агресія яких і спричинила збитки. Описане коло зв'язків

виходить за рамки класичного вибору між фіскальним та монетарним тиском, а великі втрати ресурсів під час війни роблять центральним ризиком відновлення інтенсивність повернення трудових ресурсів в Україну. Тож коло факторів відновлення утворюється навколо питання про те, наскільки привабливою буде Україна для трудових ресурсів. А це вже залежить не від іноземних стейкхолдерів, а від організації процесів всередині України.

1. Богданьок О., Коломієць Д. Шмигаль назвав орієнтовну суму збитків, завданих РФ, станом на 1 січня. Суспільне новини. 2023. 3 березня. URL: <https://suspilne.media/402893-smigal-nazvav-orientovnu-sumu-zbitkiv-zavdanih-rf-stanom-na-1-sicna/> (дата звернення 03.12.2023).

2. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. The World Bank. 2023. March 23. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-andreconstruction-needs-assessment> (дата звернення 03.12.2023).

3. Економічні та фінансові показники України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds> (дата звернення 03.12.2023).

4. У Конгресі США схвалили законопроект про передачу Україні заморожених активів РФ. Укрінформ. 2023. 11 листопада. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3784211-u-kongresi-ssa-shvalili-zakonoproekt-properedacu-ukraini-zamorozenih-rosijskih-aktiviv.html> (дата звернення 03.12.2023).

ШЕБЕЛА Віталіна Віталіївна

курсант 2-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівця для підрозділів
Національної поліції

Науковий керівник:

РЕЗВОРОВИЧ Кристина Русланівна,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ЦИФРОВІ РЕЧІ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Теорія об'єктів цивільних прав завжди залишається в центрі уваги юристів, і не дивно, що до цього часу не вдалося досягти загального консенсусу в цьому питанні. Це робить дослідження в цій галузі надзвичайно актуальним. Однак метою нашої наукової роботи є не просто перерахування традиційних теорій або побудова класифікацій, оскільки їх вже достатньо.

Сучасний погляд цивілістів на вчення про об'єкти цивільних прав

визначається трансформацією системи права та законодавства. Це особливо важливо в контексті цифрової трансформації майнових відносин і виникнення новітніх цифрових об'єктів. Наша робота прагне не лише розглядати існуючі відносини між суб'єктами цивільних прав та новітніми цифровими об'єктами, але й відкривати наукову дискусію щодо можливих напрямків еволюції вчення про ці об'єкти в умовах викликів та потреб сучасного світу.

Революційні зміни в інформаційних технологіях та науково-технічний прогрес призвели до становлення цифрової економіки. Це стало світовим трендом, і наша країна активно долучається до цього розвитку. Проте, існують певні проблеми, які гальмують впровадження цифрових технологій в Україні, зокрема, невідповідність профільного законодавства глобальним викликам та можливостям [1, с. 56].

Важливо звернути увагу на важливість розгляду новітніх об'єктів, таких як криптовалюта, віртуальні активи, цифровий контент, NFT, цифрові аватари, у контексті їх глибокого правового аналізу. На сьогоднішній день існує реальна потреба в прийнятті важливих рішень щодо належного регулювання цих об'єктів в рамках Цивільного кодексу.

Включення цифрових речей до системи об'єктів цивільних прав на концептуальному рівні – це раціональна ідея, яка віддзеркалює реакцію галузі цивільного права на діджиталізацію суспільних відносин та цифровізацію майнового обороту. Це також обумовлює потребу на законодавчому рівні визначити правову природу, юридичні засади функціонування та ефективні правові механізми майнового обороту цих об'єктів [4].

Проте, варто висловити певні зауваження щодо змісту запропонованих змін. Зокрема, новели до Цивільного кодексу є недостатньо чіткими, створюючи неоднозначність в розумінні об'єктів цивільних прав та їх класифікації як матеріальних та нематеріальних благ. Це може створити труднощі при застосуванні цих положень на практиці.

Стаття 177 Цивільного кодексу [2] визначає множинність об'єктів цивільних прав та закріплює їх у невичерпному переліку. Однак такий підхід може призвести до неоднозначного розуміння, оскільки стаття утворює впорядковану систему, де об'єкти діляться на матеріальні та нематеріальні блага. Це відповідає традиційній класифікації, що базується на критерії матеріальності об'єктів. Однак визначення об'єктів цивільних прав у частині 2 нового тексту дозволяє їм існувати в матеріальному або цифровому середовищі, що створює можливість існування об'єктів у різних формах. Це може викликати непорозуміння, оскільки не всі нематеріальні блага можуть існувати в цифровому середовищі [4].

В статті 179-1, надається визначення поняття «цифрова річ». Ця стаття, яка входить до глави 13 «Речі. Майно», розміщена у Цивільному кодексі України і створює підставу для віднесення всіх цифрових речей до матеріальних благ на рівні звичайних речей. Однак важливо врахувати, що визначення «цифрової речі» в новій редакції статті також включає віртуальні

активи, цифровий контент та інші блага, до яких застосовуються положення цієї статті [2].

Закон України «Про віртуальні активи» надає визначення віртуальних активів як нематеріальних благ, об'єктів цивільних прав, що мають вартість та представлені сукупністю даних в електронній формі. Таким чином, виникає питання щодо включення цифрових речей до групи матеріальних благ, оскільки їх визначення характеризується нематеріальністю [3].

Подальше дослідження питання цифрового контенту також вказує на його нематеріальну природу. Згідно з науковими джерелами, цифровий контент зберігає нематеріальну природу. Отже, виходячи з критерію матеріальності, можна зробити висновок, що цифрові речі, такі як віртуальні активи та цифровий контент, відповідають ознакам нематеріальних благ.

У визначенні поняття «цифрова річ» у статті 179-1 Цивільного кодексу конструюється шляхом законодавчого закріплення суттєвих ознак. Цифрова річ визначається як благо, яке існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Також до цифрових речей відносяться віртуальні активи та цифровий контент, а законодавець залишає можливість включення інших благ за вказаними ознаками [2].

Цей широкий підхід до визначення «цифрової речі» може бути важливим з точки зору змін в технологічному просторі. Проте важливо враховувати, що таке розширене тлумачення може призвести до невідповідності в законодавстві та розумінні правової природи об'єктів.

Однією з точок зору є визнання цілком доцільним підходу законодавця, що передбачає широке розуміння та невичерпний перелік цифрових речей. Це вважається важливим, оскільки у такому ключовому документі, як Цивільний кодекс України, і, зокрема, в його загальних положеннях, використання конструкцій, які можуть швидко застаріти, методологічно необґрунтоване. Особливо враховуючи постійний розвиток технологій, різноманіття цифрових об'єктів може значно збільшуватися [4].

З іншого боку, слід відзначити, що такий розширений тлумачення поняття «цифрова річ» дозволяє включити в це поняття вже відомі об'єкти цивільних прав, що базуються на традиційних системах електронного обліку, такі як бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші, електронні гроші і т. д. Однак цей підхід може призвести до непорозумінь та неузгодженості в розумінні правової природи тих самих об'єктів.

У контексті вищезазначеної проблематики виникає питання щодо придатності самого терміну «цифрові речі» для позначення благ, які виникають та існують виключно в цифровому середовищі та представляють собою майнову цінність. Введення нового об'єкта цивільних прав під назвою «цифрова річ» можна розглядати як спробу подолання прогалин у правовому регулюванні відносин, пов'язаних з цифровими об'єктами, та розширення правового режиму власності на ці об'єкти, які мають нематеріальну природу.

1. Кудь А. А. Обґрунтування поняття «цифровий актив»: економікоправовий аспект. URL: https://www.virtualassettest.org/wpcontent/uploads/2019/11/obosnovanie-ponyatiya-cifrovojaktiv-ehkonomikopravovoj-aspekt_ua.pdf.
2. Цивільний кодекс України від 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515#Text>
3. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074- IX. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
4. Бацуца В. М. До питання встановлення правової природи цифрових активів у сучасному цивільному праві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2022 № 55. С. 32–35.

ШЕХОВЦОВА

Вікторія Володимирівна

кандидат економічних наук,
ст. наук. співроб. відділу забезпечення
освітньої та наукової діяльності
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна діяльність людини – це творчий процес, вид розумової діяльності. За результатами такої діяльності і формується об’єкт власності – інтелектуальна власність (ІВ).

Відповідно до ст. 418 Цивільного кодексу України (ЦКУ), під правом інтелектуальної власності розуміють «право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об’єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законами» [1]. Права ІВ поділяють на майнові та немайнові.

До об’єктів права ІВ відносять: літературні та художні твори; комп’ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компоновання (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці (ст 422 ЦКУ) [1]. Отже, поняття «інтелектуальна власність» є скомпанованим з ряду виняткових прав на результати творчої діяльності. Право ІВ являється так само непорушним, як і будь-яке інше право власності.

Правовий захист ІВ, крім Цивільного кодексу України, визначається

Конституцією України, Господарським кодексом України, Кримінальним Кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, низкою Законів

України, Стандартами в сфері інтелектуальної власності, Указами Президента України, Постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Міжнародними договорами та угодами в сфері інтелектуальної власності.

Українські вчені питанням ІВ приділяють багато уваги. Міжнародному та вітчизняному правовому захисту ІВ присвятили свої наукові розробки: М.Гаман, С. Глібка, О. Розгон, А. Яковлев та багато інших. Науковці досліджують безперервний розвиток інтелектуальної діяльності, висвітлюють основні принципи ІВ та аналізують механізми її охорони, визначають зростаючу значущість міжнародного виміру права ІВ.

Під формою правового захисту ІВ розуміють систему організаційних заходів, що спрямовані на захист прав та інтересів авторів, винахідників та інших суб'єктів прав інтелектуальної власності. Розрізняють дві форми захисту: юрисдикційну та неюрисдикційну.

Існує цілий ряд міжнародних договорів, що регулюють відносини в сфері захисту права ІВ на міжнародному рівні:

- Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- Всесвітня конвенція про авторське право;
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів;
- Паризька конвенція про охорону промислової власності;
- Договір про патентне право;
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків;
- Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків. І це далеко не весь перелік законодавчих документів, що стосуються захисту права інтелектуальної власності.

Звернемо увагу на наступний міжнародний стандарт – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Угодою встановлені норми, що погоджені країнами – членами Світової організації торгівлі як мінімальні вимоги до правової охорони інтелектуальної власності. Всі країни – члени повинні дотримуватися цих норм [2].

Паризька конвенція про охорону промислової власності один з найстаріших документів даного порядку, підписаний ще в 1883 році. Конвенцію відносять до найперших та найважливіших міжнародних угод у сфері права захисту інтелектуальної власності. Згідно з цією конвенцією патенти будь-якої країни-учасниці є доступними всім іншим учасникам цієї конвенції. Країнами-членами даної конвенції є близько 200 країн світу [3].

Договір про патентне право – це багатосторонній договір у галузі права ІВ. Ціллю цього документу є організація та впорядкування формальної процедури для визначення дати подачі заявки на кожен патент, а також форми

та змісту цієї заявки [4]. До речі в Україні цей договір набрав чинності в 2005 році.

Восени 2023 року Україна стала 35-ю країною, судові рішення якої з'являться в міжнародній базі даних з прав захисту ІВ. *Верховний Суд України та Всесвітня організація інтелектуальної власності підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо Баз даних судових рішень WIPO Lex-Judgments. «Приєднання до вказаної Баз даних відкриває для України нові можливості та перспективи подальшого розвитку, зокрема в галузі інтелектуальної власності. Попри повномасштабне вторгнення та агресію міжнародні партнери вкотре продемонстрували Україні свою підтримку щодо інтеграції до ІР-системи Європейського Союзу»[5].*

Таким чином, спостерігаємо основні тенденції розвитку міжнародного регулювання прав захисту ІВ. Завдячуючи переговорам і діям міжнародних організацій, спостерігається гармонізація і навіть уніфікація національних законодавств в частині захисту прав ІВ.

1. Цивільний кодекс України зі змінами 2023 рік №435-IV від 16.01.2003, редакція від 01.01.2022 : https://urst.com.ua/download_act/tsku

2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності зі змінами і доповненнями, внесеними Протоколом від 6.12.2005: <https://ips.ligazakon.net/document/MU94465?hide=true>

3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990 р. – № 1. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

4. Договір про патентне право. *Про приєднання до Договору. Закон № 245-IV від 22.11.2002: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_002#Text*

5. Всеукраїнське професійне юридичне видання. Юридична газета online. № 1316 (771-774) 27.11.2023: <https://yur-gazeta.com/golovna/ukrayina-stala-35yu-krayinoyusudovirishennya-yakoyi-zyavlyatsya-v-mizhнародniy-bazi-danih-z-iv.html>

ЮНІН Олександр Сергійович,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки
України, перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ВЛАСНИКАМ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЗНИЩЕНОГО АБО ПОШКОДЖЕНОГО ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Зважаючи на існуючу з 2014 року військово-політичну ситуацію в нашій державі, забезпечення прав та захисту інтересів внутрішньо переміщених осіб є одним з найбільш важливих завдань держави. Повномасштабне вторгнення, що розпочалося у лютому 2022 року, надало вказаному питанню особливої актуальності. Саме тому для забезпечення реалізації та захисту прав та інтересів осіб, які через війну вимушено покинули місця свого постійного проживання, необхідно докласти максимально можливу кількість зусиль, що наразі стає першочерговим завданням держави.

Одним з основних прав, гарантованих Конституцією, є право приватної власності. Однак сьогодні багато українців втратили через війну втратили своє майно, зокрема житло. Так, за даними Київської школи економіки (KSE) «станом на 1 вересня 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана житловому фонду України, становить 55,9 млрд \$. Загалом зруйновано або пошкоджено внаслідок бойових дій 167,2 тис об'єктів житлового фонду, з них 147,8 тис. – приватні будинки; 19,1 тис. – багатоквартирні, ще 0,35 тис. – гуртожитки» [4].

На жаль більшість громадян мають труднощі з ремонтом пошкодженого житла, а тим більше з придбанням нового замість зруйнованого. Особливо гостро ці питання стоять для громадян, чиє житло залишилось на тимчасово окупованих територіях. Саме тому на державу покладається обов'язок допомогти громадянам у вирішенні вказаної проблеми.

Зокрема, на вирішення цієї проблеми спрямоване прийняття низки нормативних актів, якими визначаються процедура визначення розміру шкоди та збитків, а також механізм відшкодування завданої шкоди власникам зруйнованого житла. Так, вказані питання врегульовані нормами Закону України від 23.02.2023 № 2923 «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти

України» та постанови Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 № 600 «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна».

Преамбулою вказаного закону встановлюється, що його нормами визначаються «правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, а також правові засади створення та ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок збройної агресії російської федерації проти України» [8].

Нормами ж Постанови № 600 безпосередньо визначаються порядок та механізм призначення компенсації за пошкодження та знищення нерухомого майна.

У ст. 2 Закону визначається перелік суб'єктів, що можуть отримати компенсацію за пошкоджену або знищену нерухомість. Ними можуть бути фізичні особи, які мають громадянство України, а також об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, управителі багатоквартирних будинків, а також особи, уповноважені співвласниками багатоквартирних будинків, житлово-будівельні (житлові) кооперативи, які здійснюють утримання відповідних будинків» [8].

Також Законом встановлені категорії громадян, які не мають право на отримання компенсації за пошкоджену або знищену нерухомість. До них належать особи, до яких застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції»; особи, які мають судимість за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачені Кримінальним кодексом України; спадкоємці щодо пошкоджених/знищених об'єктів нерухомого майна, які належали за життя спадкодавцям, що відносяться до перших двох категорій.

До переліку об'єктів житлової інфраструктури, за пошкодження або знищення яких може бути отримана компенсація, відповідно до ч. 4 ст. 1 Закону відносяться «квартири, інші житлові приміщення в будівлі, будинки садибного типу, садові та дачні будинки, будинки садибного типу, садові та дачні будинки, а також об'єкти будівництва (будинки садибного типу, садові та дачні будинки), в яких на момент знищення були зведені несучі та зовнішні огорожувальні конструкції» [8].

Компенсація за знищені або пошкоджені об'єкти нерухомого майна може надаватись у наступних варіантах: «виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна та/або надання будівельної продукції для виконання таких робіт; надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації, надання житлового сертифікату для фінансування придбання нерухомості» [8].

Отримання компенсації за знищені або пошкоджені об'єкти нерухомого майна відбувається шляхом подання відповідної заяви до Комісії з розгляду

питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, уповноваженої розглядати заяви на відповідній території. Такі комісії створюються відповідно до ст. 3 Закону виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, військовою адміністрацією або військово-цивільною адміністрацією населених пунктів [8].

Форма, в якій можливе подання заяви про надання компенсації визначається у Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна [7].

У п. 8 вказаного Порядку зазначається, що вибір форми заяви здійснюється шляхом відповідного волевиявлення заявника, який може обрати або електронну форму заяви (подається з використанням засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг – Порталу Дія) або паперову форму заяви (подається через центр надання адміністративних послуг, орган соціального захисту населення або нотаріуса).

Такі заяви подаються під час дії воєнного стану та протягом одного року з дня його припинення або скасування на території, на якій розташований (розташовувався) знищений об'єкт нерухомого майна [8].

Комісія повинна розглянути подану заяву протягом 30 календарних днів. Вказаний строк може бути продовжений ще на 30 календарних днів, якщо знищений об'єкт нерухомого майна знаходиться на території територіальної громади, яка розташована в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебуває в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) [8].

Про прийняття рішення комісія невідкладно, але не пізніше наступного робочого дня з дня його прийняття повідомляє заявнику у тій формі, в якій було подано заяву [7].

Таким чином, підстави, порядок та механізм надання компенсації за знищену або пошкоджену нерухомість досить чітко визначені у нормативних актах. Їх прийняття стало значним кроком у вирішенні питання захисту прав громадян нашої країни, що постраждали від воєнних дій, зокрема, втратили своє житло. Однак на практиці з виконанням вказаних норм виникають певні проблеми.

Так, відповідно до Преамбули Закону його нормами визначається підстави та порядок отримання компенсації за об'єкти нерухомого майна, пошкоджені або знищені після 24 лютого 2022 року, починаючи з моменту повномасштабного вторгнення. Тобто в законі не вирішено питання щодо виплати компенсації за об'єкти, пошкоджені або знищені до 24 лютого 2022 р., а також об'єкти, що на день набрання чинності Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 знаходились на тимчасово окупованій території.

П.п. 56, 58 Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, затвердженого Постановою КМУ від 30 травня 2023 р. № 600, встановлений досить тривалий строк на заборону відчуження нерухомості, яка була набута з використанням житлового сертифіката [7]. Цей строк складає

п'ять років. Аналогічного правила для осіб, які отримують грошову компенсацію, не встановлено, що, на нашу думку, є необґрунтованим та таким, що обмежує права певної категорії громадян. Можливо було б доцільним взагалі скасувати вказану вимогу, зважаючи на те, що вона безпідставно, на наш погляд, обмежує право власності набувача майна.

Також наразі Закон не визначає механізм та взагалі можливість отримання компенсації особами, які самотійно розпочали ремонт пошкодженого або відновлення знищеного житла. А у п. 6 Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення», в свою чергу, чітко зазначено, що відсутність проведених ремонтних робіт є однією з умов надання компенсації [6]. Тобто, якщо власник нерухомості розпочав її відновлення або ремонт власними силами, можливість отримання ним компенсації за пошкоджене або зруйноване житло малоімовірно, що, на нашу думку, є несправедливим та обмежує право на отримання такої компенсації. Можливим варіантом вирішення даної проблеми могло б стати надання можливості громадянам отримання компенсації при проведенні ремонту пошкодженого майна за власні кошти за умови надання підтвердження здійснених витрат на ремонт або відновлення.

Таким чином, прийняття досліджених нормативних актів стало одним з перших кроків для визначення порядку отримання компенсації за пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій. Однак, зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення нормативних актів з метою створення дієвого механізму відновлення прав громадян, що постраждали від війни.

1. Аналіз закону про компенсацію пошкодженого та знищеного майна внаслідок бойових дій. url: <https://dk.od.ua/news/analiz-zakonu-pro-kompensatsiiu-poshkodzhenohota-znyshchenoho-maina-vnaslidok-bojovykh-dii> (дата звернення: 01.12.2023).

2. Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: постанова Кабінету міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2023-%D0%BF?find=1&textw2_1 (дата звернення: 01.12.2023).

3. Євтушенко Д.О., Краковська А.Є. Проблемні питання забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Порівняльно-аналітичне право. № 1 2019. С. 200-202. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36129/1.pdf> (дата звернення: 01.12.2023).

4. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до \$151,2 млрд. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3769765-zagalna-suma-zbitkivinfrastrukturi-ukraini-perevisila-151-milard-kse.html#:~:> (дата звернення: 01.12.2023).

5. Ковальчук І. Особливості відшкодування шкоди власникам житла, зруйнованого внаслідок бойових дій. Вісник НААУ. № 9 (94). 07.11.2023. URL: <https://unba.org.ua/publications/8494-osoblivosti-vidshkoduvannya-shkodi-vlasnikam-Zhitlazrujnovanogo-vnaslidok-bojovih-dij.html> (дата звернення: 01.12.2023).

6. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»: постанова Кабінету міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 381. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-poriadku-nadannia-kompensatsii-dlia-vidnovlennia-okremykh-katehoriis381-210423> (дата звернення: 01.12.2023).

7. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна: постанова Кабінету міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

8. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: закон України від 23 лютого 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20?find=1&text=#w2_1 (дата звернення: 01.12.2023).

9. Смуток Б. Компенсація за зруйноване житло: що потрібно знати і як отримати. url: <https://chas.news/current/kompensatsiya-za-zruinovane-zhitlo-scho-potribnoznati-i-yak-otrimati> (дата звернення: 01.12.2023).

10. Холодна Є. Як отримати компенсацію за знищене житло. економічна правда. 10.082023. url: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/10/703108/> (дата звернення: 01.12.2023).

ЯНКОВСЬКИЙ Валерій Андрійович
аспірант 3-го курсу Київського
Національного університету
ім. Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВИДИ РЕЧОВИХ ПРАВ КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення передбачає встановлення певного речового права відносно цих ділянок. При визначенні виду речового права постає питання стосовного правового титулу права користування такими земельними ділянками. Серед основних титулів відмінних від права власності слід виділити спеціальне майнове право, право користування землею, яке включає право постійного користування земельною ділянкою, право оренди земельної ділянки, надання земельної ділянки в концесію; право земельного сервітуту; право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право користування земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).

При реалізації речового права користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення постає питання щодо поняття і видів

речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Актуалізація такого питання відбувається, оскільки на практиці виникають певні складності при розмежуванні понять «реєстраційна дія», «державна реєстрація прав» та «внесення змін до записів реєстру», що потребує видання додаткових роз'яснень з боку Міністерства юстиції України. А отже, визначене поняття речового права користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення дозволить уникнути таких складнощів при правозастосовній практиці.

Що до визначення видів речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, то це забезпечить можливість обрання найбільш доцільного з них при встановленні режиму користування кожною окремою земельною ділянкою сільськогосподарського призначення в кожному окремому випадку (принаймні в ідеальному варіанті).

Це у свою чергу, забезпечить впорядкування земельних відносин між органами державної влади, місцевого самоврядування, власниками земельних ділянок, землекористувачами, орендарями, суборендарями, нотаріусами, державними реєстраторами та іншим невизначеним колом осіб, які можуть мати безпосереднє або опосередковане відношення до відносин, що виникають з приводу користування та засвідчення речових прав щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Крім того, вирішення окресленого кола питань забезпечить дотримання учасниками земельних відносин обраного режиму речового права, що в свою чергу, дозволить застосовувати заходи впливу на порушників такого режиму. Забезпечення правильного та своєчасного визначення питання щодо речового права користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення дозволяє належним чином відобразити відповідні режими в податковому та бухгалтерському обліку, дотриматись вимог державно-повідомної реєстрації таких прав з метою недопущення порушень вимог чинного законодавства з боку зацікавлених осіб.

Окремі питання відносин, що стосуються поняття і видів речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення становлять науковий, практичний, судовий, законодавчий інтерес. Серед праць в науковій та практичній площині в цьому напрямі слід виділити І. Висіцьку, А.Гладун, Г. Зубар, С.

Мірошніченка, Є. Платонову, Т. Харитонову та ін. [1-6]. Разом з тим, в цих роботах поза увагою залишилися питання, що пов'язані з визначенням поняття та видів речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, співвідношенням речового та зобов'язального права, питання, які набули актуальності у зв'язку із запровадженням воєнного стану, а також при формуванні відповідної судової практики, що складається у цій сфері.

Свої корективи щодо порядку реєстрації речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення внесла і російська

агресія та запровадження режиму воєнного стану, що знайшло своє відображення у прийнятті наступних актів: постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», наказ Міністерства юстиції України від 01.04.2022 № 1307/5 «Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану».

Відповідно до ч. 1 ст. 395 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) речовими правами на чуже майно є: право володіння; право користування (сервітут); право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Відповідно до ст. 398 ЦК України право володіння виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, встановлених законом.

Право користування (сервітут) може бути встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду (ч. 1 ст. 402 ЦК України).

Ч. 1 ст. 407 ЦК України встановлює, що право користування чужою земельною ділянкою встановлюється договором між власником земельної ділянки і фізичною особою, юридичною особою.

Відповідно до ч. 1 ст. 413 ЦК України право користування чужою земельною ділянкою для забудови виникає на підставі договору або заповіту.

Аналізуючи, кожне з наведених речових прав слід дійти до наступних висновків: в кожному з зазначених видів речових прав як однією з підстав їх виникнення законодавець зазначає наявність саме договору. Це, у свою чергу, ставить питання, щодо правової природи відносин, на підставі яких виникає речове право. Якщо таке речове право виникає внаслідок укладеного договору, то слід говорити про підставу його виникнення із певного зобов'язання. Разом з тим, речове право за своїм обсягом має бути ширшим за зобов'язальне.

Продовжуючи аналіз законодавства, що врегульовує питання речових прав на земельну ділянку, слід також згадати Земельний кодекс України (далі – ЗК України), який розрізняє право користування землею (право постійного користування земельною ділянкою, право оренди земельної ділянки, надання земельної ділянки в концесію) (глава 15); право земельного сервітуту (глава 16); право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) (глава 16-1).

При зверненні до п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» вбачається, що державній реєстрації прав підлягають речові права на нерухоме майно, похідні від права власності: право користування (сервітут); право користування земельною

ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); право забудови земельної ділянки

(суперфіцій); право господарського відання; право оперативного управління; право постійного користування та право оренди (суборенди) земельної ділянки; право користування (найму, оренди) будівлею або іншою капітальною спорудою (їх окремою частиною), що виникає на підставі договору найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладеного на строк не менш як три роки; право довірчої власності на отриманий в управління об'єкт нерухомого майна, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості; інші речові права відповідно до закону.

Отже, чинне законодавство визначає певну сукупність речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Серед видів речових прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення виділяють право користування (сервітут); право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); право забудови земельної ділянки (суперфіцій); право постійного користування та право оренди (суборенди) земельної ділянки тощо. Зазначені речові права підлягають державній реєстрації прав. Перелік речових прав, що підлягають державній реєстрації та наведений в Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» має певні відмінності від речових прав, визначених Цивільним кодексом України та Земельним кодексом України.

Перспективи подальших наукових розробок в цьому напрямі полягають у вивченні шляхів удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних з речовими правами користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, а саме оптимізації державно-повідомної реєстрації таких прав.

1. І. Висіцька. Держреєстрація речових прав на земельні ділянки: що варто знати заявнику. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vysitska.com/2020/02/27/%D0%>

2. А. Гладун. Державна реєстрація речових прав на земельну ділянку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.zemfond.net/post/derzhavnareiestratsiia-rechovykh-prav-na-zemelnu-dilianku>

3. Г. Зубар. Право власності на землю: здійснюємо державну реєстрацію. URL : https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008731

4. С. Мірошніченко. Документи, які підтверджують права на земельну ділянку або земельну частку (пай). URL: <https://dl.omp.ua/knowledge-base/%D0/>

5. Є.О. Платонова Правові аспекти виникнення та оформлення речових прав на земельну ділянку. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7631/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Т. Харитоновна. Оформлення речових прав на земельну ділянку, відмінних від права власності. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2013/08.pdf

ЯНОВИЦЬКА Анна Віталіївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри господарсько-
правових дисциплін Львівського
державного університету
внутрішніх справ

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ СЕРБІЯ

В Україні господарським товариством визнається юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками [1]. Це підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку [2]. До господарських товариств належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [3].

За законодавством Республіки Сербія [4], господарське товариство (привредно друштво) (компанія) визначається як юридична особа, яка здійснює діяльність з метою отримання прибутку. Відповідно до Закону про господарські товариства, існують чотири організаційно-правові форми:

- товариство з обмеженою відповідальністю (друштво с ограниченом одговорношћу);

- акціонерне товариство (акционарско друштво);

- повне товариство (ортачко друштво);

- командитне товариство (командитно друштво).

Усі товариства повинні мати установчий акт, місце реєстрації, визначений вид економічної діяльності та фірмове найменування.

Товариство набуває статусу юридичної особи шляхом його реєстрації у Реєстрі суб'єктів господарювання відповідно до акта, що регулює реєстрацію [5]. Але перед цим необхідно прийняти засновницький акт.

Засновницький акт (оснивачки акт) є установчим документом і може бути у формі рішення (одлуке) про заснування, якщо юридичну особу заснована однією особою, або договір (уговора) про заснування, якщо вона заснована кількома особами. Крім засновницького акта, акціонерне товариство має також статут.

В акті реєстрації має бути зазначено місце, з якого здійснюється управління товариством, що має знаходитись на території Республіки Сербія; основний вид діяльності (хоча, товариство може здійснювати й всі інші види діяльності, які не заборонені законом, незалежно від того, чи вони зазначені в засновницькому акті чи ні); фірмове найменування.

Починаючи з 2018 року, при реєстрації на території Республіки Сербія

суб'єкти господарювання (господарські товариства, філії та представництва іноземних компаній тощо, крім товариств та установ, заснованих Республікою Сербія, автономними провінціями або місцевим самоврядуванням) зобов'язані зареєструвати дані про бенефіціарного власника.

Слід зазначити, що процедура реєстрації однакова для всіх організаційноправових форм і проводиться Агентством з реєстрації комерційних організацій (BRA). У Республіці Сербія товариство з обмеженою відповідальністю є найпоширенішою правовою формою суб'єкта підприємницької діяльності [6]. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) є компанією, заснованою однією або декількома іноземними, або вітчизняними фізичними чи юридичними особами, які мають частку в капіталі компанії [4]. Також одна з причин, чому ТОВ є дуже поширеною формою, полягає в тому, що такі організації можуть вести більшу частину економічної діяльності за умови, що вони відповідають вимогам, що стосуються технічного обладнання, охорони праці, навколишнього середовища та інших вимог, залежно від конкретного виду ділової активності.

Акціонерне товариство (АТ) – це компанія, зареєстрована однією чи декількома юридичними / фізичними особами (акціонерами), статутний капітал якої поділяється на частки. Загальна вартість усіх акцій включає початковий капітал акціонерного товариства [4].

АТ може здійснювати свою діяльність через філії, які є окремими підрозділами компанії, але не є юридичними особами. Водночас реєстрація філій сербських компаній є обов'язковою.

Об'єднанням осіб є повне та командитне товариство. Повне товариство (ПТ) – це компанія, заснована двома чи більше фізичними та/або юридичними особами на основі партнерства та з метою ведення спільної діяльності. Закон не обмежує кількість партнерів. Партнери несуть солідарну відповідальність за партнерськими зобов'язаннями у межах усього їхнього майна.

Командитне товариство (КТ), як і ПТ, створюється двома або більше фізичними та / або юридичними особами, з метою здійснення спільних дій [4]. Однак, принаймні один із партнерів має необмежену солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства (генеральний партнер – комплементар) і хоча б один із партнерів має обмежену відповідальність до суми його невнесеного або неоплаченого внеску (партнер з обмеженою відповідальністю – командитор). Генеральні партнери мають той самий статус, що й партнери у ПТ. Вони керують КТ та уповноважені представляти його (на відміну від партнерів з обмеженою відповідальністю) перед третіми особами. Частки в прибутку виплачуються партнерам з обмеженою відповідальністю та генеральним партнерам пропорційно до суми їхнього вкладу.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. №1576.- XII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436 -IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15.29>.

4. О привредним друштвима : Закон РС од 27 ма_ја 2011. URL : <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/36/1/reg/20200101> 5. О регистрацији пословних суб_јеката у Републици Српско_ј : Закон РС од 18.07.2013. URL : https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-registracijiposlovnih-subj_ekata-u-republici-srpskoj.html.

5. Doing Business in Serbia 2022. URL : <https://www.crowe.com/at/vanas/-/media/crowe/firms/europe/at/vanas-partner-steuerberatungsgesellschaft-mbh/pdf/doingbusiness-in-serbia-2021/doing-business-in-serbia-2022.pdf/>.

ЯШАН Юлія Борисівна,
Адвокат, м. Кропивницький

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ

Укладення договору довічного утримання є однією з найбільш складних і відповідальних угод для будь-якої особи. Це пов'язано з тим, що даний договір передбачає передачу права власності на нерухомість за довічне утримання та догляд за особою, незалежно від її віку та стану здоров'я. У зв'язку з цим виникають проблемні питання, які необхідно вирішувати при укладенні та виконанні договору довічного утримання.

Даний договір врегульований українським законодавством, зокрема Главою 57 Цивільного кодексу України (ЦКУ). Поняття договору довічного утримання (догляду) висвітлено в статті 744 ЦКУ – одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [1].

Договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Юридично визначено, що моментом виникнення у набувача права власності на певне майно, передане за договором довічного утримання відповідно до частини третьої статті 334 ЦКУ, є нотаріальне посвідчення або момент набрання законної сили рішенням суду про визнання такого договору, не посвідченого нотаріально, дійсним [1].

Набувач і відчужувач із укладанням даного договору набувають певних прав та обов'язків. Відчужувач може вимагати у набувача:

1. Матеріально забезпечувати та надавати йому належне утримання;
2. Якщо договором не передбачено, забезпечувати його житлом у квартирі чи будинку, який передано за договором довічного утримання.

В свою чергу, набувач зобов'язується:

1. Надати відчужувачу належний догляд та утримання, згідно з укладеним договором; Забезпечувати відчужувача або третю особу житлом у будинку, який передано йому за договором довічного утримання, якщо таке передбачено в договорі.

У ст. 752 ЦК України визначено, що за неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків набувача за договором довічного утримання з підстав, що мають істотне значення, обов'язки набувача можуть бути передані за згодою відчужувача члену сім'ї набувача або іншій особі за їхньою згодою. При вирішенні питання про заміну набувача пріоритет мають члени його родини. Інша особа може стати набувачем лише за згодою відчужувача і первісного набувача. Відмова відчужувача у наданні згоди на передання обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) іншій особі може бути оскаржена в суді. У цьому разі суд бере до уваги тривалість виконання договору та інші обставини, які мають істотне значення [2].

При укладенні та виконанні такого договору виникає багато проблемних питань. Власник має право повністю розпоряджатися своєю нерухомістю – продати, подарувати та ін. Однак при укладанні договору довічного утримання він передає право на користування нерухомістю за його пожиттєве утримання та догляд. З цієї причини для відчужувача та набувача обов'язковим є визначення обмежень, які встановлюються в умовах договору, на повне відчуження чи розпорядження нерухомістю.

Важливе визначення порядку відшкодування витрат на догляд і утримання особи. У договорі довічного утримання слід визначити порядок визначення обсягів догляду і утримання особи, що її отримує. Крім того, передбачити можливі витрати, пов'язані з медичним обслуговуванням, харчуванням, житлом і т.д. Договір довічного утримання має виконуватись відповідно до вимог законодавства. Укладення договору довічного утримання повинно відповідати вимогам нормативно-правових актів.

В основному можливі декілька варіантів зловживань відчужувачами своїми правами. Нерідко трапляється так, що відчужувач в зв'язку з особистими конфліктами відмовляється приймати належне виконання, запропоноване набувачем, аргументуючи це його низькою якістю, хоча достатніх підстав для цього може не бути. Прострочення відчужувача матиме місце також і у разі, якщо він змінив своє місцепроживання і не повідомив про це набувача, внаслідок чого набувач не міг виконувати свої обов'язки, встановлені договором. За таких обставин виникає питання: чи нестиме набувач відповідальність, якщо він не міг належним чином виконувати свої обов'язки у зв'язку з простроченням відчужувача [3].

Особа, якою піклується може розірвати договір у разі невиконання чи неналежного виконання вказаних зобов'язань. Зазначені дії повинні мати системний характер (бути вчиненими неодноразово) та бути доведеними в суд. Більш складна ситуація, коли особа, не піклується про іншу сторону і у похилої людини не має змоги звернутись до суду для заміни сторони утримання (через

фізичний стан – паралізованість тощо) [4].

Згідно частини другої статті 613 Цивільного кодексу України, якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути відстрочене на час прострочення кредитора. Частина перша статті 756 Цивільного кодексу України встановлює правові наслідки розірвання договору довічного утримання (догляду), а саме у разі розірвання договору у зв'язку з невиконанням чи неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором, відчужувач набуває право власності на майно, яке було ним передане, і має право вимагати його повернення [1].

В договорі довічного утримання може бути передбачене і покладення на набувача, у випадку порушення ним умов даного правочину, нового додаткового обов'язку, у вигляді сплати неустойки у формі штрафу [5, с.114].

Таким чином, укладення договору довічного утримання (догляду) це досить складний процес, який потребує обов'язкового дотримання законодавчих вимог та визначення прав та обов'язків кожної із сторін угоди. Важливо при цьому уважно проаналізувати всі можливі ризики та проблеми, заздалегідь врахувати їх. Тільки поєднуючи всі зусилля, можна створити договір, який задовольнятиме потреби всіх сторін і не спричинить виникнення непорозумінь та конфліктів в майбутньому.

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення 11.11.2023)

2. Особливості посвідчення договору довічного утримання (догляду): Роз'яснення Міністерства юстиції України від 01.04.2011 : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0023323-11#Text> (Дата звернення 11.11.2023)

3. Гавриш М. Довічне утримання (догляд): Міністерство юстиції України: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_15103 (Дата звернення 11.11.2023)

4. Канюк А.В., Логінова М.В., Нагорна О.О. Договір довічного утримання : проблеми практики та теорії : веб-сайт. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4854/31.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення 22.11.2023)

5. Великорода О.М. Відповідальність за порушення умов договору довічного утримання (догляду) : веб-сайт. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2011/12.pdf (Дата звернення 22.11.2023)

Наукове видання

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ
НА ШЛЯХУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
(м. Дніпро, 12 грудня 2023 р.)

Упорядники:
Резворович К.Р., Логінова М.В.

Редактори, оригінал-макет –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Підп. до друку 29.03.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 18,25. Обл.-вид. арк. 19,63. Зам. № 02/24-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018